

Universitatea "Ovidius" Constanța
Facultatea de Istorie și Științe Politice

ANALELE UNIVERSITĂȚII „OVIDIUS” CONSTANȚA

*Seria Istorie
Științe Politice*
**Relații Internaționale și Studii Europene
Studii de Securitate**

Volumul 6 / 2009

ISSN -1841-138X

Ovidius University Press

**Constanța
2010**

**Universitatea “Ovidius” Constanța
Facultatea de Istorie și Științe Politice**

ANALELE UNIVERSITĂȚII „OVIDIUS” CONSTANȚA

*Seria Istorie
Științe Politice*
**Relații Internaționale și Studii Europene
Studii de Securitate**

Volumul 6 / 2009

ISSN -1841-138X

Ovidius University Press

**Constanța
2010**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Coordonator: conf.univ.dr. Mariana COJOC

Redactor-șef: lect.univ.drd. Marius-George COJOCARU

Redactor-șef adjunct: lect.univ.dr. Răzvan Victor PANTELIMON

Secretari de redacție: asist.univ.drd. Daniel CITIRIGĂ, asist.univ.drd. Mihaela MELINTE

Responsabil de număr: lect.univ.drd. Marius-George COJOCARU

Editare text: Costel COROBAN

Traduceri/rezumat: lect.univ.drd. Oana TĂTARU

Redactori: Costel COROBAN, lect.univ.drd. Cristian MOSNIANU, lect.univ.dr. Emanuel PLOPEANU, lect.univ.drd. Oana TĂTARU, asist.univ.drd. Enache TUSA

COLEGIUL ȘTIINȚIFIC:

Florin ANGHEL (Universitatea „Ovidius” Constanța), Iordan Gheorghe BĂRBULESCU (Școala Națională de Studii Politice și Administrative), Ion BULEI (Universitatea București), Vladimir BURKOV (Facultatea de Istorie, Sankt Petersburg, Federația Rusă), Daniela BUȘĂ (Institutul Nicolae Iorga al Academiei Române), Gheorghe BUZATU (Universitatea „Ovidius” Constanța), Ioan CHIPER (Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”), Valentin CIORBEA (Universitatea „Ovidius” Constanța), Marian COJOC (Universitatea „Ovidius” Constanța), Harry T. DICKINSON (University of Edinburgh, United Kingdom), Mihail DOBRE (Ministerul Afacerilor Externe, România), Daniel FLAUT (Universitatea „Ovidius” Constanța), Flavia Daniela FREIDENBERG (Universitatea din Salamanca, Spania), Dinu C. GIURESCU (Academia Română), Alexey GROMYKO (Russian Academy of Sciences, Russkiy Mir Foundation, Federația Rusă), Gelina HARLAFTIS (Ionian University, Grecia), Constantin HLIHOR (Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”), Adrian IVAN (Universitatea Babeș-Bolyai), Jane MCDERMID (University of Southampton, United Kingdom), Paul MICHELSON (Huntington University, U.S.A), Ioan HORGA (Universitatea din Oradea), Eduardo Araya LEÜPIN (Universitatea Catolica din Valparaiso, Chile), Luigi Mascili MIGLIORINI (Universitatea “L’ Orientale” Napoli, Italia), Lara NELSON VÁSQUEZ (Universitatea Catolica din Valparaiso, Chile), Ioan SCURTU (Universitatea București), Valentin STAN (Universitatea București, România), Cecilia TOHĂNEANU (Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”), Vladimir VASILIK (Universitatea de Stat din Sankt Petersburg, Federația Rusă), Maria Alejandra VIZCARRA (Universitatea din Guadalajara, Mexico), Laurențiu VLAD (Universitatea București)

Notă: Autorii sunt direct responsabili de alegerea și prezentarea datelor conținute în articole, de autenticitatea și originalitatea acestora, cât și de opiniile exprimate. Ele nu angajează în niciun fel colegiul de redacție al Analelor Universității “Ovidius” Seria Istorie.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite la adresa:

Analele Universității „Ovidius” Seria Istorie, Aleea Universității nr. 1, 900067

Constanța, România

www.ispovidius.ro

Tel./Fax: 0241/671448, E-mail:istorie_constanta@yahoo.com

**“Ovidius” University of Constanta
Faculty of History and Political Sciences**

THE „OVIDIUS” UNIVERSITY OF CONSTANTA’S ANNALS

Series
**History
Political Science
International Relations and European Studies
Security Studies**

Volume 6 / 2009

ISSN -1841-138X

Ovidius University Press

**Constanta
2010**

EDITORIAL BOARD:

Coordinating editor: conf.univ.dr. Mariana COJOC

Editor-in-chief: lect.univ.drd. Marius-George COJOCARU

Deputy editor-in-chief: lect.univ.dr. Răzvan Victor PANTELIMON

Editorial Secretaries: asist.univ.drd. Daniel CITIRIGĂ asist.univ.drd. Mihaela MELINTE,

Issue editor: lect.univ.drd. Marius-George COJOCARU

Copyediting: Costel COROBAN

Translations/abstracts: lect.univ.drd. Oana TĂTARU

Editors: Costel COROBAN, lect.univ.drd. Cristian MOSNIANU, lect.univ.dr. Emanuel PLOPEANU, lect.univ.drd. Oana TĂTARU, asist.univ.drd. Enache TUSA

SCIENTIFIC BOARD:

Florin ANGHEL („Ovidius” University of Constanta), Iordan Gheorghe BĂRBULESCU (National School of Political and Administrative Studies, Bucharest), Ion BULEI (Bucharest University), Vladimir BURKOV (Historical Faculty of Saint-Petersburg, State University, Russian Federation), Daniela BUȘĂ („Nicolae Iorga” Institute of the Romanian Academy), Gheorghe BUZATU („Ovidius” University of Constanta), Ioan CHIPER („Dimitrie Cantemir” Christian University, Romania), Valentin CIORBEA („Ovidius” University of Constanta), Marian COJOC („Ovidius” University of Constanta), Harry T. DICKINSON (University of Edinburgh, United Kingdom), Mihail DOBRE (Romanian Ministry of Foreign Affairs), Daniel FLAUT („Ovidius” University of Constanta), Flavia Daniela FREIDENBERG (University of Salamanca, Spain), Dinu C. GIURESCU (Romanian Academy), Alexey GROMYKO (Russian Academy of Sciences, Russkiy Mir Foundation, Russian Federation), Gelina HARLAFTIS (Ionian University, Greece), Constantin HLIHOR („Dimitrie Cantemir” Christian University, Romania), Adrian IVAN (Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca), Jane MCDERMID (University of Southampton, United Kingdom), Paul MICHELSON (Huntington University, U.S.A), Ioan HORGHA (Oradea University), Eduardo Araya LEÜPIN (Catholic University of Valparaiso, Chile), Luigi Mascili MIGLIORINI (University “L' Orientale” Napoli, Italia), Lara NELSON VÁSQUEZ (Catholic University of Valparaiso, Chile), Ioan SCURTU (Bucharest University), Valentin STAN (Bucharest University, Romania), Cecilia TOHĂNEANU („Dimitrie Cantemir” Christian University, Romania), Vladimir VASILIK (Sankt Petersburg State University, Russian Federation), María Alejandra VIZCARRA (Guadalajara University, Mexico), Laurențiu VLAD (Bucharest University)

Note: The authors are directly responsible for the information presented in their contributions, and of their work’s authenticity and originality. The editorial board of the “Ovidius” University of Constanța’s Annals Series History is not to be held responsible in any of these issues.

The manuscripts, the exchange books and journals, and any correspondence will be mailed to:

**Analele Universității „Ovidius” Seria Istorie, Aleea Universității nr. 1, 900067
Constanța, România
www.ispovidius.ro**

Tel./Fax: 0241/671448

E-mail: istorie_constanta@yahoo.com

CUPRINS

THE LEGAL BASIS OF THE DANUBE-BLACK SEA CANAL'S CONSTRUCTION (1949-1953) Dr. Marian COJOC.....	9
CIVILIZATIONS AND RUSSIA: ONGOING DISCUSSIONS Alexey A. GROMYKO	17
ACTIVITATEA DE RP IN SITUATII DE CRIZA SI CONFLICT. STUDIU DE CAZ – BOSNIA-HERȚEGOVINA Anne JUGĂNARU	33
PERSPECTIVE ASUPRA DEZBATERII „MOȘTENIRII CREȘTINE” A EUROPEI ÎN PREAMBULUL TRATATULUI CONSTITUȚIONAL (FEB. 2002 – DEC. 2004) Georgiana FLOREA.....	47
EUROSCEPTICISMUL ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ Ion Madalin SIMION	67
CONFRONTING THE FUTURE. THE BALKANS. A SYSTEMATIC, COMPARATIVE RETROSPECTION Luiza FILIMON	77
MODERNIZAREA JUSTIȚIEI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE PRIN REGULAMENTELE ORGANICE (1831-1832) Dr. Andreea ATANASIU-CROITORU	89
EVOLUȚIA LEGISLAȚIEI ELECTORALE ROMÂNEȘTI (1864-1938) Dr. Răzvan Victor PANTELIMON.....	107
SISTEMUL ELECTORAL DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST Drd. Mihaela MELINTE.....	117
ELITELE POLITICE ȘI „EXCEPȚIONALISMUL” POSTMODERN AL DEMOCRAȚIEI ROMÂNEȘTI Dr. Viorella MANOLACHE.....	133

„VOTUL UNINOMINAL”, ALEGEREA REPREZENTANȚILOR ROMÂNIEI ÎN PARLAMENTUL EUROPEAN ȘI DEZBATERILE REFERITOARE LA REFORMA ELECTORALĂ Dr. Ovidiu GHERASIM-PROCA	145
SEPARAȚIE/ECHILIBRU DE PUTERI ÎN ACTUALA CONSTITUȚIE A ROMÂNIEI Maria Cătălina MOISESCU	155
ANTREPRENORIATUL – VECTOR AL <i>NOII ECONOMII</i> Dr. Bogdan ȘTEFANACHI	167
A FI SAU A NU FI “GENOCID”? DRAMA FEMEILOR DIN DARFUR/SUDAN – PIESA UNUI GENOCID ASCUNS Alis-Mihaela BIRTU-PÎRĂIANU (BÂLCĂ)	173
POLITICA EUROPEANĂ DE SECURITATE ȘI APĂRARE ÎN AFRICA. CAZUL RD CONGO Gabriel FLOREA	197
NICOLAE IORGA’S OPINION ON EARLY MODERN SCOTLAND Costel COROBAN	207

CONTENTS

THE LEGAL BASIS OF THE DANUBE-BLACK SEA CANAL'S CONSTRUCTION (1949-1953) Dr. Marian COJOC.....	9
CIVILIZATIONS AND RUSSIA: ONGOING DISCUSSIONS Alexey A. GROMYKO	17
PR ACTIVITY IN POINT OF CRISIS AND CONFLICT SITUATIONS. CASE STUDY – BOSNIA-HERZEGOVINA Anne JUGĂNARU	33
A PERSPECTIVE UPON THE DEBATE OF „CHRISTIAN LEGACY” OF EUROPE IN THE PREFACE OF CONSTITUTIONAL TREATY (FEBRUARY 2002-DECEMBER 2004) Georgiana FLOREA.....	47
EUROSCEPTICISM AS PERCEIVED BY THE EUROPEAN UNION Ion Madalin SIMION	67
CONFRONTING THE FUTURE. THE BALKANS. A SYSTEMATIC, COMPARATIVE RETROSPECTION Luiza FILIMON	77
THE MODERNIZATION OF THE JUSTICE IN THE ROMANIAN COUNTRIES THROUGH THE CONSTITUTIONAL REGULATIONS (1831-1832) Dr. Andreea ATANASIU-CROITORU	89
THE EVOLUTION OF ROMANIAN ELECTORAL LEGISLATION (1864-1938) Dr. Răzvan Victor PANTELIMON.....	107
ROMANIAN ELECTORAL SYSTEM DURING THE COMMUNIST REGIME Drd. Mihaela MELINTE.....	117

POLITICAL ELITES AND THE POST-MODERN ROMANIAN DEMOCRACY „EXCEPTIONALISM” Dr. Viorella MANOLACHE.....	133
THE UNINOMINAL VOTE, THE ELECTION OF ROMANIA’S MP’S IN THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE DEBATES REGARDING ELECTORAL REFORM Dr. Ovidiu GHERASIM-PROCA.....	145
SEPARATION/BALANCE OF POWERS IN THE PRESENT ROMANIAN CONSTITUTION Maria Cătălina MOISESCU	155
THE ENTREPRENEURSHIP – THE VECTOR OF THE NEW ECONOMY Dr. Bogdan ȘTEFANACHI	167
TO BE OR NOT TO BE „GENOCIDE”? DARFUR/SUDAN WOMEN’S DRAMA – A PIECE OF A COVER GENOCIDE Alis-Mihaela BIRTU-PÎRĂIANU (BÂLCĂ).....	173
EUROPEAN SECURITY AND DEFENSE POLICY (ESDP) IN AFRICA. DR CONGO CASE Gabriel FLOREA	197
NICOLAE IORGA’S OPINION ON EARLY MODERN SCOTLAND Costel COROBAN	207

THE LEGAL BASIS OF THE DANUBE-BLACK SEA CANAL'S CONSTRUCTION (1949-1953)

Dr. Marian COJOC*

Abstract: This article's purpose is revealing the legal basis of the construction of the Danube-Black Sea Canal during 1949-1953 via a double approach: the series of official documents issued by the Romanian government on one hand, and on the other hand the decision of the Politburo of the Central Committee of the Romanian Worker's Party.

Keywords: Danube-Black Sea Canal, Gheorghe Gheorghiu-Dej, People's Republic of Romania

Trying to shape the legal framework for implementing the extremely ambitious project, we consider necessary the approach regarding the legal basis of the problem from a double understanding: on the one hand the series of official documents issued by the Romania's governors, often materialized in decisions of the Council of Ministers, with the specification that these were the undoubtedly result of the expression "state-party" having, in other words, the basis in the decisions of the Political Office of the Central Committee of the Romanian Workers' Party. They were materialized in laws and decrees. On the other hand, the extension of legal basis can easily include in its field also the established legislation in the Romania's work field in the '50s.

In both dimensions of the legal basis, there were taken into account the constitutional provisions. As evidence, in the case of the first official act, founder of the operation (Council of Ministers' Decision no. 505/May 25, 1949), this fact was mentioned as clearly as possible: "on the basis of article 72 from the Constitution of the People's Republic of Romania, the Council of Ministers decides: to be started the preparatory works for the construction of the Danube-Black Sea Canal"¹.

The mentioned article from the fundamental law of the country was only a legal "pretext", the real basis regarding the beginning of the Canal's construction residing in the Political Office's Decision of the Central

* Prof. univ.dr. Facultatea de Istorie și Științe Politice; Prorector al Universității „Ovidius” Constanța.

¹ Arhivele Naționale Constanța (ANC), fund General Directorate of Works at the Danube-Black Sea Canal (1949-1953) (GDC), file 913/1949, p.1; (article 72 from the Constitution of the People's Republic of Romania provided that "The government has among its attributes the administrative leadership of the State. It is coordinating and giving general guidance for the ministries from that field of activity, it is guiding and planning the national economy (...). For certain fields of activity the government can organize and lead any kind of special services which will be directly subordinated to the Council of Ministers".).

Committee of the Romanian Workers' Party of the same day (annex...), concerning this important objective, at which elaboration had substantially contributed Gh. Gheorghiu-Dej, respecting the Kremlin's suggestion: "The Political Office of the Central Committee of the Romanian Workers' Party, in its meeting of May 25, current year – it was mentioned in document – taking note about the report of the comrade Gh. Gheorghiu-Dej regarding the project of building the Danube-Black Sea Canal and of economic and cultural developing of the surrounding region, considering that this great work is part of the project of building the socialism in our country, it decides that the project to be presented in front of the Council of Ministers for the immediate start of preparatory works of this canal's construction"².

The imperative "suggestion" of Moscow regarded Romania still since 1948, after one of the meetings between Dej and Stalin, on the field of the Soviet leader. The engineer Paul Sfetcu, Dej's Head of Cabinet, was recently remembering the way in which it had been generated the decision regarding the construction of the Danube-Black Sea Canal: "After the nationalization of the main means of production, said Dej (in a discussion with his head of cabinet – *our note*), the state's leaders analyzed the perspectives that would open the national economy in the new social-economic conditions. In order to establish the most appropriate measures, it was decided that a state and party delegation to go to Moscow, to discuss with the Soviet leaders for building an economic cooperation. We presented to the Soviet leaders the potential of our nationalized industry and the measures that we consider necessary for the fully reevaluation of this potential and the ensuring of a continuous development regarding the Romanian-Soviet trade.

Stalin, as if he had not heard what I said, asked: Does the leadership of Romania know something about a project made by the Englishmen, by the early 20th century, for the construction of a navigable canal between Danube and Black Sea?

I was stunned and in the same time frightened – it would said Dej after this – by the perspective that instead of an industrial development – our objective regarding the travel to Moscow – we will get "a hole in the ground"³.

Seeing the hesitations of the Romanian delegation, "terrified by the unfortunate perspective which appeared", Stalin appreciated that the Romanians will know to found the financial funds necessary for the work, ensuring the Romanian side that "the Soviet Union will supply to Romania the necessary

² *Rezoluții și hotărâri ale CC al PMR [Resolutions and decisions of the Central Committee of the Romanian Workers' Party]*, Bucharest, Editura P.M.R., 1951, p.111.

³ Lavinia Betaea, P. Sfetcu, *Stalin decide: construiți Canalul! [Stalin decides: build the Canal!]*, in "Magazin istoric" [Historic Magazine], year XXXI, no. 12(369)/December 1997, p. 13-14.

excavation equipments and means of transport, if the Romanians are decided to start a so important and necessary work”⁴.

“Thus – wrote the same Paul Sfetcu – the Romanian delegation returned from Moscow “appropriated” with a map on which it was traced the route of the future Danube-Black Sea Canal. The press and the radio informed the country, the Romanian nation, about the great news, the happiness that fell on our heads without saying, of course, whose was the genial idea. For hiding this truth, and for the action to have a “national character” , it was also adopted a decision of the Political Office of the Central Committee of the Romanian Workers’ Party (...).

It must be also known that Gh. Gheorghiu-Dej had never spoke in public about the paternity of the idea of building the Canal or about the way in which the work was imposed to him. Whenever he remembered the way in which he was “convinced” and then “possessed by the euphoria” of building the Canal, he was showing a great embarrassment. He was in the same time convinced that he never could oppose to Stalin”⁵.

The Council of Ministers’ Decision no. 5057/May 25, 1949, was announcing the general purpose of the “great” work, also presenting the reasons for “the construction of the Danube-Black Sea Canal in the second half of 1949 (article 1)”. Among them, we remark the idea of ensuring “the cheapest and shortest water transport to the Black Sea; the industrialization southeast region of the country (...); the creation of conditions for improving the agriculture (...); the combat of drought which is continuously threatening this land; the drain of the Carasu Valley”⁶ etc. Under article 2, it was established the body empowered for “the execution of all projection works, studies and construction-assembly” entitled the General Directorate of Works at the Danube Black Sea Canal⁷. This “special directorate” was directly subordinated to the Council of Ministers of the People’s Republic of Romania⁸, a definite proof of the importance given by the authorities to the new body and to the its object of “study and execution”. There were also approved “scheme of organization, the operating rules and the proposals of the Canal’s General Directorate for the employment of managerial staff, proposals registered at the Council of Ministers with no. 5787/May 25, 1948”⁹.

As general manager of the Canal’s General Directorate (helped by a “chief-engineer, as prime-deputy manager, by two deputy managers, by two deputy chief-engineers and by a mechanic chief-engineer”, according to article 5) it was appointed Gheorghe Hossu. Who was the important person endowed

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ ANC, fund GDC, file 913, p. 2.

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

with the high managerial quality of the greatest work that was to start in the summer of 1949 in Romania, we find out from the newspaper *Dobrogea Nouă* [*New Dobrudja*], the local officious of the Romanian Workers' Party, which presented in a specific manner the personality of the first manager of the Canal (the other directors have been Mayer Grunberg, between 1951-1952 and Vasile Posteuca, between 1952-1953), a communist personality dramatically “passed” from exploitation to exploitation until this function (he will not stop himself here, on March 2, 1951 being appointed minister of constructions): “... son of poor peasants from village of Blăjeni-Târnava Mică, who (sic!) have been fleeced by the landowners and kulaks as many, many of us have been fleeced, stolen, exploited. Poor child whose parents could not assure his piece of bread, comrade Hossu entered as an apprentice and learned the craft in a mechanical workshop from Mediaș. Here, comrade Hossu meets the capitalist exploitation of the employer. In 1927 he is coming in Dobrudja where he works in different workshops and where he is attracted by the revolutionary aspirations of the working class.

Years after years, comrade Hossu works hard as farm worker on almost all the estates (sic!) lined along the Carasu Valley”¹⁰.

According to the mentioned body press, no one else was better for “the saving” mission of Dobrudja, by the construction of the Danube-Black Sea Canal.

About the other members within the objective's leadership, “a nominal table with the members of the Romanian Workers' Party (sic!), the organization II basis “of October 1949 offered the following information about the “qualities” of those nominated:

“- Grunberg Mayer – born in 1894, member of the Romanian Workers' Party since 1946, social origin – small bourgeois; date of arrival on site: September 5, 1949; schools attended: party university; studies (sic!): Polytechnic; function on site: prime-deputy general manager, chief-engineer;

- Posteuca Vasile – born in 1914; social origin: worker, member of the Romanian Workers' Party (sic!) since 1938; schools attended: the Superior Party School from USSR; studies: 7 (seven...) classes; date of arrival on site: May 24, 1949 (one day before the adoption of the “historical” decision of building the Canal); function on site: deputy general manager;

- Antoci Dumitru – born in 1905; party member since 1946, social origin – small bourgeois; studies: Polytechnic, date of arrival on site: May 9, 1949, function: deputy general manager”¹¹.

The Canal's staff was completed by “the counselors Terescenko Nicolae “mechanic-engineer came from the party organization from Timișoara

¹⁰ “Dobrogea Nouă” (New Dobrudja), year III, no. 727/October 20, 1950, p. 2.

¹¹ ANC, fund Party Committee of the Danube-Black Sea Canal (PCC), file 14/1949, p. 172.

(Romanian Railways), Tabașnik Ignat “engineer from Bucharest” and Marin Dumitru “lawyer, member of the Romanian Workers’ Party (sic!) since 1947”¹².

The last article of the Council of Ministers’ Decision of May 25, 1949, expressed “the volume and the great significance for works” reason for which there were also officially involved in this action other ministries to which would be assigned “important parts of these works”¹³. The document was signed by the state and party leadership of the People’s Republic of Romania, in front with dr. Petru Groza and Gheorghe Gheorghiu-Dej (annex...).

The next step regarding the adoption of documents that were the basis for starting the construction of the Canal was represented by the Council of Ministers’ Decision no. 613/ June 22, 1949, which approved the “Technical and Economic Memorandum” written by “the Commission of USSR and the Commission of the People’s Republic of Romania”, in which it was established for the first time (considering the period between 1949 and 1953) the plan tasks for 1949¹⁴.

The “logistics” and salary insurance of those charged to lead the work of building the Canal was materialized by the Council of Ministers’ Decision no. 1125/October 29, 1949 (annex...). The general manager of the Canal, Gh. Hossu, was then receiving a gross salary of 68000 lei, while the third deputy manager was receiving “only” 57000 lei. The engineers received a coefficient of technicality of 12 % applied on the basic salary, while the salary of the general manager was increased by the care of the Council of Ministers’ Presidency with the so-called “representation expenses, equal with those of deputy ministers”¹⁵. The salaries of the Canal’s leaders were much higher than the salaries of the objective’s civilian workers, those receiving between 2500 and 5700 lei per month¹⁶.

The final form of the “General Directorate of Works at the Danube-Black Sea Canal” – as main “building” body – was established by the Decree no. 75/March 23, 1950, issued by the Presidium of the Great National Assembly of the People’s Republic of Romania “under article 44, paragraph 2 and article 45 from the Constitution of the Romanian Popular Republic”¹⁷. Including six chapters, the decree was considerably increasing the field of responsibilities of the Canal’s General Directorate, considered, in the text of the law, “operation unit of state”, being a corporate body and having its own patrimony¹⁸.

It is decided that the headquarters of the General Directorate of the Canal to be in Constanta.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, fund GDC, file 137/1949, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*, file 4/1949, p. 169.

¹⁵ *Ibidem*, file 913/1949, p. 16.

¹⁶ *Ibidem*, fund PCC, file 14/1949, p. 2.

¹⁷ *Ibidem*, fund GDC, file 913/1949, p. 7.

¹⁸ *Ibidem*.

The declared intention of the Party and State leadership from Romania was, under a motivational aspect, that of creating on the Canal's sites – according to the decree – “personnel qualified by new methods of work”¹⁹.

The tasks of each manager, deputy manager, chief-engineer or chief-accountant were particularly mentioned in the second of the document.

The “administrative organization” of the Canal's General Directorate (3rd chapter, article 13) included “the central bodies; the external bodies; the annex and auxiliary enterprises”. The central bodies were: of execution (including no less than 17 sectors), of consultation and endorsement.

The external bodies of the Canal's General Directorate were: the regional sectors of works (including Cernavodă, Medgidia and Midia) and the units and subunits of Bucharest.

The 4th chapter was dedicated to the “financial organization and bookkeeping”, while the 5th chapter brought the necessary clarifications regarding “the contracting of works and supplies”. The decree ended with a series of “special provisions” (annex...).

We insisted a little bit more on the organizational structure of the Canal's leading forum, hoping for a more precise clarification of this problem, not always correctly presented in certain studies, materials or memoirs²⁰.

The Decree no. 75/March 23, 1950, will remain in essence unchanged during the entire process of works at the Canal, even if on March 1, 1951, by the Decree no. 32 there were formally modified the articles 3, 9 and 10, the structure and the attributions of the Canal's General Direction without being affected the new legal provisions (annex...).

The last organizational act from this documentary series was the Decision of the Plenary Session of the Central Committee of the Romanian Workers' Party of December 12/13, 1950, regarding the Five-Year Plan of developing the national economy of the People's Republic of Romania (1951-1955).

In the plenary session it was mentioned that two annual plans (1949 and 1950) “have been successfully achieved, creating the necessary conditions for the Five-Year Plan”, this fact being due to the “creative implementation of the Soviet experience in the construction of socialist economy”²¹.

The legal expression of the will of Romanian communists, who were “creatively” considering at that time the Soviet experiences in the field of the socialism's construction, was materialized two days later, in Law no. 8 of December 15, 1950 for the Five-Year Plan of developing the national economy

¹⁹ *Ibidem*, p. 8-14.

²⁰ I. Cârjă, *Canalul morții [The Canal of Death]*, Bucharest, Edit. Cartea Românească, 1993, p. 50.

²¹ *Rezoluții și hotărâri ale CC al PMR [Resolutions and decisions of the Central Committee of the Romanian Workers' Party]*, vol. II, 1951-1953, p. 304.

of the People's Republic of Romania between 1951-1955, published in the "Official Newsletter no. 177 of December 16, 1950".

The value of works which had to be executed for the construction of the Danube-Black Sea Canal, within the Five-Year Plan, was estimated to 68 billion lei, and "the value of works that should be executed after the expiration of the Five-Year Plan (...) to 10,4 billion lei"²².

Regarding the second series of legal documents cited in the beginning of the chapter for understanding the way in which it was conceptualized the "work" and in which it was effectively achieved the regime of work over the entire "popular democracy", around the start and after the beginning of the works at the Canal, we consider that it is useful the mention of some fundamental normative documents, by their provisions, for the framework given to the political regime in Romania.

In this context, the Constitution of the People's Republic of Romania, adopted on April 13, 1948 – faithful copy of the Soviet one – in article 12, was mentioning that "the work is the basic factor of the society's economic life", a "duty of every citizen", the state being entitled to offer "support to all those who are working"²³.

More specifically, the Constitution of the People's Republic of Romania, published in the "official Newsletter" no. 1 of September 27, 1952, was specifying still in the preamble (introductory chapter) that Romania "is a state of working people" and according to article 15, in our country the work was becoming in that moment "a duty and a matter of honor for every citizen who is able to work", according to the principle "who is not working is not eating"²⁴.

Specific labor regulations were almost entirely found in the "Labor Code" adopted on June 8, 1950. this important legal document was based on the fundamental law of the country and especially on the Decision of the Plenary Session of the Central Committee of the Romanian Workers' Party of May 15-17, 1950, that discussed in section 1 of the agenda "the project of the Labor Code" – responsible in this problem being Gheorghe Apostol, one of the important members in the Political Office of the Central Committee of the Romanian Worker's Party²⁵.

The Labor Code was designed to facilitate the achievement of the Five-Year Plan, by far the most important law for the economic evolution of the state with a "popular democracy". Legally expressed by Law no. 3/1950, published in the "Official Newsletter" no. 50/June 8, 1950, the Labor Code has regulated all issues relating to employment contracts, working rules, working

²² ANC, fund GDC, file 934/1951, p. 83.

²³ I. Scurtu, C. Mocanu, *Pagini de istorie [Pages of History]*, vol. III, Bucharest, 1993, p. 248-249.

²⁴ I. Muraru, *Constituțiile române (culegere) [The Romanian Constitutions (collection)]*, Bucharest, 1980, p. 73.

²⁵ "Scînteia" (The Spark), no. 1737/May 19, 1950, p. 2.

time (day, night, legal holidays), overtime issue. The article 57 of the code included extremely precise stipulations in this respect: “The work over the normal working time (which was of eight working hours – *our note*) is, usually, forbidden. The overtime work will be done only in exceptional cases...”²⁶. Yet, from this perspective, it is sure that the working world of camps appeared then an “exceptional” one; a world in which the colonies’ “workers” (first of all political prisoners) were not allowed to question the rules imposed by the Canal’s sites or, as we will see, they were not allowed even to know them.

The “laborious” framework offered by the Labor Code to the Romanian society in early ‘50s was completed by other legislative documents among which the Decree 359 for the Organization of Labor Protection in the People’s Republic of Romania, published in the “Official Newsletter” no. 34/August 20, 1949 and updated by the Decree no. 185/ April 20, 1953. The labor protection became, by the adoption of the mentioned documents, “a matter of state”. Its purpose stated by law was “the improvement of work conditions of those who are working, the continuous reduction of accidents at work...”²⁷.

This legislative framework regarding the labor regime was considerably extended in the years after the beginning of works at the Danube-Black Sea Canal, especially by decrees and normative acts concerning the use of working effectives, the work performed under detention.

²⁶ *Codul muncii, text oficial cu modificările aduse până la data de 1 aprilie 1961 [The Labor Code, official text with the modifications made up to April 1, 1961]*, Bucharest, Edit. Științifică, 1961, p. 26.

²⁷ *Ibidem*, p. 95-98.

CIVILIZATIONS AND RUSSIA: ONGOING DISCUSSIONS

Alexey A. GROMYKO*

Abstract: In the 1990s, Russia suffered a deep crisis. As a result, arguments about the identity of the country were abundant. Even now Russia is still contemplating its nature and place in the world. But no matter how often you change your glasses, the world stays the same. Change of optical instrument doesn't result in changing of the subject of observation. Only image varies. It is necessary to choose right lens and focus them correctly to see the world in its true colours and volumes. In essence, there is nothing new in present discussions on this subject. After an experiment with the new Soviet civilization, the argument returned (or returned) to a point in the last century – to the argument between Westernizers and Slavophiles. Not long ago, many dreamt to see Russia as part of the West. Now it is popular to see separately not only Russia and the West but also Russia and Europe. The latter is particularly unacceptable for the proponents of the Russia's European identity.

Keywords: Russia, European identity, civilizations, culture.

Discussions about civilizational nature of Russia root deeply in history. They are a story of many chapters telling about various stages in the life of the country. These discussions are of the same importance as reflections on its political, social or economic conditions. The consciousness determines the being of men not less than the being determines consciousness. Attitudes of other nations to Russia are as important for its progress as GDP, inflation or any other indicator of that kind. Civilizational identity of a man, which may be primarily seen as lofty and abstract matter, has in fact a real implication for personal outlook, values, lifestyle and an attitude to other nations, and vice versa.

Until the late 1990s, the subject of civilizations lied mostly in the focus of anthropologists and historians of the Ancient World and lacked the contemporary context. In the bipolar world, nobody described a “first”, “second” or “third” world as a civilization. The term circulated in the day-to-day language during military cataclysms, like world wars (“saving the world civilization from destruction”), or was used by political populism at the international stage (“western civilization against communist threat”). The bipolar, and later unipolar world, promoted images of consolidation and unity, which did not suggest that the world might be fractional and polychrome. Civilizations, as one of the ways to describe and comprehend contemporaneity, were left outside the discourse.

* Deputy Director Institute of Europe. Russian Academy of Sciences

The world needed to become multipolar, polycentric in order to blow off academic dust of the concept of civilizations and to return it to modern politics, to contemporary social sciences. The heralds of the “end of history” had barely announced the victory of one of the polars, one "true civilization", when the attention was diverted to the idea of the “clash of civilizations”. This idea is more pragmatic and more practical, it looks to the future, not to the past. With ideologies having lost their role as true definitions of most significant identities in the world, former ideas of capitalist West, socialist East and catching-up South have been replaced with studies of what they disguised before – civilizations. The idea of the united West broke into American and European (with the latter not as homogeneous in fact either), the idea of the Third World into Latin American, African and few Asians. The Second World got similarly fragmented.

Interest for this kind of categorizing rose as popularity of Euro-centric and West-centric ideas in general abated, as values (or even their equivalence) for various cultures, systems of values, histories spread, and as the concept of polycentric world settled both in discussions and real life. Despite the terms “West” and “East” (the latter referring to Asia as a whole) being still used, especially by politicians and spin doctors, they are so outdated that have lost any meaning. But the current terminology, adapted from the past and prone to splitting reality into meta-spaces, is also full of clichés. The most vivid example is the term “Europe” which is increasingly being equated with the European Union. The EU and Europe have become synonyms what would not have happened, if new-old border lines both in minds and on maps hadn’t been drawn.

Cultures, values, religion, common history, space, economy have become ideology-replacing benchmarks of the biggest human communities: civilizations. By the 21st century, civilizations have been accepted as historic realities – not just long-dead artifacts. Attempts to categorize and classify civilizations have multiplied. There are now lots of definitions of “civilization”, but most of them are not unique and mainly follow one of the best-known concepts, formulated by N.Ya. Danilevsky, L.N. Gumilev, O. Spengler, A. Toynbee and F. Braudel.

The idea of civilizations, interpreted through the system of religious values, is still broadly popular despite global secularization processes (at least outside the Muslim world). One of the most popular classifications offers us to comprehend the world as a sum of Christian, Islamic, Indo-Buddhist and Confucian-Far-Eastern civilizations. Each of them, in turn, is divided into sub-civilizations, like the Christian into Orthodox, Catholic, Protestant; or the Confucian into Chinese and Japanese. With all controversial nature of understanding civilizations as a religion’s habitat, it has a valuable methodological ground. Firstly, civilizations can neither be downscaled to the

borders of a particular state nor endlessly expanded. Secondly, the structure of a civilization is not monolithic but rather fragmented.

It is necessary to note that some scholars regard civilization as the biggest matryoshka of identities (for example, Florentine – Italian – European), that is, a macro-identity is seen as the highest form of identity (Huntington); others say that local civilizations are also worth being investigated (Toynbee, Braudel). Which is why we face a problem of scale and method of research – from the universal to the particular or from the particular to the universal. On the one hand, a problem of excessively big "civilizations" ends up with idealistic models (like Western civilization), on the other, there is a problem of questionable reduction (Spanish, French, etc. civilizations).

A. Guseinov, the academic at the Russian Academy of Sciences, describes the dialectical nature of the universal and the particular in a civilizational model: “Civilization, like culture (if the latter is taken as equal to civilization), has no subjectivity, nor exists as an empirical object... [I]t is a somewhat conventional, ideally proposed outcome that arises from activities of a huge, almost uncountable number of people...”¹

Multi-disciple and multi-factor approach in studying and categorizing civilizations is highly important. For example, to follow it means to see civilizations as “a compressed historical experience of big territorial communities, embodied in lifestyle, household traditions and etiquette, mentality and outlook, patterns of values and priorities.”² It should be clear that multi-factor approach cannot be applied if typology is based only on religion. However, religion as one of the most important factors cannot be either neglected. Religion allows to draw lines between various civilizations.

Obviously, civilization is a high-level generalization, but it should also have some limits. Otherwise, studying civilizations – especially currently existing – will lose any practical sense. An extreme of this kind is to distinguish two macro-civilizations – Indo-Arian and Chinese, which in turn are divided into “cultural zones”: European, North American, African, Arabic and Iranian-Islamic; and Chinese, Japanese, Indian, Asian-Islamic, etc.³

Arguments about civilizations have poured over academic circles and spread across the media. Not only scholars but also politicians pay more and more attention to this subject. They are talking about dialogue of civilizations and about clashes. To raise awareness of the scientific side of the problem is important, however the other side of this popularity is a growing number of loose usage and political speculations. Still civilizational researches, international

¹ Guseinov A. (2008) What We Mean by the Dialogue of Civilizations. *International Affairs (Russia)*. N 3, P. 34.

² Shmelev N. (2007) Vvedenie. In: *Rossiya v Mnogoobrazii Civilizatsiy. Doklady Instituta Evropy (Moscow)*. No 192. P. 7. (Introduction. In: *Russia Within Variety of Civilizations. Reports of the Institute of Europe, 2007*).

³ *Rossiya v Mnogoobrazii Civilizatsii. Doklady Instituta Evropy (Moscow)*. N 192. P. 30.

civilization-based comparative studies are significant means of analysis global processes, trends and forecasts.

It is a good sign that weighted and unbiased attention to civilizational theme has been shown recently by the Russian leadership on foreign policy. “Today, nobody can cope with global challenges single-handedly... What is needed is collective leadership of major powers that should represent the geographical and civilizational dimensions... Spiritual values of all world religions make it imperative to achieve multicivilizational accord and fight manifestations of xenophobia and racism... These are the tasks to be tackled within the framework of the Alliance of Civilizations,” – writes Russian foreign minister Sergei Lavrov.⁴

The renaissance of civilizational studies over the past decades has been followed by the emergence and the increase of numbers of research centers in many countries. In Russia, there are the Center for Civilizational and Regional Studies at the Russian Academy of Sciences, Pitirim Sorokin/Nikolai Kondratieff International Institute, Inter-Civilizational Council at the Institute of Europe of the Russian Academy of Sciences to name but a few. Among international bodies, one of the many is the Dialogue of Civilizations World Public Forum. In 2008, the international organization Alliance of Civilizations held the first Forum in Madrid. The Alliance was initiated in 2005 by the former United Nations general secretary Kofi Annan with the support of Spain and Turkey.

Those were the works of Samuel Huntington and Francis Fukuyama, with opposite views on the prospects of mankind, that gave rise to the popularity of civilizational discussions, at least in North America and Western Europe. Since their publication in the 1990s, the discourse has much broadened. In the past the same interest to the subject was shown in the first thirty years of the 20th century and associated with the names of Nikolay Danilevsky, Oswald Spengler and Arnold Toynbee. After the war, the interest was associated with Fernand Braudel and the Annales School.

The term “civilization” was coined by French Enlightenment philosophers who set off progressive forms of the developments of mankind against barbarism. This understanding of human history (common history of human civilization), as getting rid of wildness and barbarism, was articulated by Louis Morgan. The same understanding settled among ordinary people and in everyday life. Today, to be a “civilized person” means to be “polite, well-bred, refined”, as “to join civilized countries” means to become an “advanced society”.

Later, the Enlightenment developed several interlinked approaches: economic-social – Agrarian, Industrial and Post-Industrial (informational)

⁴ The speech of Sergey V. Lavrov, Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, at the 62nd Session of the UN General Assembly. N.Y. 28 September 2007. P. 2, 7. Available at: <http://www.un.org/webcast/ga/62/2007/pdfs/russia-eng.pdf>

civilizations; socio-economic, including the Marxist theory – slave society, feudalism, capitalism, socialism. Similar methodology is used by those who divided states into pre-modern, modern and post-modern ones.

But what is seemingly more interesting and prospective is the part of political discourse which proposes understanding of civilizations as large human communities, bound with common history, mentality and socio-cultural characteristics. The history of these communities spans centuries. For civilizations which are interpreted this way, it is very important to have a long history rooted deep in past epochs. In Fernand Braudel's terminology, the history of civilizations is a “slow history” (history of structures), that is, stable historical realities which do not change for centuries. The essence of the “slow history” is not the same as diplomatic, political, social or economic history; they are just the chapters in a history of civilizations. Which is why a separate state, or a group of states, cannot flip easily from one civilization to another. It is comprehensible but requires profound reasons and decades or centuries to happen.

The idea of civilization as a large historic human community means that, apart from some exclusions (Japan, China), its borders cannot coincide with national borders – even if the state is one of the biggest (like Russia, the US, Australia). At the same time every civilization is diverse and heterogeneous but to some limits, because if centrifugal force were to prevail over centripetal, once united civilizational space would crash and its pieces would be pulled away by “gravitational fields” of other civilizations.

The idea of internal diversity of civilizations allows to assume that from the perspective of the “slow” or “moderate” history, various parts of a civilization can move at different speed or even in different directions what may cause conflicts and clashes (like religious wars in Europe).

With the idea of the “slow history”, civilizations can be described “horizontally” or “vertically”. The former suggests that a single criterion, a unit of measurement, confines the whole methodological ground. For example, in a wide-spread outlook on civilizations as separate states, it is national borders that act as criterion. Form outpaces substance in this case. This interpretation arose from the works of H. Buckle (*A History of Civilization in England*), F. Guizot (*A History of Civilization in France*) and R. Altamira (*A History of Spanish Civilization*), all of whom lived in the 19th century. A civilization is interpreted as the history of the particular people – English, French or Spanish. In some cases, it is in fact true that state borders are the borders of civilization (for example, India or China). But the opposite wouldn't be true for the majority of the countries which are not separate civilizations. To refuse this fact is to downscale civilization to the size of local culture and/or other specifics of the given population. If so, the civilizational science is a merely different name of cultural studies, anthropology or ethnography and thus bears no self-sufficientgnoseological meaning.

The terms “civilization” and “culture” are definitely interconnected and intertwined. Every population, ethnos, nation has its own material and spiritual culture but this doesn't turn it into a civilization, even if it is culture of a big nation. It is important that classical thinkers on civilizations pondered not on traditionally understood culture, that is, not about material or spiritual products of human community, but about “higher culture” (Spengler) or “cultural-historic type” (Danilevsky), that is, about more complicated cultural phenomena which are not attributed to a particular territory or language space. These conceptions assume that cultural phenomena may coincide with the national cultural borders but is not limited by them, spreading far beyond. Besides not been compulsorily linked to any ethnic or national community, cultures of this kind are always as important for the region and the world in general as they are for the country.

In addition to equating civilization and culture (even “higher culture”), conceptual trap is waiting those who accept any given classification, developed in the past historic epochs, as being still up-to-date. This would be a mistake certainly not about the “dead” civilizations (hardly anyone would question the existence in the past of the Ancient or Egyptian civilizations), but about the “living” ones, as they were described by researchers in the 19th – mid-20th century. Oswald Spengler contemplated the Russian-Siberian higher culture in the 1920s and later Arnold Toynbee wrote about Orthodox-Christian and Western civilizations. But should we follow their conclusions and describe these civilizations as “living”? To answer this question, it is necessary to assess critically the approaches developed by the classics of civilizational science.

In addition to variedly-interpreted cultures, the other most cited “vertical lines” of civilizational studies are such criteria as religious, racial/ethnic (referring to mega groups), geopolitical. After culture, the criterion of religion is likely to be the most wide-spread. Religion is certainly part of culture but not all representatives of the same culture belong to the same church, nor the whole flock may belong to one culture. Thus, civilization is not a synonym to religion.

It is necessary to say that apart from those who equate any state to a civilization, advocates of the “vertical” approach rarely cling to any single criterion. Usually, they combine several criteria, group them but always promote a dominating one. For instance, Arnold Toynbee applied both geographical and religious (strictly saying, metaphysical) characteristics but particularly stressed the prominence of the latter. He was followed by Samuel Huntington who while speaking about a set of identities within every leading civilization, used religion to distinguish and describe majority of them: western (Western Christianity), Islamic, Confucian, Orthodox Slavic (here a criterion of mega ethnos is added), Hindu and – with only three cases where geographical approach is shown – Japanese, Latin American and African.

The classification, based on the idea of super ethnos, includes such civilizations as Anglo-Saxon, Ancient Greek, Slavic, Chinese, etc. “Blood”

criterion is of the main priority here while territory and religion are supplementary. The most vivid example is Anglo-Saxon civilization which is supposed to have no geographic center but to disperse across different regions: Britain, the US, Canada, etc. Slavic or Chinese civilizations look more compact from geographical perspective, but their identity is not a territory but a community of ethnically interlinked people.

The classification, based on the idea of geopolitics, has a criterion of territory atop; “a meaningful territory”, filled with existentialism, which dictates its fate and formulates its ontological ground. The common terms are “frontier”, “heartland”, “geographic axis”, “Lebensraum”, “metageography”, etc. The world is divided into marine and land civilizations, including Atlantic and Eurasian civilizations, limitrophe intercivilizational structures. Other classifications of this kind includes North American, Latin American, Russian, Chinese civilizations.

Every “vertical” classification has a grain of truth but each of them sees in absolute terms one of the criteria. Of course, civilization cannot be deprived of culture but it is not the same as material or spiritual or “higher” culture. And it is more misleading to equate civilization to religion which is part of the culture, particularly if we talk about the contemporary history. Civilization cannot be formed outside the territory but the territory is just a mold, not a mortar.

“Horizontal” classification is synthetic. It allows a researcher to use not just a single criterion (or any hierarchical set of criteria) but several equivalent units of measurement. This classification is multi-factor by definition. From its perspective, civilizational identity is multi-layer, with its components being loosely interlinked. Developing a new classification, researcher doesn’t choose a single standard because there are as many classifications as standards.

Here is an attempt to compose a list (not comprehensive) of “living” civilizations according to a “horizontal” approach”: European, Islamic, African, Latin American, Chinese, Japanese and Indian. Borders between them are not explicit; there are a plenty of identity shifts and overlaps. Civilization, like every live organism, cannot be autarkic. On the contrary, every civilization is able both to absorb, to accept influence of other civilizations, and to emanate, to expand, particularly by the means of adjustment or adaptation.

There are almost no monolithic civilizations. Every civilization, to different extent, is fragmented. For instance, the European civilization includes Russian, Western European, and North American sub-civilizations (it is also possible to say “European mega civilization”, which in its turn has several components). The same way, the Islamic civilization can be divided into, for example, Persian, Maghreb, Gulf sub-civilizations. Some of sub-civilizations in the course of time may become enough mature to claim a status of civilization. For example, it is popular to state that there is the American civilization in the US or the Russian (other versions: Orthodox, Slavic).

Exploring the development of civilization inevitably poses a question of hierarchy of the criteria or rather importance of any criterion during the evolution of civilization. Moreover, hierarchy is imminent if studying self-reflection of civilizations or how people of any civilization identify it from within. But the main difference of the "horizontal" classification from the "vertical" classification is that this hierarchy is neither fixed nor pre-set once and for all. Civilizations live for centuries and the priority of criteria, which they are based upon changes frequently. Among them, there are some, which can be attributed to any civilization (like territorial or cultural), while others are specific for a few (religious, ethnic, racial). But even the most common principles of different civilizations may be unique: every civilization has its inimitable geography, its unique "higher culture".

For some civilizations, religious criterion may be more important than national or territorial at a particular historical period (which, however, may last as long as we are able to observe it). But it is not necessarily inevitable that this criterion will define its fate forever. For example, nowadays it is more reasonable to speak about the Chinese and Indian civilizations, not about the Confucian, Hindu or Buddhist ones. For more than a thousand years, the European civilization was Christian in its full sense; but religious criterion was swept away in the 18th – 19th centuries as the religious was ousted by secular. Today, the European civilization is the most appropriate name where "European" is not a geographic or geopolitical criterion (since it comprises not only Europe) but a historical and socio-cultural one. For others, in some period, a geopolitical criterion is of main priority (like for the Latin American civilization). A racial criterion is crucial for the African civilizational identity. For the Chinese civilization, super ethnos has become dominant since the 20th century.

The Islamic civilization is one of the biggest and most commonly discussed. But a growing interest since the past decade in its nature has been followed, consciously or unconsciously, by large-scale distortions and emasculations of its essence, history and current status. This happened as a result of complete politization of civilizational discourse. Academic voices have drowned in political hubbub. After bipolar world collapsed, part of the world political establishment either was unable or refused to seek for other way of consolidating its electorate but to exploit the image of the other, an external source of threat. For other politicians, it was expedient to withdraw the question mark at the end of Samuel Huntington's "*Clash of Civilizations?*" study.

A Foreign Policy Review, prepared by the Russian Ministry of Foreign Affairs in 2007, says on the matter: "It cannot be excluded that making an enemy of Islam may bear a purpose of consolidation, which the West [now] lacks to reassume subjectivity at the international stage". In Russia, we have a proverb: Haste makes waste (Pospeshish lyudei nasmeshish). But at the beginning of the 21st century, haste of politicians, especially those with great

power, has made the world to tremble with fear. Under the flag of the clash of civilizations, immeasurable damage was done to inter-civilizational dialogue.

The Islamic civilization today is evidently the only one formed and maintained by religion. Most of other civilizations are secular or religion is not playing a central role. But even in the most secular of all the civilizations, European, spiritual, axiological and cultural heritage of Christianity remains to be one of the fundamental characteristics. Thus, religion is still one of the most important spaces where relationships between civilizations are built. And this is where the foundation of their dialogue – not clashes – is. For example, a lot of ideas from the Koran coincide with those from the Books of the New and the Old Testament, and that is sign of kinship of the three monotheistic religions – Islam, Christianity and Hinduism.⁵

Relationship of the Muslim civilization with the West were already active thousand years ago. Muslims were the first who inherited Greek philosophy and science, which Europe discovered only centuries later. In addition, Islam had relationships with India and China. Since its appearance, Islam had such level of civil and religious tolerance that had been unfamiliar to the Europeans until the Renaissance. Muslims never knew some social barriers, which existed in Europe in the Middle Ages. Even the rights of women were in many aspects broader in the countries of Islam than in Christian countries.⁶

Definitely, religious factor was present in hundreds of military conflicts. Holy books of almost all religions contain not only commandments of good and love but also appeals of quite a different kind. But in many cases not the church was a starter of war, and religious beliefs were not a reason but a cause. The trend of broader ecumenic dialogue and closer positions of two main world religions, Christianity and Islam, strenghtened long ago. Attempts of changing this trend are highly dangerous and lead to miseries, which can (and could have been) avoided.

For the Russian foreign policy and diplomacy, inter-civilizational dialogue has become highly important. In the 2007 Foreign Policy Review, it is noted that “intercivilizational tensions are provoked by terrorists and those who is strongly promoting ideology-laden approaches in international relations. A threat of civilizational split of the world is increasingly becoming one of the main challenges of our time.” Another important idea: “eastern civilizations as main part of the cultural legacy of mankind are still to play their positive role in setting up progressive trends for the whole world.”

The two main tasks, which Russian diplomacy has accepted for the near future, are the following: “to see the problem of intercivilizational dialogue and

⁵ Krasikov A. (2007) *Civilizatsii, Kultury i Religii*. In: *Rossiya v Mnogoobrazii Civilizatsiy*. Doklady Instituta Evropy. N 192. P. 62. (Civilizations, Cultures and Religions. In: *Russia Within a Variety of Civilizations*. Reports of the Institute of Europe. 2007)

⁶ D.E. Furman (1999). *Reforma islama*. In: Krasikov A.A. *Na puti k islamskoi reformatsii*. P. 274.

partnership, measures against civilizational split of the world as being among the most important in foreign policy...” and, second, “to expand cooperation with the Islamic world, including activities within the Organization of the Islamic Conference and by means of broader engagement of our partner Islamic countries in various international formats.”

In addition to the abovementioned criteria, most civilizations are characterized by something that made their birth possible: history and historic memory. It is insufficient to live at a particular territory, to belong to a dominating church, to learn local culture or to belong to a super ethnos or race. It is necessary to see yourself as part of the history of this civilization and be a bearer of those events which happened in “your land” long time ago. Because of this long-lasting common history and memory of generation, such meta-communities as civilizations have peculiar psychological and mental characteristics.

Civilizational identity is the most latent and the least popular one compared to others (gender, ethnic, familial, national, and regional). In everyday life, apart from philosophers and contemplators, a few have enough time to think of themselves in terms of civilizations. Naturally, identity is a result of comparison but most people compare themselves only to representatives of their habitat and thus do not look beyond ethnic, territorial or national limits.

Representatives of various civilizations come across with each other much more rarely than with other people of their circle. This kind of encounters happens more frequently along the borders of civilizations and involves a comparatively small number of inhabitants of neighboring territories. Only two civilizations usually border with each other. But there are lots of civilizations, some of them lie far away from each other. There is nothing odd to ask a citizen of Russia: are you a Russian or a Tatar? Are you from Moscow or from St Petersburg? Are you a Russian or a Ukrainian? All these questions lie within the same civilizational identity. However, a question about civilizational identity would confuse many. Even if a person contemplates his or her differences from an African, Japanese or Chinese, he or she primarily has in mind not civilizational but language, behavioural, ethnic differences.

Broad interest to civilizational identity is well expressed when big lumps of population of different civilizations come into close contact, mix, produce intercivilizational migration which in turn leads to inter-penetration of civilizations. For example, migration to Western Europe and the US reached a record high in the beginning of the 21st century, and intensity of civilizational discourse has risen accordingly.

From our point of view, civilization is a consistent human community based on the four equally important principles: time and place, cultural (“higher cultural”), ontological and axiological. In regard to its human components, civilization can only be a large community with the structure that evolves according to the laws of the “slow history”. It cannot be completely virtual, that

is, existing only in people's minds. It should be settled to a particular territory and time-frame. Yet the opposite is also true: civilization is impossible if it lacks mentality. Geography is just a shape. Civilizations are like empires. They are not viable without large territories, human and other resources.

Few words about axiological component of civilization. To make culture ("higher culture" as autochthonous and not imitation cultural-historical type) compatible for the status of civilization, it should have, along other features, its own philosophy of life, which would provide an outlook and real implication, that is, a system of values, different from any other. For example, the European civilization rests upon a system of values derived from Christianity and the Enlightenment. In the 20th century, there were several attempts of creating new systems of values or radically reforming the old ones. Those were the Socialist dream and the American dream; but both the USSR-Russia and the US have remained on the European ground in regard to their basic, civilizational values. In the beginning of the 21st century, Western European intellectual elites introduced the idea of the "European dream" which differs substantially from the outlooks of Russians and Americans.

Will the European dream be strong enough to settle as a main system of values of the European civilization? The answer lies in the "slow history". Today, with all contradictions between the three branches of the European civilization, the values of the European dream are certainly interesting to our country. The European dream, as an ideal to aspire to, is a postmodern supranational system of values. Among its main components, there are: universalism (equality of historic subjects, absence of Utopian, Messianic projects and meta-narratives), public domain and stakeholder economy, soft power, secularism, prevailing quality of life over material wealth, social market, sustainable development, multiculturalism, priority of social aspect of human rights, multilateralism (desire for consensus in domestic and foreign affairs), inter-dependency at the international stage, a "sovereignty pool" within the European Union.

The American dream was formed in the Modern Age and is a combination of Christian eschatology and Enlightenment utilitarianism. Among its components: particularism (messiahism, meta-narratives), individualism, anthropocentrism, hard power, religiosity, acquisitiveness, material, straight-line progress, assimilation (melting-pot), emphasis on private ownership, unilateralism, autonomy ("coalitions of the willing" in the broad sense).

Russia's system of values substantially coincides with both the European and American ones. With Western Europe, it has common values of soft power, secularism, multilateralism and multiculturalism. With the US, contemporary Russia shares values of particularism, acquisitiveness, material progress, autonomy and individualism. While some European values (particularly multiculturalism and multilateralism) align Russia with Western Europe, American values (like autonomy), on the contrary, pulls Russia apart from the

US. The current in-between status of Russia may be explained from an axiological perspective: the country is still placing itself within the coordinates of Modernity. Values, which have emerged after 1991, align Russia with the US; while Soviet or pre-Soviet values paradoxically drives it closer to the European dream (for example, such components of the Russian mentality as universalism, in Soviet terminology – internationalism, and collectivism).

The “slow history” approach also poses a question of an age and name of civilization. For example, does the name “European civilization” match the idea of the “slow history” if it was invented after the First World War? Perhaps, yes, because giving a name to some objective process is not the same as a process itself. From the perspective of present knowledge, it is hard not to agree with the idea that since the Middle Ages, Europe as a subcontinent has been an interrelated political, social, economic, and cultural organism whose citizens have felt belonging to a single space, even if it was full of dangers and contradictions. Speaking about the “European civilization”, we bear in mind a two-thousand-year history which has merged of the three ancient civilizations (or proto-civilizations), i.e. Greek, Roman and German.

The term “Soviet civilization” was also coined in the 20th century. The term doesn’t apparently match the criterion of the “slow history”. Unlike the “European civilization”, which has become an expression of a centuries-long phenomenon, it pretended to be something new and different, with a centuries-long history rooted not in the past but in the future. Definitely, the “Soviet civilization” carried a grain of a new quality because it was based on expectations of quality transformation of people’s identities. With hindsight we can say that the “Soviet civilization” was an experiment, partly successful, with the eastern branch of the European civilization, rooted in the early Middle Ages.

In the intercivilizational research done at the Institute of Europe of the Russian Academy of Sciences, the study of civilizational identity of Russia follows several paths. Firstly, Russia is seen as an inherent part of Europe, as a natural part of the European civilization. This idea doesn’t contradict the fact of Russia has its own, vividly expressed identity and specifics which are seemingly resisting being dissolved in the European milieu. In other words, Russia is a different Europe. Interestingly, the same can be said about identities of other large countries of Europe – France, Germany, Italy, Spain, etc. Moreover, the sense of local identities is growing as Europe is increasingly comes in contact with other civilizational communities. The idea of a single European civilization has both its adepts (idealists) and pragmatists. Criteria of attributing Russia to Europe vary greatly. For example, scarcely anyone questions common cultural-historical aspects but many think the subject of political economy contains principal differences.

Secondly, “civilizationally, Russia is neither a western part of the East nor an eastern part of the West. It is a self-sufficient civilization, and the

European one is its closest analogue.”⁷ This opinion is apparently the most wide-spread and popular in Russia. One of its characteristics is to endue Russia with qualities of several civilizations: “Russia is too large and original civilization to be fully integrated into Europe. It was, is, and will be a country, which is simultaneously European, Asian and Euro-Asian, preserving persistent differences from Europe,”⁸ that is, Russia is seen as an inter-civilization symbiosis.

Some proponents of this route in civilizational studies draw conclusion about the split within the Russian civilization, that is, its “double personality” formed back in the years of Peter the Great: the split as a factor stimulating internal development, or a cancer corroding it from inside. A variation on this point was offered by a famous writer Fyodor Dostoyevsky and a famous poet Fyodor Tyutchev in the 19th century. Both of them thought that a tragic split occurred between Russia and the West when the latter “started falling off the Christ”. But they both hoped that some day, sooner or later, the European civilization would restore its unity. Tyutchev saw Russia as an “other side of the great entity”, spoke about Russia and Orthodox world in terms of a second Europe.⁹

Thirdly, by origin and by historical development Russia is part of Europe, but this doesn't result in ending up with Russian (Eurasian) and Western European (or Eastern European) civilizations. Russia has never been boxed between the West and the East. Neither was it a civilizational rolling stone. Russia has been an entire Eurasian (not Euro-Asian) civilization, which after its highest in the 20th century is currently declining and thus facing existential challenges. The concept of Eurasianism is popular both among Russian political establishment and intellectuals. But from a scientific (theoretic and empiric) perspective, it is the least convincing one.

Despite the fact that the majority of Russians (though not so clearly in academic circles) see their country as a self-sufficient civilization, the national political establishment prefers to see Russia as an organic part of the European civilization. This is an interesting observation especially taking into consideration that recently the national-patriotic, “sovereign” component of the state ideology has acquired considerable clout. It shows that the Russian political establishment is not homogeneous, and proves that there is a realistic vision of the future of the country which, with all its foreign-policy multi-vector approach, regards Western Europe – not only the EU – as a key partner and competitor.

⁷ Belchuk A.I. (2008) Rossiya: Vostochnaya Chast Zapada ili Zapadnaya Chast Vostoka?, in Rossiya i Evropa: Voprosy Identichnosti. Doklady Instituta Evropy. N 214, P. 135.

⁸ Batalov Yu.E. (2007) Vmesto Zaklyucheniya: Chto Vpered? In: Rossiya v Evrope. Doklady Instituta Evropy. No 184, P. 150.

⁹ See: Kudryavtsev M.I. (2008) Russia and the West: from F.I. Tyutchev to nowadays. International Affairs. No 1-2, P. 3-33.

During his first visit to Germany, soon after presidential election, Dmitry Medvedev delivered a programmatic address in Berlin, where he said: “I am certain that we cannot resolve Europe’s problems until we achieve a sense of identity and an organic unity between all of its integral components, including the Russian Federation... The end of the Cold War made it possible to build up genuinely equal cooperation between Russia, the European Union and North America as three branches of European civilization.”¹⁰ He is echoed by the Foreign Policy Concept of the Russian Federation, approved in July 2008: “Being the biggest European State... Russia stands ready to play a constructive role in ensuring a civilizational compatibility of Europe...”¹¹ Following the president, Russian foreign minister Sergey Lavrov contemplated on the same idea: “The space from Portugal to the Russia’s Far East has become a “field” of entire European civilization.”¹² This was close but, of course, different from what Vladislav Surkov proclaimed in 2006: “the Russian civilization is part of the European civilization.”¹³

In January 2009, Vladimir Putin visited Germany for the first time as prime minister. Several months before, there were the events in Transcaucasus, followed by the vociferous propagandist campaign aimed at Russia. Proponents of the new Cold War raised their heads. Notably, the topic of the European unity, however, did not disappear from the view of the Russian leadership. “Russians and Germans live in one house, have common values, and bear the common cultural traditions from their birth,” prime minister said during his speech in Dresden. “Russia and Europe have always been a part of the common civilizational space.”¹⁴ Russia considers the United States part of the same space, either. “The USA is an inherent part of the European civilization,” – wrote Sergey Lavrov. “[L]ogic of history suggests necessity of the unity of the European civilization. Both Russia and the US have grown up within it and dealt considerably with spreading it to other parts of the world. <...> Building equal cooperation between Russia, the EU and the US would be the greatest contribution of the European civilization to the formation of the collective leadership of the world’s leading countries.”¹⁵

¹⁰ Speech by President Dmitry Medvedev at the Meeting with German Political, Parliamentary and Civic Leaders. Berlin. Jun 5 2008. Available at: http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2008/06/05/2203_type82912type82914type84779_202153.shtml

¹¹ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. Part IV (Regional Priorities). July 2008. Available at: <http://www.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>

¹² Lavrov S.V. (2009) On the Prospects of the relations between Russia and the European Union. Information and Press Department of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. January 16.

¹³ Surkov V. (2006) Soverennaya Demokratiya i Edinaya Rossiya. Strategii Rossii. No 3.

¹⁴ Cit. in Kompas. January 22, 2009. P. 7.

¹⁵ Lavrov S.V. (2009) Vneshnyaya Politika i Novoye Kachestvo Geopoliticheskoi Situatsii. Diplomaticheskii Ezhegodnik 2008. Moscow. P. 24, 27–28.

In the 1990s, Russia suffered a deep crisis. As a result, arguments about the identity of the country were abundant. Even now Russia is still contemplating its nature and place in the world. But no matter how often you change your glasses, the world stays the same. Change of optical instrument doesn't result in changing of the subject of observation. Only image varies. It is necessary to choose right lens and focus them correctly to see the world in its true colours and volumes. In essence, there is nothing new in present discussions on this subject. After an experiment with the new Soviet civilization, the argument returned (or returned) to a point in the last century – to the argument between Westernizers and Slavophiles. Not long ago, many dreamt to see Russia as part of the West. Now it is popular to see separately not only Russia and the West but also Russia and Europe. The latter is particularly unacceptable for the proponents of the Russia's European identity.

Russia gains not only illusive but also real confidence in its strength. As this confidence rise, Russia will get rid of its inferiority complex (underestimation of its strength) and of its superiority complex (overestimation of its strength). They are double-faced Janus of internal spiritual and perceptual disorientation, which has affected Russian since 1991. Both of them are destructive for the success of the country. Underestimation after the USSR's collapse meant a willingness of many people to refute their own identity and to accept Western or other one. Overestimation means another extreme when Russian identity is not only accepted but becomes Thing-In-Itself.

From the perspective of the “slow history”, the question of civilizational identity of Russia is open for discussions. If ever, it will be resolved not in the foreseeable future. From the perspective of everyday history where we all are placed, another point matters: do we use civilizational discourse to seek civilizations to clash or to solve ontological and practical problems of peaceful cooperation and fruitful competition of large human communities?

ACTIVITATEA DE RP IN SITUATII DE CRIZA SI CONFLICT. STUDIU DE CAZ – BOSNIA-HERȚEGOVINA

Anne JUGĂNARU*

PR activity in point of crisis and conflict situations. Case study – Bosnia-Herzegovina

Abstract: Bosnia became point of interest for the press starting with Dayton Peace Agreement. As a consequence NATO adopted an active information policy, thus stimulating the attention of mass-media. The policy implied not only institutional development as the outcome of numerous and regular press conferences but also providing constant press information, the availability of commandants for interviews, mass media activities or the pursuit of activity of a civil affairs officer.

The policy was considered crucial as regards the first phases of the operation because NATO intended to not be assimilated with the military and information inefficiency of FORPRONU. In order to achieve the above mentioned goal IFOR provided detailed information in point of IFOR operations. But the message for the forces that were involved in conflict had as core the transmission of the fact according to which IFOR was prepared and well led, equipped accordingly and ready to meet challenges even by means of force, if necessary. Although the focus of press regarded the civil aspects of implementation of Dayton agreement, the active approach of IFOR continued during *Joint Endeavour* operation. The actions included patrols, demining and civil activities. IFOR has published its actions supported by international organizations – for example the elections from June 1996, when IFOR acted so as to sustain OSCE. The transition to SFOR has determined that public relations to be diverted toward the emphasis of civil organizations.

Keywords: IFOR, NATO, policy, Dayton agreement.

Unele dintre concluziile și opiniile de ordin teoretic pot fi validate prin teoria congruenței, pornindu-se de la formularea unor ipoteze de lucru și cercetarea modului cum au fost validate acestea în practica de RP.¹ Din această perspectivă vom prezenta cum au fost organizate activitățile de relații publice în coaliția care a implementat acordul de la Dayton – IFOR/SFOR².

1. O politică de informații activă

* Director executiv, Institutul „Ovidiu Șincai”

¹ Nicușor Dulgheru, *Reflectarea aspectelor pregătirii, desfășurării și urmărilor Războiului din Golf, din anii 1990-1991, în mass-media beligeranților*, teză de doctorat, U.N.Ap., 2008, p. 189-190.

² Ne-am bazat în principal pe lucrările lui Kevin Avruch, James L. Narel, Pascale Combelles Siegel, *Information Campaigns for Peace Operations*, DoD C4ISR Cooperative Research Program, *passim*.

http://www.dodccrp.org/publications/pdf/Avruch_Information_Campaigns.pdf

Atenția presei pentru Bosnia a crescut odată cu acordul de pace de la Dayton. Ca urmare, NATO a adoptat o politică informațională activă, stimulând atenția mass media. Politica a constat, pe lângă dezvoltările instituționale, din conferințe de presă numeroase și regulate, furnizare de informații de presă regulate, comandanții au fost disponibili pentru interviuri, activități mass media cum ar fi însoțirea patrulilor sau urmărirea activității unui ofițer de afaceri civile.

Această politică a fost crucială în primele faze ale operațiunii, deoarece NATO voia să se disocieze de ineficiența militară și informațională a FORPRONU. Pentru a atinge acest obiectiv, IFOR a furnizat informații detaliate cu privire la operațiunile IFOR. Pe de altă parte, mesajul transmis către părțile în conflict era că IFOR este pregătit și bine condus, bine echipat și gata să răspundă provocărilor chiar prin uzul forței, dacă este necesar. Deși atenția presei s-a concentrat pe aspectele civile ale implementării acordului de la Dayton, abordarea activă a IFOR a continuat în decursul întregii operațiuni *Joint Endeavour*.

Activitățile au inclus patrulare, activități de deminare și activități civile. IFOR și-a publicat acțiunile în sprijinul organizațiilor internaționale – de exemplu alegerile din iunie 1996, când IFOR a acționat pentru susținerea OSCE. Odată cu tranziția la SFOR, relațiile publice au fost orientate spre accentuarea organizațiilor civile³.

Condițiile din Bosnia au dictat IFOR să adopte o politică relaxată în problema liberei mișcări a presei, jurnaliștii au putut să se miște liber în teatrul de operații. Călătoriile în și prin Bosnia au fost permise și libere, deși periculoase. Jurnaliștii trebuiau să se ocupe de propriul transport.

Condiția pusă de IFOR a fost înregistrarea jurnaliștilor la NATO. Această politică a avut două beneficii majore: a câștigat credibilitatea în fața presei americane, ținând cont de restricții, mai ales cele din războiul din Irak (*press pools*), iar adoptarea unei politici liberale a adus beneficii. Adoptarea unei politici de liber acces a permis IFOR să nu fie responsabilă pentru transportul și necesitățile logistice ale jurnaliștilor, cum a fost cazul în Irak.

Obiectivul urmărit a fost, conform doctrinei americane preluate de NATO, o informare completă, corectă și rapidă. Comandanții NATO, mai ales cei americani precum amiralul Smith, comandant al CINCSOUTH au conștientizat faptul că este necesar un nivel crescut de credibilitate în mass media ca o condiție pentru câștigarea susținerii și încrederii publice pentru misiune. Un element cheie a fost furnizarea de informații corecte, complete și la timp audiențelor țintă ale IFOR (media locală și internațională, populația locală, fostele părți beligerante). Deviza după care s-au ghidat ofițerii de relații

³ A se vedea și Lieutenant Colonel John E. Sray, *Selling the Bosnian Myth to America: Buyer Beware Fort Leavenworth*, Kans.: US Army Foreign Military Studies Office, October 1995.

publice/informații publice a fost „Dacă noi știm, mass media știe”⁴. Această atitudine a ajutat la definirea politicii informaționale a IFOR ca activă.

Totuși, trebuie remarcat faptul că eforturile inițiale de implementare și funcționare a unor structuri de RP și PSYOP au fost ezitante. Potrivit unor specialiști, trei obstacole au cauzat această ezitare⁵: inabilitatea liderilor de a realiza o reconstrucție adecvată sau o evaluare locală a mass media înainte de decembrie 1995; lipsa personalului și a facilităților în Sarajevo pentru a desfășura operațiuni; și, cel mai important, contextul unei politici confuze, cu obligativități neclare. Acești factori au constituit un impediment dezastruos în încercarea forțelor PSYOP de a contribui eficient în Bosnia și a condus la eșecul IFOR, în a-i convinge pe bosniacii-sârbi să rămână în suburbiile ce înconjurau Sarajevo.

Când tratatul pentru pace “Dayton” a fost inițiat, în noiembrie 1995, PSYOP constituia o parte integrantă a planului Comandamentului Forțelor Aliate din Sud al NATO. Cu toate acestea, datorită preocupărilor cu referire la securitate, până în momentul oficial al obținerii controlului în zonă de către IFOR, personalul PSYOP a fost incapabil să pătrundă în Bosnia și să realizeze acțiunile necesare de coordonare cu mass media locală și, de asemenea, să stabilească conectivitatea logistică. Acțiunile legate de imprimarea informațiilor locale au durat cu mult mai mult decât s-a prevăzut.

Doar după o durată de câteva luni, efortul forțelor PSYOP de a intercepta eficient ampla și ingenioasa structură media electronică a fost realizat. O altă problemă a fost reprezentată de neașteptata mutare a cartierelor generale ale IFOR de la Zagreb, Croația, la Sarajevo, creându-se astfel o imensă presiune asupra facilităților administrative și logistice. După transferul autorității de la Națiunile Unite către NATO, Sarajevo a fost invadat de soldați IFOR și vehicule, toți revendicând o structură marginală de întărire. Limitate, inițial, la 5 membri, forțele PSYOP au infiltrat succesiv soldați în Sarajevo, reușind să scape de paza atentă din jurul facilităților comandamentului, ajungându-se la un număr de 17, respectiv 100 de oameni până în iunie 1996⁶.

Problemele logistice și administrative adiacente au fost foarte provocatoare, conducerea forțelor PSYOP, deseori cheltuind un volum impresionant de energie mentală în încercarea de a le soluționa. Printre aceste probleme au fost încercarea de a asigura ca soldații PSYOP să nu fie evacuați din facilitățile administrative puse la dispoziție de Marea Britanie, sau aceea ca hârtia pentru printarea produselor PSYOP să fie prioritară în transporturile cu încărcături din aeroportul din Sarajevo. Pe lângă toate acestea, cea mai mare provocare cu care s-au confruntat forțele PSYOP a fost confuza implementare

⁴ Mark R. Jacobson, *Tactical PSYOP Support to Task Force Eagle*, in *Lessons from Bosnia: The IFOR Experience*, ed. Larry Wentz, Washington: National Defense University Press, 1998, p. 189-224.

⁵ Richard Holbrooke, *To End a War*, New York: Random House, 1998, p. 337-340.

⁶ Philip Smucker, *NATO Turns-up Psyops Heat to Melt Bosnia's War's Chill*, in *Washington Times*, 13 April 1998, p. 11.

militară a Tratatului de la Dayton. În ciuda tuturor acestor probleme, stațiile radio PSYOP au fost puse rapid în funcțiune, a fost distribuit un ziar săptămânal PSYOP, atât în alfabetul latin cât și în cel chirilic, iar soldații PSYOP care lucrau în zonele de lângă cele 3 divizii-bază distribuiau broșuri și reclame.

2. Organizarea internă

Relațiile publice susțin operațiunile militare prin facilitarea deschiderii accesului la structuri de informații și a relatării dinspre unități, și prin menținerea unei rețele robuste de programe de informare internă⁷. Informarea eficientă cere sincronizarea atentă a multor elemente de *staff*. Consiliile (celulele) de OI s-au dovedit foarte eficiente în recente operațiuni de stabilizare și susținere (de exemplu în Haiti). Consiliul consultativ de OI a fost compus din ofițeri de OP, ai Biroului Unificat de Informații, Relațiilor Civile și USIA. În Bosnia *Task Force Eagle* a format un consiliu de operații care a dezvoltat o procedură formală pentru conducerea de operații informaționale. Acesta era condus de ofițerul de relații publice al operațiunii și compus din reprezentanții G2 (informații militare), G3 (operațiuni și pregătire), Comisiei Militare Reunite, Relațiilor Civile, OP, ofițerul de RP al Forței⁸.

Consiliul s-a întrunit regulat pentru a identifica chestiuni care ar fi putut avea consecințe pozitive sau negative asupra operațiunilor, pentru ca apoi să se dezvolte o strategie informațională adecvată. Procesul informațional al *Task Force Eagle* a constat din opt etape și anume identificarea subiectului, determinarea dacă este o problemă sau o oportunitate, definirea audienței, definirea rezultatului-țintă, evaluarea resurselor și alegerea metodelor și acțiunilor, precum și coordonarea acțiunilor și sincronizarea mesajelor, implementarea acțiunilor și evaluarea succesului.

În afară de problemele majore, Consiliul producea așa-numitele mesaje săptămânale pentru comandanți, care includeau directive de relații publice pentru comandanți și alți membri ai *Task Force* care interacționau cu mass media. Aceste mesaje erau transmise prin e-mail secției G3 din cartierul general al fiecărei brigăzi și, ulterior, era diseminat conform indicațiilor comandantului de brigadă. Unul dintre aceștia a direcționat mesajul să fie emis ca o serie de ordine până la nivelul companiilor.

O integrare sporită a fost asigurată prin participarea ofițerilor de informații publice ai IFOR și ARRC (unități de reacție rapidă) la diverse întâlniri și conferințe. La nivelul cartierelor generale ale Diviziilor Multinaționale Nord (MND-N) și sud-vest (MND-SW) ofițerii de informații publice au participat la ședințele de stat-major și la conferințele de dimineață și seară. Integrarea a

⁷ A se vedea pe larg și Ioan Deac, *Informare și relații publice pe timpul operațiilor*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2005, p. 35-55.

⁸ Pascale Combelles Siegel, *Target Bosnia: Integrating Information Activities in Peace Operations. NATO-Led Operations in Bosnia-Herzegovina, December 1995-1997*, Washington: National Defense Univ., 1998, p. 133.

însemnat și o modificare a componenței *staff*-ului operațional, în sensul unui accent mai mare pus pe relații publice. De exemplu, generalul Nash, comandant al MND-N, ar fi beneficiat, în caz de război, de ajutorul unui *staff* operațional care l-ar fi informat despre mișcările de trupe, susținerea aeriană, mișcările de blindate, precum și despre informațiile militare și de logistică⁹. În condițiile în care misiunea din Bosnia era o misiune de menținere a păcii, *staff*-ul era mai degrabă asemănător cu cel al unui primar, fiind compus dintr-un consilier politic, un expert în relații cu populația civilă, un specialist în relații publice, un avocat, reprezentanții de comisii operaționale unificate.

3. Alte activități

Principiile de strategie în privința informațiilor publice au permis IFOR să furnizeze un flux constant de informații jurnaliștilor care relatau despre operații. Pe lângă activitatea internă (producerea de rapoarte de situații – SITREP – și elaborarea de linii directoare de relații publice pentru eşaloanele superioare și inferioare, IFOR și SFOR au efectuat o serie de activități specifice. Zilnic, un ofițer de informații publice ținea o conferință de presă la hotelul Holiday Inn din Sarajevo. Conferința de presă era canalul principal prin care IFOR/SFOR furniza informații către presă. De obicei, informațiile se refereau la operații din ultimele 24 de ore. Când ritmul operațiilor a scăzut, aceste întâlniri s-au ținut doar de cinci ori pe săptămână. S-au organizat conferințe de presă speciale de câte ori era nevoie, de obicei în timpul vizitei unor VIP-uri. IFOR/SFOR a stabilit și a menținut relații informale cu jurnaliștii, a răspuns întrebărilor presei – orice jurnalist putea solicita informații despre mersul operațiilor de la un ofițer de presă care era de serviciu non-stop. Tot IFOR/SFOR producea materialul ilustrat cu privire la activitățile sale (hărți, fotografii).

Relațiile dintre secțiunile care se ocupă cu operațiunile informaționale sunt caracterizate de faptul că datorită cerinței democratice de informare pentru ofițerii de informații publice (OIP), aceștia sunt reticenți în a fi asociați cu orice seamă a persuasiunii. Totuși, condițiile de misiune fac dificilă separarea dintre OP și IP. Un mesaj diseminat de OP poate fi preluat de presă și demascat ca o operațiune de persuasiune, stârnind astfel neîncrederea între mass media și armată și invers.

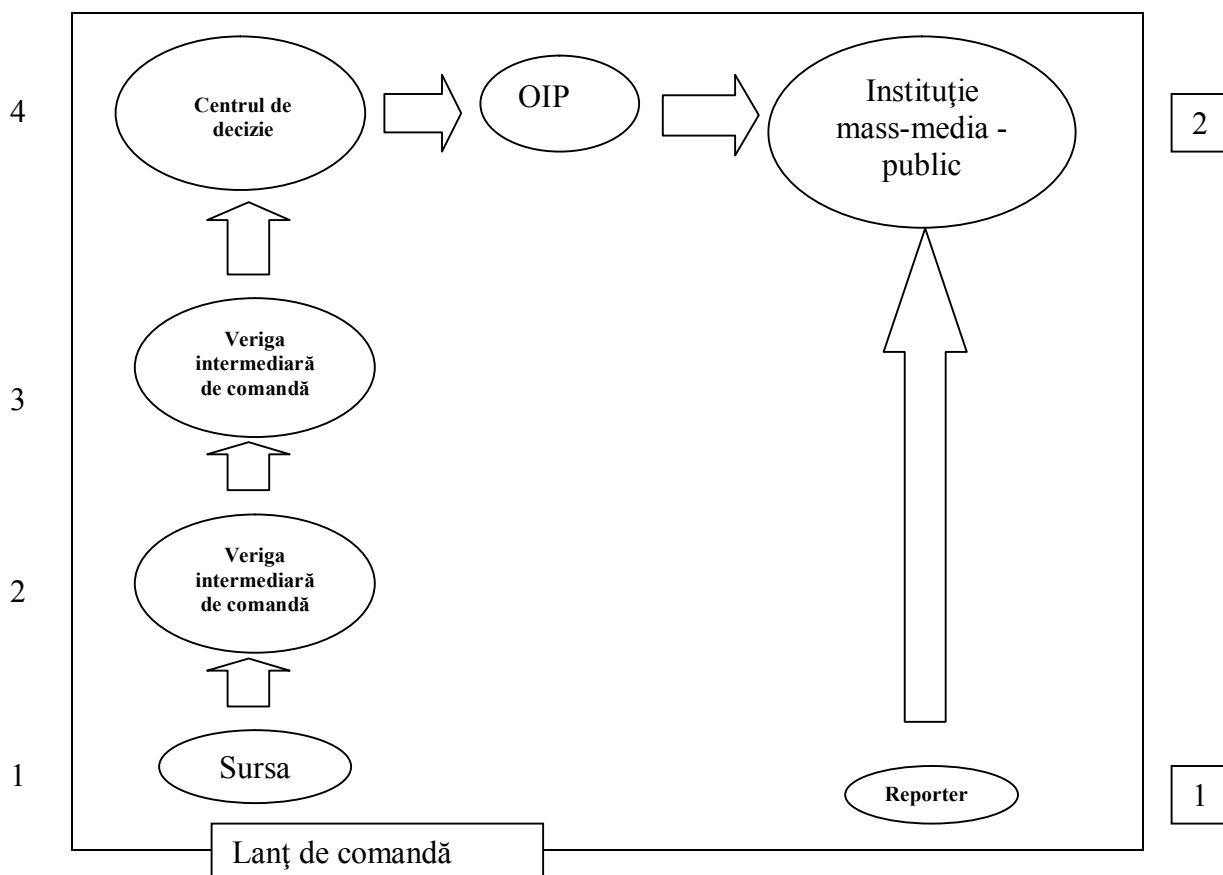
În exercitarea de OP, IFOR s-a focalizat în convingerea populației de beneficiile acordului de la Dayton, utilizând argumente reale. Pentru a îndeplini acest obiectiv, IFOR nu a recurs la dezinformare, așa cum ar fi fost cazul în războiul real. În acest context, OP și IP s-au bazat pe argumente și teme similare. Fiecare *staff* a fost încredințat cu vizarea unui anumit public țintă. Astfel, relațiile publice s-au ocupat de îndeplinirea acestui obiectiv în relație cu

⁹ *Ibidem*, p. 134-139.

ziariștii locali, naționali și internaționali, iar Operațiunile Psihologice au transmis mesajul IFOR/SFOR populației locale fără medierea jurnaliștilor¹⁰.

4. Lanțul de informare

Una dintre problemele care au grevat modul în care se desfășurau relațiile publice în Bosnia era faptul că informația ajungea mai repede la publicuri prin mass media decât prin lanțul de comandă. Raportarea prin intermediul lanțului de comandă consumă timp, deoarece fiecare etapă procesează informațiile înainte de a le transmite mai departe, cu atât mai mult într-un mediu multinațional în care fiecare “strat” vorbește o altă limbă în care trebuie tradus apoi raportul. O astfel de procesare a informației nu poate satisface nevoia de livrare la timp a informației pe care o doresc ofițerii de informații publice (OIP) – fluxul de informație pe lanțul de comandă nu poate concura cu cele ale mass media, ultimele fiind mult mai rapide.

¹⁰ Pascale Combelles Siegel, *op. cit.*, p. 95

La acestea se adaugă stilul diferit de informație pe care îl pun în operă cele două instituții – pentru jurnalist contează rapiditatea și noutatea – „a fi primul contează mai mult decât a avea dreptate” – cu alte cuvinte, pentru jurnalist rapiditatea poate prima în fața acurateței. Pentru armată, acuratețea (relatările și rapoartele sunt bazate pe *fapte palpabile*) poate prima în fața rapidității de transmitere a informației. Astfel, un anumit nivel de comandă poate afla despre o operațiune sau un incident de la mass media. De aici, rezultă frustrare inter-organizațională – superiorii îi admonestează pe inferiori, deci generează tensiune între cartierele generale, care poate afecta procesul de luare a deciziilor. S-a întâmplat în Haiti și, de asemenea, în cursul campaniei din Irak din 2003.

Soluția IFOR la această problemă a fost un lanț de comandă vertical care leagă OIP din teatrul de operațiuni. A fost autorizată legătura directă dintre ofițerii de informații publice la toate nivelurile operațiilor IFOR. Astfel, lanțul de informații funcționa în strânsă corelare cu cel de comandă. Informațiile operaționale erau raportate prin lanțul de comandă, cele de interes pentru presă erau raportate la orice nivel ofițerilor de informații. Lanțul de informații permitea OIP să comunice și să schimbe informații fără să fie nevoie să treacă prin straturile succesive ale lanțului de comandă. Rezultatul era o descentralizare a procesului. În cazul unor incidente serioase, OIP erau autorizați să meargă direct la scena de desfășurare și să vorbească cu mass media, fără să violeze lanțul de comandă.

Nici un astfel de aranjament nu este fără defecte. Incidente tensionate pot apărea între militari și mass media. Oricum, deteriorarea relațiilor depinde de atitudinea comandanților – tensiunea putând fi escaladată sau nu. Consecințele pot fi minimizate dacă se ține cont de lentoarea inerentă a lanțului de comandă.

Instrumentul lanțului de informații este o unealtă prin care se poate evita o situație delicată. Acest instrument nu ar fi funcționat dacă OIP nu le-ar fi fost permisă furnizarea de informații către presă. De asemenea, delegarea de autoritate la un nivel suficient de scăzut, astfel încât să-i satisfacă și pe OIP și jurnaliștii, a depins în mare măsură de nivelul de încredere dintre comandamentul NATO și SHAPE, între SHAPE și IFOR/SFOR și între IFOR/SFOR și comandamentele subordonate. Această coerență a fost asigurată prin mijloace birocratice, prin furnizarea de directive detaliate și rapoarte de situație și prin menținerea de contacte strânse în structura de informații publice. Direcționarea din partea NATO s-a făcut prin producerea de îndrumări de informații publice (*Public Information Guidance* - PIG).

Acestea au furnizat OIP un cadru general pentru păstrarea evenimentelor și incidentelor din teatru într-un context politic mai larg și a furnizat poziția oficială a Alianței asupra celor mai importante subiecte în legătură cu misiunea. Dacă aveau nevoie de mai multe îndrumări, acestea erau disponibile de la purtătorul de cuvânt al secretarului general al NATO și erau transmise prin IP către comandamentele subordonate. Invers, comandamentele

subordonate furnizau Comandamentului General al NATO informații din teatru – deci de jos în sus. Comunicarea includea pregătirea rapoartelor de situație (SITREP) către SHAPE, un telefon zilnic pentru planificarea activităților zilnice, transcrierea conferinței de presă, contact prin telefon și e-mail.

5. Relațiile cu instituții internaționale

O contribuție importantă a activităților de informații la îndeplinirea misiunii a fost coordonarea fructuoasă stabilită cu organizațiile internaționale, în principal în domeniul informațiilor publice. Activitățile combinate între purtătorii de cuvânt ai IFOR/SFOR, OHR, UNHCR, OSCE, UNMIBH au fost reciproc avantajoase. În comparație cu celelalte misiuni, aceasta a fost probabil cea în care a existat cea mai eficientă cooperare în operații civili-militari pentru serviciile de relații publice în operațiile multinaționale. Această cooperare a simbolizat unitatea comunității internaționale în numele păcii și reconstrucției Bosniei și Herțegovinei. Prin stabilirea unei ședințe reunite zilnice de presă, instituțiile au arătat că – deși nu se înțeleg întotdeauna în detaliu – pot lucra în comun în beneficiul Bosniei-Herțegovina. Această realitate a devenit și mai evidentă dacă o comparăm cu perioada ONU, când relațiile publice au fost gestionate defectuos și când antagonismul dintre unitățile militare (căștile albastre) și organizațiile civile internaționale a fost evident.

6. Factorii care au limitat eficiența campaniei de informații publice din Bosnia

Unul dintre acești factori a fost lipsa de echipament de comunicare, dar, în mod particular, nu acest factor a afectat hotărâtor activitatea OIP. Limitarea accesului OIP în cadrul grupului de comandă după preluarea operațiunilor de către SFOR, deși inegal, pe grupuri de operații a reprezentat un al doilea factor. Cea mai mare limitare a fost însă natura multinațională a operațiunii. Crearea unui aparat de informații multinațional a fost o provocare serioasă. Nu s-a reușit stabilirea unui personal multinațional în ceea ce privește relațiile publice/informarea publică din cauza a doi factori: primul, cartierele generale ale diviziilor IFOR nu erau multinaționale, ci erau conduse de națiunea care trimitea mai multe trupe și al doilea, comandanții preferau să își aducă proprii conaționali în *staff*-ul de Informații/Relații Publice (I/RP). În plus, existau mai multe concepte de I/RP, ceea ce făcea lucrurile și mai dificile – vezi tabelul 2.

Chiar în condițiile în care exista o anumită integrare, s-au ivit probleme în ce privește relațiile publice așa cum erau ele concepute de către diversele organisme militare implicate în operațiune. Un exemplu este diferența dintre IFOR și ARRC (corpul aliat de reacție rapidă) în privința informațiilor publice. IFOR a urmat doctrina de afaceri publice a SHAPE și SUA, ale cărei principii erau clare: toate informațiile care pot fi de interes pentru mass media trebuie emise, în afară de cazul în care aceasta ar prejudicia securitatea trupelor și/sau

securitatea operațională. În plus, pentru a crește credibilitatea, IFOR a stabilit practica de a confirma știrile care au ajuns deja la mass media. Sub nici o formă un ofițer de RP nu trebuie să mintă un ziarist.

ARRC nu a aderat la aceste principii. IFOR a reproșat ARRC că nu dă informații care ar fi de interes media. ARRC a părut că se ghidează mai degrabă după doctrina britanică conform căreia informațiile operative constituie un secret și nimeni nu este îndreptățit să le cunoască. De exemplu, purtătorul de cuvânt al ARRC nega că o anumită operațiune este în curs, în timp ce cel al IFOR o confirma. În cazul IFOR, întrebarea era *de ce să nu furnizeze informația?* În cazul ARRC, aceasta era *de ce să furnizeze informația?*

O altă deficiență s-a remarcat în cazul operațiunilor cu civili – CIMIC (*Civil Military Cooperation*). Relațiile publice ale acestei structuri din cadrul SFOR au fost organizate relativ defectuos, datorită lipsei personalului și lipsei de experiență. Din această cauză nu a existat pentru un timp un releu de informații pentru civili.

Alte contingente nu au reușit să-și asocieze ofițerii de informații publice cu *staff*-urile operaționale. În cazul Diviziei Multinaționale Sud Est (MND-SE), condusă de francezi, comandanții au considerat relațiile (și informațiile) publice ca o activitate de susținere. În consecință, în primele luni ale operațiunii ofițerii de informații publice nu au avut acces la camera de operații, nu au participat la convocările lansate de comandant, nu au fost asociați cu activități ale G2 (informații militare) și G3 (operațiuni). Lucrurile s-au schimbat destul de lent, abia în toamna lui 1996 li s-a permis ofițerilor de relații publice să aibă acces la elaborarea operațiunilor militare.

7. Realizările activității de RP în Bosnia

O concluzie importantă a examinării relațiilor publice în Bosnia este că prin preluarea principiului american de *furnizare neîntârziată a informației corecte și complete*, IFOR a câpătat o credibilitate în mass media și opinia publică internațională. Principalele motive pentru care lucrurile s-a întâmplat astfel au fost stabilirea unui lanț funcțional de informații, relațiile strânse între comandant și ofițerii de relații publice/informații publice, delegarea pentru furnizarea de informații la niveluri inferioare (descentralizarea emiterii informației).

Campania de informații publice a contribuit la succesul misiunii prin faptul că a reușit să găsească susținere pentru neutralitate față de operațiunile NATO. Un alt factor al reușitei a fost integrarea informațiilor publice în grupul de comandă, drept pentru care acestea au fost utilizate de comandanți ca instrumente în operațiunile din teatru, utilizând informația ca *armă non-mortală*, conform expresiei propuse de Pascale Combelles Siegel. A existat, astfel, un climat de cooperare între serviciile armatei, din care a beneficiat misiunea în întregul său.

Totodată, la nivelul concepției generale organizatorice a devenit evident că pentru îmbunătățirea activității de relații publice sunt necesare o serie de

măsurile, cum ar fi: principii și linii directoare clare pentru activitatea de relații publice, adaptarea relațiilor publice la rapiditatea cu care transmite informația mass media, desemnarea unui purtător de cuvânt pentru forța multinațională, asigurarea faptului că toți membrii coaliției vorbesc cu o singură voce și înțelegerea faptului că nu toate națiunile implicate sunt la fel de relaxate în relație cu pierderile și succesele. În același timp, specialistul în relații publice trebuie să fie conștient de diferențele culturale și de sensibilitățile partenerilor de coaliție, să stabilească un centru de operații mass media aliat/combinat (Relații Publice, Operații Psihologice, Informare Civilă), dar și să asigure coordonarea internă – integrarea cu alte *staff*-uri operaționale – și coordonarea externă – armata nu este singurul actor în asemenea operațiuni și, de aceea, trebuie să țină cont de actori precum ONU, HCR (Înaltul Comisariat pentru Refugiați), Banca Mondială etc.

8. RP private și “societățile militare” private

Este puțin cunoscut faptul că există de mult timp companiile private de RP, plătite să descrie o imagine falsă dușmanului, să pregătească războaie sau să marcheze ideea că un stat aflat în conflict cu un altul are un regim de dictatură.

În sistemul dependențelor reciproce “guverne/agenții de RP în timpul războiului”, după unii analiști au existat nu mai puțin de 157 de contracte semestriale între clienții vechii Iugoslavii și 31 de agenții de RP din diferite țări¹¹. În august 1991, firma de RP Ruder Finn a fost angajată de guvernul croat, în mai 1992 de guvernul bosniac și în toamna aceluiași an de șefii albanezi din Kosovo. Astfel, Ruder Finn este singura agenție de RP care a lucrat pentru cele trei părți beligerante non-sârbe pe timpul războiului.

Activitatea de RP pe care Ruder Finn a efectuat-o la cererea acestor trei entități beligerante se caracterizează – fapt mai degrabă neobișnuit în această branșă de servicii afișând o anumită banalitate – prin puternica identificare cu obiectivele clienților de care au dat dovadă în egală măsură David Finn, cât și James Harff, ambii parteneri ai Ruder Finn. Într-un interviu destinat documentarului de televiziune *De Zaak Milošević*, James Harff declara : “ Este în sângele nostru, avem Balcanii în sânge după experiențele noastre personale și profesionale.[...] Kosovo ne-a neliniștit foarte tare. [...] Trebuie să spun că am îngropat șampania când NATO a atacat în 1999. ”¹²

Agențiile de RP angajate de părți în război au operat, în general, cu următoarele elemente pe care le-au combinat în forma și conținutul lor: propaganda politică, activitățile de lobby-uri, gestionarea afacerilor, afacerile publice (deci comunicarea publică), consulting și spionaj.

¹¹ Jorg Becker, Mira Beham, *Operation Balkans: privatisation de la propagande et des armees*, în www.votairenet.org, consultat la 12 octombrie 2007.

¹² *Ibidem*.

Doi dintre reputații analiști ai fenomenului RP în situații de criză Jorg Becker, Mira Beham consideră că Agențiile de RP care lucrau pentru clienții non-sârbi și-au propus obținerea următoarelor obiective conform cu angajamentele pe care și le-au luat prin contract¹³:

- recunoașterea de către Statele Unite a independenței Croației și Sloveniei;
- acceptarea Sloveniei ca stat progresist de tipul Europei Occidentale;
- reprezentarea sârbilor ca opresori și agresori;
- asimilarea sârbilor cu naziștii;
- formularea programului politic al albanezilor din Kosovo;
- descrierea croaților, a musulmanilor din Bosnia și a albanezilor din Kosovo ca victime nevinovate de război;
- angajarea organizațiilor non-guvernamentale, științifice și a oficiilor de strategie politică pentru realizarea propriilor obiective;
- intervenția Statelor Unite în evenimentele din Balcani;
- recunoașterea legitimă și legală a cucerii de către armata croată a Krajinei, ocupată de sârbi;
- menținerea sancțiunilor ONU împotriva Serbiei;
- o decizie favorabilă în arbitrajul relativ din orașul bosniac din Brcko;
- acuzația de genocid formulată împotriva Republicii Federale a Iugoslaviei în fața Curții de Justiție de la Haga;
- rezultate favorabile de partea albaneză la momentul tratatelor de la Rambouillet;
- plângerea împotriva lui Slobodan Milošević depusă pe lângă Tribunalul Penal Internațional de la Haga;
- stimularea investițiilor americane în statele care s-au succedat Iugoslaviei;
- diviziunea /separarea Muntenegrului.

De remarcat faptul că și sârbii, la rândul lor, au angajat agenții de RP. Acestea au urmărit nu o informare corectă a opiniei publice internaționale, ci obținerea unei imagini favorabile cât și:

- ameliorarea generală a unei imagini negative;
- ameliorarea imaginii Republicii Sârbe din Bosnia;
- angajarea organizațiilor non-guvernamentale, științifice și a oficiilor de strategie politică pentru realizarea propriilor obiective;
- stimularea investițiilor americane în Serbia;
- ameliorarea relațiilor cu Statele Unite după declarația lui Milošević;
- anularea sancțiunilor ONU.

¹³ *Ibidem.*

Analizând obiectivele dar și „comenzile” cerute unor firme de RP private de către clienții crizelor din Balcani se poate conchide că aceștia doreau să obțină prin activitățile lor de RP două obiective. În primul rând, se dorea ca acestea să își facă strategiile cunoscute prin mijloace politice în societatea și opinia publică a Statelor Unite, dar și să se prezinte lucrurile într-o manieră pozitivă, adică în aceea de a desfășura activități diplomatice. În al doilea rând, acestea încercau să obțină obiective de război foarte concrete. Adesea, cele două aspecte au fost amestecate, recurgându-se la discursul despre „bad guys” (băieții răi) și „good guys” (băieții buni), omniprezent în simplificarea conflictelor armate.

În războaiele din Balcani guvernele aflate în război au putut să-și schimbe propaganda în mesaje credibile datorită agențiilor de RP și a numeroaselor lor căi de comunicație¹⁴. Rezultă din acesta o puternică omogenizare a opiniei publice în Statele Unite și în societățile occidentale în general dar, mai ales, pentru unii actori internaționali cu rol de formatori de opinie în societatea internațională cum ar fi: guvernul Statelor Unite, *Amnesty International*, *Human Rights Watch*, *Freedom House*, *United States Institute of Peace* (Institutul pentru Pace al Statelor Unite), Fundația Soros, Națiunile Unite, asociații de jurnaliști etc. De asemenea, trebuie remarcat că prin asemenea activități guvernele din Belgrad, Zagreb, Sarajevo, liderii politici ai albanezilor din Kosovo, Armata de Eliberare din Kosovo (AEK) – toți au urmărit, cu mici excepții, să obțină prin intermediul agențiilor private de RP aceeași interpretare a războaielor din Balcani. În opinia analiștilor Jorg Becker, Mira Beham, versiunea „scurtă” a acestei imagini se prezintă astfel¹⁵: sârbii au murit în nebunia naționalistă și doresc să înalțe o Serbie Mare. Slobodan Milošević, un comunist incorigibil, a devenit liderul lor și a atacat cu armata populară iugoslavă republicile și populațiile non-sârbe, făcând, astfel, loc violurilor colective, epurărilor etnice și actelor de genocid; celelalte națiuni ex-iugoslave – sloveni, croați, bosniaci, albanezi, macedoneni – erau popoare pacifiste și democratice (totuși, muntenegrenii aveau o imagine împărțită, în măsura în care erau solidari cu Belgradul, când erau percepuți ca un popor la fel de agresiv, iar când s-au despărțit de Belgrad, au devenit un popor pacifist).

Este exact imaginea 1:1 pe care agențiile de RP au propagat-o. Și este în concordanță cu propaganda părților de război ex-iugoslave non-sârbe. Guvernul croat angajase într-o manieră aproape permanentă din 1991 până în 2002 mai multe firme mari de RP, care să se ocupe în Statele Unite de interesele sale politice, economice și culturale și care au propagat o imagine pozitivă a statului. După recunoașterea încununată de succes a independenței Croației de către Statele Unite, mai exista încă o problemă politico-militară de rezolvat, în mod

¹⁴ A se vedea și Cédric Rollet, *Les actions psychologiques au Kosovo, quels enseignements à tirer pour la France?*, Paris, Fondation pour la Recherche Stratégique, 2001, *passim*.

¹⁵ Jorg Becker, Mira Beham, *loc. cit.*

special critică – situația sârbilor din Krajina. În acest moment, are loc pentru prima dată o combinație rezultată din activitățile unei agenții RP și o societate militară privată.

În martie 1993, biroul președintelui croat Franjo Tuđman a angajat agenția de RP *Jefferson Waterman International (Waterman Associates)* și în septembrie 1994 guvernul croat a semnat un contract cu societatea militară privată MPRI (*Military Professional Resources Inc.*)¹⁶. MPRI este una din cele câteva zeci de societăți militare private asemănătoare, care realizează antrenamentul militar și serviciile auxiliare asociate pentru guvernele străine.

După cum arată un vechi colaborator de înalt rang al serviciilor secrete, aceste programe private de antrenament au ca scop “îndeplinirea obiectivelor politicii externe a Statelor Unite” care nu pot fi realizate fără acordul explicit al Ministerului Afacerilor Externe ale SUA. Cu ajutorul acestei industrii de război private înfloritoare, guvernul Statelor Unite poate să acorde ajutor militar în orice țară fără a trebui să solicite acordul Congresului sau să dea explicații în public.

La începutul lui august 1995, unsprezece luni după semnarea contractului cu MPRI, armata croată a declanșat “Operațiunea Furtuna”¹⁷ și au asaltat în doar patru zile zonele UNPA din Krajina deținută de sârbi. Era chiar acțiunea pentru care publicul american trebuia să fie pregătit într-un mod pozitiv de către firma de RP *Jefferson Waterman International*. În timp ce MPRI neagă că ar fi avut de-a face cu ceea ce s-a întâmplat cu “Operațiunea Furtuna”, experții spun că acest atac purta fără îndoială “amprenta” SUA. Nu este numai din cauza numelui “Operațiunea Furtuna”, care împrumută cu bună știință elementele de la titlatura “Operațiunea Furtuna din deșert”, a războiului din Golf din 1991, ci și anumite acțiuni care s-au derulat într-o manieră exemplară cum ar fi “producerea unui manual” a armatei Statelor Unite.

Considerăm că au dreptate acei analiști¹⁸ care afirmă că în Balcani a fost un experiment în care s-au folosit activitățile desfășurate de agențiile/structurile de RP sub formă de întreprinderi de economie privată ca și unele “societăți militare”, de asemenea, sub formă de întreprinderi de economie privată. Aceste activități sunt în mod complementar în favoarea obiectivelor politico-militare ale părților beligerante. Astfel nu este doar propaganda de război cea privatizată, ci mai ales conduita de război.

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ A se vedea și Warren P. Strobel, *Late-Breaking Foreign Policy: The News Media's Influence on Peace Operations*, Washington: United States Institute of Peace, 1997, p. 100-107.

¹⁸ Jorg Becker, Mira Beham, *op.cit.*, în *loc. cit.*

PERSPECTIVE ASUPRA DEZBATERII „MOȘTENIRII CREȘTINE” A EUROPEI ÎN PREAMBULUL TRATATULUI CONSTITUȚIONAL (FEB. 2002 – DEC. 2004)

Georgiana FLOREA*

A perspective upon the debate of „Christian legacy” of Europe in the Preface of Constitutional Treaty (February 2002-December 2004)

Abstract: The last decade has seen the European Union facing two major challenges: the eastward expansion and the idea of drafting a European Constitution. Both have raised – among other issues – the question of a European identity and the role of Christianity in that identity. Besides theoretical debates, the topic around mentioning the 'Christian roots' or the 'Christian heritage' of Europe in the new projected document has materialised in a real political 'fight' among member states, splitting them into two opposing groups according to their position in favour or against the disputed reference. The process that we are focusing on is the drafting of the Preamble of The Treaty establishing a Constitution for Europe. The text is highly and long negotiated starting from 2002, when the works of the Conference on the future of Europe began, and remains until now an open subject, due to the failure of both the Constitutional Treaty in 2005 and the Lisbon Treaty in June 2008.

This paper tries to make an inventory of the key actors involved in the debate (governments, parliaments, national Churches, non-profit organisations, scholars etc.) and the different reactions, declarations and initiatives of member states, candidate countries or private institutions from all over the EU regarding the introduction of a reference to Christianity in the constitutional text, through . Our approach recreates in a chronological order the most important stances around the Christian clause, ending with the signing of the Treaty establishing a Constitution for Europe, in late October 2004.

Keywords: Christian heritage, Christian roots, Preamble of the EU Constitution, Treaty establishing a Constitution for Europe, Convention on the future of Europe, Intergovernmental Conference, God reference.

Încă de la semnarea Tratatului de la Roma în 1957, prin care se stabilea Comunitatea Economică Europeană și se inițiază procesul de integrare, societățile occidentale au suferit un proces rapid, drastic, și presupus ireversibil, de secularizare. Mai recent, extinderea către Est a Uniunii și proiectul de redactare a unei Constituții au adus în discuție chestiuni fundamentale privind identitatea europeană și rolul pe care ar trebui să îl ocupe Creștinismul în cadrul acesteia.

Ce constituie Europa? Care sunt fundamentele culturii Bătrânului Continent? Este nevoie ca Europa să-și afirme rădăcinile creștine? Trebuie

* Masterand secția Politică Mondială și Europeană, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius”, Constanța

invocați, în preambul, *Dumnezeu* sau *moștenirea creștină* a Europei, cu riscul de a ignora aporturile iudaice și musulmane la istoria continentului?

Acestea au fost întrebările care au stat în spatele uneia dintre cele mai controversate dezbateri a *Convenției* însărcinată să redacteze proiectul de *Constituție* pentru UE. Dezbaterea s-a dovedit cu atât mai aprinsă cu cât avea loc pe fondul unei potențiale aderări la UE a Turciei, țară cu o populație majoritar musulmană.

Trebuie să subliniem, încă de la început, faptul că demersul nostru nu-și propune să răspundă la întrebările formulate mai sus, ci se limitează la a face un inventar al actorilor implicați în dezbateri (guverne, parlamente, Biserici naționale, asociații și organizații non-guvernamentale etc.), și al principalelor luări de poziție naționale, reacții, declarații, inițiative private sau colective aduse în discuție pe parcursul derulării evenimentelor de către cele două tabere constituite ad hoc, după cum au ales să se poziționeze în favoarea sau împotriva menționării *moștenirii creștine*. Intervalul cuprins în acest studiu vizează perioada februarie 2002 – octombrie 2004, care este poate și cea mai fructuoasă din punct de vedere al amplitudinii angajamentelor și al energiilor desfășurate în cadrul acestei dezbateri. Primul reper temporal marchează deschiderea lucrărilor *Convenției*, principalul for de redactare și dezbateri a textului *Preambulului*, iar cel de-al doilea reprezintă finalul primei etape de negocieri, odată cu adoptarea unei versiuni finale a *Tratatului Constituțional*, la Roma, în octombrie 2004.

Vom trata, mai precis, demersurile pentru a introduce o referință explicită la *Dumnezeu* sau *Creștinism* în *Preambulul Constituției UE*, chestiune care a suscitat cele mai variate și mai numeroase abordări și a antrenat în dezbateri, cu siguranță, cele mai reprezentative figuri ale sferei politice și publice europene.

1. *La ce bun un Preambul?*

Pentru a înțelege amplitudinea și fervearea cu care s-au angajat în această luptă constituțională atâția actori politici, sociali și religioși, trebuie să înțelegem care a fost miza ei. Obiectivul imediat a fost, desigur, inserarea unei referințe la *Creștinism* în *Preambulul TCE* ca factor ce a influențat, alături de filosofia greacă, dreptul roman, Iluminism ș.a., civilizația și cultura europeană. Dar merita atâta efort o simplă înscriere a unor cuvinte în prologul unui document? La ce bun? Răspunsul nu poate fi decât afirmativ, impunându-se mai departe niște precizări ce țin de domeniul juridic.

În dreptul constituțional este unanim recunoscut că rolul preambulului este acela de ghid pentru observarea intențiilor legislatorului: ni se explică motivul, scopul, obiectul și sfera de acțiune a prevederilor ce vor urma în cuprinsul actului. Datorită faptului că în această parte introductivă se detaliază

fapte și valori relevante pentru cei cărora documentul este adresat, ea definește funcția socială a respectivului act¹.

Principalul argument adus de partizanii menționării *moștenirii creștine* a Europei s-ar rezuma după cum urmează: dacă este să rămână o declarație pentru posteritate, *Preambulul* unei Constituții comunitare trebuie indubitabil să acorde atenția cuvenită istoriei europene, cu evenimentul major pe care l-a reprezentat „*revoluția creștină*”².

Oponenții clauzei creștine nu contestă rolul pe care l-a jucat Creștinismul în formarea culturii și a gândirii europene. Refuzul lor vizează în special atingerea pe care o asemenea mențiune ar aduce-o statului laic, principiului separării statului de Biserică și secularismului, acesta din urmă văzut ca fenomen inerent modernității. În plus, menționarea *Creștinismului*, indiferent de rolul său în istoria europeană, ar ofensa – consideră aceștia – celelalte culte (în speță, Islamul și Iudaismul), lăsate fără o mențiune explicită. Intervine, în discursul adepților unei constituții seculare, o acuzație recurentă la adresa adevăratelor intenții ale promotorilor clauzei creștine: *Creștinismul*, odată recunoscut ca element definitoriu, ar exclude integrarea musulmanilor în noua structură europeană, și identitatea s-ar forma nu valorificând o *moștenire creștină*, ci prin opoziție față de lumea musulmană³.

2. *Premise*

¹ Într-o foarte sugestivă descriere a rolului pe care un preambul o îndeplinește, un membru al Baroului australian l-a asemănat cu glandele limfatice, întrucât acesta „*pompează valori în constituții*”. În original „*like lymph glands - they can pump values through constitutions*” [trad. noastră], Constitutional Convention, 2nd to 13th FEBRUARY 1998, *Transcript of Proceedings*, Monday, 9 February 1998, Old Parliament House, Canberra, p. 472, <http://www.aph.gov.au/hansard/conv/con0902.pdf>. Și dacă ne întrebăm de unde vor proveni acele valori care pot integra o comunitate, un alt eminent constituționalist ne va răspunde că ele nu-și pot avea sursa decât în istoria comună a colectivității, întrucât, „*așa cum democrația presupune existența unui demos, așa și comunitatea și identitatea presupun existența memoriei, adică a istoriei*”. Joseph H.H. Weiler, *Un'Europa cristiana, un saggio esplorativo*, Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 2003, p. 44.

² Ion Goian, *De la polis la ontologia politicului*, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 2001, p. 89.

³ Grupul de reflecție constituit la solicitarea Președintelui Comisiei Europene, Romano Prodi, în 2002, și coordonat de Institutul din Viena, avea drept sarcină să reflecteze asupra valorilor în mod particular importante pentru continuarea procesului unificării europene, și să îl sfătuiască pe înaltul diplomat italian în acest domeniu. În raportul final, autorii conchid: „cultura europeană nu se poate defini prin opoziția față de o anumită religie (de exemplu Islamul)”, considerând implicit că menționarea creștinismului s-ar face cu intenția de a se opune religiei musulmane. Kurt Biedenkopf, Bronislaw Geremek, Krzysztof Michalski, *Conclusions: La dimension spirituelle et culturelle de l'Europe*, Groupe de reflexion mis en place par le President de la Commission europeenne et coordonne par l'Institut des Sciences Humaines, Vienna/Bruxelles, Octobre 2004, p. 11.

Ideea inserării într-un document comunitar a unei referințe explicite la Creștinism nu a apărut odată cu dezbaterile în jurul proiectului constituțional, ci ea a fost prezentă cu câțiva ani înainte.

La Summit-ul UE de la Cologne din 1999, șefii de stat și de guvern⁴ au decis redactarea unui document comunitar care să ofere o bază juridică comună pentru respectarea drepturilor omului pe teritoriul statelor membre, precizându-se că actul nu va deveni juridic obligatoriu pentru acestea⁵. Documentul rezultat, *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*, surprindea reprezentanții bisericilor și ai confesiunilor creștine din cadrul UE prin lipsa unei referințe la *moștenirea religioasă creștină* a continentului. Această omisiune a părut cu atât mai nefirească cu cât, în 1995, *Carta Identității Europene* recunoscuse fără echivoc rolul jucat de *Creștinism* în evoluția ideilor politice contemporane⁶.

Revenind la anul 2000, observăm că receptarea *patrimoniului creștin* nu doar că nu mai întrunește largul consens al statelor membre⁷ în ceea ce privește aportul pe care l-a avut în formarea culturii europene, ci ajunge să fie pus în discuție până într-atât încât i se neagă integral dreptul de a mai figura printre celelalte „moșteniri” comune ale continentului. Reacțiile nu au întârziat să apară.

Organizația catolică COMECE⁸, prin delegații săi germani, a fost autoarea primului amendament privind modificarea preambulului, astfel încât să facă referire la *moștenirea creștină* a continentului în partea introductivă. COMECE a înaintat această propunere *Convenției* însărcinate cu redactarea *Cartei*, arătând

⁴ Propunerea aparține Cancelarului german Gerhard Schröder și Ministrului de Externe, Joschka Fischer.

⁵ Carta ar deveni însă juridic obligatorie dacă unul din cele două proiecte constituționale, Tratatul instituind o Constituție pentru Europa, respectiv Tratatul de la Lisabona, ar ajunge să fie ratificat.

⁶ Astfel, la punctul II, documentul de la 1995 declara: „Valorile europene fundamentale sunt bazate pe toleranță, umanitate și fraternitate. Avându-și originile istorice în Antichitatea clasică și în *Creștinism*, Europa și-a dezvoltat mai departe aceste valori în timpul Renașterii, a mișcării umaniste și a Iluminismului, care au dus la dezvoltarea democrației, la recunoașterea drepturilor fundamentale ale omului și la domnia legii”, *A Charta Of European Identity*, consultat la:

http://www.europa-web.de/europa/02wwswww/203chart/chart_gb.htm.

⁷ Este interesant de notat că atitudinea față de menționarea Creștinismului printre rădăcinile sau originile valorilor europene se modifică între 1995 și 2000 la nivelul aceluiași 15 state membre ale Uniunii. Facem această precizare pentru a nu exista confuzia că noi state care ar fi aderat ulterior adoptării *Cartei Identității Europene* ar fi putut influența votul la momentul adoptării *Cartei Drepturilor Fundamentale*.

⁸ Comisia Episcopatelor Comunității Europene este o organizație alcătuită din episcopi catolici delegați de Conferința Episcopatelor Catolice a UE și are un Secretariat permanent la Bruxelles, fiind finanțată de Conferința Episcopatelor UE. Trebuie înțeleasă ca un braț al catolicismului european ce reflectă poziția Vaticanului la nivelul instituțiilor UE.

înspre modelul Constituției germane, care conține o referință la Dumnezeu.⁹ Creștin-democrații germani s-au arătat favorabili amendamentului. Un alt for religios, Conferința Bisericilor Europene¹⁰, a condamnat, în noiembrie 2000, decizia de a nu menționa *moștenirea religioasă creștină* a continentului european ca una care „neagă un aspect al istoriei Europei”^{d1}.

Propunerea de amendare a textului nu se va materializa, soarta noțiunii *creștine* fiind previzibilă, ba, am putea spune, chiar simptomatică pentru evenimentele ce vor urma. Ea s-a lovit de „obiecturile stridente” ale premierului francez, Lionel Jospin, care a susținut că o atare mențiune religioasă ar încălca statutul Franței de stat laic, reprezentând un „obstacol juridic și politic major” în calea adoptării Cartei. Mai mult, Spania și Italia ar fi exercitat, la acest moment, „presiuni puternice” pentru a nu fi acceptată propunerea¹². La cererea Franței, chiar și referința mai generală la „moștenirea culturală, umanistă și religioasă” a Europei a fost abandonată, considerându-se că ar ridica „republicii laice”^{d3} o problemă de natură „filosofică, politică și constituțională”^{d4}.

Formula finală a preambulului amintește, destul de vag, „patrimoniul spiritual și moral” al Uniunii¹⁵.

3. Debutul proiectului constituțional. Reviem pentru referința creștină.

În anul 2002 s-a vehiculat ideea adoptării unei Constituții a UE care să reformeze modul de funcționare a acesteia, în vederea înglobării, pe viitor, a noi

⁹ Adoptată la 23 mai 1949, Constituția germană debutează astfel: „Conștient de responsabilitatea sa înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor (...) poporul german adoptă, în conformitate cu puterea sa constituțională, prezenta Lege Fundamentală” [trad. noastră], consultat la: <http://www.vescc.com/constitution/germany-constitution-eng.html>.

¹⁰ Conferința Bisericilor Europene, de aici înainte numită CBE, este o organizație care reunește principalele culte protestante, anglicane și ortodoxe europene, precum și asociații evanghelice naționale. Pentru mai multe informații, vezi <http://www.ccc-kek.org/content/history.shtml>.

¹¹ Jonathan Luxmoore, *European Union Charter Omits Church History*, în „Christianity Today”, vol. 44, Noiembrie (Web-only), 2000, <http://www.christianitytoday.com/ct/2000/novemberweb-only/13.0a.html>.

¹² *Ibidem*.

¹³ Articolul 1 din Constituția franceză statuează că Franța este o „Republică indivizibilă, laică, democratică și socială” [sublin. noastră]. Am utilizat varianta în limba franceză disponibilă la <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>.

¹⁴ *Un avenir pacifique fondé sur des valeurs communes*, în „Les instruments européens des droits de l’homme”, La Charte des droits fondamentaux de l’Union Européenne, Bibliotheque Jeanne Hersch, 8 decembrie 2000, consultată la: http://www.aidh.org/Biblio/Txt_Europ/Avenir_pacif.htm.

¹⁵ Ion Gălea (coord.), Aniela Băluț, Augustina Dumitrașcu, Cristina Morariu, *Tratatul instituind o Constituție pentru Europa, Text comentat și adnotat*, Ministerul Afacerilor Externe, octombrie, 2004, p. 56.

state¹⁶. În acest scop, s-a constituit, în același an, *Convenția privind viitorul UE*, mandatată să își desfășoare lucrările pe parcursul a 15 luni, începând cu februarie 2002. Aceasta trebuia să ofere o bază de lucru pentru viitoarea Constituție, care să înlocuiască tratatele fondatoare ale UE și care urma să fie supusă deciziei finale în cadrul unei *Conferințe Interguvernamentale*.

Pe 28 februarie 2002, la Bruxelles, a avut loc sesiunea inaugurală a *Convenției europene*. Prezidată de fostul Președinte francez Valéry Giscard d'Estaing și avându-i ca vicepreședinți pe belgianul Jean-Luc Dehaene și pe italianul Giuliano Amato, *Convenția* s-a constituit ca un for compus din 28 de state, 15 membre și 13 candidate. Deciziile au fost luate prin consens (nu prin unanimitate), fără vot, iar dezbaterile au fost deschise publicului.

Primul care a luat poziție, sesizând contextul favorabil pentru pledarea cauzei creștine, este Vaticanul care, prin Papa Ioan Paul al II-lea, a reprezentat un partner foarte vocal, dar și foarte critic al UE. Suveranul Pontif a declarat că se simte „jignit” de refuzul categoric al anumitor state de a recunoaște *rădăcinile creștine* ale continentului, știut fiind faptul că liderul catolic a făcut campanie asiduă procesului de integrare europeană, asistând puternic statele din estul Europei în candidatura lor pentru aderarea la UE. În afară de Vatican, s-au afirmat încă de la început și Bisericile protestante, care în urma unei adunări la Strasbourg, în vara lui 2002, se angajează în această luptă de a insera în Constituția ce tocmai se redacta importanța religiei creștine pentru Europa, subliniind că respingerea oricărui tip de absolutism politic poate fi cel mai bine îndeplinită printr-o „referință expresă la Dumnezeu în preambul”¹⁷.

La polul opus, liderii Franței și Suediei au rămas adversarii ei convinși, motivând că s-ar da *Creștinismului* „prea multă greutate”¹⁸. Mai mult, aceștia au considerat nepotrivită, în numele unui laicism extrem, menționarea *moștenirii creștine* într-un document destinat unei societăți moderne pluraliste. Este ușor sesizabil în această atitudine vechiul antagonism care se presupunea a exista între religie – aici, Creștinism - și modernitate¹⁹.

4. Redactarea Preambulului Tratatului Constituțional.

4.1. Convenția privind viitorul Europei

¹⁶ Este vorba, după cum se știe, despre cel mai mare val de aderare cunoscut de UE până acum. În luna mai 2004 aderă oficial la UE Cehia, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia, și Ungaria.

¹⁷ Will Hutton, *Onward, Christian Citizens*, în „The Observer”, 9 februarie 2003, consultat la: <http://www.guardian.co.uk/politics/2003/feb/09/eu.religion>.

¹⁸ Ted Olsen, *Churches Push for Acknowledgment of Europe's Spiritual Heritage*, în „Christianity Today”, 5 august (Web-only), 2002, <http://www.ctlibrary.com/ct/2002/august5/32.13.html>.

¹⁹ *Un immense chantier*, Interview avec Marcel Gauchet, Propos recueillis par Michel Kubler, în „La Croix”, 10 decembrie 2004, consultată la: <http://gauchet.blogspot.com/search?updated-min=2006-01-01T00:00:00%2B01:00&updated-max=2007-01-01T00:00:00%2B01:00&max-results=50>.

O nouă rundă de negocieri și dezbateri aprinse referitoare la spinoasa chestiune a *invocatio Dei* și a menționării *Creștinismului* în introducerea la *Tratatul Constituțional* al UE, s-a desfășurat pe parcursul anului 2003.

La început timidă și slab mediatizată, bătălia pentru Creștinism începea. Disputa a dobândit o importanță cu atât mai mare, cu cât avem în vedere apatia europenilor față de orice eveniment „comunitar”. Se pare însă că nu la fel au stat lucrurile când s-a pus problema unei identități religioase comune pentru popoarele comunității europene.

Dezbaterea a opus, în general, partide și lideri conservatori celor socialiști, state seculare ca Franța și Belgia unor țări cu o identificare religioasă mai puternică, ca Grecia, Irlanda, Malta și Polonia. Creștin-democrația europeană, foarte puternică în Germania, Grecia, Polonia, încă influentă în Italia - în ciuda submersiunii sale în Forza Italia a lui Berlusconi -, dar semnificativă și în Cehia, Franța, Irlanda, Malta, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Ungaria, avea grijă să mențină legături bune cu Vaticanul, parțial ca obiect al credinței și parțial pentru că este ceea ce o definește ideologic²⁰.

Papa Ioan Paul al II-lea a pledat, așa cum am văzut, încă de la constituirea *Convenției*, pentru recunoașterea de către Uniune a faptului că își datorează valorile și achizițiile spirituale *Creștinismului*.

Evident că și alte confesiuni, în speță protestante și ortodoxe, au manifestat în favoarea referinței creștine în Tratat, dar ele s-au limitat mai ales la un cadru național. Nici unele, nici celelalte nu au avut în favoarea lor aceleași pârghii politice și economice precum catolicii europeni²¹.

În schimb, în Grecia și Cipru, Ortodoxia a beneficiat de o considerație care poate rivaliza cu cea catolică. În frunte cu Arhiepiscopul Christodoulos al Greciei, o personalitate foarte influentă și foarte implicată în afacerile interne și externe ale țării sale, căruia i s-a alăturat liderul spiritual al ortodocșilor, Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I al Constantinopolului, Biserica Ortodoxă s-a constituit la rândul său într-o forță demnă de luat în seamă în această dezbatere. Poziția adoptată a fost desigur una critică față de gândirea seculară modernă care dorește excluderea oricărei referințe la religie în general, și la *Creștinism* în special.

Din nou, printre membrii care se opun referinței creștine s-a aflat statornica Franță, căreia i se alătură Belgia, țara gazdă a celor mai importante instituții ale UE, dar și a unor crescânde tendințe „laicizante”²².

În plan opus, un actor foarte lovcace de-a lungul negocierilor de aderare, cu o poziție interesantă în acest caz, a fost Polonia. Aceasta aderă de facto la UE

²⁰ W. Hutton, *op. cit.*

²¹ *Ibidem.*

²² Karel Dobbelaere, *Two Different Types of Manifest Secularization: Belgium and France Compared*, în Eileen Barker (ed.), *et alli, The Centrality of Religion in Social Life: Essays in Honour of James A. Beckford*, Ashgate Publishing, London, 2008, pp. 77-78.

în mai 2004, alături de celelalte 9 state, dar s-a distins din rândul lor tocmai prin perseverența cu care și-a urmărit interesele și prin fermitatea cu care și-a formulat și și-a menținut opțiunile. Desigur, Varșovia a avut în avantajul ei și sprijinul deloc neglijabil al Vaticanului, în frunte cu un Papă polonez foarte activ pe scena politică europeană, principalul avocat al primirii țării de pe Vistula în familia europeană²³.

Semnificația deosebită pe care a avut-o controversa în jurul menționării *originilor creștine* ale valorilor europene, a fost reliefată de însuși purtătorul de cuvânt al Comisiei Europene, Jonathan Faull, care a declarat că dezbaterile nu era doar una academică: „*Peste 10, 15 sau 100 de ani, ar putea avea consecințe importante în interpretarea textului*”²⁴. Modul în care chestiunea religiei urma a fi rezolvată ar putea avea implicații juridice serioase odată ce textul constituțional va intra în vigoare - opina Faull - putând influența „*rezultatul viitoarelor sentințe judecătorești în cazuri ca eutanasia, avortul, clonarea umană*”. De aici rezultă că miza inserției *moștenirii creștine* căpătase noi dimensiuni, cel puțin în ochii oficialilor bruxellezi.

Pe 6 februarie 2003, au fost date publicității schițele primelor 15 articole ale proiectului constituțional, plus *Preambulul*. Nu se făcea nicăieri vreo referire la Dumnezeu sau la religie. În consecință, Vaticanul a catalogat textul drept „*total nesatisfăcător*”²⁵. Polonia a propus – și poziția sa a fost preluată și susținută de o parte a populațiilor europene - inserarea unei clauze asemănătoare cu cea existentă în preambulul propriei sale Constituții, care celebrează „*valorile celor care cred în Dumnezeu ca sursă a adevărului, a dreptății, a binelui și a frumosului, ca și ale celor care nu împărtășesc această convingere, dar care respectă aceste valori universale ca derivând din alte surse*”²⁶.

Delegații Germaniei, Italiei, Poloniei și Slovaciei s-au arătat în favoarea adăugării mențiunii „*Dumnezeu*” și a „*moștenirii creștine a Europei*” în controversata introducere a *Constituției*. State mai seculare ca Franța, Belgia și Olanda s-au opus.

Media europeană specula că aceste referințe au fost lăsate deoparte din considerație față de populația imigrantă de religie islamică, cu atât mai mult cu cât Franța și Olanda erau state care dețineau importante minorități musulmane în cadrul populației. Interesant este de văzut că tocmai aceste state care resping categoric orice menționare a *Creștinismului* în *Preambul*, pe motiv că ar putea

²³ Luciana-Alexandra Ghica, coord., *Enciclopedia Uniunii Europene*, București, Editura Meronia, 2007, p. 180.

²⁴ Terrence Murray, *Europe Debates God's Place in New Constitution*, în „Christian Science Monitor”, 10 aprilie 2003, consultat la: <http://www.csmonitor.com/2003/0410/p07s01-woeu.html>.

²⁵ Will Hutton, *op. cit.*

²⁶ *The Constitution of The Republic of Poland*, as adopted by the National Assembly on 2nd April 1997, [trad. noastră], consultată la: http://www.poland.pl/info/information_about_poland/constitution.htm.

deranja populația musulmană, mai ales în vederea unei apropiate aderări, sunt aceleași care se vor opune aderării Turciei la UE (Franța, Olanda, Belgia).

În același timp însă, toate statele membre UE la acea perioadă, dar și cele 10 care vor adera în 2004, aveau o majoritate a populației care se identifica a fi creștină²⁷. Majoritatea aveau implementat principiul separării statului de biserică în legislația națională. Aproape o treime din ele - 4 din 15²⁸ - au referințe la *Dumnezeu* în constituțiile lor, nu și la *moștenirea creștină*²⁹. În plus, multe dintre statele așteptate să se alăture în 2004 s-au pronunțat și ele în favoarea unei *referințe creștine* în Constituția UE.

Franța, ca matrice europeană pentru o tendință crescândă de secularizare a vieții publice, afirma că Europa pluralistă modernă se află dincolo de nevoia unei referințe la religie în Constituția UE.

În cadrul unei sesiuni plenare a *Convenției*, la 27 februarie 2003, au fost reluate negocierile din jurul primelor 7 articole ale proiectului constituțional, luându-se în discuție o posibilă referință la valorile religioase ale Uniunii în *Preambul*. Se remarcă faptul că mulți membrii considerau subiectul *moștenirii creștine* sau al *originilor creștine* ale continentului ca fiind închis, abandonat deja, cu câțiva ani înainte, de către autorii *Cartei Drepturilor Fundamentale*.

Printre argumentele invocate de oponenți, în cadrul acestei sesiuni, întâlnim următoarele³⁰: textul are în vedere „organizarea democrației și a puterii temporale, nu a celei spirituale”; „Atotputernicul Dumnezeu” nu ar trebui să apară în Constituție, neavând nimic de a face cu drepturile fundamentale sau cu democrațiile liberale; a include o referință la religie printre valorile Uniunii ar însemna „sfârșitul instituțiilor seculare”; ideea unei asemenea mențiuni trebuie respinsă pentru că „ar diviza persoanele în două categorii, cei care cred și cei care nu cred”, opinii la care au subscris și alții³¹.

În tabăra opusă, reprezentanți ai Italiei, Germaniei, Poloniei și Danemarcei au luat cuvântul cu această ocazie pentru a susține referința creștină.

²⁷ B. A. Robinson, *Do God and Christianity Have a Place in the European Union Constitution*, 29 mai 2003, Ontario Consultants on Religious Tolerance, consultat la: http://www.religioustolerance.org/const_eu.htm.

²⁸ Germania, Grecia, Danemarca, Irlanda.

²⁹ B. A. Robinson, *op. cit.*

³⁰ În ordinea în care apar în text, argumentele aparțin următorilor: Pervenche Beres, membru al PSE din PE, Franța; Andrew Duff, membru al ALDE din PE, Marea Britanie; Elena Paciotti, membru al PSE din PE, Italia; Sylvia-Yvonne Kaufmann, membru al grupului Stânga Unită Europeană - Stânga Verde Nordică din PE, Germania. *The 25th plenary session of the Convention on the Future of Europe*, Convention 27/02: nature, values and objectives of the Union, Brussels, 28 February 2003, consultat la: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT%2BPRESS%2BBI-20030227-1%2B0%2BDOC%2BXML%2BV0//EN#SECTION1>.

³¹ Dominique de Villepin, Ministru de Externe al Franței, Ana Palacio, Ministru de Externe al Spaniei, Lena Hjelm-Wallen, Vicepremier al Suediei.

Gianfranco Fini (Vicepremier al Italiei) își exprima dorința de a vedea o referință la religie inclusă în document, motivând că identitatea europeană își are rădăcinile în valorile iudeo-creștine, ceea ce nu ar însemna deloc că instituțiile nu ar mai rămâne seculare. Erwin Teufel (parlamentar german) dorea, de asemenea, o referință la Dumnezeu „ca valoare universală”; Elmar Brok (eurodeputat german, membru al PPE-DE) și Antonio Tajani (eurodeputat italian, membru al PPE-DE) subscriau acestei poziții. Edmund Wittbrodt (parlamentar polonez) argumenta că valorile Europei se fundează pe religie. El sprijinea propunerea grupului PPE - bazată pe formularea din Constituția Poloniei – pentru modificarea Preambulului, dar era de părere că o referință creștină ar putea fi pur și simplu inclusă în Preambulul viitoarei Constituții. Peter Skaarup (parlamentar danez) argumenta că referința trebuia să invoce explicit Creștinismul, și nu doar generic religia, alăturându-se celor care susțineau totodată că UE nu ar trebui să primească Turcia printre membrii săi. Cristiana Muscardini (eurodeputat italian, membru al UEN) propunea să se facă referire la „tradițiile greco-romane, iudeo-creștine și liberale seculare” ale continentului, singurele care ar reflecta adevărata natură a Europei și ar elimina suspiciunea din jurul menționării Creștinismului³².

La 3 aprilie 2003 avea loc prima reuniune parlamentară a unui mic grup de eurodeputați ai PPE-DE³³, decizi să obțină includerea *moștenirii creștine* a Bătrânului Continent în viitorul TCE, prin lansarea unei campanii de semnături, bazându-se pe articolul I-46, alin. (4), din viitorul *Tratat*, care oferea drept de propunere legislativă unui milion de semnături de pe întinsul UE, „în domeniul în care cetățenii consideră că este necesar un act juridic al Uniunii”³⁴. Începând din acest moment, acest redus grup de parlamentari europeni va intra în contact cu mai multe inițiative europene private care urmăreau același obiectiv, cu asociații și ONG-uri³⁵ din diverse state, iar coordonarea la nivel central (Bruxelles) va fi asigurată de organizația franceză *La Fondation de service politique*³⁶.

³² *Ibidem*.

³³ Pentru moment, deputații angajați sunt: Paolo Bartolozzi, Francesco Fiori, Giorgio Lisi, Mario Mauro, Adriana Poli-Bortone (Italia), Marie-Thérèse Hermange și Elisabeth Montfort (Franța), Concepcio Ferrer (Spania), Maria Martens (Olanda), José Ribeiro e Castro (Portugalia), Dana Rosemary Scallon (Irlanda). Aceștia li se vor alătura, în mod oficial, și alții, în special după aderarea celor 10 noi state în mai 2004.

³⁴ Ion Gâlea (coord.), Aniela Băluț, Augustina Dumitrașcu, Cristina Morariu, *op. cit.*, p. 48.

³⁵ The Institute for World Evangelisation, cu sedii în majoritatea statelor europene cu largi segmente de populație catolică (www.icpe.org), Fondation de Service Politique, Franța (www.libertepolitique.com), Fatti Sentire în Italia (www.stranocristiano.it) și Hazteoir în Spania (www.hazteoir.org) ș.a.m.d.

³⁶ *Après le fiasco de la CIG, la Fondation de service politique relance la mobilisation pour la reconnaissance de l'héritage chrétien*, La Fondation de service politique, 2 ianuarie 2004, consultat la: <http://www.libertepolitique.com/identite-de-leurope/2339-aprle-fiasco-de-la-cig-la-fondation-de-service-politique-relance-la-mobilisation-pour-la-reconnaissance-de-lqhtage-chren>.

La 31 mai 2003, aflăm că versiunea curentă a *Preambulului* menționează un „impuls spiritual” al Europei, alături de „moștenirea greco-romană și iluministă a continentului”, ignorând în mod tendențios momentul istoric reprezentat de Creștinism, necombătut în fond nici de către adversarii menționării sale³⁷.

Într-un interviu acordat cotidianului *Corriere della sera*, Valéry Giscard d’Estaing motiva această omisiune prin preocuparea de a nu jigni alte religii, argumentând că acel impuls spiritual de care vorbea documentul era „evident cel al Creștinismului”, dar că nu a putut fi menționat într-un mod mai explicit, pentru că ar fi antrenat necesitatea de a face la trimitere și celelalte tradiții religioase prezente pe continent, în speță, cea iudaică și cea musulmană³⁸.

Purtătorul de cuvânt al Vaticanului, Joaquin Navarro-Valls, atenționa că această omisiune „ar fi una foarte importantă și serioasă, chiar și numai dintr-un punct de vedere pur istoric”³⁹.

În iunie 2003 este finalizat *Proiectul de Tratat Constituțional*. Acesta continua să nu menționeze *moștenirea creștină*, dar – lucru interesant – fuseseră eliminate din textul revizuit civilizațiile greacă și romană și curentul filozofic al Iluminismului ca părți ale culturii Vechiului Continent⁴⁰. Noul text al *Preambulului* făcea referire doar la „moștenirea culturală, religioasă și umanistă”, după cum fusese el formulat și negociat de către Convenție, în ciuda lobby-ului puternic din partea Papei și a partidelor creștin-democrate⁴¹. Sunt menționate a fi sprijinit tabăra adepților *patrimoniului creștin* european Italia, Spania, Portugalia și Polonia⁴².

La capătul muncii *Convenției* trebuie să adăugăm un element esențial: în timpul redactării textului constituțional, aceasta a primit numeroase propuneri de amendamente de la membrii săi. Astfel, din 18 amendamente care au avut ca obiect modificarea *Preambulului*, 11 propuneau menționarea *Creștinismului* alături de patrimoniul și valorile comune ale Europei, iar alte două sugereau excluderea referinței la moștenirea greacă, romană și iluministă, pe motiv că erau „selective din punct de vedere istoric”⁴³, cu referire clară la faptul că se ignora relevanța istorică a fenomenului creștin. De aici rezultă că aproape două treimi din amendamentele

³⁷ *Vatican Irked by Christian Omission*, în „BBC News”, Saturday, 31 mai 2003, consultat la: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2952872.stm>.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Revised Euro Text Still Omits Mention of Christianity*, în „Zenit”, 12 iunie 2003, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6271&sec=36&con=47>.

⁴¹ *Pope Wants Church to Contribute to EU Constitution*, în „Reuters”, 20 iulie 2003, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6276&sec=36&con=47>.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ The European Convention, *Proposed Amendments to the Text of The Articles of the Treaty Establishing a Constitution for Europe*, consultat la: <http://european-convention.eu.int/amendments.asp?content=1000&lang=EN>.

propușe de membrii *Convenției* pentru modificarea *Preambulului* solicitau introducerea unei mențiuni explicite la *Creștinism*.

Ca urmare a acordului convenit la Salonic asupra textului final al TCE, la 1 iulie 2003, apăreau primele reacții critice din partea statelor care se așteptau ca *origинile creștine* ale Europei să apară în cele din urmă în Tratat.

Alexander Kwasniewski, Președintele Poloniei, denunța registrul în spiritul căruia fusese redactată Constituția UE ca fiind un „*ton ateu*”, care este „*rușinos*” pentru Uniune⁴⁴. În același mod, Președintele Radio Vatican, Cardinalul Roberto Tucci, califica absența clauzei creștine drept o „*ofensă la adresa rațiunii, a bunului simț și a unei bune părți dintre cetățenii europeni*”⁴⁵.

În acest timp, liderii UE sperau să finalizeze negocierile privind TCE, la Roma, în octombrie, în cadrul unei *Conferințe interguvernamentale*, iar Președinția italiană a Consiliului incluseșe printre prioritățile sale obținerea versiunii finale a *Tratatului Constituțional* până la sfârșitul anului 2003.

În vederea *Conferinței Interguvernamentale*, care urma a își deschide lucrările pe 4 octombrie 2003, la Roma, Papa a lansat un nou apel către laicatul catolic pe 24 august, cerând în mod explicit ca Uniunea extinsă „*să își redescopere adevărata sa identitate*”⁴⁶. Ceea ce, în jargonul papal, invita la acțiune.

Răspunsul a venit la doar două zile distanță, din partea a doi viitori membri ai UE, Lituania și Polonia. Într-o declarație comună, președinții celor două state s-au arătat decși să sprijine inserarea *moștenirii creștine* în ceea ce va reprezenta noua *Constituție* a UE. Lituanianul Rolandas Paksas și polonezul Aleksander Kwasniewski împărtășeau „*sprijinul pentru inițiativa Papei Ioan Paul al II-lea ca valorile creștine să fie menționate în viitoarea Constituție a UE*”⁴⁷.

În paralel cu aceste demersuri oficiale, la nivelul statelor, avem de-a face și cu progrese vizibile ale inițiativei cetățenești. Iată-ne, așadar, în fața unei mișcări cu adevărat populare. Mii de maltezi au demarat o petiție prin care solicitau includerea termenului „*Creștinism*” în *Preambulul Constituției* UE. Textul petiției declara:

„*Referința la Dumnezeu amintește omului de limitele sale și că puterea sa asupra vieții și asupra națiunilor nu este absolută. Invocarea lui Dumnezeu în Preambulul Constituției ar asigura popoarele, fie ele creștine, musulmane sau evreu, că sunt libere să Îl*

⁴⁴ Tomas Dixon, *Ignoring God in the Constitution*, în „Christianity Today”, 1 iulie (Web-only), 2003, <http://www.ctlibrary.com/ct/2003/july/18.26.html>. În original, „godless tone” [trad. noastră].

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Put Christ in Europe's Charter, Lithuanians and Poles Declare*, în „Agence France Press”, 27 august 2003, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6277&sec=36&con=47>.

⁴⁷ *Ibidem*.

*invoca pe Dumnezeu. Această recunoaștere ar asigura adevărata libertate a persoanei umane, precum și garantarea acestei libertăți*⁴⁸.

Petiția urma să fie prezentată liderilor UE la *Conferința interguvernamentală* de la Roma. Textul acesteia conchidea că absența explicită a unei referințe la *Creștinism* e „deplorabilă”, mai ales pentru că ea ar fi permis cetățenilor europeni de a se identifica cu valorile UE, de a „*transcende diviziunile lor și de a construi un destin comun*”⁴⁹.

O altă solicitare venea de la Președintele COMECE, care, într-o scrisoare adresată Președintelui Consiliului European, Silvio Berlusconi, pleda pentru recuperarea *moștenirii creștine* a Europei, ca o extensie a solicitărilor Vaticanului: „*Având în vedere indubitabila contribuție a Creștinismului la civilizația europeană, a omite o astfel de mențiune ar fi greu de înțeles pentru mulți cetățeni ai Europei, fie că aceștia cred sau nu în Dumnezeu*” [subl. noastră]. Prin vocea acestei organizații catolice, Vaticanul părea să spună că va avea un rol de jucat în formarea opiniei pro sau contra Tratatului Constituțional în rândul credincioșilor catolici⁵⁰.

La 3 septembrie 2003, într-un discurs rostit în PE, Președintele grupului PPE-DE în PE, Hans-Gert Pöttering, reclama faptul că grupul prezidat de el ar fi dorit menționarea *moștenirii creștine* în Constituție. În același timp însă, anulează practic această nemulțumire prin punerea în gardă „*cu insistență, (...) asupra oricărei tentative de a destrăma acest savant compromis*” [sublin. noastră]⁵¹. De aici deducem că prezervarea *Proiectului de Tratat*, în forma în care acesta se afla, și finalizarea negocierilor, reprezentau adevăratele priorități ale popularilor și democraților europeni, înaintea oricăror eforturi de revizuire a *Preambulului*.

La 24 septembrie 2003, înainte de reunirea CIG, controversalele cu privire la menționarea *Creștinismului* rămâneau încă aprinse. Întrunit în cadrul unei adunări plenare, PE supunea la vot propunerea privind introducerea *rădăcinilor iudeo-creștine* ale continentului în *Proiectul Constituției*. Forul legislativ european respingea propunerea cu 283 de voturi împotriva, față de 211 de voturi pentru⁵².

⁴⁸ Jesmond Bonello, *Thousands Sign Petition Calling For Reference To Christianity*, în „Times of Malta”, 24 septembrie 2003, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6280&sec=36&con=47>.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Votul „catolic” putea fi important pentru liderii statelor care urmau să consulte populația cu privire la Tratatul Constituțional prin intermediul referendumului. În cuvintele unui diplomat bruxellez, citat de *The Guardian*: „Dacă ești PM al unei țări catolice, ar fi foarte folositor să îl ai pe Papa de partea ta, mai ales dacă organizezi un referendum asupra Constituției”. Ian Black, *Christianity Bedevils Talks On EU Treaty*, în „The Guardian”, 25 mai 2004, consultat la: <http://www.guardian.co.uk/world/2004/may/25/eu.religion>.

⁵¹ *Discours de M. Hans-Gert Poettering, Président du Groupe du PPE-DE, au Parlement européen*, miercuri, 3 septembrie 2003, consultat la: http://www.epp-ed.eu/Activities/pspeech03/spe0903_fr.asp.

⁵² *Europarlament Rejects Reference To „Judeo-Christian” Roots*, 25 septembrie 2003, în „Zenit”, consultat la: <http://www.zenit.org/>.

Votul trebuia să clarifice poziția PE în vederea *Conferinței Interguvernamentale* care urma să aprobe proiectul *Constituției*. Amendamentul a fost prezentat în PE de către PPE, care a cerut „o trimitere explicită” în text la valorile „iudeo-creștine” ale Europei, fără a propune o formulare anume a solicitării. Un alt amendament, prezentat de UEN, care dorea „recunoașterea expresă a moștenirii Creștinismului înscrisă în istoria și identitatea culturală a Europei”, s-a lovit de același rezultat.

Deși PPE-DE deținea o majoritate a locurilor în PE, grupul nu a obținut consensul majorității. Popularii au avut de partea lor sprijinul UEN, dar în interiorul grupului PPE membri precum conservatorii britanici și alții nu au sprijinit acest amendament. Printre cei care au votat împotriva propunerilor s-au aflat PSE, alte grupuri minoritare, precum și 30 de deputați independenți. Purtătorul de cuvânt al PPE, Katrin Ruhrmann a declarat că rezultatul negativ era previzibil, dar că era vorba de „responsabilitatea de a prezenta în forță poziția în care credem cu adevărat”⁵³.

În octombrie 2003, Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I al Constantinopolului a luat parte la o întâlnire la vârf, alături de mai mulți diplomați europeni, la Istanbul, unde a solicitat recunoașterea moștenirii creștine europene în viitorul tratat constituțional. Deși situația sa era una delicată, fiind etnic grec cu cetățenie turcă și aflându-se în relații destul de tensionate cu autoritățile turce, poziția Patriarhului Bartolomeu I a fost una fermă:

„*Constituția propusă trebuie să conțină o referință expresă la moștenirea creștină a Europei, prin intermediul căreia au fost transmise principiile și valorile tradiției biblice și tradiției greco-romane, și care constituie fundația pe care s-a construit structura europeană modernă*”.

În octombrie 2003, Ministrul de Extern polonez Włodzimierz Cimoszewicz a reiterat faptului că poporul său vrea o trimitere la tradiția creștină în tratat. Polonia, Slovacia, Lituania și Letonia, dintre statele care se pregătesc să adere, iar dintre membrii mai vechi Irlanda, Spania și Italia sunt favorabile unei astfel de mențiuni.

Gianfranco Fini, vicepremierul italian, a explicat că „nu este o chestiune de credință religioasă”, ci că „adevăratul secularism este a spune «să dăm Cezarului ce-i al Cezarului, și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu»”, iar acesta „este un precept creștin”.

Pe 4 octombrie 2003 s-au deschis lucrările *Conferinței Interguvernamentale* a statelor membre ale UE. Au urmat numeroase dezbateri, care nu păreau a aduce vreo soluție acceptabilă pentru toate părțile implicate. La fel se prezenta situația și în chestiunea *moștenirii creștine*.

Pe 16 octombrie, la Meise, Președintele PPE și fostul PM belgian, Wilfried Martens, declara că grupul său este hotărât să susțină includerea menționării *rădăcinilor iudeo-creștine* ale Europei în *Constituția UE*⁵⁴.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Le PPE insiste sur la référence à l'héritage chrétien dans la Constitution de l'UE*, Communiqué de presse, 16 octombrie 2003, consultat la:

La 18 octombrie 2003, o valiză conținând 400 000 de semnături era înmănată Ministrului italian al Afacerilor Europene, Rocco Buttiglione, în calitate de reprezentant al Președinției italiene a Consiliului de Miniștri al UE⁵⁵. Semnăturile, provenind din cele 25 de state membre și candidate, cereau recunoașterea explicită a *moștenirii creștine* ca fapt istoric care a marcat identitatea culturală a Europei⁵⁶. Totuși, această campanie a suscitat numeroase rezerve chiar în mediile creștine (ne-catolice), unde s-a vorbit despre faptul că mobilizarea inițială a parlamentarilor europeni care coordonează proiectul a venit ca urmare a apelului oficial lansat de Sfântul Scaun⁵⁷.

În noiembrie 2003, Palazzo del Seminario⁵⁸ din Roma găzduiește o dezbatere asupra cărții juristului evreu de renume mondial Joseph Weiler, *O Europă creștină*. Pentru autor, „referința la Dumnezeu și Creștinism nu este doar constituțional acceptabilă, dar este și indispensabilă”⁵⁹. Weiler afirmă categoric ceea ce europenii se temeau să rostească răspicat: *Creștinismul* este patrimoniul trecut și prezent al Europei, și a sublinia acest fapt în *Constituție* nu este „o concesie amabilă, ci un realism sănătos”⁶⁰.

Invitatul de marcă la această lansare a fost Giuliano Amato, vicepreședinte al recent încheiatei *Convenții* europene. Amato a descris proiectul constituțional drept un succes de „99% în loc de 100%”, procentul care lipsește fiind reprezentat de recunoașterea *moștenirii creștine* a Europei, care ar rămâne în sarcina *Conferinței Interguvernamentale*.

În decembrie, Ministrul de Externe turc Abdullah Gül intra în disputa privind menționarea Creștinismului în viitoarea *Constituție* europeană solicitând referințe la Islamism sau Iudaism, odată cu cele creștine, dacă se decidea

<http://www.epp-ed.eu/press/showPR.asp?PRControlDocTypeID=1&PRControlID=2265&PRContentID=4359&PRContentLg=fr>

⁵⁵ *L'héritage chrétien de l'Europe dans la Constitution - Elizabeth Montfort MdPE et Mario Mauro MdPE avec le Ministre italien des Affaires européennes Rocco Buttiglione*, Communiqué de presse, 20 octombrie 2003, consultat la: <http://www.epp-ed.eu/press/showPR.asp?PRControlDocTypeID=1&PRControlID=2342&PRContentID=4508&PRContentLg=fr>.

⁵⁶ Printre confesiunile care au semnat petiția sunt menționate: catolică, ortodoxă greacă, ortodoxă română, baptistă, calvină, protestantă, anglicană, luterană.

⁵⁷ *Huit réponses aux adversaires de la reconnaissance de l'héritage chrétien dans le futur traité européen*, La Fondation de service politique, 21 noiembrie 2003, consultat la: <http://www.libertepolitique.com/identite-de-leurope/2314-huit-rnses-aux-adversaires-de-la-reconnaissance-de-lhtage-chren-dans-le-futur-traiturop>.

⁵⁸ Clădirea Parlamentului italian.

⁵⁹ Riccardo Piol, *Healthy Realism, Not Kind Concession*, în „*Traces*” (ediția în limba engleză), nr. 11, decembrie 2003, consultat la: <http://www.traces-cl.com/dic03/healthyreal.html>.

⁶⁰ *Ibidem*.

includerea lor⁶¹, deși preferabil era ca documentul să rămână o Constituție seculară.

La 10 decembrie 2003, o delegație formată din parlamentari europeni și din reprezentanți ai societății civile îi remiteau lui Gianfranco Fini 650 000 de semnături, alături de ONG-uri care reprezentau prin membrii lor încă 55 de milioane de europeni (asociații familiale, sindicate, asociații ale persoanelor cu handicap, organizații ale femeilor și tinerilor etc.)⁶². Șeful delegației, eurodeputatul Elizabeth Monfort, avertiza împotriva încercărilor de a trata menționarea *moștenirii creștine* ca o „*monedă de schimb*” pentru a obține totodată includerea unei referințe la laicitate în tratat, cu trimitere indirectă la intențiile exprimate de Președinția italiană a Consiliului UE⁶³.

Conform unui sondaj citat în 11 decembrie de publicația *La Repubblica* (Roma), recunoașterea *rădăcinilor creștine* ale valorilor europene ar fi fost susținută de 66% dintre cetățenii UE⁶⁴.

4.2. Conferința Interguvernamentală

Sub Președinția irlandeză a UE, în prima jumătate a anului 2004, negocierile interguvernamentale privind *Tratatul Constituțional* s-au intensificat, ajungându-se la un acord final în luna iunie. Dacă la nivel politic liderii europeni vor încerca să pună capăt confruntării pe marginea disputatei *mențiuni creștine* prin compromisuri și concesiuni reciproce, la nivelul societății civile adeziunea populară în spatele acestei cauze nu făcea decât să câștige din ce în ce mai mulți adepți.

Petiția inițiată în aprilie 2003 ajunge în aprilie 2004 la 750 000 de semnături. Într-un comunicat remis de grupul popularilor europeni se precizează: „*democrația nu poate ignora amploarea acestei mișcări, și nici importanța ei simbolică vizavi de istoria și dezvoltarea Uniunii*”. Putem crede că, la acel moment, șansele de reușită pe care le-a avut *referința creștină* erau semnificative.

La 1 mai 2004 s-a celebrat în mod oficial aderarea la UE a celor 10 noi state. Acestea și-au făcut însă simțită prezența, așa cum am văzut deja, încă din timpul negocierilor privind Constituția, unele dintre ele – este cazul Poloniei – provocând numeroase neplăceri liderilor Uniunii prin solicitările lor. Dar și Malta s-a remarcat, la doar câteva zile de la „intrarea” propriu-zisă în UE, prin

⁶¹ *Turkey Calls For Islam And Judaism In Constitution*, în „EU Observer”, 1 decembrie 2003, [trad. noastră], consultat la:

<http://www.wwrn.org/article.php?idd=6284&sec=36&con=47>.

⁶² *Après le fiasco de la CIG, la Fondation de service politique relance la mobilisation pour la reconnaissance de l'héritage chrétien*, La Fondation de service politique, 2 ianuarie 2004, consultat la: <http://www.libertepolitique.com/identite-de-leurope/2339-aprle-fiasco-de-la-cig-la-fondation-de-service-politique-relance-la-mobilisation-pour-la-reconnaissance-de-lheritage-chren>.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *650.000 Européens demandent...*, *op. cit.*

vocea eurodeputatului Jason Azzopardi, membru al Partit Nazzjonalista (afiliat grupului PPE-DE), care ia cuvântul în plenul PE pentru a apăra originile creștine ale Europei. Maltezul a afirmat răspicat că nu există nicio alternativă viabilă la o Uniune de state națiuni, fără recunoașterea clară „a unui fapt istoric indubitabil: rădăcinile, moștenirea și valorile creștine ale Europei”⁶⁵. Fără o astfel de moștenire nu am fi avut în Europa - era de părere Azzopardi - operele lui Dante, Petrarca, Rafael, Michelangelo, care au fost toți „*inspirați de un leitmotiv creștin*”.

Nici Bisericele din recent aderatele state membre nu au stat departe de disputele de la Bruxelles. Astfel, Conferința Episcopatelor Catolice din Estonia, Letonia și Lituania, membre a COMECE, a publicat o declarație comună în care sublinia rolul fundamental pe care credința creștină l-a avut în istoria continentului european⁶⁶.

La doar trei săptămâni după ce anunțaseră atingerea numărului de 750 000 de semnături, inițiatorii campaniei în favoarea recunoașterii *moștenirii creștine* în *Preambulul Tratatului Constituțional* declară a fi obținut acceptul a peste 1 milion de europeni, o mobilizare fără precedent în istoria construcției europene⁶⁷.

Pe 21 mai 2004, șapte state membre UE au solicitat, într-o scrisoare adresată Președinției irlandeze, ca preambulul Tratatului Constituțional să facă referire la *originile creștine* ale continentului⁶⁸. Cehia, Italia, Lituania, Malta, Polonia, Portugalia și Slovacia sperau că și alte țări li se vor alătura, lista semnatarilor scrisorii rămânând deschisă. Miniștrii de Externe ai guvernelor în cauză, Italia fiind cap de listă⁶⁹, au cerut Uniunii să recunoască un „adevăr istoric” și să facă referire în mod explicit la „rădăcinile creștine ale Europei” în noua Constituție. Scrisoarea insista asupra faptului că „această problemă rămâne o prioritate pentru guvernele noastre, precum și pentru milioane de cetățeni europeni”⁷⁰.

Spania sprijinise și ea, în trecut, mențiunea creștină, dar își schimbase poziția odată cu câștigarea alegerilor generale de către socialiști, în martie 2004. Ministrul de Externe spaniol, Miguel Angel Moratinos, a declarat: „*Spania este o*

⁶⁵ *Discours de M. Jason Azzopardi, Membre du Groupe du PPE-DE (Malte), au Parlement européen*, marți, 4 mai 2004, consultat la: http://www.epp-ed.eu/Activities/pspeech04/spe0504azzopardi_fr.asp.

⁶⁶ *Baltic Bishop Call Christianity Europe's „Unifying Force*, în „Zenit”, 4 mai 2004, consultat la: <http://www.zenit.org/article-10008?l=english>.

⁶⁷ *Héritage chrétien: un million de signatures*, Fondation de service politique, 10 mai 2004, consultat la: <http://www.libertepolitique.com/identite-de-leurope/2425-htage-chren--un-million-de-signatures->.

⁶⁸ *7 EU Nations Ask for Mention of Christianity in Constitution*, în „Zenit”, Varșovia, 21 mai 2004, consultat la: <http://www.zenit.org/article-10158?l=english>.

⁶⁹ Ian Black, *Christianity Bedevils Talks On EU Treaty*, în „The Guardian”, 25 May 2004, consultat la: <http://www.guardian.co.uk/world/2004/may/25/eu.religion>.

⁷⁰ *7 EU Nations Ask for...*, *op. cit.*

țară catolică, dar în Constituția europeană guvernul nostru este mai degrabă secular, și în sensul ăsta respectăm textul așa cum este în acest moment⁷¹.

Ultima replică înainte de consfințirea variantei finale a textului, pe 24 mai 2004, aparține Franței, care declara că nu poate accepta referiri la *Dumnezeu* și la *Creștinism* în *Constituția UE*⁷². Secretarul de stat britanic Jack Shaw părea să împărtășească aceeași opinie, atenționând că orice menționare a *Creștinismului* ar însemna „să avem în vedere și celelalte religii deopotrivă”⁷³.

În iunie 2004, premierul irlandez, Bertie Ahern, anunța renunțarea la orice la demers de a mai include o referință la *Creștinism* în *Preambulul TCE*, motivând că „nu există consens în ceea ce o privește”⁷⁴.

Consiliul European din 17-18 iunie 2004 punea capăt *Conferinței Interguvernamentale*, finalizând negocierile. La capătul a peste doi ani de la începerea tratatelor privind conținutul Constituției, la 18 iunie 2004, se definitivă acordul celor 25 de state asupra variantei finale a *Tratatului instituind o Constituție pentru Europa*. Ratificarea *Tratatului* se va face la 29 octombrie 2004 la Roma.

A doua zi după semnarea TCE, ne vom opri atenția asupra unui actor mai puțin satisfăcut în legătură cu compromisul realizat: Vaticanul. Evident, papalitatea s-a arătat nemulțumită de opoziția anumitor guverne față de recunoașterea explicită a „rădăcinilor creștine” ale continentului, apreciând că este vorba de o „ignorare sau o necunoaștere a evidenței istorice și a identității creștine a popoarelor europene”⁷⁵. În schimb, Papa și-a arătat recunoștința directă față de Polonia, al cărei guvern a încercat să includă rolul *Creștinismului* în *Tratatul Constituțional*, dar și aprecierea și gratitudinea pentru acele guverne care, „conștiente de trecut și de orizontul istoric în care noua Europă se formează, au muncit pentru a exprima concret moștenirea lor religioasă”⁷⁶. Sunt amintite și „intensele eforturi ale diferitelor entități pentru a face posibilă menționarea moștenirii creștine în acest tratat, stimulând reflecția liderilor politici, a cetățenilor și a opiniei publice asupra unei chestiuni care nu este deloc secundară în actualul context național, european și mondial”⁷⁷.

În decursul dimineaței zilei de 29 octombrie, zi care ar fi devenit una istorică pentru Uniune dacă ar fi reușit să marcheze momentul semnării *Constituției UE*, este consemnată o manifestare în Piața Republicii din Roma.

⁷¹ Ian Black, *op. cit.*

⁷² Constant Brand, *France Rejects God Reference in EU Draft*, în „Associated Press”, 24 mai 2004, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6290&sec=36&con=47>.

⁷³ *Ibidem.*

⁷⁴ Enrique Serbeto, *La Presidencia renuncia al cristianismo y satisface todas las exigencias británicas*, în „ABC”, Biblioteca Europea, Universidad Complutense de Madrid, luni, 14 iunie 2004, consultat la: <http://www.ucm.es/cgi-bin/show-prensa?mes=06&ano=2004&dia=14&art=123&tit=b>.

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Pope Disappointed by Absence of Christianity in Eurotext*, în „Zenit”, 20 iunie 2004, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=15379&sec=36&con=47>.

⁷⁷ *Ibidem.*

Înarmați cu afișe pe care se putea citi „*Europa este creștină... sau nu este!*” și „*Să nu permitem avortul Europei!*”, câțiva zeci de membri ai mișcărilor de tineret Gioventù, Europa Cristiana și Papa Boys solicitau liderilor întruniți în capitala italiană „*rădăcini creștine în Constituția europeană*”⁷⁸.

Semnarea, la 29 octombrie 2004, la Roma, a *Tratatului instituind o Constituție pentru Europa* încheia 28 de luni de negocieri dificile, implicând peste o sută de persoane, din 25 de țări, reprezentând aproximativ 450 de milioane de locuitori⁷⁹. Pentru a intra în vigoare și a înlocui cele 5 tratate care guvernează actualmente Uniunea, documentul trebuia ratificat de către toate statele înainte de octombrie 2006⁸⁰. Această ratificare unanimă nu a mai avut loc, având în vedere rezultatele negative ale consultărilor populare din mai și iunie 2005. Preambulul va mai avea de înfruntat numeroase contestări, pe aceeași temă, în perioada 2006-2008, dar mai ales în 2007, odată cu asumarea luptei *moștenirii creștine*, pe durata mandatului de Președinte al Consiliului UE, de către Germania, reprezentată de Cancelarul Angela Merkel.

Ca un bilanț al perioadei 2002-2004, putem fi de acord că a fost una agitată din perspectiva a ceea ce a reprezentat ea pentru evoluția dezbaterii în jurul *mențiunii creștine*. Cu toate acestea, ansamblul de inițiative, negocieri, apeluri și recursuri înregistrate pe marginea subiectului *moștenirii creștine* a inovat prin amploarea sa, prin diversitatea actorilor implicați și prin valul de aderenți și opozanți pe care i-a câștigat într-un timp record. Unii comentatori din media europeană au argumentat că această dispută, unică prin amplitudinea și intensitatea eforturilor diversilor factori implicați, a determinat un mai mare interes la nivelul cetățeanului comunitar obișnuit, pentru politica UE⁸¹.

Luca Diotallevi, sociolog al Universității din Roma și preocupat de studierea rolului valorilor sociale și al religiei, interpretează că „*este mult mai ușor pentru oamenii obișnuși să fie interesați de religie și valori decât de aspectele economice, mult mai tehnice*”⁸².

⁷⁸ UE, *il giorno della firma del Trattato*, în „La Repubblica”, 29 octombrie 2004, consultat la:

<http://www.repubblica.it/2004/j/dirette/sezioni/esteri/trattato/trattato/index.html?ref=search>.

⁷⁹ Carlos Yáñez, *Los rostros españoles de la Constitución*, în „El País”, 18 februarie 2005, consultat la:

http://www.elpais.com/articulo/espana/rostros/espanoles/Constitucion/elpepiesp/20050218elpepinac_21/Tes.

⁸⁰ Prevederea ca, pentru a intra în vigoare un tratat, el trebuie să fie ratificat de către toate statele membre ale UE, este conținută în articolul 48(3) din Tratatul privind Uniunea Europeană (Tratatul de la Maastricht).

⁸¹ Jason Horowitz, *Religious-secular Debate Enlivens European Union*, în „New York Times News Service”, 7 noiembrie 2004, consultat la:

<http://www.wwrn.org/article.php?idd=6294&sec=59&con=47>.

⁸² *Ibidem*.

Rezumând firul evenimentelor, am putea conchide că soarta Preambulului, în ciuda tuturor dezbaterilor care au urmat, a fost trasată în mod decisiv de către Convenția privind viitorul Europei, în anul 2003. Opoziția de a include moștenirea creștină considerăm că s-a datorat în cea mai mare măsură fermității cu care Valéry Giscard d'Estaing, președintele Convenției, și-a propus să reziste presiunilor instituțiilor religioase și ale intervențiilor politice și civice asociate cu acestea, redactând proiectul constituțional în termeni exclusiv seculari.

Fostul Președinte francez va declara în acest sens, ulterior activității Convenției, că a lăsat intenționat dezbaterea *moștenirii creștine* deschisă, invitând la o mișcare populară: „*Am ales să nu inserez referința la moștenirea creștină în Constituție. În schimb, apelez la voi să mă convingeți de necesitatea ei*”⁸³. Mișcarea populară s-a produs, doar că nu a mai luat nimeni act de ea.

⁸³ Ambrose Evans-Pritchard, *1 Million Christians Sign EU Religion Plea*, în „The Telegraph”, 25 noiembrie 2004, consultat la: <http://www.wwrn.org/sparse.php?idd=286>.

EUROSCEPTICISMUL ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Ion Madalin SIMION*

Euroscepticism as perceived by the Europe Union

Abstract: Euroscepticism is a phenomenon that has gained ground along the time, though it is regarded negatively, as an attack instead of a way of expressing one's opinions and arguments in point of the values and systems of the EU. Such fervent debaters over the issue of European unity, both economically and ethnically were the English people.

Their opposition against the supranational European structure reached its peak during Margaret Thatcher's prime-minister mandate. Today, a strong opposer of the policy of EU is Czech President Vaclav Klaus, who debates the resemblance of EU to the old communist regime. Another problem that threatens the EU is the closure to Russia, and the country's reluctance to renounce "giving away" the political influence as regards countries like Georgia, or Ukraine, thus tensing the relationship between the two states. The European Constitution controversy is, yet, another problem that threatens the Union's actual format. After being rejected by the Irish people though a referendum, questions arise concerning the intentions of the EU as they are stated in the future. And while the Union spends millions for electoral campaigns meant to make people legitimate a Parliament that operates at a totally different level, more and more of them oversee the issue of voting at the European parliamentary elections. In many countries the number of voters hasn't passed 50% in the last years, and such is the case in Romania. In truth, the European Union seems to confront itself with a stagnation due to the lack of interest that people show for its political side. And while some are busy instating the Union's orders, other questions and events oppose them.

Key words: Euroscepticism, European Constitution, opposition, stagnation, tension.

În contextul actual, euroscepticismul este considerat a fi pentru europeni un subiect tabu, ceva despre care nu se poate vorbi foarte mult în public și de foarte multe ori. Dacă ai îndrăzneala de a vorbi critic la adresa Uniunii Europene riști în orice secundă să poți fi categorisit de către auditoriu ca anti-european, creator al unei teorii a conspirației sau destule alte lucruri ce nu sunt chiar potrivite pentru o persoană a cărei singură greșeală a fost să-și exprime opinia, argumentată corespunzător.

Cuvântul eurosceptic este un neologism adoptat rapid și definitiv, care, conform dicționarului Larousse, ca substantiv sau adjectiv, denumește sau caracterizează „o persoană care se îndoiește de viabilitatea sau de utilitatea construcției Uniunii Europene”.

Cuvântul eurosceptic este format cu ajutorul procedului de compunere, prin contopirea prefixului euro-, respectiv sceptic.

„Azi, în toate limbile în care circulă, scepticismul este confundat cu neîncrederea, sau cu suspiciunea. Or, cuvântul *sceptic* (fr. *sceptique*, engl. *sceptic*)

pătruns în limbile europene în perioada Renașterii, provine din grecescul *skeptikos*, care în limba de origine avea sensul de „*observator, examinător*“. Prin urmare, sceptic ar trebui să exprime doar o îndoială rezonabilă, care să refuze dogmatismul”¹.

Așadar avem o mică problemă pentru că eurosceptic nu are, dacă luăm etimologia scepticismului, același sens cu cel pentru care este folosit. Se poate deci să se simtă nevoia căutării unui alt cuvânt care să fie practic mai potrivit. O posibilitate ar putea fi eurovigilent.

Dacă ne referim la euroscepticism, vom observa că este încă și mai răspândit decât eurosceptic. Substantivul euroscepticism tinde să devină „un gen de barometru cu care s-ar putea măsura la nivelul unei populații sau unei țări întregi inaderența la Uniunea Europeană”².

Lingvistul și lexicograful francez Alain Rey are un citat memorabil vis-a-vis de rolul cuvintelor „*Le langage ne sert pas uniquement à s'exprimer, il sert aussi à mentir, à influencer, à se faire valoir*”³.

Probabil cel sau cei care au introdus cuvântul eurosceptic în limbajul uzual al atâtor milioane de oameni au știut foarte bine despre ce vorbește Alain Rey.

Fără îndoială, unul din statele recunoscute pentru doza mare de euroscepticism, este Marea Britanie. Margaret Thatcher, spunea în anii 90: „Comisia dorește să acționeze ca un GVERN, Consiliul de Miniștri ca un SENAT, Curtea de Justiție ca un ARBITRU, și Parlamentul ca un CONGRES. Dacă în această conferință se discută despre aceste lucruri, bine atunci, dar nu vreau să las nici un fel de dubiu asupra poziției noastre. Nu! Nu! Și încă o dată nu! Nu ne vom angaja în aceste șarade”⁴.

De asemenea, doi cercetători, de această dată din Rusia, Vladimir Bukovski⁵ și Peter Stroilov încearcă să surprindă prin comparație, asemănările izbitoare între fosta URSS și UE, „Mi-e greu să înțeleg de ce, după ce de-abia am înfrânt monstrul care ne-a amenințat cincizeci de ani, fiind nu o dată pe punctul de a ne îngenunchea, ne-am repezit să naștem alt monstru în Europa, foarte asemănător celui pe care tocmai l-am îngropat”⁶.

* Masterand, secția Politică Mondială și Europeană, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius”, Constanța.

¹ Prof. Dr. Valeriu Rusu, *În căutarea unei certitudini (II)*, în „Viața medicală”, anul XIX, nr. 9, 2 martie 2007.

² *Ibidem*.

³ *Limbajul nu servește doar să te exprimi, el servește și să minți, să influențezi, să te pui în valoare*.

⁴ Primul Ministru al Marii Britanii, Margaret Thatcher, cu ocazia Consiliului European din 26 octombrie 1990, ținut la Roma.

⁵ Fost deținut politic din URSS, a ispășit o pedeapsă de 12 ani în închisorile și lagărele de muncă sovietice.

⁶ Vladimir Bukovski, Peter Stroilov, *Uniunea Europeană... O nouă URSS?*, Ed. Vremea, București, 2006, p.31.

Putem merge mai departe, să vedem care este cea mai importantă asemănare între cele două, „entități” politice, „Lucrurile poate că încep ca o istorie nostimă. URSS era o uniune de republici socialiste sovietice...Exact ca Uniunea Europeană de astăzi”⁷.

În noile contexte europene, un alt eurosceptic, de această dată, un oficial al unui stat, își face simțită prezența, este vorba de președintele Republicii Cehe, Vaclav Klaus.

Acesta s-a remarcat prin discursul său, de multe ori critic la adresa Uniunii Europene. „Uniunea Europeană s-a transformat într-un proiect nedemocratic și elitist, comparabil cu dictaturile comuniste din Europa de Est care interziceau opiniile diferite. Nu cu mulți ani în urmă, în partea noastră de Europa am trăit într-un sistem politic care nu permitea alternative și de aceea nici opoziția parlamentară”⁸.

De asemenea el a atacat Parlamentul European, inclusiv parlamentarii europeni spunând „Dacă nu mă înșel, în Parlamentul European nu este ca în parlamentele obișnuite. Aici nu se acceptă decât o singură opinie iar cei care îndrăznesc să gândească altfel sunt catalogați ca dușmani ai integrării europene”⁹.

Eurocepticismul președintelui Republicii Cehe referitor la integrarea Europeană, dezvoltarea Uniunii Europene, și asupra Tratatului Constituțional poate fi rezumat în patru teze:

1. Integrarea europeană a deviat de la scopul ei principal, acela al liberalizării economiei, de atunci, având loc numeroase armonizări, omogenizări și integrări politice în toate domeniile (aceste procese au început odată cu tratatul de la Maastricht¹⁰). Integrarea europeană subminează competitivitatea statelor membre, încercând să le impună un model de piață economică inadecvat.¹¹

2. Klaus consideră că o anumită elită apropiată de statele membre, conduce practic integrarea europeană și tot această elită beneficiază de pe urma integrării; această elită luptă pentru izolarea oricărei forțe democratice care ar putea să le pună în pericol supremația luării deciziilor în interiorul UE.¹²

3. Adoptarea Tratatului Constituțional ar fi adus cu sine și punere în comun mai ridicată și în același timp restricții majore a

⁷ *Ibidem*, p.32.

⁸ Vaclav Klaus, într-un discurs rostit în fața Parlamentului European, în data de 19.02.2009, sursa Hotnews.

⁹ *Idem*.

¹⁰ Tratatul de la Maastricht sau Tratatul privind Uniunea Europeană, a fost semnat de Consiliul European la 7 februarie 1992 și a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993. Acesta este actul constitutiv al Uniunii Europene și este practic primul pas pe calea adoptării unei Constituții a UE.

¹¹ Vera Rihackova, Christian Seydlitz, *Vaclav Klaus and The Constitutional Treaty-Czech Eurocepis or Eurorealism*, Charles University Prague, Mai 2007 , p.7.

¹² *Ibidem*, p7.

suveranității statelor membre ale Uniunii Europene. Procesul luării deciziilor s-ar fi mutat mai mult către sistemul de vot prin majoritate calificată și astfel s-ar fi transferat noi puteri către UE în domenii noi. Pe deasupra, Uniunea Europeană ar fi devenit un stat cu toate „trăsăturile fundamentale” pe care le presupune acesta.¹³

4. Vaclav Klaus susține teza legitimării sociale; guvernarea supranațională la nivelul Uniunii Europene nu este legitimă deoarece nu există nicio națiune sau un demos european; democratizarea Uniunii Europene prin întărirea Parlamentului European este astfel imposibilă.¹⁴

De asemenea, câțiva oficiali au avut anumite opinii diferite față de cele de la nivelul central al Uniunii Europene cu privire la relațiile dintre UE și Federația Rusă, aceștia au trimis o scrisoare deschisă către șefii de state și către Comisariatul European. Printre cei care au semnat această scrisoare se aflau, premierul suedez Carl Bild, fostul președinte ceh Vaclav Havel și senatorul republican John McCain.

Printre altele, scrisoarea se referea la faptul că „Statele puternice din Vest trebuie să recunoască faptul că strategia actuală vis-a-vis de Rusia a eșuat”.¹⁵

Odată cu valul de „extindere istoric”¹⁶ din 2004, respectiv 2007, Uniunea Europeană se confruntă cu o nouă problemă, vecinătatea cu Federația Rusă. „În mod concret, pentru noile state membre din Europa centrală și orientală, există o amenințare și un stat ostil: Federația Rusă”.¹⁷

Conducătorii ruși consideră că aderarea la NATO se îngemănează cu aderarea la UE și că asocierea acestor două demersuri la ceea ce ei estimează a fi interesele țării lor și logica ei de putere.

Uniunea Europeană și Federația Rusă sunt astăzi într-o stare destul de încordată. „Nu numai că UE a împins mult spre est frontiera zonei de influență rusă, dar s-ar părea că erodează ținuturile marginase ale Rusiei. Președintele Ucrainei, Viktor Yușcenko, ales în urma Revoluției Portocalii aduce în discuție perspectiva aderării țării sale la UE. Este și cazul noii puteri din Georgia, al cărei președinte, Mihail Saakașvili, a fost ales în urma Revoluției Trandafirului(2003)”.¹⁸ Cu toate aceste state foste sovietice, acum aparținând blocului Uniunii Europene, oficialitățile ruse bănuiesc statele europene și Statele

¹³ Anthony Coughlan, *A profound assault on democracy*, în Ukwatch, 26 Iunie 2007.

¹⁴ Vaclav Klaus, *Ich habe angst um Europa*, în F.A.Z., martie 2005, p.5, versiunea în engleză.

¹⁵ Laure Mandeville, *Le Figaro*, 12 octombrie 2004.

¹⁶ La 1 Mai 2004, zece noi state au aderat la Uniunea Europeană, acestea sunt: Republica Cehă, Estonia, Cipru, Letonia, Lituania, Malta, Ungaria, Polonia, Slovacia, Slovenia. România și Bulgaria, cu toate că au făcut parte din același val de extindere, au intrat în Uniunea Europeană la 1 Ianuarie 2007. Extinderea ocupă în continuare un loc important pe agenda UE. În prezent, există trei state candidate: Croația, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și Turcia.

¹⁷ Sylvain Kahn, *Geopolitica Uniunii Europene*, Ed. Cartier, București, 2008, p.161.

¹⁸ *Ibidem*, p. 163.

Unite ale Americii „de o contaminare cu revoluții colorate, în fostele republici sovietice”.¹⁹

Dezbaterea privind adoptarea unei Constituții Europene

După referendumul din Irlanda, în care s-a cerut votul populației în favoarea Tratatului de la Lisabona²⁰, încercare eșuată deoarece populația irlandeză a respins tratatul, s-a iscat o mare dezbatere în cadrul Uniunii Europene. Voci mai mult sau mai puțin autorizate, mai mult sau mai puțin sonore, mai mult sau mai puțin oficiale su început dezbaterea pentru a vedea dacă Uniunea Europeană trece sau nu printr-o criză. Și dacă da, prin ce fel de criză? O criză morală, din cauza renegării rădăcinilor creștine? O criză politică, din cauza neputinței adoptării unei Constituții? Sau chiar o criză economică, din cauza recesiunii și a statelor din Europa centrală și de Est ce au intrat în ultimul val de integrare, aducându-și aportul la o scădere a economiei europene, datorită diferenței mult prea mari între economiile ultra dezvoltate din Vest și economiile slab dezvoltate din Estul Europei.

Astfel, „după referendumul din Irlanda, întrebările despre cum va arăta forma viitoare a Uniunii Europene, sunt mai pertinente ca oricând”.²¹

Cu toate că un nou referendum va avea loc în acest an în Irlanda, problema primului refuz de a vota pentru Tratatul Constituțional rămâne, deci ce anume nu funcționează bine în cadrul Uniunii Europene?

Putem începe probabil cu religia, deoarece Irlanda este un stat cu o credință puternică în Dumnezeu, 92% din irlandezi sunt greco-catolici iar restul sunt anglicani, iudei sau musulmani. Putem vorbi, la fel ca și în anul 2005²² de faptul că Uniunea Europeană pierde datorită faptului că nu și-a afirmat identitatea creștină, “lipsa lui Dumnezeu din tratat a contribuit și el la votul negativ la referendumurile din Franța și Olanda”.²³

Reîntorcându-ne la Tratatul de la Lisabona, fostul președinte al Republicii Franceze, a declarat că Tratatul Constituțional este similar cu cel de la Lisabona, și că doar formatul a fost modificat pentru evitarea referendumurilor.

¹⁹ *Ibidem.*, p.165.

²⁰ La 13 decembrie 2007, la Lisabona șefii de stat și de guvern ai celor 27 de state membre au semnat noul tratat. Acesta va pune la dispoziția Uniunii Europene instituții ce se doresc a fi moderne și metode de lucru optimizate pentru a putea face față noilor provocări ce au apărut, odată cu cel mai mare val integrare din istoria Uniunii Europene.

²¹ EUWatch, Letter from editors, issue 12, sept/oct 2008.

²² Pe 29 mai 2005, francezii au spus NU pentru Tratatul ce Institua o Constituție pentru Europa, în cadrul unui referendum. S-a spus atunci că francezii au votat de fapt împotriva politicianilor aflați la conducerea statului francez. Ulterior și olandezii au respins Constituția Europeană, tot printr-un referendum.

²³ Purtătorul de cuvânt al Patriarhiei, preotul Constantin Stoica, în Adevărul, Biserica Ortodoxă Română vrea o Constituție europeană creștină, de Magda Crișan, 4 ianuarie 2009, nr. 90.

„Citind conținutul ne dăm seama că propunerile instituționale se regăsesc în totalitate în Tratatul de la Lisabona, doar că sunt într-o altă ordine”.²⁴

Vom observa în continuare principalele aspecte pe care le reglementează Tratatul de la Lisabona. Acest tratat creează o nouă Uniune din punct de vedere juridic. Noua Uniune devine practic un stat supranațional.²⁵

Tratatul îi conferă acestei noi Uniuni o constituție statală, care produce aceleași efecte juridice cu Constituția respinsă de alegătorii francezi și olandezi în 2005.

Afirmația din Tratat - Uniunea va înlocui și urma Comunității Europene (Art. 1.3) arată că Uniunea post-Lisabona va fi o nouă entitate, iar Comunitatea Europeană din care facem parte acum va înceta să existe.

Tratatul permite noii Uniuni să acționeze ca un stat în relația cu alte state și cu proprii cetățeni. Ceea ce numim astăzi “Uniunea Europeană” nu este un stat. Nu este nici măcar o entitate juridică sau corporativă. Nu are personalitate juridică. Numele “Uniunea Europeană” este un termen descriptiv pentru natura relațiilor dintre cele 27 de state membre. Tratatul de la Lisabona schimbă această situație și creează o Uniune constituțională, sub același nume. Spre deosebire de actuala Uniune, noua Uniune va fi separată și superioară statelor ei membre. Ea va putea încheia tratate cu alte state în toate domeniile ei de competență, ca stat al comunității internaționale.

“Pentru prima oară, Tratatul transformă în cetățeni adevărați ai Uniunii - o modificare față de actualul statut național sau onorific de cetățean al UE”:²⁶ În prezent, cetățenia unională este “complementară” cetățeniei naționale, aceasta din urmă având în mod clar întâietate, cel puțin pentru simplul fapt că actuala Uniune nu e un stat.

Tratatul de la Lisabona modifică însă înțelesul “cetățeniei unionale”. Articolul 17b.1 înlocuiește termenul “complementar” din propoziția “Cetățenia Uniunii va fi complementară cetățeniei naționale”, astfel încât noua formulare spune: “Cetățenia Uniunii va fi suplimentară cetățeniei naționale”. Aceasta le conferă celor 500 de milioane de locuitori ai actualelor state membre o nouă cetățenie, separată de cea națională. Drepturile și obligațiile atașate cetățeniei unionale vor fi superioare celor atașate cetățeniilor naționale, în caz de conflict între cele două, datorită superiorității legislației unionale față de cea națională, prima va prevala.

Toate constituțiile sunt produse ale timpului lor. Ele reflectă o cultură politică și tăria diverselor interese politice. Constituția UE este un produs al

²⁴ http://ro.altermedia.info/politica/tratatul-ue-concept-pentru-a-ocoli-referendumul_7906.html

²⁵ Anthony Coughlan, profesor emerit de Politici Sociale la Trinity College Dublin, discută, într-un articol intitulat “These Boots Are Gonna Walk All Over You”.

²⁶ Uniunea Europeană, Marea Amăgire, *Continuă presiunile împotriva Irlandei, pentru a forța ratificarea tratatului de la Lisabona*, <http://www.eurosceptic.ro/>, 27.04.2009.

statului socialist al bunăstării specific secolului XX²⁷. Cu toate că țelul declarat a fost realizarea unei Europe mai simplă, mai eficientă și mai democratică care să fie „mai aproape cetățenii săi”, scopul general al constituției este de a crea o prezență europeană puternică pe scena economică și politică globală.

Orice constituție este un produs al timpului său. Cum constituția americană este un produs al iluminismului din secolul al XVIII-lea, așa și constituția europeană este un produs al secolului al XX-lea²⁸. Comparația nu este una întâmplătoare deoarece, așa cum zicea și ministrul german pentru Europa, Hans Martin Bury²⁹: „constituția este certificatul de naștere al Statelor Unite ale Europei”. Însă esența celor două aranjamente constituționale diferă foarte mult. Așadar, funcția principală a constituției americane este protejarea libertății individuale în raport cu puterea coercitivă a guvernului. De aceea, puterile guvernului sunt delegate, enumerate, și astfel limitate. Autoritatea de care se bucură guvernul este dată de către popor, care, teoretic, o poate cere înapoi.

Așadar modelul pentru o Constituție Europeană îl avem, însă avem și oamenii care își doresc această Constituție? Tind să cred că nu există foarte mulți cetățeni ai unor state naționale care să-și dorească această Constituție, deoarece până acum, nu s-a trecut de nici măcar un referendum popular. Ratificarea prin Parlament nu este aceeași cu cea prin referendum deoarece se exercită destule presiuni asupra statelor membre, la fel cum s-a încercat să se pună presiune pe parlamentul Republicii Cehe, al Poloniei sau pe autoritățile Irlandei.

Cel mai bun exemplu pentru dezinteresul populației față de Uniunea Europeană este dat de prezența la alegerile pentru Parlamentul European, în numeroase state nu a mai trecut de foarte mulți ani de 50%, de obicei în statele nou intrate în uniune se observă o prezență la vot mai ridicată, dar nu la toate. În România, la alegerile din 2007 s-a înregistrat o prezență la vot de aproximativ 30%³⁰ și asta în condițiile în care în aceeași zi a avut loc și un referendum pentru schimbarea sistemului de vot în România.³¹

²⁷ Cosmin Mosora, *Tratatul Constituțional: Leviathanul suprastatal*, Centrul pentru Economie și Libertate, <http://www.ecol.ro/content/tratatul-constitucional-leviathanul-suprastatal>, 20.05.2009

²⁸ Ambele reflectă o cultură politică specifică, tăria unor interese politice diferite și anumite preocupări specifice perioadelor în care au fost instituite.

²⁹ EU Referendum, To discuss issues related to the United Kingdom position in Europe and the world, *The birth certificate for a new Europe*, <http://eureferendum.blogspot.com/2005/02/birth-certificate-for-new-europe.html>, 18.04.2009

³⁰ Mai exact, prezența la alegerile europarlamentare din 25 noiembrie 2007 a fost de 29,46%, conform BEC.

³¹ Acest referendum a fost un total eșec deoarece nu numai că nu a trecut dar nu a avut nici măcar prezența alegătorilor de la europarlamentare doar 26,51%, președintele României a fost acuzat atunci că a făcut campanie electorală pentru Partidul Democrat Liberal, <http://www.becreferendum2007vu.ro/documente/rezultatefinale0001.pdf>, putem deci vorbi de două acuzații la adresa președintelui, una că a făcut campanie electorală pentru un partid

Nu putem ști exact care sunt motivele pentru care nu sunt interesante aceste alegeri pentru populație. Poate că cetățenii nu sunt interesați de un nivel așa de depărtat de ei, de obicei oamenii merg în număr mai ridicat la alegerile locale sau parlamentare, pentru că există ideea cum că doar acestea îi afectează direct. S-a constatat că Parlamentul European poate decide de asemenea la nivelul regional și poate transforma viețile cetățenilor europeni, putem da aici ca exemplu, nivelul tarifelor telefoniei mobile în interiorul Uniunii Europene, reglementat de Parlamentul European.³²

Există posibilitatea ca românii să se fi săturat de atâtea alegeri, să se fi săturat de politicienii din interiorul țării, așa cum spun de obicei analiștii politici atunci când sunt întrebați de prezența scăzută a alegătorilor, dar rămâne întrebarea, când trebuie organizate alegeri pentru a-i face pe cetățenii români să iasă la vot. Putem împărți practic Uniunea Europeană în două atunci când vorbim de prezența la vot:

1) Occidentalii, care sunt aproape total dezinteresați de ce parlamentari îi reprezintă la Bruxelles;

2) Răsăritenii, care nu au înțeles scopul parlamentelor europeni, din diferite motive, fie cei care trebuiau să explice nu știau ei înșiși ce explicau, fie nu au avut interes să explice corect, astfel încât să se înțeleagă.

De curând, vicepreședintele Parlamentului European, Alejo Vidal-Quadras, declara faptul că Uniunea Europeană are prevăzut un buget de 22 de milioane de euro, doar pentru a face campanie pentru participarea la alegerile europarlamentare din 2009.

Vicepreședintele sublinia „Avem un paradox, Parlamentul European are tot mai multă putere în deciziile comunitare, avem tot mai multe fonduri pentru a promova ceea ce facem, dar avem tot mai puțină lume care vine la vot”.³³

Faptul că Uniunea Europeană propune fonduri pentru mobilizarea electoratului poate pune mari semne de întrebare...putem ajunge chiar la concluzia cercetătorului rus, Vladimir Bukovski, privind asemănarea dintre UE și URSS, mai ales că în statele comuniste participarea la vot era un „element democratic” ce trebuia exercitat de toți cetățenii. Și interesant ar fi să revedem o viziune a unui politician foarte cunoscut de către întreaga planetă, „tovarășul”

și cealaltă, poate fi acuzat de cetățeni că a cheltuit banii publici fără a fi fost nevoie de un referendum.

³² Este vorba despre tarifele roaming în interiorul UE, Comisia pentru Industrie, Cercetare și Energie (ITRE) a Parlamentului European a votat în favoarea micșorării taxelor de roaming prin aprobarea unui acord politic la care s-a ajuns în urma negocierilor între PE și reprezentanții Consiliului, acest raport a fost elaborat de către europarlamentarul român Adina Ioana Vălean, deputat din partea PNL.

³³ EurActiv, Știri, Politici Europene și actori UE online, *Câți cetățeni europeni se vor prezenta la urne în 2009?*, http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles/displayArticle/articleID_15816/Cati-cetateni-europeni-se-vor-prezenta-la-urne-in-2009.html, scris de corespondentul Euractiv la Bruxelles, 16 decembrie 2008.

Lenin se întreba acum aproximativ un secol „ Care este numărul exact al comunităților (comune, sate, cartiere etc.) cuprinse de mișcarea cooperatistă și în ce măsură se desfășoară aceasta în așa fel încât să poată cuprinde întreaga populație?”³⁴

Deci indiferent care ar fi soluția, una democrată sau una comunistă sau oricare alta, toate vor ca participarea la alegeri să fie maximă, însă rămâne întrebarea, această legitimare a puterii este adevărată?

Era ea adevărată în sistemul comunist, în care toți cetățenii mergeau la vot pentru că era obligatoriu și pentru că se temeau de Securitate, dacă nu ar fi mers la vot?

Este ea adevărată, acum când se pompează bani în propagandă pentru a influența oamenii să legitimizeze un Parlament care nu se legitimează singur, și care nu reprezintă decât rareori interesele oamenilor de rând din fiecare stat membru? Aceste două întrebări vor rămâne poate fără răspuns, dar cel mai important este faptul că unii oameni sunt din ce în ce mai greu de păcălit, de aceea poate și refuzul de a accepta o Constituție propusă practic cu forța de către niște personaje uneori destul de dubioase...

Spre exemplu, actualul Președinte al Comisiei Uniunii Europene, Jose Manuel Durao Barroso a fost unul din liderii tineretului maoist din Portugalia. Este destul de greu de crezut că un asemenea personaj poate veghea la respectarea unei Constituții Europene democratice, dar nu imposibil. Și acum se pune o nouă întrebare, se poate sau nu ca trecutul unui anume om să se uite doar pentru faptul că acest om s-a schimbat?

Imediat putem face o asemănare între Jose Manuel Durao Barroso și Kurt Waldheim, cel care în perioada nazistă a activat în armata germană, fiind comandant de lagăr și chiar decorat pentru activitatea lui, pentru ca mai apoi să fie ales de două ori secretar general al ONU³⁵ și o dată președintele austrieilor.

Care din ei este mai vinovat este clar, dar care din ei nu este vinovat că ar fi avut un trecut nedemocratic și la un moment dat au apărât democrația? Nu putem spune niciodată că un om este drept sau nedrept, însă îl putem judeca după faptele lui, deci avem dreptul să avem opinii diferite cu privire la cei doi cetățeni ai Europei. De asemenea este interesant faptul că atunci când s-a aflat trecutul lui Kurt Waldheim, SUA și foarte multe alte state democratice l-au declarat pe acesta persona non grata. Atunci când s-a descoperit trecutul lui Jose Manuel Durao Barroso, în afară de un scandal în țara natală nu s-a întâmplat nimic notabil, posibil și din cauza faptului că diferența dintre importanța UE și cea a Austriei este prea mare.

Discuțiile despre moralitatea liderilor politici se pot prelungi la nesfârșit, deciziile lor neținând seama de viețile oamenilor de rând, ne amintim aici de

³⁴ Vladimir Ilici Lenin, *Opere alese*, vol. II, Ed. Partidului Comunist Roman, 1946, p.477.

³⁵ Kurt Waldheim, Secretar General al ONU între 1971 și 1981, a fost candidat la președinția Austriei încă din 1971, dar a fost ales în 1986. Predecesorul lui la secretariatul general al ONU a fost U Thant iar succesorul, Javier Perez de Cuellar.

bombele atomice, „Little Boy”³⁶ sau de „Fat Man”³⁷, genocidul nazist sau genocidul din Rwanda³⁸ și exemplele pot continua și în acest moment, cu regiunea Darfour³⁹, dar oamenii sunt indiferenți, nu le mai pasă de ceea ce se întâmplă în jurul lor. Propaganda anumitor state își face treaba foarte bine ținându-i ocupați pe cetățenii lor cu probleme mai importante decât genocidul, cum ar fi ipoteca pe casă sau împrumutul la bancă pentru mașină sau alte bunuri, mai nou chiar și pentru vacanță.

M-aș hazarda oare dacă aș spune că unii oameni nu sunt băgați în seamă pentru că sunt considerați exact niște furnici? Nimeni nu întreabă o furnică dacă dorește să fie călcată în picioare și pe nimeni nu interesează dacă este bine sau nu să calci furnicile deoarece ele sunt mult prea neînsemnate. Poate că sună afectogen dar asta se întâmplă practic în unele zone ale globului, și nimeni nu face nimic pentru a schimba acest lucru.

Poate că exact asta se întâmplă și cu diverșii lideri din diferitele organizații sau state ale lumii, deci care ar fi problema Președintelui Comisiei Europene?

El răspunde că niciuna, ideile lui s-au schimbat, un om își poate schimba părerile din tinerețe până la maturitate, e perfect adevărat ce spune Jose Manuel Durao Barroso, dar noi, cetățenii de rând, cei care pățimesc tot timpul, atât în comunism, cât și în democrație, trebuie să îl credem pe cuvânt?

Filosoful român Octavian Paler, în cadrul unei emisiuni televizate spunea „Am trăit în comunism și nu mi-a plăcut, trăiesc în capitalism și nu îmi place. Scor unu la unu și din păcate viața mea se va sfârși pe această nulă”⁴⁰.

Într-adevăr viața lui s-a sfârșit, rezultatul a ceea ce a trăit el, noi îl vom revedea în continuare în fiecare zi...

³⁶ Băiețelul, a fost lansată pe data pe 6 august 1945 deasupra orașului japonez Hiroshima.

³⁷ Grasul, a fost lansată pe data de 9 august deasupra orașului japonez Nagasaki, aceste bombe au

³⁸ În anul 1994, în Rwanda, în decursul a aproximativ 100 de zile aproape 20% din populația țării a fost masacrată, nu se știe cu precizie numărul morților, dar după aunele estimări este vorba de o cifră între 800.000-1.000.000 de oameni.

³⁹ În urma unui raport al Parlamentului Britanic din 2007, cifrele mortalității în regiunea din sudul Sudanului arătau faptul că mai mult de 400.000 de oameni și-au pierdut viața, foarte mulți din ei, murind din cauza foametei.

⁴⁰ Octavian Paler la Sinteza Zilei, <http://www.youtube.com/watch?v=YYQ6r-19Z4M>.

CONFRONTING THE FUTURE. THE BALKANS. A SYSTEMATIC, COMPARATIVE RETROSPECTION

Luiza FILIMON*

Abstract: The Land of the Southern Slavs situated in the Old Mountains Peninsula has been scarred on several levels. Grave violations of human rights and international humanitarian law during the 90', have left a daunting bequeathment for this region's future generations. Durable peace and spearhead advancement cannot be achieved if cohesive cooperation is not implemented first. This represents a matter of great importance in a fragmented part of the world, where the new states emerged out of the former Yugoslavia, have encountered numerous hardships in their trials of becoming democratic, sovereign states. After 2000, we have witnessed how the democratic process has recommenced in most of these countries; they have started to rebuild the foundations of their fragile institutions, enhancing therefore, their security and stability. The wars are over but an undercurrent of violence hangs heavy in the air. The region's profile is bleak - a mixture of weak states and international protectorates, where Europe has stationed almost half of its deployable forces. Economic growth in these territories is low or non-existent; unemployment is high; corruption is pervasive; and the public is pessimistic and distrustful towards its nascent democratic institutions.

Furthermore, bringing the perpetrators of war crimes to justice has represented above all, a moral victory and retribution through means of strengthened legal processes.

Firstly, the Balkan burden has accumulated numerous and often oxymoronical connotations, sometimes patronizing, sometimes wistful, but often disparaging. The goal of the international community, of NATO and of the European Union ought to be the stabilization of the region in a way that is self-sustaining and does not require direct intervention by NATO-led forces and international civilian officials. Nowadays, it is widely considered that the issues have been answered and solutions have been given (i.e. the Ahtisaari Plan). Secondly, as Wim van Meurs, senior analyst at the Center for Applied Policy Research, in Munich, theorized, we have to ask the following question: Is the Europeanization of the Balkans, a concrete strategy or just a placebo? Based on the answer and on the numerous EU agendas, the dilemma of conditionality and the strategic deficits of Europe stand out with particular clarity.

Keywords: Balkans, NATO, human security, rule of law mechanisms, organized crime, Balkan integration.

"If the Balkans hadn't existed, they would have been invented."

Count Hermann

Keyserling

* Luiza Filimon is a second year undergrad at the Department of *International Relations and European Studies*, within the Faculty of History and Political Science, „Ovidius” University Constanța.

When Dr. Wendy Bracewell, Director of the Centre for South-East European Studies, delivered the final note of the conference on "Balkan Security: Visions of the Future?" which took place at the School of Slavonic and East European Studies in 2000, she said "the main aim of that conference was communication" and an audience tired but also stimulated by so much talking readily nodded in agreement¹.

For any project that might stand a chance of being feasible and that might produce the expected results, it is of the most critical importance for the parts to come to a consensus. It has been agreed upon, that matters related to historical correctness have been a can of worms and that, in the 21st century, they represent somewhat an anachronistic concept. This is though, a standard point of view. It is logical, solely based on the damage control dogma and the fault it bears is that one way or another, it ignores the subjects and simplifies the issue. It is time, we put the past away, it is time we learned from the scars and bullet holes, it is time for rest. The only aspect we have to bear in mind is that we must be certain of the newly restored peace foundations. Kosovo has proven to be a considerably complex case-study of conflict resolution that appears to confirm the view that nowadays winning the peace is a much more demanding and multidimensional task than winning the war².

Security is an ambiguous and ambivalent term. It is a common practice to analyze it from political, economical, social and environmental point of views alongside the usual military concerns. Director of the Centre for South-East European Studies, Dr Peter Siani-Davies, at the "Balkan Security: Visions of the Future" Conference, pointed out that thinking of security in such terms does raise particular problems, continuing *not only has the link between the new theoretical modeling and actual security needs on the ground in a specific region, seldom been fully explored but in the process the boundaries of what constitutes a security issue have become blurred, with concepts such as societal and economic security proving elusive to grasp. And if we cannot understand what security is, then, how can we know what measures we need to take to ensure that it is fostered?*³.

Security has been interpreted narrowly for far too long: either as security of territory... or as safeguarding national interests... or as global security from the looming scare of atomic holocaust. Ten years ago to this date, the Global

¹ Conference *Balkan Security: Visions of the Future?* summary, Dr. Wendy Bracewell commentary, at CSEES, UCL, 16 and 17 June 2000, held at the School of Slavonic and East European Studies, University College London, accessed: November, 23, 2009, at: <http://194.66.92.239/balksec.htm>.

² Ioannis Natsis (2006), *U.N. in Kosovo: 1999-2005 An assessment of international administration* - Postgraduate Notes, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), accessed: November, 18, 2009, p. 45, at: <http://www.eliamep.gr/old-site/eliamep-old/eliamep/www.eliamep.gr/eliamep/files/PNO6.02.pdf>.

³ Conference *Balkan Security: Visions of the Future?* Summary, Dr Peter Siani-Davies address, *ibidem*.

Environmental Change and Human Security⁴ (GECHS)⁵ Science Plan, explained the concept of human security as *something that is achieved when and where individuals and communities have the options necessary to end, mitigate, or adapt the threats to their human, environmental, and social rights; have the capacity and freedom to exercise these options; and actively participate in pursuing these options. In other words, human security is a variable condition where people and communities have the capacity to manage stresses to their needs, rights, and values*⁶.

It represents protecting vital freedoms. It means protecting people from critical and pervasive threats and situations, building on their strengths and aspirations. It also means creating systems that give people the building blocks of survival, dignity and livelihood⁷. To do this, it offers two general strategies: protection and empowerment. Protection shields people from dangers. Empowerment enables people to develop their potential and become full participants in decision-making⁸.

⁴ Widespread and pervasive insecurities stemming from diversities such as conflict, poverty, infectious diseases, and human rights violations threaten the survival and dignity of millions of people today. Furthermore, globalization has deeply transformed relationship between and within states. Money, goods, information, and people move fast across and within borders. In response to these challenges, at the United Nations Millennium Summit, the UN Secretary-General Kofi Annan called upon the world community to advance the twin goals of "freedom from want" and "freedom from fear". As a contribution to this effort, the Commission on Human Security (CHS) was established with the initiative of the Government of Japan.

⁵ Global Environmental Change and Human Security (GECHS) Science Plan: The goal of GECHS is to conduct research into, and promote a recognition of, environmental change as an issue of equity, sustainability, and human security; accessed: November, 20, 2009, at: <http://www.gechs.org/human-security/>.

⁶ *Human Security* definition given at GECHS Science Plan, 1999 is a core project of the International Human Dimensions Programme on Global Environmental Change (IHDP). The main goal of the GECHS project is to advance interdisciplinary, international research and policy efforts in the area of human security and environmental change. The GECHS project promotes collaborative and participatory research, and encourages new methodological approaches.); accessed November 20, 2009, at: <http://www.gechs.org/aviso/07/>.

⁷ Sadako Ogata, Commission's report, Graz, Austria. 8 May 2003: "If security is to be protected, conflict prevented, human rights respected and poverty eradicated, we require urgently a new consensus on security. This is a shared responsibility. Human security provides an impetus for all countries, whether developed or developing, to review existing security, economic, development and social policies. Creating genuine respect for people's safety, livelihood and dignity should be the overall objective of these policies. Equally important is to overcome the existing compartmentalization of policies and programmes along institutional divisions of work – along security, development and assistance lines. This requires a fundamental rethinking of current institutional arrangements and policies. Integration rather than fragmentation should be the catch phrase.", site accessed November, 25, 2009, at: <http://www.humansecurity-chs.org/newsandevents/graz.html>

⁸ Report of the UN Commission on Human Security, 2003, accessed November 20, 2009, at: <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/index.html>.

In order to exemplify this, we shall look upon the process of police reform in Serbia. It has registered numerous positive developments, i.e.: the implementation of the fight against organized crime (formal and practice), the Multi-Ethnic Project and the Community Policing Project; the successful process of de-militarization (it is expected that only the ranks will be abrogated); the number of female police officers has rapidly increased and is still on the rise; numerous trainings and courses (aimed to train and specialize officers about specific knowledge) have been organized; the public information program has been improved and adapted to the citizens' needs; the police is better equipped than before with a tendency toward further amelioration. Unfortunately, we can also identify drawbacks and concerns. The legislation process still is in its very beginning; almost nothing of great importance has been achieved (the Organized Crime Law is full of shortcomings, the Criminal Procedure Law has been modified continuously without success); the systems of internal and external control of police (as it is anticipated in the Draft Police Law) do not function properly⁹.

In a strategy paper commissioned for the conference “The Search for Stability in the Balkans,” which took place in Vienna in April 2006, Drs. Iris Kempe and Kurt Klotzle, from the Bertelsmann Group for Policy Research and Analysis, argued that the Balkans region is characterized by numerous common hazards and provocations, including fragile statehood, a shared history of violent conflict, unconsolidated democratization and economic underdevelopment. Given the acute geopolitical position of the region as direct neighbor to the EU, and NATO, instability here can have significant ramifications for domestic, regional, and international security. Therefore external actors have developed different policies for this region¹⁰.

The Western Balkans are on a path toward European integration, even though the plan and timetable are still quite elusive. The European Union has introduced the European Neighborhood Policy as a means to prevent new dividing lines within Europe; the policy is directed toward all non-candidate countries in the Black Sea, although its scope is primarily bilateral rather than regional in nature. Russia, has yet to develop an attractive policy to advocate cooperation in its immediate neighborhood, while it pursues a strategy that combines personalized networks and economic pressure¹¹.

⁹ Dragan Paunovic, *Police Reform in Serbia*, at Academic Network South East Europe, p.86, accessed: November, 20, 2009, at: http://www.akademischesnetzwerk-soe.net/.../Polizei-Workshop_Protokoll_21-7-04.pdf.

¹⁰ Iris Kempe, Kurt Klotzle, *The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials, and Policy Options*, Bertelsmann Group for Policy Research, CAP Policy Analysis, p.4, accessed: November, 21, 2009, at: http://www.harvard-bssp.org/static/files/314/balkans_Black%20Sea.pdf.

¹¹ Democratization and Security in Central and Eastern Europe and the Post-Soviet States Conference, October 2009, Panel III: Democracy and Security in the Western Balkans,

Given the internal challenges and external linkages of the Balkans region, strategic trajectories have been conceived. Given the diverse and often taunting interests of the various actors involved, *business as usual* may be the most likely policy outcome. This carries with it numerous risks, however. A more proactive policy that seeks to shape, rather than simply react to, events in the region would involve enhanced engagement, including a clearly formulated plan and timetable for the accession of Western Balkan states into the EU (i.e. European Neighborhood Policy)¹². It is tantalizing to ponder upon the idea of integration of all states of the region in NATO, and preferably in the European Union as well as the key to lasting stability in the Western Balkans. Indeed, in their quest for stability and abundance, all these states seek a NATO connection and aspire to EU accession¹³. Furthermore, Prof. Dr. Mitja Žagar¹⁴, from the Institute for Ethnic Studies, in Ljubljana, states that regional reconciliation is declared an important element of “normalization” in “postconflict societies”¹⁵. However, this apparently well-thought statement is in need of some illustration and elucidation – possibly also rethinking of concepts, policies and strategies.

Founder of the Eastern European Department (1986) at the Center for Strategic and International Studies (CSIS) in Washington, Janusz Bugajski states in a recent study, entitled *Facing The Future: The Balkans To The Year 2010*, that since the collapse of communist Europe, the “Balkans” had once again captured the headlines in the American and West European media and the attention of foreign policy makers. The concept of “Balkanisation”, following the disintegration of the Soviet Bloc and the collapse of the communist Yugoslav federation, had again entered the security vocabulary¹⁶.

It had come to represent, much as it did at the beginning of this century, a debilitating chaos of conflict and instability that no outside power could control and no local power could evidently escape. The crisis in the Balkans had seriously tested NATO’s cohesion during its evolution from a system of collective defense to a structure of pan- European security. The Kosovo problem had a direct impact on two questions that are vital to long-term

Bianca Jinga, *A Comment on Democracy and Security in the Western Balkans*, pp. 59-61, accessed November 20, 2009, at:

http://www.dgap.org/midcom.../2009_umschl_nfc_prag_www.pdf.

¹² I. Kempe, K. Klotzle, *op. cit.*, pp. 5-6.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Mitja Žagar is Senior Research Fellow and Director of the Institute for Ethnic Studies and at the Faculty of Social Sciences at the University of Ljubljana;

¹⁵ Mitja Žagar, *The Future EU South-Eastern Enlargement, at the National Centre for Research on Europe*, September 2007, pp. 1-3, accessed: November, 22, 2009, at:

http://www.europe.canterbury.ac.nz/news/2007_news/SloveniaFlyer.pdf.

¹⁶ Archive of the European Integration: *Facing the Future: The Balkans to the Year 2010* by Janusz Bugajski, pp. 5-7, accessed: November, 22, 2009, at:

http://www.zei.de/download/zei_dp/dp_c86_bugajski.pdf.

stability in the Balkans: the future of the Balkan states and the development of pan-Albanianism¹⁷.

The war in Kosovo had both an immediate and a longer-term impact on the NATO Alliance. In the short term, it challenged the commitment and effectiveness of NATO leaders in ensuring security beyond Alliance borders. In the long term, ongoing Balkan conflicts (in Bosnia-Herzegovina, Kosovo, Serbia-Montenegro, and Macedonia) tested NATO's cohesiveness and purpose. If we direct our attention towards the divided Bosnia-Herzegovina, we will observe that since the signing of the Dayton accords in the fall of 1995, Bosnia-Herzegovina has displayed uneven progress toward unification and multi-ethnic pluralism¹⁸.

Nationalist forces and vested political and economic interests among all three ethnic groups have continued to obstruct the full implementation of the international agreement. The maintenance of a sizeable NATO presence was deemed essential to keep the peace and to apply political pressure on the feuding political leaders. Even though some moderate politicians were strengthened by the international community, nationalist leaders have continued to dominate, especially at local levels in the Serb entity and the Croat majority areas inside the Bosnian Federation¹⁹.

In the '90, the debate revolved around issues of nationhood and national interest, ethnic minorities and the right of self-determination²⁰. By 1992, a retrogression had become noticeable, because of the following factors: Yugoslavia had disintegrated and the danger of a spill-over war was ever-present; the democratization and liberalization path in the ex-communist countries from the Balkans had been slower and aroused negative international reactions; economic aid from Western Europe and especially from the European Union, was not sufficient to boost the East European economies. In addition, the "occidental" economies in the region, like those of Greece and Turkey seemed deficient and ineffective in helping significantly the neighboring economies²¹. On the other hand, after 1990, Balkan trade had and has been energized. After a period of significant decline (1980-1988) the economies of Balkan countries tried to delve into new markets and the new possibilities of liberalization of the economy²².

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Tom Gallagher, *"The Balkans in the New Millenium"*, Publishing House Humanitas, București, 2005, p. 113.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 114-116.

²⁰ Haralambos Kondonis, "Prospects for Balkan cooperation after the disintegration of Yugoslavia", *East European Quarterly*, Fall, 1998, p.22 accessed: November, 22, 2009, at: http://findarticles.com/p/articles/mi_7063/is_n3_v32/ai_n28723284/.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p.26.

Undoubtedly, that since the '90s, the United States and the international community have achieved substantial achievements in the Balkans. The wars have ended. The countries of the region are undertaking political and economic reforms and aligning their foreign policies toward Euro-Atlantic institutions. U.S. officials have stated that ensuring the stability of the Balkans is an important part of a U.S. vital interest in securing a Europe whole, free, and at peace. For more than thirteen years, the United States has provided significant aid and troop deployments to the Balkans in support of this goal. Both aid amounts and the U.S. troop commitments have declined as the region has stabilized and more pressing U.S. foreign policy priorities have emerged. At the same time, the European Union has increased its role, with the finality of extending EU membership to the countries of the region²³.

Observers notice that the United States has political credibility in the region, particularly among Bosniaks and Albanians, which the Europeans may lack. In this regard, some analysts indicate that greater U.S. diplomatic engagement is needed to re-energize constitutional reforms in Bosnia, which have dwindled since 2006. The region may have a higher strategic profile established on the U.S. use of military bases in Romania and Bulgaria, which could be advantageous for U.S. operations in the Middle East. Persistent U.S. attention may also be needed to annihilate possible terrorist networks in the region²⁴.

From another point of view, from a more philosophical approach, the present is highly unstable, that is something we can be certain of. It works like a tesseract between yesterday's qualms and apparent problems with no obvious solution in sight and tomorrow's mended expectations, promising prospects and a persistent, looming shadow of a doubt. For the better of twenty years, the notion of security and more precisely, our perception of what security should represent has been unequivocally at odds with certain parts of the Balkans. Let's take for example, Albania, where streets were divided between ethnic/ religious families. Or Kosovo, where in the name of freedom, security has been forsaken. The moral of the story is that one can be free without achieving a secure medium, without acknowledging how imperative peace should be.

Zygmunt Bauman²⁵, in the book *Community: Seeking Safety in an Insecure World*²⁶, theorizes that those two notions – freedom and security, are mutually

²³ Steven Woehrel, *Future of the Balkans and U.S. Policy Concerns*, CRS Report for Congress, p. 3, accessed: November, 22, 2009, at: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32136.pdf>.

²⁴ *Ibidem*, pp. 5-7.

²⁵ Zygmunt Bauman is Professor of Sociology, at the University of Leeds, UK and Warsaw.

²⁶ Zygmunt Bauman, *Community: Seeking Safety in an Insecure World*, Publisher Antet, București, 2000, p.12.

exclusive and that the compromise between them, might be complacent, but not necessarily satisfactory. Drawing upon the work of Levinas, Bauman (1998) argued that we should change our perception of the poor. The aim of Emmanuel Levinas' philosophy, that Bauman fully endorsed, was to go beyond the ethically neutral tradition of what a status quo should be. Levinas elaborated the conception of intersubjectivity, built upon a coming together of modern philosophy and Jewish thought²⁷. Lecturer in Sociology at the University of Manchester, UK, Shaun Best explained intersubjectivity as being drawn upon the Jewish concept of mitzvah (command) and the Torah's concern with the welfare of the "widow, the orphan, the stranger". The central theme of Levinas' philosophy is an understanding of the concept, which should be at the centre of our lives²⁸. *Understanding the other, understanding their suffering and powerlessness even when the other is a stranger is central to the conception of intersubjectivity. We have a responsibility for the other, and a duty to respect the difference of the other*, adds Shaun Best.

This aspect has been portrayed in the Balkan society. Ironically, as Balkan affairs specialist, James Pettifer notes, at the heart of the West European conundrum about Balkan asylum is the antithetical Western notion of the family, where what in Balkan society is seen as all important, binding and a vital practical virtue - family strength, homogeneity and fellowship - becomes a 'Mafia threat' when transmuted to an European Union country²⁹.

And as Wim van Meurs, senior analyst at the Center for Applied Policy Research, in Munich, theorized in a study that bears the same name, we have to ask the following question: Is the Europeanization of the Balkans, a concrete strategy or just a placebo³⁰? Moreso, what should this Europeanization consist of? Based on the answer and on the numerous EU agendas, the dilemma of conditionality and the strategic deficits of Europe stand out with particular clarity. In Thessaloniki, in June 2003, the European Union committed itself to integrating the countries from the region. The undercurrent of violence that hangs heavy in the air will persist in the current given parameters, and it will not be the only thing, that will bypass the safeguards of integration. It is obvious, in equal measures that failure and success lay in the emergent strategies.

²⁷ Emmanuel Levinas, *Otherwise Than Being or Beyond Essence*, Publisher: Cornell University Press, New York, 1998, p.37.

²⁸ Shaun Best, *Zygmunt Bauman 'Community: Seeking Safety in an Insecure World' (Polity 2001) - A Review*, accessed: November, 26, 2009, at: <http://shaunbest.tripod.com/id5.html>.

²⁹ James Pettifer, *Balkan Asylum Seekers – Time for a New Approach?*, "Balkan Series", September, 2004, p.3, at Conflict Studies Research Centre, accessed: November, 26, 2009, at: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0C54E3B3-1E9C-BE1E-2C24-A6A8C7060233&lng=en&id=39225>.

³⁰ Dr. Wim van Meurs, *The Europeanisation of the Balkans: A Concrete Strategy or just a Placebo?*, September 2006, p.127, at International Relations and Security Network, Zurich, accessed: November, 21, 2009, at <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0C54E3B3-1E9C-BE1E-2C24-A6A8C7060233&lng=en&id=25185>.

In recent years, the issue of rogue states has gained increasing significance on the international security agenda, as frail states are considered a breeding ground for security risks such as terrorism, the proliferation of weapons of mass destruction, organized crime, violent conflict, and pandemic diseases. The core mechanisms of states encompass the assurance of external and internal security, productive governance, and basic standards of social and economic welfare. Fragile states are those that are unable or unwilling to exercise control over their territories, guarantee the security of their citizens, establish effective institutions for political participation and the rule of law, and provide essential public goods such as education, health care, and basic foundations for economic growth. In light of this description, it is clear that some of the states in the Balkans region can be characterized as fragile to a greater or lesser degree³¹.

Also, in regards to exerting control over Kosovo, it is and doubtless will remain a difficult issue, all the more so because not all NATO allies are convinced of the wisdom of recognizing its declaration of independence. In the short run, lancing the boil in Kosovo will produce new tensions, not only between Serbs and Kosovars but also between Serbia and many NATO countries. But the current status quo is untenable, to date, uncertainty over Kosovo's ultimate status has bred and kept alive ethnic disputes throughout the region. Constructing a new state in Kosovo and focusing the will of Kosovars on genuine internal reform rather than striving to attain authentic long term independence will need a long-term commitment³².

Another main aspect that should be of particular interest is that of social-cultural security, more so, in a multidimensional world where the main approach is not a holistic one.

In this case, Pettifer also observes that strong local family units have flourished as a popular self-defense mechanism against the inadequacy of the state and recurrent enmities with neighboring communities – this aspect being a recurrent motif for the Balkan society, in all historical periods. In countries which have been through serious disorder and war in the 1990s like Albania, Serbia and Croatia, this natural tendency has been strengthened, so that, for instance, in Albania there has been a considerable revival of interest in the '*Kanun*', the medieval code of customary law used to regulate disputes between families³³.

On this note, a study conducted by the UN Office on Drugs and Crime (UNODC) in March 2008, finalized with a report entitled *Crime and its Impact on the Balkans and affected countries*, goes on to show that a total of 720,000 Albanians

³¹ I. Kempe, K. Klotzle, *op. cit.*, p.10.

³² Daniel N. Nelson, „Kosovo Futures, Western Dilemmas”, *The International Spectator*, February 2002, at Istituto Affari Internazionali (IAI), p.12, accessed: November, 22, 2009, at: <http://www.iai.it/pdf/articles/nelson.pdf>

³³ J. Pettifer, *op. cit.*, p. 6.

are estimated to have emigrated between 1989 and 2001, the vast majority to Italy and Greece. The number of Albanians permanently or temporarily resident in Greece, Italy, the US and Germany was estimated, in 2001, at 438,000, 173,000, 45,000 and 12,000 respectively. In 2005, the Ministry of Interior of Greece placed the number at 362,472³⁴.

Moreover, in the Western Balkans, the possibility of European integration has served to gratefully diminish security risks, yet some of states continue to suffer from weak indigenous institutions that lack the capacity to manage essential political, economic, and social functions, while potentially critical domestic and regional ethnic tensions dwell just below the surface. Throughout the region, improper rule of law mechanisms allow corruption and organized crime to develop and flourish. In short, most of the states in the Balkans region are transitional where political and economic transformations – and in some cases fundamental questions of national security – still remain unresolved and incomplete³⁵.

Seen from another perspective, however, the glass may be nearer to half full. The region has made progress towards the establishment of democratic and market-oriented institutions, and their prospects for inclusion in Euro-Atlantic institutions have increased. Apart from unsettled statehood issues concerning Montenegro and Kosovo, the Western Balkans have – at varying speeds – continued to solidify state structures and shift their attention toward fulfilling the criteria for EU membership³⁶.

At this far extreme, the report issued by the UNODC, in March, 29, 2008, clearly states how the Balkans have become a low-crime region after the turmoil of conflict and violence that resulted from the process of post-communist transition and the break-up of Yugoslavia. Executive Director of UNODC, Antonio Maria Costa said that *the vicious circle of political instability leading to crime, and vice versa that plagued the Balkans in the 1990s has been broken*³⁷.

Surprisingly, “*Crime and Its Impact on the Balkans*“ also shows that, in general, levels of crime against people and property (like homicide, robbery, rape, burglary, and assault) are lower than in Western Europe, and the number of murders is falling throughout the region. This positive trend has been particularly noticeable in the past few years. Even the number of Balkan nationals being held in Western European prisons has gone down³⁸.

³⁴ *Crime and its Impact on the Balkans and affected countries. Report* conducted by the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), p. 45, accessed: November, 23, 2009, at: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Balkan_study.pdf.

³⁵ I. Kempe, K. Klotzle, *op. cit.*, p 8.

³⁶ *Ibidem*, p. 12.

³⁷ *Crime and its Impact on the Balkans and affected countries*, p. 5

³⁸ *Ibidem*, p. 35.

The UNODC report also attributes the lower levels of crime in the region to a number of specific local factors. Greater regional stability and democracy have put an end to war profiteering. Assistance from the international community, particularly the EU, has helped place the region on the path to a speedy recovery. Closer integration with the rest of Europe has opened borders and reduced the lure of illicit trans-frontier trade. Organized crime is also receding as a major threat. The smuggling of drugs, guns and human beings through the region is in decline, although the Balkans remain the premier transit zone for heroin destined for Western Europe (about 100 tons each year). "*While serious problems remain, the region is departing from an era when demagogues, secret police and thugs profited from sanctions-busting and smuggling*", said Mr. Costa³⁹.

If South East Europe does not fit the profile of a high crime area and does not, according to the crime statistics, have a particularly serious crime problem, why have crime issues figured so prominently in discussions of the region in the past? The issue that makes headlines in South East Europe is *organized crime*, and in particular the role that groups from South East Europe have played in organized crime in West Europe⁴⁰.

*The Western Balkans and support to their preparation for future integration into European structures and ultimate membership into the Union is a high priority for the EU. The Balkans will be an integral part of a unified Europe*⁴¹. This is an excerpt from the Thessaloniki Agenda for the Western Balkans, jointly adopted back in 2003 by the European Summit and the Heads of State and Governments of the Balkan countries.

Last year, in April, his Excellency, the former Ambassador of Greece to the United States, Alexandros P. Mallias, at the Center for Strategic & International Studies (CSIS) Conference, entitled *Completing America's Mission in the Balkans*, mentioned that Greece had important strategic interests at stake in the Balkans: *Stability of the region represented a national security issue. As the oldest member of both EU and NATO in South East Europe, Greece realized the merits of membership in those Organizations at an early stage. Nonetheless, at that time, it was cut from the mainland, from EU's and NATO's geographic space. In the early '90s, the then twelve EU member-states saw twelve different trees and missed the forest*⁴².

³⁹ *Ibidem*, p. 36.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 45.

⁴¹ EU-Western Balkans Thessaloniki Summit, *The Thessaloniki agenda for the Western Balkans: Moving towards European integration*, 16 June 2003, accessed: November, 24, 2009, at: http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm.

⁴² Center for Strategic & International Studies (CSIS) Conference: *Completing America's Mission in the Balkans*, from the Ambassador Alexandros P. Mallias' Remarks, accessed: November, 23, 2009, at: http://www.mfa.gr/Templates/embassyContentWithoutListTemplate_en-US.aspx.

Since then, Europe has rightly recognized two things. Firstly, that the Western Balkans lie within the heart of the European mainland itself, and therefore constitute a European challenge. Secondly, the EU came to terms with its own true potential. It emerged as a soft-power. It offered a tangible perspective to the countries of the region; a new vision towards EU membership, while creating the mechanisms to generate and monitor the necessary reforms, criteria and conditions, the fulfillment of which would eventually lead to membership⁴³.

In conclusion, the future of the Western Balkans is about: choice. The governments, leaders and the political elite of the countries in the region have a choice: between the past and the future; unilateralism and multilateralism; unilateral decisions and consensus-based ones; ethnic or national agendas and European ones; anachronistic policies and future-oriented ones; inclusion and isolation; renaming airports and highways after Alexander the Great or following his example by cutting the Gordian Knot; not with the sword, but through diplomacy and mutually acceptable solutions for existing differences⁴⁴.

Only through this act of will, a new paradigm can be implemented, that of building adequate security. Clearly, one of the main problems, that has deterred the Allied Forces from securing a peace inclined status quo, can be attributed either to the inability or the impossibility of fully comprehending what motivates these people aside from their secular fanaticism and ethnic-religious obsessions. As the Rosetta Stone represented the key to deciphering the hieroglyphs, so will finding a medium of communication and awareness, be the trump card towards attaining security in the Balkans.

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *Ibidem.*

MODERNIZAREA JUSTIȚIEI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE PRIN REGULAMENTELE ORGANICE (1831-1832)

Dr. Andreea ATANASIU-CROITORU*

The Modernization of the Justice in the Romanian Countries through the Constitutional Regulations (1831-1832)

Abstract: The aspect briefed in this article is tide up by the foreign military occupy and the reactions of the Romanian Countries against it. Important is the way in which were exert the judicial responsibility of the justice responsible in the Romanian Country and Moldova in this condition.

The Constitutional Regulation from the Romanian Country (1831) and Moldova (1832) continued the justice modernize effort, trying to apart the judiciary power by the executorial power, to laicize the justice, to establish the judge recruit way and to reduce the judgment course.

Generally speaking, the military occupation from the XVII century and from the beginning of the XVIII century lived short time. Under all this occupations were created for the Romanian countries new politically governance and new justice administration, and all these aspects are treated in this study.

Keywords: Romanian Countries, constitutional regulations, justice, modernization.

Premise

Istoricii au reținut în mod unanim că, din cele mai vechi timpuri s-a simțit nevoia instituirii unor ordine și principii (a unor norme) cărora trebuie să li se supună toți membrii uneia și aceleiași societăți organizate. Începând cu legiurile versificate ale antichității, aceste norme „mai mult decât orice, statornicesc și desăvârșesc fericirea omenească, fie împiedicând sila și împărțind tuturor dreptatea“, cum scria Calimah în ordinul de promulgare al Codului său (1816), au fost editate potrivit nevoilor sociale mereu crescânde și aplicate din ce în ce mai des la conflictele neconținute ce-și căutau dezlegarea¹.

Strămoșii noștri, dacii, au trăit multă vreme în triburi răzlețe, care se luptau deseori între ele. Ei erau împărțiți în nobili și poporul de jos și se deosebeau atât ca îmbrăcăminte, cât și prin felul lor de viață. Cei prinși în războaie erau ținuți ca sclavi.

Dacii erau oameni iubitori de dreptate și de libertate, ei nu erau obișnuți să umble prin judecăți și nici nu aveau legi scrise, de aceea își făceau, adeseori, singuri dreptate – „Legea talionului“ sau „dinte pentru dinte“ exprima modul de a-ți face dreptate. Cu toate acestea, puterea judecătorească se pare că era

* Expert muzeograf Muzeul Marinei Române.

¹ *Codul Calimah*, ediție critică, București, 1958, p. 17.

încredințată preoșilor geto-daci. *Iordanes*, vorbea în scrierile sale despre marele preot *Comosicos*, urmașul lui *Deceneu* și îl prezintă pe acesta ca fiind „cel mai mare judecător, fără a exclude prin aceasta justiția supremă care aparținea, probabil, regelui”².

Cucerirea Daciei de către romani a însemnat punctul de plecare pentru o nouă etapă în dezvoltarea societății pe teritoriul țării noastre, cu toate că influența romană se făcuse simțită încă de mai înainte, ca urmare a schimburilor comerciale. Ca provincie romană, Dacia a fost trecută sub cârmuirea împăratului, care a numit în fruntea ei un guvernator – *Legatus Augusti* – ce era ajutat de numeroși slujbași romani și de câteva legiuni așezate în centrele cele mai importante³.

Cunoașterea sistemului juridic existent în Dacia după ocuparea romană se poate realiza din surse indirecte, furnizate de dreptul aplicabil, respectiv dreptul roman. Dreptul roman se aplica cetățenilor romani rezidenți în Dacia, peregrinilor din această provincie, precum și așa-zisului *ius gentium* – în esență, tot drept roman, ce reglementa raporturile dintre cetățeni și peregrini.

Pe lângă dreptul roman aplicat peregrinilor a existat și un drept local geto-dac ce se folosea concomitent cu cel dintâi și cu ale cărui norme venea, în unele cazuri, în conflict. Cetățenilor romani rezidenți în Dacia li se aplica dreptul roman clasic. Pentru celelalte categorii sociale cărora li se aplica dreptul roman, o deosebită importanță aveau edictele guvernatorilor și constituțiile imperiale. Guvernatorii, în calitatea lor de cârmuitori ai provinciilor, dădeau edicte prin care arătau modul în care înțelegeau să aplice sistemul juridic roman, la care introduceau și dispoziții luate din sistemul juridic autohton (norme de drept local).

Constituțiile imperiale, dintre care cele mai importante erau edictele imperiale și mandatele, erau dispozițiile asemănătoare celor ale magistraților romani, însă, fiind date de împărat, erau aplicabile în întregul imperiu și pentru întreaga perioadă de domnie. Mandatele erau instrucțiuni date de împărat guvernatorilor cu privire la diferitele probleme de drept civil și penal și care urmăreau să fie aplicate locuitorilor din provincie⁴.

Așa după cum am mai arătat, după cucerirea Daciei, dreptul autohton geto-dac a rămas în vigoare pentru a reglementa acele raporturi pe care romanii le mai îngăduiau să fie reglementate de dreptul local. Aceste norme le reprezentau obiceiurile sau cutumele geto-dace, tolerate de noii stăpânitori cu condiția de a nu contraveni dispozițiilor de ordine publică romane⁵.

² Ștefan Berechet, *Judecata la români până în secolul XVIII*, Cernăuți, 1926, p. 31.

³ Mihai Bărbulescu, *De la începuturile civilizației la sinteza românească*, în *Istoria României*, București, 1998, p. 52.

⁴ Vezi Andrei Rădulescu, *Romanitatea dreptului nostru*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorice”, seria III, tom 21, Mem. 1, București, 1939.

⁵ C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1943, p. 37.

Guvernatorul provinciei avea atribuții de ordin politic, judecătoresc și administrativ. După împărat, el avea cea mai mare competență asupra tuturor locuitorilor din provincie. Competența sa jurisdicțională era identică cu cea pe care o aveau consuli pretori, prefectul orașului și al pretoriului din Roma, putând totodată să dispună măsurile corespunzătoare.

Pe plan local, cei mai de seamă magistrați orașenești – *duumviri* și *quatuorviri* – aveau în primul rând atribuții judecătorești, fapt pentru care se mai numeau și „cei care împart dreptatea (*ius dicere passum*)”⁶. Competența lor judecătorească (*ratione materiae*) mergea până la o sumă de bani, diferențiată de la oraș la oraș. Cu toate acestea, părțile în litigiu puteau conveni să se judece în fața magistraților orașenești și pentru o sumă mai mare, deoarece o asemenea competență nu era de ordine publică. Pe lângă jurisdicția contencioasă, magistrații municipali îndeplineau și una grațioasă, constând în eliberări de sclavi și emancipări⁶.

Ca mijloace de constrângere această categorie de magistrați puteau folosi amenzi și luarea în gaj a unor bunuri din patrimoniul cetățenilor recalcitranți. Tot acestei categorii de magistrați îi revenea ca atribuție prezidarea alegerilor municipale, organizarea jocurilor și a serbărilor, adjudecarea serbărilor publice, arendarea proprietăților comunale, precum și unele atribuții în gestiunea financiară a orașului. În materie de delict, procedura de judecată în Dacia era aceeași ca și în celelalte provincii imperiale romane. Cetățenii romani se adresau instanțelor potrivit procedurii formulare. Guvernatorul sau reprezentantul său (*legatus*) trimitea părțile, după ce le dăduse formula, la un judecător, care statua *in iudicio*. Cu toate acestea, guvernatorul putea judeca personal pricinile, fără a mai trimite la judecător (așa-zisa procedură *extra ordinem*).

În materie penală, guvernatorul avea *ius gladii*, ceea ce îi dădea dreptul să condamne la moarte pe locuitorii provinciei, cu excepția fruntașilor din rândul popoarelor supuse (*ex principalibus alicums civitatis*), cărora pedeapsa capitală nu le putea fi aplicată decât de împărat⁷. Istoricii consemnează faptul că în timpul stăpânirii romane, dacii liberi și-au păstrat vechile lor instituții politico-juridice cu toate că sistemul de drept roman – ca și limba și civilizația latină – nu le erau străine, datorită legăturilor dintre autohtoni pe întreg cuprinsul Daciei. După retragerea administrației și armatei romane a urmat o perioadă de trecere spre o nouă orânduire socială, când apar germeii feudalismului.

În perioada zorilor evului mediu, puterea politică a fost deținută de clasa stăpânilor de pământ care aveau monopolul administrației și justiției. În privința dreptului, obiceiul (*cutuma*) este izvorul principal în prima perioadă a feudalismului dezvoltat; legislația scrisă apare mai târziu și are un caracter canonic și feudal.

⁶ *Ibidem*; vezi și A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, IV, București, 1929, p. 21-35.

⁷ A.D. Xenopol, *op. cit.*

Până la cele dintâi *legiuri fundamentale* ale statului nostru, adică până la Regulamentul Organic al Munteniei din 14 iulie 1831 și până la Regulamentul Organic al Moldovei din 1 ianuarie 1832, nu se poate vorbi de o organizare administrativă descentralizatoare în Țările Române, cu toate că orașele aveau atribuții de putere publice, aveau personalitate morală⁸.

În trecutul nostru, Domnul, ca și împăratul în statul bizantin, era Judecătorul suprem, la care oricine se putea îndrepta, pentru orice pricină⁹.

Viața de stat a principatelor românești n-a cunoscut justițiile feudale, exercitate de seniorii feudali cu vasalii lor și, mai târziu, delegate de ei unor funcționari. De asemenea, nu a cunoscut nici justițiile municipale și ecleziastice de sine-stătătoare, împotriva cărora regele să lupte cu ajutorul juriștilor, pentru extinderea dreptului lor de judecată. La noi, justiția n-a devenit niciodată patrimonială și toate principiile de judecată au fost totdeauna tot atâtea „cazuri regale”. Justiția n-a încetat niciodată de a emana de la Domn¹⁰.

Organizarea statală a Principatelor Române a prezentat de la început un caracter unitar și centralist. Domnul concentra în mâinile sale, pentru întreg teritoriul principatelor, puterile legiuitoare, executivă și judecătorească. Domnul putea da ordine permanente și obligatorii ca niște legi, el era supremul judecător¹¹. Domnul era obligat să rămână credincios obiceiului pământului și, când se recurgea la jurători, el nu avea decât posibilitatea de a confirma soluția adoptată de aceștia sau să recurgă la un număr îndoit de jurători, cu care să dovedească strâmbătatea celor dintâi cu privire la dreptul emanat. Procedul legiferării nu era prea cunoscut în trecutul nostru îndepărtat. Legea era obiceiul pământului, născut odată cu formarea poporului român și cu întemeierea principatelor. Când se introducea vreo orânduială nouă, legiuitorul era Domnul. Aplicarea legilor era o îndoită formă a distribuirii justiției și a îndestulării serviciilor publice și era tot în mâna Domnului; nu se născuse ideea separației puterilor.

La noi, ca și la alte popoare, întâlnim de la început două feluri de organe ajutătoare ale Domnului în îndeplinirea atribuțiilor sale: corpul consultativ, pentru hotărârea măsurilor de luat, și agenții de execuție, care executau hotărârile luate¹². Primii sftnici domnești au fost recrutați dintre capii familiilor stăpânitoare care formau nobilimea teritorială. Dregătoriile apar treptat în secolele XIV și XV. Cel mai vechi dregător a fost marele vornic¹³. Vornicul muntean, ca de altfel și vornicul moldovean, era judecătorul personalului curții și

⁸ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor și a civilizației lor*, București, 1929, p. 117.

⁹ Val. Al. Georgescu, *Justiția domnească în Țara Românească și Moldova (1611-1831)*, vol. I, București, 1979, p. 22.

¹⁰ *Ibidem*, p. 198.

¹¹ Al. Buzescu, *Domnia în Țările Române până la 1866*, București, 1943, p. 155-159.

¹² C.C. Giurescu, *Contribuții la studiul marilor dregătorii în secolele XIV-XV*, Vălenii de Munte, 1926, p. 160-161.

¹³ T. Bălan, *Vornicia în Moldova*, în „Codrul Cosminului”, VII (1931-1932), p. 63.

mai marele judecător al țării întregi. Era capul poliției și siguranței statului. În Oltenia, atribuțiile sale erau exercitate de către marele ban.

Dregătorii județelor, în Muntenia, și ai ținuturilor, în Moldova, aveau, ca reprezentanți ai Domnului, atribuții administrative, judecătorești, fiscale și militare. Ei se numeau în Muntenia, de regulă, căpitani și, excepțional, vornici, iar în Moldova pârcălabi, staroști, vătafi, serdari sau vornici. Constantin Mavrocordat, în timpul domniilor lui în Moldova și Muntenia, între anii 1735-1748, a desființat aproape în totalitate vechea organizare militară a slujitorilor, a luat dregătorilor de districte atribuțiile militare și le-a schimbat totodată titlul în acela de ispravnici care aveau și atribuții judecătorești. Din cauza atribuțiilor judecătorești, ispravnicilor li se mai zicea uneori și „boieri judecători” pentru „tot obrazul, orice breaslă ar fi”¹⁴.

Constantin Mavrocordat i-a obligat pe ispravnici să judece ei înșiși, să țină condică pentru pricinile ce le judeca, să fie asistați în cazul unor pricini mari, referitoare la moșii și țigani de doi *mașăli* din județe (*mașăli* era denumirea descendenților boierilor de categoria a doua, spre deosebire de descendenții boierilor mari, care se numeau *neamuri*). Tot el le-a interzis să judece tâlhăriile, dând dispoziții ca ei să îi cerceteze numai pe tâlhari și să-i înainteze la divanul domnesc „cu vina în scris”, cu amănuntul „... făcând știre cu carte slobodă de pagubele ce au fost, căci nu se cuvine ca același agent să fie și *globnic* și judecător”¹⁵.

În unele târguri și orașe mai însemnate, în locul dregătorului ținutului respectiv, judeca un alt dregător reprezentant al centrului. Astfel, în Muntenia era pârcălabul de Câmpulung, numit de la mijlocul secolului al XVII-lea ispravnic, iar din secolul al XVIII-lea epistat, precum și pârcălabul și vornicul de târg din Târgoviște.

Acest tip de judecată a fost mai mult răspândit în orașele Moldovei din cauza organizării speciale, foarte vechi a „ocoalelor” dependente de unele târguri. Nefiind o organizare riguroasă, erau sate care, așa cum spun documentele vremii, „umblau cu ocolul târgului” și altele „cu ținutul” și, din această cauză, uneori se iveau rivalități jurisdicționale între autoritățile ținutale și cele din orașe. Modul de împărțire a dreptății trebuie deosebit de judecata autorităților comunale alese – a șoltuzilor și pârgarilor, care puteau și ei pronunța globire (amendă) și lovituri de toiege¹⁶.

În ceea ce privește justiția ecleziastică, ea se exercita asupra fețelor bisericesti, cât și asupra laicilor pentru abaterile lor de la îndatoririle lor bisericesti și spirituale. Fețele bisericesti de la noi nu s-au bucurat, ca acelea din Ungaria, de un „*privilegium fori*”, în virtutea căruia plângerile de orice natură

¹⁴ Dan Berindei, *Ispravnicul sau ispravnicii scaunului Bucureștilor*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”, Iași, 1962, p. 91.

¹⁵ *Ibidem*, p. 95.

¹⁶ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 162.

îndreptate împotriva lor să fi fost de competența justiției eclesiastice. Pentru vinovății fără legătură cu misiunea lor fețele bisericești erau, la noi, susceptibile de a fi judecate deopotrivă de instanțele bisericești, cât și de cele laice. Infracțiunile cu caracter religios, a căror sferă, după cum se știe, era în vechime foarte largă, fie că erau săvârșite de persoanele bisericești, fie de mireni, erau și ele judecate fie de justiția eclesiastică, fie de către cea laică, afară de cazul când Domnul le rezerva judecării bisericești¹⁷.

La fel ca și în Imperiul bizantin, și la noi, toți dregătorii, mari și mici, puteau, în îndeplinirea atribuțiilor lor, să pedepsească cu bătaia sau să-i amendeze pe cei ce încălcau legea. Era firesc, în aceste condiții, să fi fost o favoare foarte căutată de proprietari ca oamenii din satele lor să fie scutiți de amestecul dregătorilor judecătorești domnești. Când acorda asemenea scutiri, Domnul își rezerva de obicei cazurile de omor și de răpiri de fete. În acest mod, judecător rămânea în sat proprietarul sau Domnul. El putea crea sau suprima după bunul plac competența judecătorească a unora sau altora din diverșii agenți ai puterii executive. Din această cauză s-a acordat unor slujbași vamali din târguri dreptul de a cerceta chiar pricinile de „curvii și hoții” și de a amenda și certa rezervând Domnului numai vinele (cauzele) cele mari. Nu a existat nici o altă normă în aceste atribuții de competență judecătorească decât arbitrul domnesc¹⁸.

În general, se poate spune că orice dregător mare sau mic avea drept de judecată pentru contravențiile privitoare la competența sa administrativă. Dregătorii la care ne-am referit mai sus erau competenți numai în materie civilă, în materie de contravenții și de delikte mici. Ei nu aveau nici o competență în pricinile în care era parte vreun boier-dregător mare. Dregătorii-judecători pe care i-am amintit erau subordonați, în Moldova, la început unui singur mare vornic, apoi, din 1568, la doi mari vornici – cel din Țara de Jos, cu reședința la Bârlad, și celui din Țara de Sus, cu reședința la Dorohoi. În Muntenia, în 1761 s-a deosebit un mare vornic al Țării de Sus și altul al Țării de Jos. În Oltenia, spre sfârșitul secolului al XV-lea întâlnim marele ban¹⁹.

Competența lor era definitivă prin aceea că numai ei puteau judeca pricinile de omor și că numai ei puteau pronunța pedeapsa cu moartea. De asemenea, puteau judeca orice alte pricini. Judecata avea loc la casele lor, fie în locul de reședință, fie ori unde se deplasau în circumscripția lor. Peste toți judecătorii mai mare era Domnul, care judeca în sfatul său.

Logofătul din Principate a fost funcționarul însărcinat cu pregătirea și pecetluirea actelor domnești. Lui îi erau adresate și de la el plecau toate actele de procedură referitoare la pricinile pe care le judeca Domnul. În acest context trebuie amintit și marele armaș care, deși nu era boier de sfat, prin grija lui se

¹⁷ Ștefan Berechet, *op. cit.*, p. 110.

¹⁸ Vezi Val. Al. Georgescu, *op. cit.*

¹⁹ Vezi Nicolae Grigoraș, *Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiile lor până la sfârșitul secolului XVI*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”, Iași, 1942.

executau sentințele de condamnare la moarte și tot el era supraveghetorul temnițelor. Spătarul, paharnicul, stolnicul, comisul, slugerul, pitarul și alți dregători care îndeplineau funcții ale curții aveau însă cu toții și atribuții judecătorești în tot cuprinsul țării. De la o vreme, numai judecata marilor vornici în Moldova, a marelui vornic și a marelui ban în Muntenia era obligatorie; ceilalți dregători mari nu puteau judeca decât dacă împlicinații recurgeau la ei²⁰.

În Transilvania, limba oficială fiind latina medievală, numele dregătorilor erau latinești. Logofătul se numea *cancelarius*, vornicul *dopifer*, postelnicul *camerarius*, vistiernicul *thesaurarius*. În Transilvania a existat, după 1526, o dietă la care luau parte reprezentanții nobilimii, ai clerului și ai orașelor. Aceasta avea pe lângă atribuții legislative și numeroase atribuții administrative²¹.

În Moldova, ca și în Muntenia, Domnul avea un sfat domnesc ce se compunea din boieri-dregători mari în funcție. Uneori, acestora li se adăugau și foști boieri mari, precum și, fie *ratione materiae*, fie *ratione personae*, mitropolitul și episcopii. Sfatul domnesc era totodată organul suprem legislativ, executiv și judecătoresc al țării²².

Domnul, în sfatul domnesc, judeca:

- a) orice plângeri împotriva deciziilor dregătorilor, precum și orice pricini voia să evoce dinaintea sa;
- b) în exclusivitate, pricinile în care era parte vreun boier-dregător mare;
- c) cazurile, de obicei de omor și de răpiri de fete, ce și le rezervase față de satele cărora le acordase proprietarilor imunitate de jurisdicție.

Sistemul jurisdicțional românesc prezintă asemănare cu cel în vigoare la periferia imperiului roman, în epoca de decadență. Funcționarul de atunci avea tendința să transforme vechea *Judicatio*, care era atât de complicată, de diferențiată și de plină de garanții pentru indivizi, într-o *coercitio* aproape exclusiv polițienească. Guvernatorii acestor provincii erau numiți uneori *judices*. Subalternii lor aveau și ei drept de judecată. Cel mai mic în ierarhie era *civilis judex*, care venea și cel mai des în contact cu poporul de rând.

Acest sistem asemănător cu cel de la periferia imperiului roman în epoca de decadență a existat și în statele barbare din Occident înainte de feudalitate. Funcționarul regal din aceste state era numit *judex*, *judex publicus*, *judex fiscalis* și ca urmare a vechii organizări a popoarelor germanice, încă din epoca merovingiană, funcționarii mari regali, *dux*, *comes*, *graf*, nu făceau altceva decât prezidau judecata, ratificau și executau sentințele pe care le pronunțau ca judecători. Confuzia între atribuțiile administrative și cele judecătorești nu mai era deplină. Aceasta a făcut ca pretutindeni să se ajungă destul de timpuriu la complete de

²⁰ Nicolae Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1971, p. 310.

²¹ Ștefan Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV*, Cluj, 1944, p. 215.

²² Vezi Nicolae Grigoraș, *Atribuțiile judecătorești ale sfatului domnesc până la sfârșitul sec. XVI*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie“, Iași, 1961.

judecată, precum și la un început de delimitare între atribuțiile judecătorești și cele administrative²³.

Ca și la Merovingieni, au existat și la noi două feluri de sfaturi ale suveranului (ale domnului): unul restrâns – *placitum palati* și altul mai larg, care se aduna mai rar – *placitum generele* sau *conventum publicum*. Sfatul restrâns al Domnilor noștri nu a evoluat ca acela din Ungaria, unde, începând cu secolul al XIII-lea, au intrat, treptat, mai întâi nobili cu oarecare cunoștințe de legi, ziși *assessores* sau consilieri, care puteau judeca și în lipsa seniorilor laici și bisericești și, mai apoi, prelați și baroni aleși de adunarea națională²⁴.

Cu timpul, regele din orice altă țară a judecat în persoană din ce în ce mai rar și treptat i-au fost rezervate judecății numai unele cazuri; la noi, Domnul nu a încetat niciodată a exercita personal deplinătatea atribuțiilor lui judecătorești. Niciodată nu s-a desprins la noi din sfatul domnesc o deosebită curte domnească de judecată. Boierii divanului erau calificați drept simpli martori la judecată. Cu toate acestea, uneori, Domnul dădea câte o pricină în cercetare boierilor divanului sau numai câtorva dintre ei. Boierii divanului hotărau în chestiuni de proprietate, după care urma să se facă „drese domnești“ (ordin)²⁵.

Tot Domnul putea să trimită o pricină spre cercetare marilor vornici sau oricărui alt dregător, iar hotărârile chiar ale marilor boieri ai divanului erau date sub rezerva hotărârii supreme a Domnului. Judecata marilor bani de Craiova, cu sau fără divan, putea fi atacată înaintea Domnului. O sentință nu era niciodată definitivă, deoarece Domnul avea dreptul să o reformeze tot așa cum avea dreptul să evoce orice pricină dinaintea sa. Schimbarea domnului era un bun prilej ca un proces să poată fi reluat. Ceea ce noi astăzi numim apel la acea vreme nu era în fond decât o principală absență a autorității lucrului judecat²⁶. Apelul cunoscut astăzi ca o cale de atac se reducea în trecutul nostru la un fel de drept de jeluire la superior împotriva actului inferiorului și era firesc să fie așa atâta timp cât era o completă confuzie între atribuțiile executive și cele judecătorești ale dregătorului. La acea vreme nu se cunoștea separația puterilor în stat și de aceea plângerile (jeluirile) împotriva sentințelor se putea prezenta Domnului ca și cele împotriva oricărui act administrativ. A intrat în limbajul popular expresia „cu jalba în proșap“, care nu era altceva decât forma sumară a plângerii, când Domnul mergea la plimbare.

Nu se poate vorbi în vechiul nostru drept despre prime instanțe de judecată și de instanțe de apel, de grade de jurisdicție, ci numai de jeluire sau plângeri împotriva actelor („hotărârilor“) dregătorilor judecători. Această lipsă era suplinită de dreptul Domnului de a pedepsi pe boierul care chiar și din neștiința legilor judecase strâmb. Domnul putea, deopotrivă, să pedepsească pe

²³ *Ibidem*, p. 41.

²⁴ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 101.

²⁵ Val. Al. Georgescu, *Justiția domnească...*, p. 221.

²⁶ *Ibidem*, p. 224.

jeluitoare dacă judecata dregătorului se dovedea dreaptă. Pretinsul apel nu era decât o plângere care părea jignitoare pentru dregătorul pe care-l viza²⁷.

Istoriografii consemnează și cazuri, când, deși străini, locuitorii ai Principatelor erau judecați de o instanță străină și sentința era validată de instanțele românești. Ambrozie Kobok, din Huși, s-a judecat la Brașov cu un sas, Kelemen, pentru 20 boi. Un italian cu un armean din Suceava s-au judecat în Polonia pentru niște bani. Străinii, armeni și ruteni, din Suceava erau judecați, primii după „*Jus armenicum*“, iar italianul după „*in ius civile*“ în Lemberg, deși locuiau în Moldova.

Negustorii, după privilegiile de libertate ale comerțului, se judecau pentru neînțelegerile lor, numai de domn și nu de instanțele inferioare. Astfel, din Târgoviște, la 14 iulie 1475, domnul Munteniei comunica negustorilor brașoveni: „Și dacă cineva dintre oamenii voștri ar avea vreo treabă sau vreo nevoie în țara domniei mele, acela să vie la domnia mea, iar domnia mea îi voi face dreptate după legea cea dreaptă”²⁸.

În Moldova, sub Ștefan cel Mare, la 13 martie 1458, în baza unui privilegiu comercial dat brașovenilor, li s-a îngăduit să-și vândă marfa prin toate târgurile și cetățile moldovene, fixându-le și vama ce trebuia plătită pentru fiecare fel de marfă. Neînțelegerile dintre ei și locuitorii țării se judecau numai de domn și nu de dregătorii acestuia: „de asemenea, dacă Brașovenii ar voi să stea și să se judece înaintea noastră, când cineva s-ar jeli împotriva lor; ei să fie volnici a veni înaintea noastră ca să-i judecăm. Nimeni alt cineva în țara noastră, nici boier, nici vornic, nici șoltuz să nu îndrăznească a-i judeca”²⁹. Cu toate acestea, judecata putea avea loc în ambele țări. Astfel, la 12 august 1500, Radu cel Mare cerea sibienilor ca să se recunoască judecata lui în pricina dintre oamenii lui, Chircă Dragotă, Gherghina și Drăguș, cu sibienii pentru o pretenție bănească. De aici concluzia că judecata se putea face în ambele țări și fiecare trebuia să recunoască hotărârea dată.

În ceea ce privește recursul în caz de nemulțumire față de judecata judecătorilor inferiori, se adresa către domnul țării, care îl și judeca. În acest sens, menționăm explicațiile domnului Vasile Lupu date castelanului din Cracovia în legătură cu un negustor străin nedreptățit: „ca străini, acești negustori nu pot să aibă recurs la altă protecție decât la a mea”³⁰.

Regulamentele Organice

Problema pe care o vom aborda în cele ce urmează este strâns legată de ocupațiile militare străine cu care țările române s-au confruntat nu de puține ori,

²⁷ G.S. Longinescu, *Istoria dreptului românesc din vremile cele mai vechi și până astăzi*, București, 1908, p. 73.

²⁸ *Ibidem*, p. 145.

²⁹ *Ibidem*, p. 146; vezi și Nicolae Iorga, *Istoria românilor și a civilizației lor*, București, 1929.

³⁰ *Ibidem*.

de modul în care s-au exercitat atribuțiile judiciare ale organelor de drept în Țara Românească și Moldova în aceste condiții.

Prin ocupație militară înțelegem faptul ocupării parțiale sau totale a țării de către o armată străină în timpul unui război, adică o ocupație provizorie. Prin aceasta excludem din obiectul expunerii noastre administrarea unor orașe, cetăți sau teritorii românești de către o putere străină cu caracter permanent, în virtutea unei anexări. Astfel au fost cetățile Giurgiu, Brăila, Hotin, Tighina, anexate abuziv și transformate de turci în raiale. În aceeași situație s-a aflat Oltenia între anii 1718 și 1739, sub administrație austriacă în virtutea anexării ei prin tratatul de pace de la Passarowitz (1718), revenită la Țara Românească prin pacea de la Belgrad (1739)³¹.

De asemenea, nu intră în noțiunea de ocupație militară în sensul acestui studiu incursiunile sau încălările asupra unei părți din teritoriu, săvârșite de tătari, până în secolul al XVIII-lea, de poloni sau de cazaci, caracterizate prin durata lor foarte scurtă și prin lipsa lor de efecte asupra vieții de stat.

În general, ocupațiile militare din secolul al XVII-lea și de la începutul secolului al XVIII-lea au fost de scurtă durată. Unele din ele, ca de exemplu cele polone de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, erau legate de acțiuni menite să impună în Moldova un domn aliat sau dependent de puterea ocupantă. Cele mai multe de o durată redusă, rămâneau supuse unor relații rudimentare derivând din starea de război. Forma juridică cea mai frecventă pentru asigurarea continuității vieții de stat și a exercitării atribuțiilor domniei fără domn era organizarea de către domnul care se retrăgea în fața inamicului (Constantin Cantemir în fața polonilor, Constantin Brâncoveanu în fața austriecilor, Grigore Ghica în fața rușilor) a unei căimăcămii pe care, în general, ocupantul o recunoștea și cu care colabora, luându-i uneori un jurământ solemn. O parte din boierime, rămasă pe loc, colabora cu puterea ocupantă, fie din nevoie (unii boieri aveau moșii în zona care cădea sub ocupație), fie din simpatie politică. Unii boieri se „compromiteau” față de turci și la încheierea păcii suportau consecințele care decurgeau din înfrângerea puterii respective.

În secolul al XVIII-lea, după anexarea Olteniei de către austrieci, și odată cu precizarea politicii de expansiune a Rusiei, ocupațiile militare își schimbă caracterul. Ele devin mai lungi (în medie, durează trei-patru ani) și tind să realizeze o administrație civilă care să servească deopotrivă interesele militare imediate și cele politice de lungă durată ale puterii ocupante. Fiecare putere – și îndeosebi Rusia – are o puternică partidă de sprijin în fiecare țară, unde ocupația se leagă de eliberarea de sub jugul otoman, dar pune problema noilor raporturi cu puterea care ar fi condus cu succes operațiunea antiotomană. Uneori, ocupația rusă asupra unei părți din teritoriu este simultană cu ocupația austriacă

³¹ Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718-1739)*, București, 1971, p. 470.

asupra altei părți din aceeași țară (de exemplu, ocupațiile asupra Moldovei din 1789-1791). După 1774, Rusia acționează și ca putere protectoare, recunoscută ca atare de Turcia prin tratatul de la Kuciuk-Kainargi.

Sub toate aceste ocupații, se pun probleme noi de conducere politică a țărilor române și de administrare a justiției, care ne vor reține atenția în mod deosebit.

Pe linia acestei evoluții, ocupația rusă din 1739 constituie o formă de trecere. Se folosește încă instituția căimăcămiei, iar adeziunea boierimii este importantă. Această ocupație s-a petrecut în cursul războiului rus-austro-turc din 1735-1739, când rușii au chemat (1736) din Țara Românească pe Constantin, fiul lui Șerban Cantacuzino, iar din Moldova pe Constantin Cantemir. Amândoi au luat parte activă la război, în fruntea unor corpuri de militari români. Acești fii de domn erau destinați, în intenția rușilor, să devină domni în țara respectivă. După bătălia de la Stăuceni și după capitularea Hotinului, Constantin Cantemir a intrat în Iași ca un adevărat domn³². Domnul Moldovei, Grigore Ghica, numise o căimăcămie compusă din boierii Sandu Studza, vel logofăt, și Iordachi Cantacuzino, vel vornic, și se retrăsese pentru a nu cădea în mâna rușilor. La 5 septembrie 1739, conducerea armatei ruse a încheiat o convenție cu „deputații stărilor“, prin care Moldova era declarată independentă sub ocrotirea Rusiei. Se garantau privilegiile boierilor, caimacamii au fost menținuți, iar Constantin Cantemir a fost făcut protosenator. Nemulțumirea împotriva caimacamilor³³, a dus la arestarea lor și trimiterea în cetatea Hotinului, de unde, prin mijlocirea lui Grigore Ghica au fost mai târziu eliberați. Această ocupație a cuprins numai o parte din Moldova, deoarece domnul Grigore Ghica, fără să părăsească țara, s-a mișcat mult, mai ales în Țara de Jos. Țara de Sus, ocupată de ruși, a cunoscut o relativă suspendare a justiției domnești și chiar a divanului regulat, cu toate că puterea ocupantă urmărea continuarea vieții normale și respectarea obiceiurilor țării, în măsura în care nu contraziceau interesele ei militare.

Regulamentele Organice din Țara Românească (1831) și Moldova (1832) au continuat efortul de modernizare a justiției din Principate, încercând să despartă puterea judecătorească de cea executivă³⁴, să laicizeze justiția³⁵, să stabilească modul de recrutare a judecătorilor, ce vor fi retribuiți de stat, fără a mai primi avantaje de la părți³⁶, să scurteze cursul judecății³⁷.

³² I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O seamă de cuvinte*, ed. îngrijită de Iorgu Iordan, București, 1959, p. 390.

³³ *Ibidem*, p. 373.

³⁴ *Regulamentele Organice ale Valachiei și Moldovei*, București, 1944. Art. 240 ROV; art. 229 ROM (în continuare, s-a abreviat: ROV, pentru Regulamentul Organic al Țării Românești, și ROM, pentru Regulamentul Organic al Moldovei).

³⁵ Art. 240 ROV; art. 299 ROM.

³⁶ Art. 219 și 238 ROV; art. 283 și 286 ROM.

³⁷ Art. 329 ROV; art. 309 ROM.

Regulamentele Organice distingeau două categorii de instanțe judecătorești: ordinare și extraordinare, în prima categorie intrând instanțele civile, care mai erau sub influența clerului numai în ceea ce privește judecătoriiile sătești, iar în cea de a doua instanțele militare și cele ecleziastice, pentru care sunt stabilite reguli proprii. Instanțele civile, la rândul lor, erau și ele ordinare și speciale, din a doua categorie făcând parte judecătoriiile „du prin sate” sau *de împăciuire*³⁸ și *judecătoriiile sau tribunalele de comerț*³⁹.

În fiecare sat se înființează câte o *judecătorie sătească*, compusă din preotul satului și trei jurați aleși pe un an de locuitorii satului; reclamantul nu se putea adresa tribunalului de județ decât făcând dovada că împăciuirea nu a reușit. Aceste judecătoriai aveau și competență contencioasă, în ultimă instanță, în pricini în valoare de 10-15 lei în Moldova și 15 lei în Țara Românească. Tot în Țara Românească, o lege din 5 ianuarie 1832, „pentru osebirea căderilor și datoriiilor între partea judecătorească și cărmuitoare a județelor” dădea cărmuitorilor județelor și subcărmuitorilor plășilor dreptul de a judeca cu desăvârșire pricinile de vini polițienești mici și sarcinile de datorii până la 15 lei⁴⁰.

Instanțele civile ordinare erau de trei grade: a) „judecătoria de județ de întâia cercetare” (ROV) sau „tribunalul de ținut” (ROM); b) „divanurile judecătorești” (ROV) sau „divanurile de apelație” (ROM); c) „Înaltul divan” (ROV) sau „Divanul domnesc” (ROM).

Atât în Țara Românească, cât și în Moldova, se înființează câte o *judecătorie* (tribunal) în fiecare județ (ținut)⁴¹. Această *instanță de prim grad* se compune dintr-un președinte și doi membri, iar în Țara Românească și un procuror, numiți de Domn. Ea era competentă să judece în primă instanță toate pricinile civile și comerciale, iar în ultimă instanță pe cele inferioare sumei de 150 de taleri (ROV) sau 1.500 de piaștri (ROM). Pricinile corecționale (adică cele pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de „un an cel mult”), erau judecate, în Țara Românească de judecătoria de întâia cercetare, în primă instanță, cu apel la divanul judecătoreesc; în pricinile criminalicești judecătoria de întâia cercetare făcea numai cercetări și trimitea spre judecare divanului judecătoreesc faptele de „omor, cercare de omor, tâlhărie, hoție cu spargere sau cu orice altă siluire precum și orice alte nelegiuri...”⁴².

În ce privește *competența penală* a tribunalelor de ținut, printr-o lege din 1844, tribunalul Iași se va împarte în două secții, fiecare cu un președinte și doi judecători.

S-a mai înființat la București o „Judecătorie a poliției”, compusă dintr-un președinte și doi membri, care va judeca „gâlcevuri, bătăi și alte vini mici, ce se chiamă polițienești”, întâmplate în capitală și care nu se pedepsesc mai mult

³⁸ Art. 264-266 ROV; art. 319 ROM.

³⁹ Art. 299-315 ROV; art. 333-341 ROM.

⁴⁰ ROV, București, 1847, p. 316-323.

⁴¹ Art. 213, 242-263 ROV, art. 301-318 ROM.

⁴² Art. 262 ROV.

„decât o închisoare de trei zile și până la toiege 50“; vinovații de fapte mai grave erau trimiși „cu raport pe scurt“ și cu corpurile delictate la judecătoria județului Ilfov. Judecătoria de poliție era competentă să judece și pricini civile în legătură cu faptele penale ce cad în competența ei, dacă nu au o valoare mai mare de 50 de taleri. În județe, „învinovățirile cele mici care se osândesc numai la închisoare de trei zile“ se judecau de cârmuitori; toate celelalte se trimiteau la judecătoria de întâia cercetare (art. 316-318). Printr-un ofis domnesc din 8 august 1855⁴³, s-au reorganizat „atribuțiile și competența judecătoriei de poliție“, dându-i-se și numele de „tribunal polițienesc“.

Ca *al doilea grad de jurisdicție* în Țara Românească se înființează și se organizează pe larg⁴⁴ două „divanuri judecătorești“ la București (unul civil, compus dintr-un președinte și șase membri, și unul penal, compus dintr-un președinte, patru membri și un procuror), competente să judece apelurile declarate împotriva hotărârilor civile, comerciale și penale pronunțate de judecătorii de întâia cercetare din județele din stânga Oltului, și alte două divane la Craiova (unul civil, compus dintr-un președinte și cinci membri, și altul penal, compus dintr-un președinte, trei membri și un procuror), competente să judece apelurile declarate împotriva hotărârilor civile, comerciale și penale pronunțate de judecătorii de întâia cercetare din județele din dreapta Oltului.

În *Moldova*, în ceea ce privește organizarea și competența instanțelor penale, prin faptul că Regulamentul Organic a transformat Departamentul criminalicesc – înființat în 1789 și existent la 1832 – în „Tribunalul de pricini criminale“, cu competența de a judeca „toate pricinile criminale“, s-au creat reguli de organizare și competență diferite de cele din Țara Românească în materie penală⁴⁵.

Astfel, la Iași se crează două „divanuri de apelație“, unul pentru ținuturile din Țara de Sus și celălalt pentru ținuturile din Țara de Jos. Fiecare divan se compunea dintr-un președinte și patru „asesori“ aleși de Domn și avea în competența sa judecarea apelurilor declarate în contra hotărârilor civile și comerciale pronunțate de tribunalele de ținut din jurisdicția sa⁴⁶, spre deosebire de divanele muntene, care judecau și apelurile penale. Această restrângere a competenței divanurilor apelative moldovenești de datorează faptului că art. 347 dădea în competența Tribunalului de pricini criminale „toate pricinile criminale; el va judeca toate făcerile de rău, sau greșalele acelor pârâți, care cercetându-să mai întâi de către tribunalele ținuturilor, i se vor trimite după cuprinderea articolului 314 și 316“, în realitate 313 și 315, care prevedeau obligația

⁴³ C. Brăiloiu, *Legiuirea Caragea. Colecțiune de legi, ordonanțe și decrete domnesci*, vol. I, București, 1865, p. 648.

⁴⁴ Art. 267-298 ROV.

⁴⁵ Val. Al. Georgescu, Petre Strihan, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova. 1611-1831, Partea I, Organizarea judecătorească*, vol. I-II, Editura Academiei Române, București, 1979, p. 254.

⁴⁶ Art. 320-332 ROM.

tribunalului ținutal de a aresta pe infractorii din ținut, a le cerceta faptele și a întocmi un raport amănunțit asupra lor, pe care îl va trimite Tribunalului de pricini criminale împreună cu infractorii și cu corpurile delictive.

O lege din 1845 a desființat cele două divane și a înființat „un singur divan de apel pentru toată țara”, compus dintr-un președinte și „șase asesori”, reduși prin legea din 26 ianuarie 1846 numai la patru, adăugându-se însă și „trei candidați” care îi puteau înlocui pe asesori în cazul când aceștia ar fi fost împiedicați să judece⁴⁷.

Tribunalul polițienesc (compus dintr-un președinte și doi membri), înființat la Iași⁴⁸, era competent să judece bătăile, certurile și alte fapte mărunte săvârșite în oraș de oamenii de rând, iar în ținuturi erau competenți ispravnicii administratori să judece fapte ce nu se pedepsesc cu mai mult de cinci zile de închisoare; la „întâmplare de greșeli mai mari, vinovatul se va da în giudecata tribunalului ținutului, carele fără de nici o prelungire, va cerceta vinovăția lui”. Competența tribunalului ținutal se limitează la această cercetare, după aceea fiind obligat, conform art. 315, să-l trimită pe infractor, cu un raport amănunțit și cu corpurile delictive Tribunalului de pricini criminale, care, după cum am văzut, avea plenitudine de jurisdicție penală.

*Tribunalul de pricini criminale*⁴⁹ se compunea dintr-un președinte și doi membri; un avocat asigura apărarea acuzaților în cursul procedurii. Tribunalul putea fi sesizat, potrivit art. 315, prin plângerea directă a persoanei ce se simțea lezată de o crimă sau un delict, ori de tribunalele de ținut. Hotărârile acestui tribunal se puneau „în lucrare numai după cercetarea lor de către divanul domnesc și întărirea lor de către domnul” (art. 357), având deci caracterul unei anaforale.

Înaltul divan din Țara Românească⁵⁰ și *Divanul domnesc* în Moldova⁵¹ constituiau *al treilea grad de jurisdicție*. În Țara Românească, *Înaltul divan* se compunea dintr-un președinte, care era marele ban, șase judecători și doi supleanți, fiind competent să judece apelurile declarate împotriva deciziilor divanelor judecătorești și ale tribunalelor de comerț. Cu toată exprimarea categorică a art. 319, el nu era ultimul grad de jurisdicție, pentru că tot în Regulament (art. 324) se mai prevedea o *a patra instanță* competentă să judece pricinile asupra cărora se pronunțase *Înaltul divan* numai cu majoritate de voturi, dând soluții contrare deciziilor instanțelor inferioare, iar opinia separată a minorității formată din doi membri era conformă cu hotărârile acelor instanțe. În acest caz, la cererea părții nemulțumite, Domnul era obligat să restituie pricina *Înaltului divan*, care o rejudeca, de data aceasta sub președinția logofătului dreptății (cea ce constituia o imixtiune a executivului în activitatea judecătorească) și având în compunerea

⁴⁷ S. Pastia, *Codu judiciar pentru tribunalile din Moldova*, Iași, 1862, p. 623 și 695.

⁴⁸ Art. 342-345 ROM.

⁴⁹ Art. 346-351 ROM.

⁵⁰ Art. 319-330 ROV.

⁵¹ Art. 362-366 ROM.

lui și pe toți președinții tribunalelor și Curților din București, afară de cei ce judecaseră pricina ca președinți la instanțele inferioare. Decizia dată era definitivă; Domnul era obligat să o confirme și să o execute, el neparticipând însă la judecată, ceea ce era conform principiului separării puterilor, înscris în art. 212. Imixtiunea Domnului în autoritatea judecătorească se reducea astfel la confirmarea hotărârilor divanului sau la trimiterea pricinilor spre rejudecare în fața acestei instanțe, precum și la prezidarea instanței supreme în cazul când unul sau mai mulți membri ai ei erau acuzați că au săvârșit vreun delict în exercițiul funcțiunii (art. 328); înlăturarea completă a Domnului din activitatea judecătorească s-a făcut abia prin Convenția de la Paris, din 1858.

În *Moldova*, *Divanul domnesc* se compunea dintr-un președinte, care era Domnul, și șapte membri, patru desemnați de Domn și trei aleși de Obșteasca obicinuită adunare; unul dintre aceștia era desemnat de Domn să îl înlocuiască la președinția divanului în caz de absență. Divanul era competent să judece, în ultimă instanță, toate apelurile civile privind bunuri mobile și imobile declarate împotriva hotărârilor divanelor de apel și cele penale. Domnul avea vot deliberativ numai când opiniile celor șase membri erau împărțite în mod egal. Dacă nu prezida personal divanul, Domnul avea dreptul să-și facă observațiile asupra unei hotărâri ce nu întrunea totalitatea sufragiilor și care i se părea că este dată cu nesocotirea formelor cerute sau a legii. În cazul acesta, divanul avea facultatea să rectifice erorile, dacă le recunoștea, sau să persiste în soluție, arătând rațiunile legale pe care se întemeiasc; Domnul era obligat să confirme această hotărâre și să o pună în executare (art. 363). Prin Legea divanului general din 1830⁵², se dispunea că hotărârile divanului domnesc, chiar date cu unanimitate de voturi, pot fi repuse în discuția divanului prezidat de Domn, în cazul când acesta făcuse observații asupra lor cu privire la scăpări din vedere sau călcări ale formelor sau legilor. Apelul de la un Domn la altul este desființat prin art. 364, care prevede că orice pricină hotărâtă de divanul domnesc și întărită de Domn este definitiv terminată și nu va putea fi reînnoită nici de Domnul actual, nici de succesorii săi; anexa R și legea din 1839 sporesc posibilitatea de imixtiune a Domnului în organizarea Divanului domnesc.

Ambele Regulamente Organice⁵³ prevedeau că, în lipsa unui text de lege care să reglementeze problema dedusă în judecată sau în cazul când textele existente erau neclare, Înalțul divan și Divanul domnesc, dându-și părerea asupra înțelesului textului neclar sau alcătuind un text care să reglementeze pricina dedusă în judecată, îl înștiințau pe Domn printr-un raport deslușitor, pe care Domnul îl dădea în cercetarea unei comisii prezidate de marele logofăt, poruncind, dacă găsea necesar, să se redacteze un proiect de lege lămuritor sau completator, și care, primit fiind de Adunarea obștească, să devină lege.

⁵² S. Pastia, *op. cit.*, p. 864.

⁵³ Art. 330 ROV; art. 365 ROM.

Judecătorii de la toate instanțele, în afară de cei de la instanțele comerciale, aleși de neguțători, erau numiți de Domn și judecau „în numele Domnului”, ca și mai înainte. Judecătorii de toate gradele se numeau dintre persoanele ce cunoșteau pravila, pe termen de trei ani; acest termen putea fi prelungit din trei în trei ani, dacă judecătorii se dovedeau destoinici, și după nouă ani în Moldova și zece ani în Țara Românească puteau deveni inamovibili, dacă Adunarea obștească socotea că principiul inamovibilității ar putea fi aplicat fără inconveniente⁵⁴. În practică, nu s-a admis inamovibilitatea magistraților sub regimul regulamentar. Regulamentele Organice proclamau „despărțirea puterilor ocârmuitoare și judecătorească”, publicitatea dezbaterilor și a pronunțării sentinței în procesele civile, comerciale și penale, suprimau vechiul mod de indemnizare a judecătorilor, stabilind salarizarea lor de către stat și interzicându-le orice fel de plocane de la părți, suprimau orice privilegiu de jurisdicție, instanțele determinate de lege fiind aceleași pentru toți justițiabilii și realizându-se astfel o reformă importantă de democratizare a justiției, pe care Constantin Mavrocordat și domnii următori lui fuseseră împiedicați de marii boieri să o înfăptuiască.

Regulamentul Organic din Țara Românească, spre deosebire de cel din Moldova⁵⁵, a creat instituția *ministerului public*. Regulamentul din 1832 „asupra îndatoririlor procurorilor tribunalelor și a divanurilor în pricini civile și comerciale”⁵⁶ reglementează pe larg activitatea procurorilor, care este, în primul rând, aceea de a priveghea „cu deadinsul de a se păzi cu toată scumpătatea pravilele și spre a face cunoscut stăpânirii toate lucrările și trebuințele acelor judecătorii”. În al doilea rând, atribuțiile procurorilor sunt generale („cele ce ating de toți procurorii judecătorilor fără osebite”) și speciale („cele ce privesc numai la procurorul cutăreia judecătorii sau cutăruia divan, după atribuțiile ce poate avea judecătorii sau acel divan”). Atribuțiile procurorilor erau, astfel, cu mult mai largi decât cele ce i s-au dat mai târziu, prin legea de organizare judecătorească din 1865.

Ambele Regulamente Organice se ocupau și de *auxiliarii justiției*, de grefieri și ceilalți funcționari judecătorești și de avocați⁵⁷. Organizarea corpului de avocați a fost completată în Țara Românească și Moldova prin alte legi⁵⁸.

Suzeranitatea otomană, exercitată asupra țărilor române de la jumătatea secolului al XVI-lea, n-a constituit niciodată o limită în ceea ce privește sursa puterii judiciare a domnului. Ea nu i-a adus decât limitări și mai ales încălcări

⁵⁴ Art. 214 și 215 ROV; art. 281, 282, 284 și 285 ROM.

⁵⁵ Ministerul public a fost introdus în Moldova abia prin Legea din 20 martie 1862 „atingătoare de instituirea de procurori pe la tribunalele din Moldova”.

⁵⁶ ROV, București, 1847, p. 263-273.

⁵⁷ Art. 216, 220-223 și 225-227 ROV; art. 296 și 346 ROM.

⁵⁸ Vezi Gh. Ungureanu, *Istoria avocaturii în Moldova*, I, Iași, 1938.

neesențiale în ceea ce privește exercitarea ei sau executarea hotărârilor pronunțate de ea.

Judecățile domnești au fost totdeauna considerate ca emanând de la domn și ca reprezentând expresia puterii lui judiciare supreme, în cadrul autonomiei descrise mai sus. Când domnul judecă, nimic nu invederează că el ar împărți o justiție străină, aceea a sultanului. Dreptul deplin al domnului de a pedepsi, exercitat mai ales pe socoteala boierimii opozante, și împotriva căruia aceasta luptă cu îndârjire, este cea mai sugestivă manifestare a poziției de conducător feudal de stat, vasal sau autonom, poziție esențial deosebită de aceea a unui mare dregător otoman.

În ceea ce privește exercițiul puterii judiciare, hotărârile domnești nu sunt supuse vreunui recurs în fața unui organ al statului suzeran, nici nu au, pentru a fi executorii, nevoie de întărirea acestuia. În mod curent, domnul și divanul, în cazuri în care interese otomane erau în joc, este neîndoielnic că în fapt țineau seamă de astfel de interese, putând merge până la cea mai abuzivă hotărâre. Aceasta rămânea însă numai un fapt de ordin politic. De la o vreme și mai ales în secolul al XVIII-lea, Poarta intervine adesea cu ordine privind judecarea unui proces sau semnalând pricina atenției domnului. Este, desigur, aici, începutul unei imixtiuni care, câtă vreme păstra forma unor recomandări, se putea concilia încă, până la un punct, cu ideea de autonomie. Bineînțeles că, de pe poziția politică a domnului și a boierimii, în astfel de cazuri – totuși excepționale – simpla recomandare putea avea în fapt semnificația unui ordin care impunea și rezolvarea cauzei într-un anumit sens, dacă ținem seama mai ales de metodele brutale ale Porții, în toată politica sa.

Mult mai grave erau însă plângerile supușilor români, în general boieri, la Înalta Poartă împotriva unei hotărâri judecătorești, pentru a se solicita o intervenție otomană în vederea unei noi judecăți „fără strâmbătate“. Aici, însăși clasa dominantă deschidea, pe nesimțite, drumul spre o imixtiune a Porții, tinzând să o investească, împotriva regimului de capitulații existent, cu un drept de control asupra exercitării justiției. Nu se poate spune că Poarta a promovat sistematic această practică și că ar fi generalizat-o, construind pe ea în mod permanent și deschis un drept de control judiciar asupra tuturor hotărârilor pronunțate de domni.

În general, ceea ce trebuie subliniat și în materie judiciară este rezistența – uneori principală și deschisă, și mai adesea sub forme indirecte, inclusiv o tenace inerție – pe care au opus-o pretențiilor de imixtiune, atât domnia, cât și boierimea care participa la administrarea justiției. Cu defecțiunile și concesiile semnalate, s-a putut asigura astfel, în condiții dificile, o relativă respectare a câtorva principii de bază care decurgeau din conținutul istoric al raporturilor de suzeranitate, așa cum ele își vor găsi o exactă expresie scrisă în documentele care, de la o vreme, vor fi invocate ca reprezentând însuși textul – necunoscut direct – al capitulațiilor din secolele XV-XVII.

Odată cu accentuarea tendințelor de penetrare ideologică, economică și politică a Apusului la noi, domnitorii fanarioți au încercat, în cursul secolului al XVIII-lea, să lărgescă sfera de activitate a administrației, între aceștia o contribuție decisivă având Constantin Mavrocordat și Alexandru Ipsilanti.

Atât reforma judecătorească a celui dintâi, cât și opera legislativă reformatoare a celui de-al doilea și-au dovedit necesitatea și caracterul înaintat prin înseși dificultățile de aplicare întâmpinate din partea categoriilor sociale conservatoare. Toate principiile lor, dezvoltate și amendate, s-au impus până la urmă, constituind faza de trecere de la dreptul feudal la cel burghez, ce va domina sistemul de modernizare a justiției românești adoptat de Regulamentele Organice.

EVOLUȚIA LEGISLAȚIEI ELECTORALE ROMÂNEȘTI (1864-1938)

Dr. Răzvan Victor PANTELIMON*

The evolution of Romanian electoral legislation (1864-1938)

Abstract: Electoral processes have become part of the Romanian public life, but the evolution of this phenomena, in particular of electoral legislation, might be said to not have been either a quite linear one or deprived by regresses. The second half of the XIXth century and the first part of the XXth century have been marked by changes of the electoral system and of a significant increase in point of the number of voters. Consequently, elections are present in nowadays life, thus representing the key factor of contemporary political life.

Moreover, it is important to emphasize the fact according to which, during the above mentioned period, elections were considered a means of political education, while what really happened within the Romanian area resembled to the political life of more evolved countries. As against neighbouring great empires it might be said that Romanian elections in point of the mentioned interval were characterized by democratic and contemporary features. The present research analyzes the evolution of electoral legislation and regime beginning with 1864 and until the Constitution from 1938 in order to observe the role of the provisions of the law in respect of the increase of the electoral corps and the progress of the Romanian democracy as regards the interested period.

Keywords: elections, electoral system, reform, right to vote, democracy, romanian area.

Procesele electorale au intrat în cotidianul vieții publice românești, însă evoluția acestui fenomen, dar mai ales a legislației electorale, nu a fost una liniară și nici lipsită întotdeauna de regrese. În cursul celei de-a doua jumătăți a veacului al XIX-lea și prima parte a secolului XX, asistăm la modificări ale sistemului electoral și, de asemenea, la o creștere a numărului de alegători. Alegerile intră, treptat, în viața de toate zilele, ele tinzând să devină pârgă principală a noii vieți politice moderne.

Totodată, este limpede că în această perioadă alegerile au reprezentat un mijloc de educație politică și, dincolo de aspectele caragialești, ceea ce avea loc în spațiul românesc nu se deosebea cu mult de viața politică, din acea vreme, din țări mai evolute. În comparație cu marile imperii vecine, evoluțiile românești au avut, la parametrii epocii respective, un aspect modern și în mare măsură democratic.

Această cercetare își propune să urmărească evoluția legislației electorale și a regimului electoral începând cu 1864 și până la Constituția din 1938, pentru a analiza în ce măsură prevederile legale au dus la creșterea corpului electoral și implicit la dezvoltarea democrației românești în această perioadă.

După ce în Proclamația de la Islaz, se vorbea de „*reprezentanți ai tuturor stărilor soțietății*”¹, Locotenența domnească va publica la 19 iulie 1848 instrucțiunile referitoare la alegeri. Potrivit acestora urmau să voteze toți locuitorii români de „*o stare liberă*”, cu bună purtare, în vârstă de 21 de ani și locuind statornic în așezarea în care se țineau alegerile. Acești alegători alegeau un număr de delegați în cadrul unor alegeri primare, care se întruneau în capitalele de județe și votau, la rândul lor, deputații din adunare. Nu exista cens, dar alegerile erau, pentru marea majoritate a populației indirecte, ele desfășurându-se în două etape.²

Aceleași idei vor fi preluate și în memoriul înaintat Porții Otomane la 4/16 august 1848, cu deosebirea că în acest memoriu era stabilit un cens intelectual care îi separa pe cetățenii activ politic de cei nepregătiți pentru exercitarea funcției de elector: „*O adunare generală alcătuită din reprezentanți numiți de toți cetățenii care știu să citească și să scrie, în consecință, care se bucură de capacitatea necesară pentru exercitarea acestui drept.*”³

Prevederile electorale ale Tratatului de la Paris vor da drept de vot pentru Adunările Ad-hoc, unui număr de 11750 de alegători, (dintre care 753 de mari boieri, 8211 de proprietari rurali, în cea mai mare parte tot boieri, 2886 de orășeni) în Țara Românească și de 2954 de alegători (507 mari proprietari, 261 de proprietari mici, 1153 de proprietari rurali și liber profesioniști, 896 de negustori și meseriași, 137 de delegați țărani) în Moldova.⁴

Legea electorală („*Stipulațiuni electorale*”) anexată Convenției de la Paris din 7/19 august stabilea un sistem censitar. Astfel, votul era cenșitar, alegătorii putând fi în funcție de cens: primari (art.3) care alegeau printr-un delegat și direcți (art.4) care alegeau nemijlocit. Alegători primari erau cei care aveau un venit de cel puțin 100 de ducați, ei desemnând în fiecare plasă trei delegați, care adunați în capitala județului alegeau un deputat. Alegători direcți erau: cei care în mediul rural dispuneau de un venit funciar de 1000 de ducați, iar la orașe cei care dispuneau de un capital funciar, industrial sau comercial de 6000 de ducați, ei alegând doi deputați de județ. Puteau fi aleși cetățenii în vârstă de 30 de ani care aveau un venit de 400 de ducați.

Numărul alegătorilor direcți a fost restrâns doar la câteva mii de oameni (1724 în Moldova și 2072 în Muntenia), marea proprietate având întâietate față

* Lect. Univ. Dr. Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța.

¹ Emil, Cernea; Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de editură și presă „ȘANSA”, București, 1998, p. 189.

² Vlad, Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Humanitas, București, 1995, p. 161.

³ Ioan, Stanomir, *Nașterea Constituției. Limbaj și drept în Principate până la 1866*, Nemira, București, 2004, p. 221.

⁴ Vlad, Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, Humanitas, București, 1995, p. 151.

de mica proprietate și față de orășeni; iar reprezentarea sătenilor nici nu a mai fost luată în considerare.⁵

Prima reforma a sistemului electoral a fost realizată de Alexandru Ioan Cuza, care va promulga noua lege electorală, împreună cu Statutul Desvoltător Convențiunii de la Paris, la 3/15 iunie 1864. Ele fuseseră aprobate anterior prin plebiscitul din mai 1864.

Noua lege electorală prevedea ca alegătorii să fie primari și direcți. Erau incluși în categoria alegătorilor primari cei care plăteau un impozit de 48 de lei în comunele rurale, cei ce plăteau un impozit de 80 sau 100 de lei în comunele urbane, precum și patentarii, până la clasa a V-a inclusiv (art.2). Cincizeci de alegatori primari numeau un alegator direct.⁶

Erau alegători direcți cei ce aveau un venit de 100 de galbeni, indiferent de proveniență, venit ce se putea dovedi prin biletele de plată a impozitelor sau în alt chip. Puteau fi alegători direcți, fără a justifica venitul de 100 de galbeni, preoții, profesorii academii și colegiilor, doctorii și licențiații facultăților, avocații, inginerii, arhitecții, cei ce aveau diplome recunoscute de guvern sau erau conducătorii unor instituții, precum și funcționarii civili și militari retrași din serviciu care primeau o pensie anuală de cel puțin 3000 de lei.⁷

Alegătorii din ambele categorii trebuiau să aibă peste 25 de ani. Puteau fi aleși în Adunare cetățenii români care aveau 30 de ani și un venit de 200 de galbeni.⁸

S-a desființat împărțirea alegătorilor pe colegii, cu precizarea că unii alegători își exercitau drepturile în comunele urbane, iar alții în comunele rurale (colegii de orașe și colegii de județe). A fost vorba de o simplificare, și totodată, de o creștere importantă a numărului de alegători, însă legea oferea posibilitatea organelor administrative de a manipula rezultatul alegerilor.

După înlăturarea lui Cuza și proclamarea ca domn a lui Carol I, acesta va da o Constituție nouă, care a fost promulgată la 30 iunie 1866 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1866 data publicării ei în Monitorul Oficial (nr.142). Potrivit acesteia puterea legislativă se exercita de către domn și Reprezentanța națională, formată din Adunarea Deputaților și Senat (titlul III, cap.1).

Dispozițiile privind componența și alegerea membrilor corpurilor legislative erau cuprinse în Constituție și în legea electorală, promulgată în 28 iulie 1866 și care reia și detaliază prevederile constituționale.

Adunarea Deputaților se compunea din deputați aleși (art. 57) iar în vederea alegerii lor corpul electoral din fiecare județ era împărțit în patru colegii

⁵ I.C., Filitti, „Regimul parlamentar” în *Enciclopedia României*, volumul I, *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 250.

⁶ Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de editură și presă „ȘANSA”, București, 1998, p. 200.

⁷ *Ibidem*.

⁸ George Alexianu, „Regimul electoral în România” în *Enciclopedia României*, volumul I, *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1938, p.235.

(art. 58). Făceau parte din primul colegiu de alegători aceia care aveau un venit funciar mai mare de 300 de galbeni (art. 59), iar din al doilea colegiu cei ce aveau un venit funciar de la 100 la 300 de galbeni (art. 60); din colegiul al treilea, al orașelor, făceau parte comercianții și „industriași” (de fapt, în marea majoritate, meseriași) care plăteau un impozit de cel puțin 80 de lei, fiind scutiți de acest cens cei care exercitau profesiuni liberale, ofițerii în retragere, profesorii și pensionarii de stat (art.61).

Toți aceștia alegeau direct (art.62), primele două colegii asigurând 66 de deputați în cele 33 de districte, în timp ce colegiul al treilea alegea 58 de deputați (repartizați astfel: București – 6, Iași – 4, Craiova, Galați, Ploiești, Focșani, Bârlad, Botoșani – câte 3, Pitești, Bacău, Brăila, Roman, Turnu Severin – câte 2, iar celelalte reședințe de județ câte unul).

Făceau parte din colegiul al patrulea toți cei care plăteau un impozit cât de mic către stat și nu se încadrau în nici unul din cele trei colegii, 50 de alegători din colegiul patru alegeau un delegat, iar delegații îl alegeau pe deputat la „reședința districtului” (art.63). Colegiul al patrulea alegea câte un deputat în fiecare județ. Astfel numărul total de deputați era de 157.

Pentru a fi eligibili deputații trebuiau să îndeplinească următoarele condiții: a) să fie cetățeni români, fie prin naștere, fie prin împământenire; b) să se bucure de drepturile politice și civile; c) să aibă peste 25 de ani; d) să aibă domiciliul în România (art.66). Deputații erau aleși pe o perioadă de 4 ani (art.67).

Membrii Senatului erau aleși câte doi în fiecare județ, de către două colegii. Primul era alcătuit din proprietarii de fonduri rurale cu un venit de cel puțin 300 de galbeni, iar din al doilea colegiu, cel al orașelor de reședință, făceau parte proprietarii de imobile cu un venit de până la 300 de galbeni (art.68).

Universitățile din București și Iași trimiteau și ele câte un senator (art.73). Existau și senatori de drept: moștenitorul major al tronului, precum și mitropoliții și episcopul (art.76). Condițiile pentru a fi eligibil ca senator sunt asemănătoare celor de la deputați, cu precizarea că aceștia trebuiau să aibă vârsta peste 40 de ani, și să realizeze un venit de cel puțin 800 de galbeni (art.74). Mandatul senatorilor era de 8 ani, ei înnoindu-se pe jumătate o dată la 4 ani (art.78).⁹

La 23 aprilie 1878 este adoptată legea pentru interpretarea legii electorale din 1866, care aduce mai multe precizări. Astfel potrivit acesteia fac parte din colegiul III, al orașelor, toți orașenii care plătesc către stat o dare anuală de 80 de lei, dar nu și cei care au domiciliul în comunele rurale. Mai multe noutăți sunt aduse de această lege în ceea ce privește incompatibilitățile, listele electorale, introducerea cărților de alegător, modul de anunțare a candidaturilor etc.¹⁰

⁹ Ion, Mamina, *Monarhia Constituțională în România. Enciclopedie politică 1866 – 1938*, Editura enciclopedică, București, 2000, p. 55 – 56.

¹⁰ Ibidem, p.57.

În toamna lui 1882, omul politic liberal C.A.Rosetti a lansat o campanie publicistică în cotidianul „Românul”, preconizând o lărgire importantă a electoratului prin desființarea celor două colegii pentru Senat și a cele patru pentru Adunarea Deputaților, și înlocuirea lor cu un singur colegiu, cel al știutorilor de carte, ceea ce ar fi constituit un mare pas înainte spre sufragiul universal.

Mulți oameni politici au considerat prematura o liberalizare atât de radicală a dreptului de vot față de stadiul de dezvoltare civică și culturală a majorității populației. Însă procedura de revizuire a Constituției este pornită în ședința din 22 decembrie 1882, când atât Adunarea Deputaților, cât și Senatul procedează, conform articolului 129 din Constituție, la prima citire a declarației de revizuire și la adoptarea ei.

Prin decretul nr. 1786, Carol I a promulgat revizuirea Constituției, iar prin decretul nr. 1788 din 8 iunie 1884 este promulgată și noua lege electorală (140 de articole), prin care se pune în aplicare noul sistem electoral. Revizuirea privea, în primul, rând extinderea dreptului de vot: prin reducerea numărului colegiilor de la patru la trei pentru alegerea Adunării Deputaților, prin contopirea colegiilor unu și doi (art.58); prin scăderea censului necesar pentru a avea drept de vot (art.59, 60, 61, 67, 68, 69) și prin extinderea scutirilor de cens (art.75).

Astfel, la colegiul I intrau alegătorii cu un venit funciar sau urban de cel puțin 1200 de lei, în colegiul al II-lea intrau orașenii care plăteau un impozit de cel puțin 20 de lei, tot aici intrând și cei cu profesii liberale, ofițerii în retragere și absolvenții învățământului primar, care erau scutiți de cens, iar colegiul al III-lea cuprindea pe cei care plăteau o dare cât de mică, în principal, pe săteni, care votau tot în mod indirect. Din cei 183 de membrii ai Adunării Deputaților, 75 erau aleși de colegiul I, 70 de colegiul II, 38 de colegiul III.¹¹

Pentru Senat, corpul electoral se împarte în fiecare județ în două colegii. Fac parte din primul colegiu cei care au un venit funciar rural sau urban de cel puțin 2000 de lei anual. Nu trebuiau să îndeplinească aceste condiții de cens: foștii și actualii președinți sau vicepreședinți ai vreuncea dintre Adunările Legislative, deputații și senatorii care făcuseră parte din două legislaturi, generalii și coloneii, foștii miniștri sau reprezentanți diplomatici ai țării, membrii Curților de judecată, cei care au o diplomă de doctor sau de licențiat și care și-au exercitat profesia șase ani, membrii Academiei Române. Fac parte din colegiu II toți alegătorii direcți din orașe și comune rurale care au un venit funciar sau urban de la 2000 de lei în jos până la 800, precum și comercianții și industriașii care plătesc patentă. În total Senatul cuprindea 112 membri aleși.¹²

¹¹ Eleodor Focsaneanu, *Istoria constituțională a României (1859-1991)*, Humanitas, București, 1998, p. 83.

¹² Ion, Mamina, *Monarhia Constituțională în România. Enciclopedie politică 1866 – 1938*, Editura enciclopedică, București, 2000, p. 58.

De la câteva mii de alegători direcți, la începutul domniei lui Cuza, s-a trecut în 1866 la câteva zeci de mii de alegători, numărul acestora crescând treptat, mai ales după revizuirea Constituției din 1884. În 1891, s-au înregistrat în cele trei colegii 47.473 de alegători, în primul colegiu figurând 8730 de persoane, iar în cel de-al doilea 18.135. S-a trecut un deceniu mai târziu, în 1901, la 57.347, iar în 1905 cei cu drept de vot în cele trei colegii însumau 93.652 de persoane care votau direct. În ciuda micșorării treptate a censului, în 1913 nu avea, totuși, drept de vot direct decât 1,9% din populația țării, 0,4% pentru Senat și 1,5% pentru Camera. Se adaugă la aceste scăzute procente un număr de 1.139.301 alegători cu drept de vot indirect (15,7% din populație). Adunând cele două categorii reiese că, în preajma Primului Război Mondial, putea vota într-un fel sau altul 17,6% din populația Regatului.¹³

Într-o scrisoare din 7 septembrie 1913 Ion I.C.Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, propune revizuirea Constituției, revizuire care ar fi trebuit să cuprindă și stabilirea unui colegiu unic. În ședința din 24 februarie 1914, M.Orleanu, președintele Adunării Deputaților, propune și el revizuirea Constituției și înlocuirea sistemului electoral majoritar cu sistemul electoral proporțional. Ca răsplătă a modului exemplar în care s-a comportat armata română, compusă în marea ei majoritate din țărani și fii de țărani, Ferdinand I în una din vizitele sale pe front, face promisiunea solemnă că țăraniii vor fi împroprietăriți imediat după încetarea războiului și vor căpăta drepturi politice depline prin desființarea votului cenșitar și introducerea sufragiului universal.¹⁴

Astfel s-a ajuns la revizuirea Constituției din 1917, promulgată de Ferdinand I la 19 iulie 1917. Articolul nr. 57, în noua sa redactare, prevedea ca Adunarea Deputaților se compune din deputați aleși prin vot universal, egal, direct, obligatoriu și secret, iar articolul 67 prevedea că Senatul se compune din senatori aleși și senatori de drept. Norma de reprezentare era de 30000 de locuitori pentru un deputat și 70000 de locuitori pentru un senator.¹⁵

Ambele articole revizuite trimiteau la o viitoare lege electorală, care trebuia de asemenea să fie adoptată după principiile înscrise în articolul 128, alineatul ultim, din Constituție. Anticipând o lege generală electorală procedura votării, cât și compunerea corpurilor legiuitoare au fost statornicite prin trei decrete-legi: Decretul-lege nr. 3102 din 14 noiembrie 1918 pentru Vechiul Regat și Basarabia; Decretul-lege nr. 3620 din 24 august 1919 pentru Bucovina și Decretul-lege nr. 3621 tot din 24 august 1919 pentru Transilvania, Banat, Crișana, Satu-Mare și Maramureș. Adoptarea acestora a făcut posibilă

¹³ Vlad, Georgescu, op.cit., p.151.

¹⁴ Eleodor, Focsaneanu, *Istoria constituțională a României (1859-1991)*, Humanitas, București, 1998, p. 87

¹⁵ George, Alexianu, „Regimul electoral în România” în *Enciclopedia României*, volumul I, *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1938, p.237.

organizarea, în noiembrie 1919, a primelor alegeri parlamentare din România, bazate pe votul universal.¹⁶

Cerințele de vârstă pentru a putea alege erau de 21 de ani pentru Adunarea Deputaților și de 40 de ani pentru Senat. Cerințele pentru a putea fi ales în corpurile legiuitoare, precum și situațiile de incapacitate, nedemnitate sau incompatibilitate sunt cele deja stabilite prin vechile legi.¹⁷

Regele Ferdinand I va sancționa și promulga o nouă Constituție, prin Decretul regal nr. 1366 din 28 martie 1923, iar a doua zi aceasta este publicată în Monitorul Oficial (nr. 282). Noua Constituție proclama votul universal, egal, direct, obligatoriu și secret (art.64), dar cu precizarea că dreptul de vot era exercitat pe baza legislației electorale anterioare, care restrângea dispozițiile constituționale, de vreme ce femeile și militarii nu se bucurau de acest drept. Pentru Adunarea Deputaților, alegerile se organizau pe circumscripții electorale egale cu un județ (art.65), mandatul durând 4 ani (art.62), iar condițiile de eligibilitate rămânând cele din vechea Constituție.

Senatul era alcătuit din senatori aleși și senatori de drept (art.67). Senatorii putea fi aleși de cetățenii români de la vârsta de 40 de ani (art.68). Alegerea senatorilor se făcea de către cetățenii cu drept de vot din circumscripțiile electorale fixate prin lege, de către membrii consiliilor comunale și județene din fiecare județ (art.69), de către membrii camerelor de comerț, de industrie, de muncă și de agricultură, organizați pe circumscripții electorale separate (art.70) și de către profesorii fiecărei universități din țară (art.71). Din categoria senatorilor de drept făceau parte: moștenitorul tronului, mitropolitii, episcopii (atât cei ortodocși cât și cei greco-catolici), capii confesiunilor recunoscute (cu peste 200.000 de credincioși), președintele Academiei Române (art.74). Durata mandatului este redusă la 4 ani, iar condițiile pentru a fi ales se păstrează.¹⁸

După adoptarea Constituției din 29 martie 1923, s-a adoptat și o nouă Lege electorală pentru Adunarea Deputaților și Senat, Legea nr. 1424 din 27 martie 1926 publicată în aceeași zi în Monitorul Oficial (nr.71), care reducea într-o oarecare măsură efectele sufragiului universal asupra unei reprezentări proporționale a națiunii în Parlament.

Promovând interesele marilor partide politice, legea electorală urmărea să le asigure o majoritate confortabilă în Parlament și, în același timp, să înlăture de pe scena vieții politice grupările politice mai mici. Dovada în acest sens este faptul, că toate partidele politice mai importante au aprobat, cu deosebiri de nuanțe, noul sistem electoral.¹⁹

¹⁶ Idem nota 14.

¹⁷ Ion, Mamina, *Monarhia Constituțională în România. Enciclopedie politică 1866 – 1938*, Editura enciclopedică, București, 2000, p.60.

¹⁸ Idem, p. 44 – 45.

¹⁹ Eleodor Focsaneanu, *Istoria constituțională a României (1859-1991)*, Humanitas, București, 1998, p. 89

Introducerea votului universal înlătura toate condiționalitățile de avere, de capacitate etc. Totuși, el pretinde pentru exercitarea lui o serie de condiții: calitatea de cetățean român; sexul masculin, fiind rezervat doar bărbaților; maturitatea judecătii, presupusă a exista pentru toți cei care ating majoratul (pe care codul Civil îl fixează la 21 de ani), iar pentru Senat la cei care au atins vârsta de 40 de ani; aptitudinea intelectuală (deplinătatea facultăților mintale ale celor chemați să exercite dreptul de vot); demnitatea, în sensul că numai cei care nu sunt atinși de nici un fel de nedemnitate sau incompatibilitate sunt admiși a vota sau a fi aleși.²⁰

Caracteristicile sistemului de vot sunt: obligativitatea (votul fiind văzut nu numai ca un drept ci și ca obligație deoarece este un drept social) și egalitatea votului (excluzându-se votul plural sau votul multiplu).²¹

Prin noua lege electorală s-a înlocuit principiul reprezentării proporționale cu cel al primei majoritare, în care repartizarea mandatelor se făcea într-un mod ingenios, dar complicat.²²

Alegerile pentru Adunarea Deputaților se desfășurau astfel: mai întâi se totalizau rezultatele alegerilor pe țară și se calcula procentul obținut de fiecare grupare politică. Gruparea politică care obținea cel mai mare procent, dar nu mai mic de 40%, era declarată grupare majoritară, iar celelalte se numeau grupări minoritare (art.90). Se calculau apoi procentele obținute în fiecare circumscripție, iar acolo unde una din grupările politice obținea majoritatea absolută (cel puțin 50%) acea grupare primea în circumscripția respectivă numărul de mandate conform procentului realizat (art.91).

Se scădea, din numărul total al mandatelor pe țară, numărul mandatelor atribuite în circumscripțiile în care se realizase o majoritate absolută (art.92), iar mandatele ramase din aceste circumscripții, împreună cu mandatele din circumscripțiile în care nici o grupare nu realizase majoritatea absolută, se totalizau și se împărțeau astfel: gruparea declarată majoritară primea 50% din aceste mandate, „prima electorală”, iar celelalte 50% erau împărțite proporțional între toate grupările, inclusiv cea majoritară (art.93).

Grupările, politice care nu obțineau cel puțin 2% pe țară nu luau parte la această împărțire (art.94, alin. IV), dar primeau, așa cum se arată mai sus, mandatele din circumscripțiile în care avuseseră majoritatea absolută.

La alegerile pentru Senat, toate mandatele din fiecare circumscripție reveneau partidului care obținuse cele mai multe voturi (sistemul majorității relative).

²⁰ Ion, Mamina, *Monarhia Constituțională în România. Enciclopedie politică 1866 – 1938*, Editura enciclopedică, București, 2000, p.62.

²¹ George, Alexianu, „Regimul electoral în România” în *Enciclopedia României*, volumul I, *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1938, p.238.

²² Pentru o analiză detaliată a sistemului și a efectelor sale a se vedea Cristian, Preda, „Influența sistemelor electorale asupra sistemului de partide în România interbelică” în *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. II, no. 1, 2002, p. 15 - 77.

Acest sistem al primei majoritare a fost criticat încă din acea epocă. Astfel George Alexianu analizează câteva mari inconveniente ale acestui sistem.²³ Primul ar fi acela că potrivit Constituției alegerea și desemnarea deputaților trebuie să se facă de corpul electoral al județului, însă prin modul de repartizare al mandatelor se dă alegerea și desemnarea deputaților către un corp electoral al întregii țări, creându-se astfel o circumscripție națională.

O a doua critică vizează faptul că prin modul de repartizare a mandatelor se încalcă principiul egalității votului deoarece prin prima majoritară se încalcă principiul proporționalității.

O altă constatare a lui Alexianu este aceea că legea electorală a creat în chip legal partidele politice, deoarece nu mai dă dreptul sa candideze decât celor care sunt înregimentați politic într-un partid, confundând totodată națiunea cu partidele politice.²⁴

Nu este mai puțin adevărat că această lege a introdus un cadru unitar de desfășurare a alegerilor la scara întregii țări, ceea ce constituie în viziunea unor cercetători un aspect pozitiv.

Regimul electoral va fi schimbat radical în momentul instaurării monarhiei autoritare a lui Carol al II – lea. Prin Decretul regal nr. 1045 din 27 februarie 1938 Carol al II-lea a promulgat o noua Constituție, prin care drepturile electorale erau restrânse. Dispozițiile constituționale privind dreptul de vot rămân destul de vagi, ele fiind date în ideea completării lor ulterioare printr-o lege electorală. Se va substitui votul universal cu o formă hibridă care avea la bază ideea integrării alegătorului într-o profesiune, căutându-se a se cimenta o solidaritate profesională.²⁵

Astfel pentru a avea dreptul de a alege trebuia să ai peste 30 de ani și să lucrezi, fie în agricultură sau în munca manuală, fie în comerț sau industrie, fie în ocupații intelectuale (art.61). Pentru Adunarea Deputaților durata mandatului era de 6 an; iar vechile condiții pentru a fi ales se păstrează, adăugându-se necesitatea de a avea vârsta de cel puțin 30 de ani.

Senatorii erau fie numiți de rege, fie de drept, fie aleși (art.63). Proporția dintre cei numiți și cei aleși era de jumătate. Senatori de drept erau: moștenitorul tronului, principii din familia regală, patriarhul, mitropoliții și episcopii, precum și capii confesiunilor recunoscute; totodată, deveneau senatori de drept și cei care erau senatori de drept la data promulgării Constituției. Conform acestor reglementări, senatorii de drept putea fi numai deținătorii unor înalte funcții, în care bineînțeles erau aleși de puterea executivă, și astfel rămâneau dependenți de

²³ George, Alexianu, „Regimul electoral în România” în *Enciclopedia României*, volumul I, *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 244.

²⁴ Pentru comentariul afirmațiilor lui Alexianu a se vedea Cristian, Preda, „Influența sistemelor electorale asupra sistemului de partide în România interbelică” în *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. II, no. 1, 2002, p. 32 – 33.

²⁵ Ioan, Stanomir, „Geneza unui regim autoritar: Constituția din 1938” în *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. I, no. 2, 2001, p. 377.

acesta, deoarece se prevedea în mod expres că pierdeau o dată cu funcția deținută și mandatul de senator de drept (art.64). Mandatul senatorilor dura 9 ani, ei reînnoindu-se cu o treime la fiecare 3 ani.²⁶

Această constituție modifica caracterul votului acesta transformându-se din vot universal, direct, egal și secret, în vot secret, obligatoriu și exprimat prin scrutin uninominal pe circumscripții care să asigure reprezentarea felului de îndeletnicire a alegătorilor. Se deschide astfel posibilitatea introducerii votului indirect, plural sau capacitar. O inovație era acordarea dreptului de vot femeilor care aveau dreptul de a participa la desemnarea deputaților, dar în ceea ce privește eligibilitatea nu se bucurau de ea decât în cazul Senatului.²⁷

Înaltul Decret regal nr. 3051 din 5 septembrie 1940 suspenda Constituția din 27 februarie 1938, iar prin Înaltul Decret regal nr. 1626 din 31 august 1944 este repusă parțial în drepturi Constituția de la 1923. Prin Decretul nr.2218 din 13 iulie 1946 privind exercitarea puterii legislative se consideră că prevederile referitoare la Senat și Adunarea Deputaților se vor considera doar pentru Adunarea Deputaților (art. 18); se spunea că „Femeile au drept de vot și pot fi alese în Adunarea Deputaților în aceleași condițiuni ca și bărbații.” (art. 2,alin. final); un alt principiu constituțional stabilit aici este acela al votului universal, egal, direct și secret (art. 3).²⁸

La 15 iulie 1946 se dădea Legea nr. 560 privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaților care confirma acordarea dreptului de vot femeilor și militarilor. Pe baza acestor acte normative se organizează alegerile generale din 19 noiembrie 1946, falsificate în mod grosolan de către comuniști. Prin Legea nr. 19 din 22 ianuarie 1948 se modifica Legea nr. 560 din 15 iulie 1946, coborându-se limita de vârstă pentru alegători, de la 21 de ani la 20 de ani (art.1) și prevăzându-se eligibilitatea funcționarilor publici și a militarilor activi (art.4, alin.I). Printr-un alt act normativ din 24 februarie 1948 Adunarea Deputaților este înlocuită cu Marea Adunare Națională, noul Parlament unicameral al României.²⁹

Odată cu instaurarea regimului comunist în România legislația electorală a devenit și ea o modalitatea de manipulare și de controlare a populației, procesele electorale transformându-se, în lipsa unui pluriparidism autentic, în simple formalități care aveau drept scop consacrarea regimului și a liderului.

²⁶ Ion Muraru; Gheorghe Iancu; Pucleanu, Mona-Lisa; Popescu, Corneliu-Liviu, *Constituțiile române. Texte. Note. Prezentare comparativă*, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 1993.

²⁷ Ioan, Stanomir, „Geneza unui regim autoritar: Constituția din 1938” în *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. I, no. 2, 2001, p. 379.

²⁸ Eleodor, Focsaneanu, *Istoria constituțională a României (1859-1991)*, Humanitas, București, 1998, p. 94 – 96.

²⁹ Pentru o analiză a transformării regimului electoral a se vedea Ioan, Stanomir, „23 august 1944 – 30 decembrie 1947. Regimuri politice și constituționale” în *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. IV, no. 3, 2004, p. 609 – 631.

SISTEMUL ELECTORAL DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST

Drd. Mihaela MELINTE*

Romanian Electoral System during the Communist Regime

Abstract: This paper is an attempt to analyse the Romanian electoral system and the elections during the communist regime, through a comparative approach, focusing on the existing legal settlement (also declared as democratic), and on the real, concrete ways, in which the elections of that time got on their way, being just a simulation of what we normally call “elections” in a democratic system. When analyzing the stipulations of 1946, 1952 and 1974 electoral laws we discover a series of extremely important elements in order to a better understanding of the electoral process during that period; these stipulations refer not only to the people who had the right to elect and to be elected, but also to the electoral colleges and the number of the deputies and local counselors who were elected in every electoral college.

Key words: communism, electoral laws, colleges, elections

Introducere

Istoria guvernământului reprezentativ elucidează o serie de observații importante privind rolul și semnificația alegerilor. După cum remarca și Bernard Manin¹, ideea de reprezentare nu a fost asociată întotdeauna cu pledoaria pentru democrație, după cum democrația (cel puțin din perspectiva teoriilor clasice) mult timp a ignorat total legitimitatea oferită de actul de a alege. Votul nu reprezintă întotdeauna un semn al alegerii, deși cuvântul *alegeri* este utilizat atât pentru a desemna competițiile electorale democratice, cât și pentru a indica o formă coruptă a acțiunii de a vota, întâlnită în statele nedemocratice. În cazul acestora din urmă, alegerile reprezintă mai curând o modalitate de consacrare rituală a puterii, care le amintește cetățenilor datoria de a accepta necondiționat deciziile regimului și uneori un mijloc de a-i identifica pe adversarii acestuia (cum ar fi cei care nu se prezintă la vot sau cei care, deși nu sunt protestatari activi, nu dau dovadă de entuziasm în tot acest proces).

Dacă într-un regim democratic votul și participarea electorală extinsă garantează trecerea pașnică de la o guvernare la alta și legitimează transformările prin care trece regimul, în statele nedemocratice el este utilizat pentru a asigura stabilitatea, intangibilitatea regimului. În aceste condiții, întrebarea care apare în mod automat este dacă studiul sistemelor electorale are vreo semnificație în

* Asist.univ.drd., Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța.

¹ Bernard Manin, „Volonté générale ou délibération? Esquisse d’une théorie générale de la délibération politique”, în *Le Débat*, Paris, no. 33, 1985, pp. 72-93.

cazul în care nu ne referim la democrații. Aceasta deoarece sistemele electorale sunt cele prin intermediul cărora se realizează o alegere, iar în ceea ce privește regimurile nedemocratice, utilizarea lor pur formală face lipsită de orice importanță analiza lor. În acest sens, studiul sistemelor electorale într-un regim nedemocratic are teme doar atunci când se dorește a se identifica măsura în care acestea sunt susceptibile de a deschide breșe pentru participarea politică autentică, sau, din contră, îndepărtează această posibilitate. Am putea spune, în acest caz, că, prin raportare la toriile democrației, din punct de vedere funcțional statele nedemocratice nu posedă sisteme electorale autentice.

Lucrarea de față încearcă să abordeze problematica sistemului electoral românesc și a alegerilor din timpul regimului comunist, prin intermediul unei prezentări comparative, pe de o parte a reglementărilor legale (și declarat democratice) existente și, pe de altă parte, a modalităților reale, concrete, în care s-au desfășurat procesele electorale din această perioadă, ele fiind doar o simulare a ceea ce denumim în mod normal „alegeri” într-un regim democratic.

Sistemul electoral al României în anul 1946

După înlăturarea regimului antonescian, la 23 august 1944, de către regele Mihai I, cu sprijinul forțelor democratice din opoziție, a fost repusă în vigoare Constituția din 1923, iar puterea legislativă era exercitată de către rege, la propunerile Consiliului de Miniștri. Doi ani mai târziu, prin Decretul emis la 13 iulie 1946 de guvernul procomunist condus de Petru Groza, se prevedea desființarea Senatului, Reprezentanța Națională urmând să aibă o singură cameră, Adunarea Deputaților². Astfel, după opt decenii de existență, parlamentul bicameral era desființat, deoarece comuniștii considerau Senatul un obstacol în calea instaurării dominației lor politice.

Tot la data de 13 iulie 1946 este votată și *Legea nr. 560 privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaților*, promulgată prin Decretul nr. 2219 din aceeași zi și conform acesteia, mandatul deputaților Marii Adunări Naționale era de 4 ani, iar pentru această funcție erau eligibili cetățenii români în vârstă de cel puțin 25 de ani împliniți, care aveau domiciliul în România³. Erau, de asemenea, eligibili funcționarii publici, cu excepția militarilor activi (care puteau fi aleși doar dacă îndeplineau funcția de ministru sau subsecretar de Stat) și a membrilor Corpului Judecătoresc⁴. Aveau dreptul să voteze cetățenii români în vârstă de cel puțin 21 de ani împliniți⁵; Femeile aveau drept de vot și puteau fi alese în aceleași condiții ca și bărbații⁶. Persoanele care dobândiseră cetățenia română prin naturalizare nu

² Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României*, ediția a treia, Editura Meronia, București, 2002, p. 58.

³ *Legea nr. 560/1946 privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaților*, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 161 din 15 iulie 1946, art. 2.

⁴ *Ibidem*, art. 4.

⁵ *Ibidem*, art. 1.

⁶ *Ibidem*, art. 3.

aveau drept de vot și nu erau eligibile pentru Adunarea Deputaților decât după 6 ani de la data naturalizării⁷.

Conform prevederilor legale, alegerea se făcea în circumscripții electorale, prin vot universal, direct și secret, tipul de sistem electoral fiind acela al reprezentării proporționale pe liste⁸. Listele trebuiau să cuprindă un număr de candidați egal cu cel al deputaților care urmau a fi aleși în circumscripția respectivă și puteau fi depuse până cel târziu cu 20 de zile înainte de data alegerilor. Propunerea pentru componența listelor trebuia să vină de la un număr de cel puțin 20 de alegători din circumscripția electorală respectivă și trebuia să fie însoțită de o declarație de acceptare din partea candidaților propuși.

Fiecare județ constituia o circumscripție electorală, iar municipiul București și județul Ilfov reprezentau circumscripții diferite. În ceea ce privește numărul deputaților aleși în fiecare circumscripție, acesta era calculat în funcție de populația fiecărui județ în parte. În acest sens, se alegea un deputat pentru fiecare 40.000 de locuitori. Dacă într-o circumscripție restul de locuitori depășea 20.000, se dădea dreptul pentru încă un mandat; fracțiunile mai mici se neglija⁹. Cetățenii cu drept de vot erau înscrși în registrul electoral al comunei unde domiciliau, iar cei domiciliați în străinătate puteau cere înscrierea în registrul electoral al Municipiului București¹⁰. După definitivarea registrelor electorale, legea prevedea eliberarea de certificate de alegător, care cuprindeau datele necesare identificării alegătorului și circumscripției electorale în care acesta avea drept de vot, precum și numărul sub care era înscris în registrul electoral.

Foarte interesant este modul în care fiecare formațiune politică își dobânda sigla. În conformitate cu articolul 25 al legii electorale din 1946, Comisia electorală centrală era cea care trebuia să întocmească, din oficiu, un tabel cu mai multe însemne electorale, dintre care fiecare partid trebuie să-și aleagă unul¹¹. Dacă două sau mai multe partide optau pentru același însemn electoral, acesta din urmă revenea partidului care a făcut primul cererea în acest sens. După atribuire, aceste însemne deveneau proprietatea definitivă și permanentă a respectivei grupări politice și nu mai puteau fi eliminate din tabelul însemnelor electorale.

De asemenea, un element deosebit de important care apare menționat la articolul 34 al legii face referire la faptul că alegerile se pot desfășura chiar dacă într-o circumscripție nu s-a depus decât o singură listă de candidați. Cu alte cuvinte, alegerile puteau avea loc și în absența minimei dovezi de pluripartidism sau pluralism al opțiunilor.

În ceea ce privește repartizarea mandatelor pentru deputați, aceasta se făcea pentru fiecare circumscripție electorală, prin binecunoscuta metodă

⁷ *Ibidem*, art. 5.

⁸ *Ibidem*, art. 9, art. 27.

⁹ *Ibidem*, art. 10.

¹⁰ *Ibidem*, art. 11.

¹¹ *Ibidem*, art. 25.

d'Hondt¹². În cadrul acesteia, seria divizorilor este suita numerelor întregi: 1, 2, 3, 4... Numărul de voturi obținute de fiecare listă este împărțit succesiv la seria de divizori. În cadrul fiecărei circumscripții se fac atâtea împărțiri câte mandate sunt de repartizat, iar cel mai mic dintre cături reprezintă coeficientul electoral. Locurile sunt atribuite listelor în ordinea numerelor celor mai mari obținute după această operațiune, în sensul că fiecare listă va primi atâtea mandate de câte ori coeficientul electoral este cuprins în numărul voturilor obținute¹³. Conform legii electorale din România, atribuirea mandatelor începea cu lista care a obținut cele mai multe voturi și continua până la repartizarea completă a mandatelor¹⁴; nu exista, așadar, prag electoral. În situația în care într-o circumscripție electorală era ales un singur deputat, mandatul se atribuia listei care a obținut majoritatea relativă¹⁵, iar în caz de paritate între două sau mai multe liste, atribuirea mandatului de făcea prin tragere la sorți¹⁶. Camera Deputaților nou formată trebuia să valideze rezultatul alegerilor și să judece eventualele contestații care se ridicau în această privință, însă numai cu două treimi din voturile deputaților prezenți, iar deputații nu puteau lua parte la validarea propriei lor alegeri¹⁷. Numărul deputaților aleși în fiecare circumscripție electorală era prezentat în anexa Legii electorale, conform tabelului de mai jos¹⁸:

Nr. crt.	Județul	Numărul deputaților
1	Alba	6
2	Arad	12
3	Argeș	67
4	Bacău	8
5	Baia	5
6	Bihor	13
7	Botoșani	6
8	Brașov	5
9	Brăila	7
10	Buzău	9
11	Caraș	5
12	Câmpulung	3
13	Ciuc	4

¹² Elaborată de juristul și matematicianul belgian Victor d'Hondt și utilizată din 1899, este o specie a metodei celei mai puternice medii.

¹³ Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, Editura Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1999, pp. 80-82.

¹⁴ *Legea nr. 560/1946*, art. 56.

¹⁵ Adică cel mai mare procent de voturi, indiferent cât ar fi fost acesta.

¹⁶ *Legea nr. 560/1946*, art. 56. Numărul deputaților aleși în fiecare circumscripție electorală era prezentat în anexa Legii electorale.

¹⁷ *Ibidem*, art. 58.

¹⁸ *Ibidem*, art. 72.

14	Cluj	8
15	Constanța	8
16	Covurlui	6
17	Dâmbovița	9
18	Dolj	13
19	Dorohoi	5
20	Făgăraș	3
21	Falciu	3
22	Gorj	6
23	Hunedoara	8
24	Ialomița	9
25	Iași	9
26	Municipiul București	30
27	Județul Ilfov	10
28	Maramureș	4
29	Mehedinți	8
30	Mureș	7
31	Muscel	4
32	Năsăud	4
33	Neamț	6
34	Odorhei	3
35	Olt	5
36	Prahova	16
37	Putna	6
38	Râmnicu - Sărat	5
39	Roman	4
40	Romanați	8
41	Satu-Mare	7
42	Sălaj	9
43	Severin	7
44	Sibiu	5
45	Someș	5
46	Suceava	3
47	Târnava - Mare	4
48	Târnava - Mică	4
49	Tecuci	5
50	Teleorman	10
51	Timiș - Torontal	13

Alegerile pentru Camera Deputaților din 19 noiembrie 1946 au fost falsificate de către guvernul Petru Groza, pentru a permite „comuniștilor și

aliaților lor vremelnici să-și întărească poziția în viața politică a țării, să scoată în afara legii și să desființeze partidele democratice de opoziție, iar după abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947, să acapareze întreaga putere în stat¹⁹. Conform datelor oficiale, rezultatele obținute la alegerile din noiembrie 1946 au fost următoarele:

- Blocul Partidelor Democratice ar fi obținut 4.773.689 de voturi (69,81%) și 347 de mandate, dintre care 68 – Partidul Comunist Român, 81 – Partidul Social Democrat, 70 – Frontul Plugarilor, 75 – Partidul Național Liberal (Gheorghe Tătărescu), 20 – Partidul Național Țărănesc (Anton Alexandrescu), 26 – Partidul Național Popular, 8 – independenți;
- Partidul Național Țărănesc – 881.304 de voturi (12,88%) și 33 de mandate;
- Uniunea Populară Maghiară – 568.862 de voturi (8,32%) și 29 de mandate;
- Partidul Național Liberal – 259.068 de voturi (3,78%) și 3 mandate;
- Partidul Țărănesc Democrat (dr. N. Lupu) – 161.314 de voturi (2,36%) și 2 mandate²⁰.

Martie 1948 – noi alegeri generale

Principala schimbare care a urmat semnării de către rege a Actului de abdicare, la data de 30 decembrie 1948 și abrogării Constituției din 1923, a fost stabilirea șefului statului în forma unui organism colectiv, numit inițial „Preșidium”, al cărui președinte era C.I. Parhon²¹. Ulterior, va avea loc și o reconfigurare a Consiliului de Miniștri, al cărui președinte, Petru Groza, va avea sarcina de a forma un nou guvern.

Prin abrogarea Constituției, Adunarea Deputaților ar fi trebuit să fie considerată dizolvată, deoarece ea fusese aleasă și își desfășurase activitatea în baza acestei Constituții; după terminarea vacanței, aceasta își va relua însă activitatea, va vota și va adopta legi ca și cum Constituția încă ar fi fost în vigoare. În acest sens, ea va vota Legea nr. 9 din 22 ianuarie 1948, care modifica Legea nr. 560 din 15 iulie 1946 cu privire la alegerile pentru Adunarea Deputaților²². Noua lege cobora limita de vârstă pentru alegători, de la 21 la 20

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ I. Scurtu, I. Alexandrescu, I. Bulei, I. Mamina, *op. cit.*, p. 68.

²¹ Barbu B. Berceanu, *Istoria constituțională a României în context internațional (comentată juridic)*, Editura Rosetti, București, 2003, p. 456. Ceilalți membri ai acestui organism colectiv erau Mihail Sadoveanu, Ștefan Voitec, Gheorghe C. Stere și Ion Niculi.

²² Publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 19 din 23 ianuarie 1948.

de ani (art.1) și prevedea eligibilitatea funcționarilor publici și a militarilor activi (art.4, alin.1)²³.

La data de 24 februarie 1948 se votează *Legea pentru dizolvarea Adunării Deputaților, reștermentarea convocării Marii Adunări Naționale*²⁴ și trecerea puterii legislative asupra guvernului și se fixează data alegerilor. Eleodor Foșeneanu remarcă faptul că prin adoptarea acestei legi aveau loc două încălcări grave ale unor principii de bază: „principiul separației puterilor în stat (prin trecerea puterii legislative asupra guvernului) și principiul general de drept public potrivit căruia o putere încredințată de popor nu poate fi transferată (*Delegata potestas non delegatur*)²⁵.

Conform prevederilor acestei legi, corpul electoral a fost convocat pentru data de 28 martie 1948, iar Marea Adunare Națională care urma a fi aleasă trebuia să elaboreze Constituția Republicii Populare Române, după care să exercite pentru toată durata legislaturii atribuțiile de adunare legislativă ordinară²⁶.

La alegerile care au avut loc pe 28 martie 1948 au participat următoarele formațiuni politice²⁷:

- Frontul Democrației Populare (format din Partidul Muncitoresc Român²⁸, Uniunea Populară Maghiară, Frontul Plugarilor și Partidul Național Popular), care a obținut 6.959.936 de voturi (93,2%) și 405 mandate;
- Partidul Național Liberal Petre Bejan, disidență desprinsă din grupul condus de Gheorghe Tătărescu, care a obținut 212.438 de voturi (2,8%) și 7 mandate;
- Partidul Țărănesc Democrat, condus de dr. Nicolae Lupu, care a obținut 50.532 de voturi (0,7%) și 2 mandate.

Majoritatea guvernamentală era, așadar, formată din 405 mandate, iar opoziția din 9 mandate. Acestea au fost ultimele alegeri, după instaurarea regimului comunist, la care au mai participat și forțele democratice. La scrutinurile care au urmat, comuniștii împreună cu organizațiile controlate de ei, constituite în Frontul Democrației Populare (până în 1968), Frontul Unității Socialiste (F.U.S., între 1968 și 1980) și Frontul Democrației și Unității Socialiste

²³ Pentru mai multe detalii, vezi Eleodor Foșeneanu, *Istoria constituțională a României 1859 – 1991*, ediția a II-a revăzută, Editura Humanitas, București, 1998, p. 116.

²⁴ *Ibidem*. Se schimbă, așadar, numele Adunării Deputaților anticipat, prin intermediul unei legi ordinare.

²⁵ E. Foșeneanu, *op. cit.*, p. 116.

²⁶ *Legea pentru dizolvarea Adunării Deputaților, reștermentarea convocării Marii Adunări Naționale și trecerea puterii legislative asupra guvernului*, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 46 din 24 februarie 1948, art. 3.

²⁷ E. Foșeneanu, *op. cit.*, pp. 116-117.

²⁸ Format prin fuziunea, la 23 februarie 1948, a Partidului Social-Democrat Român cu Partidul Comunist Român.

(F.D.U.S., între 1980 și 1989), vor organiza alegeri „mimate”, în care vor obține majoritatea mandatelor²⁹.

Marea Adunare Națională s-a întrunit pentru prima dată pe 6 aprilie 1948, iar după validarea mandatelor, pe 8 aprilie 1948, președintele Consiliului de Miniștri, Petru Groza, a propus un proiect de Constituție, care fusese publicat anterior în organul central al P.C.R.³⁰ Până la întrunirea acesteia³¹, puterea legislativă a fost exercitată de către Guvern sub rezerva ratificării. La 13 aprilie 1948, Constituția Republicii Populare Române era adoptată în unanimitate de cei 401 de deputați prezenți și promulgată prin Decretul nr. 729 din aceeași zi³².

Legea electorală din 1952

Adoptată ca urmare a modificării Constituției din 1948 prin Constituția Republicii Populare Române din 1952, aceasta modifică unele prevederi ale vechii legi electorale. Conform noii legi, vârsta minimă pentru ca o persoană să poată avea drept de vot nu mai este 21, ci 18 ani, iar vârsta minimă pentru ca un individ să poată fi ales deputat coboară de la 25 la 23 de ani³³. Numărul de locuitori pentru care se atribuie un mandat de deputat rămâne același, 40.000.

O noutate prezentă în legea electorală din 1952 se referă la posibilitatea oferită candidaților de a-și face publicitate electorală: „organizațiile oamenilor muncii, precum și toți oamenii muncii, cetățeni ai Republicii Populare Române, au dreptul nestânjenit de popularizare prin presă, adunări și alte mijloace, a candidaților propuși”³⁴.

Procedura tehnică de alegere este și ea diferită față de cea utilizată până atunci. Dacă la alegerile ținute conform legii 560/1946 fiecare alegător pune ștampila pe lista partidului pe care dorea să-l voteze, conform noii legi „alegătorul votează în cabina sau camera de votare, lăsând neatins pe buletinul de vot numele candidatului pe care îl votează și ștergând cu creionul numele candidaților pe care nu îi votează”³⁵. Putem observa de aici și o altă schimbare majoră: tipul de sistem electoral se schimbă, de la reprezentarea proporțională pe liste la un scrutin majoritar, în care fiecare alegător vota o singură persoană în circumscripția din care făcea parte. Era declarat deputat în Marea Adunare

²⁹ I. Scurtu *et. al.*, *op. cit.*, p. 68.

³⁰ „Scînteia”, nr. 1066 de luni, 8 martie 1948.

³¹ Adică în perioada așa-numitului „vid constituțional”, care a durat din 30 decembrie 1947 până în 13 aprilie 1948.

³² Această ordine constituțională hotărâtă în aprilie 1948 va dura până în decembrie 1989, timp în care a fost supusă unui număr de 24 de modificări, dintre care două totale, care au dat naștere Constituțiilor Republicii Socialiste Române din 1952 și 1965.

³³ *Legea nr. 9/1952 pentru alegerea deputaților în Marea Adunare Națională*, publicată în „Buletinul Oficial” al Marii Adunări Naționale a R.P.R., nr. 1 din 27 septembrie 1952, art. 2-3.

³⁴ *Ibidem*, art. 45.

³⁵ *Ibidem*, art. 71.

Națională deputatul care întrunea cel puțin jumătate plus unu din numărul total al voturilor valabil exprimate în circumscripția electorală respectivă. Dacă în aceeași circumscripție erau mai mulți candidați și niciunul nu întrunea majoritatea voturilor, se declara balotaj între primii doi candidați care au întrunit cel mai mare număr de voturi și se stabilea o dată pentru al doilea tur de scrutin, care trebuia să aibă loc într-un interval de două săptămâni de la data primelor alegeri³⁶. Dacă, din orice cauză, în timpul unui mandat, un loc de deputat se vacantează, în circumscripția electorală respectivă sunt fixate noi alegeri, care trebuie să aibă loc în cel mult două luni de la data declarării vacanței.

Un alt element de noutate adus de legea nr. 9/1952 se referă la prezența în textul legii a unui articol care stipulează faptul că alegerile dintr-o circumscripție sunt valabile dacă la urne s-au prezentat jumătate plus unu din numărul total al alegătorilor³⁷. În cazul în care acest procent nu este îndeplinit, comisia electorală stabilește repetarea alegerilor într-un interval de maxim două săptămâni de la data primelor alegeri.

Procedura de alegere a deputaților în sfaturile populare

La 26 septembrie 1953, Marea Adunare Națională adoptă *Decretul nr. 391*³⁸ privind alegerea deputaților în sfaturile populare, conform căruia alegerile se fac pe circumscripții electorale, în fiecare dintre acestea alegându-se câte un singur deputat. Pentru alegerea deputaților în sfaturile populare regionale, raionale, orașenești, ale raioanelor de oraș și ale comunelor, numărul circumscripțiilor electorale era reglementat în articolul 25 al legii, în funcție de mărimea populației³⁹:

1. Pentru alegerile în sfaturile populare regionale:

Nr. crt.	Mărimea populației regiunii	Numărul de circumscripții
1	Până la 600.000 de locuitori	O circumscripție la 7.000 de locuitori
2	Între 600.000 și 800.000 de locuitori	O circumscripție la 8.000 de locuitori
3	Între 800.000 și 1.000.000 de locuitori	O circumscripție la 9.000 de locuitori
4	Peste 1.000.000 de locuitori	O circumscripție la 10.000 de locuitori

³⁶ *Ibidem*, art. 91-92.

³⁷ *Ibidem*, art. 89.

³⁸ *Decretul nr. 391/1953 privind alegerea deputaților în sfaturile populare*, publicat în „Buletinul Oficial” nr. 35 din 26 septembrie 1953. Acest decret abroga *Legea nr. 6 din 8 septembrie 1950 pentru alegerea deputaților în Sfaturile Populare*.

³⁹ Sursa: *Decretul nr. 391/1953*, art. 25.

2. Pentru alegerile în Sfatul Popular al Municipiului București, câte o circumscripție electorală la fiecare 3.000 de locuitori;
3. Pentru alegerile în Sfaturile Populare ale raioanelor municipiului București, câte o circumscripție electorală la fiecare 500 de locuitori, dar nu mai mult de 250 de circumscripții pentru fiecare raion;
4. Pentru alegerile în Sfaturile Populare orașenești:

Nr. crt.	Mărimea populației orașului	Numărul de circumscripții
1	Până la 10.000 de locuitori	35
2	Între 10.000 și 50.000 de locuitori	O circumscripție la 300 de locuitori, dar nu mai mult de 125 de circumscripții
3	Între 50.000 și 100.000 de locuitori	O circumscripție la 400 de locuitori, dar nu mai mult de 200 de circumscripții
4	Peste 100.000 de locuitori	O circumscripție la 500 de locuitori, dar nu mai mult de 250 de circumscripții

5. Pentru alegerile în Sfaturile Populare raionale:

Nr. crt.	Mărimea populației raionului	Numărul de circumscripții
1	Până la 35.000 de locuitori	35
2	Între 35.000 și 80.000 de locuitori	O circumscripție la 1.000 de locuitori, dar nu mai mult de 50 de circumscripții
3	Peste 80.000 de locuitori	O circumscripție la 1.300 de locuitori, dar nu mai mult de 65 de circumscripții

6. Pentru alegerile în Sfaturile Populare comunale:

Nr. crt.	Mărimea populației comunei	Numărul de circumscripții
1	Până la 1.000 de locuitori	9
2	Între 1.000 și 7.000 de locuitori	O circumscripție la 100 de locuitori, dar nu mai mult de 35 de circumscripții
3	Peste 7.000 de locuitori	O circumscripție la 200 de locuitori, dar nu mai mult de 45 de circumscripții

Conform articolului 49 al Decretului, dreptul de a depune candidaturi pentru alegerea deputaților în Sfaturile Populare este asigurat „tuturor organizațiilor oamenilor muncii: sindicatelor, cooperativelor, organizațiilor Partidului Muncitoresc Român, organizațiilor de tineret și altor organizații de masă și asociații culturale”. Procedura de alegere, dar și cea de validare a rezultatelor și de organizare – atunci când era cazul – a unui al doilea tur de scrutin erau aceleași ca și în cazul alegerilor generale, reglementate prin legea nr. 9/1952.

În ceea ce privește membrii de partid, trebuie menționat faptul că, după cel de-al doilea Congres al Partidului Comunist, care a avut loc în decembrie 1955, s-a înregistrat o creștere continuă a numărului acestora. Într-un raport din anul 1960, Gheorghe Gheorghiu Dej afirma că în luna iunie a aceluși an erau 834.600 de membri ai partidului, dintre care 148.000 erau membri candidați, ceea ce însemna cu 40% mai mulți decât la Congresul precedent, din 1955⁴⁰. Așadar, cea mai mare creștere se înregistrase la candidați, care, în 1955, număraseră doar 56.583; această creștere era un indiciu al recrutării făcute de organizațiile de partid înaintea Congresului. Calitativ totuși, partidul avea destule lipsuri, dacă ne gândim numai la faptul că, în ceea ce privește compoziția socială, cu greu fusese atins procentajul de muncitori minim cerut de partid în rezoluțiile lui din 1952 și 1955, deoarece ei cu greu ajunseseră să reprezinte 51% din membrii partidului⁴¹.

Legea nr. 28 din 29 decembrie 1966 cu privire la alegerea deputaților în Marea Adunare Națională și în Consiliile Populare abrogă legile electorale anterioare și impune – ca principal element de noutate – creșterea duratei mandatului deputaților de la 4 la 5 ani (în conformitate cu articolul 45 al Constituției Republicii Socialiste România din 1965), dar și a numărului deputaților din Marea Adunare Națională, de la 414 la 465, păstrând tipul de sistem electoral majoritar, în care era ales un singur deputat în fiecare circumscripție electorală⁴².

Schimbări majore în legea electorală din 1974

Legea electorală a Republicii Socialiste România nr. 67 din 20 decembrie 1974 cuprinde o serie de modificări majore față de reglementarea de până atunci. Pornindu-se de la prevederile Constituției din 1965, în legea electorală din 1974 este prevăzut rolul care revine, în organizarea și desfășurarea alegerilor și depunerea candidaturilor, Frontului Unității Socialiste (F.U.S.), cel mai larg organism politic permanent, aflat sub conducerea Partidului Comunist Român. În acest sens, legea este foarte clară în ceea ce privește rolul major al F.U.S. în desfășurarea alegerilor: acesta organiza, sub conducerea Partidului Comunist

⁴⁰ Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, Editura Litera, București, 1994, p. 355.

⁴¹ *Ibidem*, p. 356.

⁴² *Legea nr. 28/1966 cu privire la alegerea deputaților în Marea Adunare Națională și în Consiliile Populare*, publicată în „Buletinul Oficial”, nr. 86 din 29 decembrie 1966, art. 5.

Român, participarea cetățenilor la desfășurarea alegerilor, campaniile electorale și propunea candidați de deputați pentru Marea Adunare Națională și consiliile populare. Așadar, dreptul de a depune candidaturi revenea numai F.U.S., și tot același organism este cel care, odată candidaturile rămase definitive, avea libertatea de a populariza „în adunări, prin presă, radio, televiziune sau alte mijloace de publicitate” candidații propuși⁴³.

Pentru fiecare circumscripție electorală se pot depune mai multe candidaturi, urmând a fi ales câte un singur deputat. Durata mandatului deputaților Marii Adunări Naționale, ai consiliilor populare județene și al municipiului București este neschimbată față de legea anterioară (rămânând de 5 ani), însă conform legii din 1974, deputații consiliilor populare municipale, ai consiliilor sectoarelor municipiului București, ale orașelor și comunelor se alegeau o dată la 2 ani și jumătate⁴⁴.

Legea nr. 67/1974 ținea cont de prevederile Constituției privind reducerea numărului deputaților Marii Adunări Naționale la 349, prevăzând determinarea numărului de circumscripții electorale conform acestei modificări. Totodată, se prevedea reducerea numărului de circumscripții electorale pentru consiliile populare, pentru eficientizarea activității acestora⁴⁵:

1. În județe:

Nr. crt.	Mărimea populației județului	Numărul de circumscripții
1	Până la 300.000 de locuitori	71 – 91
2	Între 300.001 și 500.000 de locuitori	91 – 111
4	Peste 500.000 de locuitori	111 – 141

2. În municipiul București – 155 de circumscripții;

3. În sectoarele municipiului București – 45-55 de circumscripții;

4. În municipii:

Nr. crt.	Mărimea populației municipiului	Numărul de circumscripții
1	Până la 30.000 de locuitori	31 – 35
2	Între 30.001 și 50.000 de	35 – 41

⁴³ *Legea electorală a Republicii Socialiste România nr. 67/1974*, publicată în „Buletinul Oficial”, nr. 161 din 23 decembrie 1974, articolele 3, 43, 44, 58.

⁴⁴ *Ibidem*, art. 7-8. De asemenea, legea prevedea ca alegerile generale să aibă loc în una din zilele lucrătoare ale lunii martie a anului în care se încheie mandatul precedent. Tot atunci aveau loc și alegerile pentru consiliile municipale, orașenești și comunale al căror mandat începea odată cu cel al consiliilor județene. Alagerile pentru consiliile municipale, orașenești și comunale al căror mandat corespundea celei de-a doua părți a mandatului consiliilor județene aveau loc în termen de 3 luni de la expirarea mandatului precedent.

⁴⁵ *Ibidem*, art. 10.

	locuitori	
3	Între 50.001 și 80.000 de locuitori	41 – 45
4	Între 80.001 și 100.000 de locuitori	45 – 51
5	Între 100.001 și 150.000 de locuitori	51 – 55
6	Peste 150.000 de locuitori	55 – 71

5. În orașe:

Nr. crt.	Mărimea populației orașului	Numărul de circumscripții
1	Până la 10.000 de locuitori	15 – 19
2	Între 10.001 și 20.000 de locuitori	19 – 23
3	Între 20.001 și 30.000 de locuitori	23 – 27
4	Peste 30.000 de locuitori	27 – 31

6. În comune:

Nr. crt.	Mărimea populației comunei	Numărul de circumscripții
1	Până la 2.000 de locuitori	11 – 13
2	Între 2.001 și 5.000 de locuitori	13 – 15
3	Între 5.001 și 10.000 de locuitori	15 – 19
3	Peste 10.000 de locuitori	19 – 25

În ceea ce privește procedura de votare, completarea care apare față de legile electorale anterioare se referă la faptul că, în cazul în care alegătorul (care trebuia să taie de pe buletinul de vot numele celor pe care nu dorea să-i voteze și să-l lase neșters pe cel al candidatului preferat) lăsa neșters numele tuturor candidaților înscrși pe buletinul de vot, votul său se considera „pentru” candidatul în favoarea căruia vota cel mai mare număr de alegători din circumscripția respectivă⁴⁶. Legea electorală din 1974 cuprinde un capitol neîntâlnit până la acel moment în legile electorale românești, referitor la revocarea deputaților în cazul în care nu-și îndeplinesc îndatoririle ce le revin, sau pierd încrederea alegătorilor, ca urmare a comiterii unor fapte „contrare eticii și echității socialiste”⁴⁷; dreptul de propune luarea acestei măsuri aparținea însă tot

⁴⁶ *Ibidem*, art. 71.

⁴⁷ *Ibidem*, Titlul III, art. 95-102.

numai F.U.S., care îl exercita fie din proprie inițiativă, fie la cererea membrilor organizațiilor care îl compuneau.

La 22 ianuarie 1980, Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România a elaborat *Decretul nr. 16 privind stabilirea normei de reprezentare pentru alegerea deputaților în Marea Adunare Națională*, document care avea un singur articol: „Norma de reprezentare pentru alegerile de deputați în Marea Adunare Națională, care vor avea loc în data de 9 martie 1980, este de un deputat la 60.000 de locuitori”⁴⁸. A doua zi, Consiliul de Stat a elaborat *Decretul nr. 20 privind stabilirea numărului circumscripțiilor electorale pentru alegerea deputaților în consiliile populare județene și al Municipiului București*, prin care se modifică numărul circumscripțiilor electorale pe județe⁴⁹:

Nr. crt.	Județul	Numărul circumscripțiilor electorale
1	Alba	103
2	Arad	115
3	Argeș	131
4	Bacău	131
5	Bihor	131
6	Bistrița - Năsăud	91
7	Botoșani	111
8	Brașov	125
9	Brăila	101
10	Buzău	115
11	Caraș - Severin	101
12	Cluj	139
13	Constanța	131
14	Covasna	85
15	Dâmbovița	115
16	Dolj	139
17	Galați	125
18	Gorj	99
19	Harghita	95
20	Hunedoara	119
21	Ialomița	101
22	Iași	139
23	Ilfov	141

⁴⁸ *Decretul Consiliului de Stat nr. 16/1980 privind stabilirea normei de reprezentare pentru alegerea deputaților în Marea Adunare Națională*, publicat în „Buletinul Oficial”, nr. 5 din 23 ianuarie 1980.

⁴⁹ *Decretul nr. 20/1980 privind stabilirea numărului circumscripțiilor electorale pentru alegerea deputaților în consiliile populare județene și al Municipiului București*, publicat în „Buletinul Oficial”, nr. 6 din 24 ianuarie 1980, anexa.

24	Maramureș	115
25	Mehedinți	93
26	Mureș	125
27	Neamț	119
28	Olt	119
29	Prahova	141
30	Satu - Mare	101
31	Sălaj	87
32	Sibiu	111
33	Suceava	131
34	Teleorman	117
35	Timiș	133
36	Tulcea	87
37	Vaslui	109
38	Vâlcea	103
39	Vrancea	99
40	Municipiul București	155

Concluzii

Dictatura comunistă, care în România a durat mai mult de patru decenii, a menținut un Parlament unicameral, căruia Constituțiile din 1948, 1952 și 1965 îi acordau puteri și atribuții extrem de extinse, considerându-l organul suprem al puterii în stat. Astfel, Marea Adunare Națională forma guvernul, vota bugetul, putea înființa sau desființa ministere, adopta decizii privind declararea războiului sau încheierea păcii. Același organism alegea și prezidiul Marii Adunări Naționale, precum și pe președintele Republicii Socialiste România, începând din 1974. În realitate însă, rolul Marii Adunări Naționale era unul pur formal, deoarece majoritatea actelor legislative erau atât elaborate, cât și aplicate de către Guvern, ca și organism superior executiv⁵⁰. Așadar, ca orice diktatură, regimul comunist nu și-a propus niciodată să creeze și să dezvolte în România un parlamentarism autentic, ci mai degrabă „să suprime spiritul lui democratic, reducându-l la o simplă ficțiune”⁵¹.

În doctrina oficială comunistă, principiul separării puterilor în stat era înlocuit cu așa-numitul principiu al colaborării puterilor în stat, care presupunea subordonarea, ridicată la rang de principiu constituțional, a tuturor puterilor

⁵⁰ *Ibidem*, p. 58.

⁵¹ *Ibidem*, p. 59.

statului față de forța conducătoare în stat, Partidul Comunist⁵². Mai mult, un mijloc foarte eficient al aservirii totale a individului față de putere a fost crearea sectorului socialist, înlocuirea proprietății private cu cea socialistă (conform art. 6 al Constituției din august 1965)⁵³, care făcea ca individul să fie total dependent de un singur patron, statul, fără nicio alternativă.

În acest context, singurele speranțe erau cele ale unei noi generații care va prelua conducerea și care va aspira către „libertate internă și responsabilitate”: „Atunci când o nouă generație va prelua conducerea, regimul din România va fi cu necesitate mai independent de Uniunea Sovietică și, în același timp, tocmai această generație va fi aceea care va aspira la mai multă libertate internă și responsabilitate. O astfel de combinație a emancipării în interior și în exterior ar putea produce urmări dintre cele mai importante”⁵⁴.

Odată cu revoluția din decembrie 1989, emanciparea s-a produs. Urmarea a fost desființarea tuturor structurilor statului comunist și deschiderea căii către un regim democratic și parlamentar. În acest sens, de maximă importanță este restabilirea pluralismului politic, condiție esențială pentru desfășurarea unei vieți parlamentare și democratice normale, prin adoptarea, pe 31 decembrie 1989, a *Decretului – lege nr. 8 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și organizațiilor obștești din România*, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 9 din aceeași zi. Odată cu această măsură, România a făcut primul pas pe drumul lung și anevoios al tranziției și consolidării democratice.

⁵² E. Focșeneanu, *op. cit.*, p. 135.

⁵³ *Ibidem*, p. 137.

⁵⁴ Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 388.

ELITELE POLITICE ȘI „EXCEPȚIONALISMUL” POSTMODERN AL DEMOCRAȚIEI ROMÂNEȘTI

Dr. Viorella MANOLACHE*

Political Elites and the Post-modern Romanian Democracy „Exceptionalism”

Abstract. The ticket promised for a “new setting”, that of the European community, testifies for the governing of the Romanian action and thought by what Lyotard considered to be “the idea of humanity’s emancipation”. Out of this promise there spread out various Romanian political platforms, oscillating between political and economic liberalism, Marxist-“ism”, and radicalism, among others. The Romanian political class engages itself in launching discourses (electoral, parliamentary etc) after this “rhetoric of emancipation”. J.-F. Lyotard warned that it was not the absence of progress, but, on the contrary, the technical, scientific, artistic, economic and political development that made possible the “total wars”, the totalitarianism, the growing discrepancy between the richness of the West and the poverty of the East, unemployment and the “new poverty”, and the “general lack of education”. These entire inconvenient (social, political, economic etc.) insert “secret obstacles” in the way of the “silent perpetuation” of the modern project.

Keywords: elites, post-modernism, political class, democracy, Romania

1. Globalizare și postmodernism: “evaluări slabe” ale elitei politice românești

Este unanim acceptat faptul că, modernitatea românească ar parcurge un proces de extincție odată cu afișarea pronunțată a caracterului ideologic al reperelor istorice. Ipoteza potrivit căreia, ideea de *istorie* ca realizare progresivă a umanității, ca proces unitar, se recunoaște într-o serie de intervenții românești, postdecembriste, grupate în numărul 1-4, tom 2/1994-”*Postmodernism, postcomunism, postistorie*”, editat de Xenopoliana, buletinul Fundației Academice „A. D. Xenopol”, din Iași.

Convingerea istoricului Al. Zub este că, în Europa de Est, postmodernitatea „coincide cu post-totalitarismul”, cu mențiunea că o definiție limitată a termenului, mai exact a sensului, nu s-a localizat, încă, în discursul istoric și politic, actual.

Al. Zub preia reperaile cu care operează postmoderniștii occidentali și apreciază că, se poate vorbi și în cazul românesc de o „criză a modelului epistemic”. Raportul dintre zonele centrale și periferie, dintre civilizație occidentală și primitivism („barbarie orientală” în termenii lui Titu Maiorescu) este, unul *recesiv*, acesta presupunând nu atât o relație concurențială, cât una

* Asistent de cercetare Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române.

structurală. Ceea ce trebuie, însă, să reținem ni se pare a fi dizolvarea ideii de istorie ca „discurs unitar”.

Ca atare, relația modernitate/postmodernitate presupune *un raport slab* în care trecerea în plan real este înțeleasă ca modificare a unei relații supralicitate de discursul politic grupat sub un titlu retoric, convențional al „formelor fără fond”. În viziunea lui Adrian T. Sârbu¹ modernizarea românească, sub creditul ipotezei formelor fără fond, s-ar prezenta, în primul rând, drept o construcție, un implant al unor forme instituționale și mentalitare, fără ca această construcție identitară, social-politică să fie reclamată, nemijlocit cauzal, de logica imanentă a fondului, a proceselor sociale, politice și culturale.

Analizele unor A. T. Sârbu și Sorin Alexandrescu, aduc în prim-plan „ingredientele” de constituire ale modernității românești, întrebându-se în ce măsură tranziția noastră spre o”modernitate inedită”(codificată deja în sintagma „democrație originală”!) poate fi analizată ca o plonjare nemijlocită în postmodernitate. A. T. Sârbu propune, implicit, fie asimilarea nemijlocită a rezultatelor actuale ale modernității occidentale, considerate cu valoare direct universalizabilă, fie o raportare actuală a societății românești la „fondul țărănesc”- prin identificare reziduală sau printr-un tip radical nou de raportare la acest fond.

Așadar, prefixul *-post* din sintagma postmodernismul românesc indică, pe de o parte, atât o despărțire de modernitate, cât și o nostalgie a ei, pe considerentul că aceasta dorește de fapt, să se sustragă logicilor ei de dezvoltare, ideii de evoluție critică în direcția unei „noi fundări”.

Politic, suntem tentați să găsim o justificare a acestui efort de situare în modernitate sau, de ce nu(?) în postmodernitate.

De la campaniile electorale până la conflictul manifest dintre doi agenți politici, prin conflicte indirecte spectaculoase întreținute de *mass-media*, până la demascări reciproce și spectacole Tv. oferite publicului de către *elita puterii*, întreaga lume politică se prezintă ca un spectacol al conflictului ritualizat oferit electoratului de către *mass-media*. *Conflictul simbolic al societăților pluraliste a devenit parte a istoriei noastre politice: a separa conflictul de violența simbolică împotriva socialului, este echivalent cu a defini politica postmodernă în afara propriei sale esențe.*

Fiecare proiect politic, în consecință, nu mai poate fi gândit în termenii puri ai unei construcții plecând de la vreun “centru fondator”. Pornind de la experiența construirii limitei politice, partidice, politicul postmodern reușește să creeze forme de mediere simbolică, rămânând deschis în transcendere, fără a putea să se agațe din nou de *determinare și centrism*.

Această lacerare a politicului românesc în partide nu mai are nimic dramatic: ea traduce, de fapt, recunoașterea caracterului (re)conciliabil al situației politice, precum și încercarea de depășire definitivă a oricărei experiențe

¹ Adrian T. Sârbu, *Ispitele post-umanismului, postmodernitatea ca adevăr al modernizării românești*, in „Tribuna”, 18-24 septembrie, 1997.

repetitive ori medieri simbolice. Este vorba, așadar, de o multiplicitate politică în sensul unor sublinieri conflictuale ale unei *ex-sistări și co-implicări* în contradicții de gestionare și ocultism politic. De altfel dinamica politică viețuiește numai prin gestionarea, în forme de echilibru instabil și în continuare procese de transformare, ale unei astfel de *ruperi în fragmentarii și disoluții ale ideologiilor*. De fapt dacă e adevărat, așa cum s-a spus, că societatea ca sistem de determinări are nevoie de un anumit tip de absolutizare, e tot atât de adevărat că politicul este locul experienței practice comunicate.

Alternativa *centrului politic*, schematizat prin apartenența la o anumită masă politică, o reprezintă recurgerea la structuri descentrate și fără finalitate, din perspectiva subiectivităților nesubstanțialiste, mai fluide, în devenire. Din această perspectivă spectrul politic se (supra)încarcă cu *derivații politice*, structuri cu mai multe dimensiuni, cu mai multe centre, cu mai multe straturi ideologice relativ autonome, dotate cu nervuri cauzale nonliniare. Atât noțiunea de *elită*, cât și politicul, reușesc să scape de o ipostaziere reductivă.

Postmodernismul românesc devine, din punct de vedere politic, ambivalent, fiind dublu codificat: atât complice, cât și contestatar la adresa oricărui fenomen de închidere, invitându-ne (în)spre participarea la o dezbatere asupra naturii și a direcțiilor de deplasare ale societăților actuale, într-un context globalizant.

Un atare model ganglionar, presupune o clarificare a conceptului durkheimian de *colectivitate efervescentă*. Aceasta este o grupare întâmplătoare, adică o grupare intențională, ale cărei priorități (de ordin simbolic, politic etc.) *exaltă* funcția de creare și/ sau recreare a socio-politicului. Dacă teoria lui Durkheim așeza *grupul efervescent* la trecerea de la starea naturală la starea socială, modelele românești postdecembriste de „evaluare” a fenomenului politic vernacular, presupun decupaje ce (re)simbolizează *grupul efervescent* dinspre starea socială înspre starea naturală.

În lumea postmodernă, politicul precede socialul fiind un pol simbolic în jurul căruia se definesc și se reprezintă grupurile sociale. Politicul este, simultan, atât „autoreprezentarea societății” cât și instituția ei.

Caracteristica acestei societăți o reprezintă faptul că politica reprezintă „*acel dialog public, acea converșie gălăgioasă pe care societatea o întreține cu ea însăși pentru a produce și a-și administra propria istoricitate*”. Ea este în accepția sociologului politic francez, Baudouin, expresia fidel-performantă a unei formațiuni sociale (adesea *elitiste*), care se dovedește capabilă să „spună în mod conștient ce vrea și ce poate să fie”. Să mai notăm în treacăt și faptul că o atare sciziune constitutivă a politicului se recunoaște în „șeferiile sociale” luate în calcul de Leford atunci când analizează antropologia politică a lui Clusters. Ceea ce unește „șeferiile” lui Calsters de „lideriile” postmoderne se recunoaște în plasarea ambelor sub semnul indiviziunii sociale, a legăturii sociale, creându-se sentimentul unei reproduceri mecanice bazate pe puternica interiorizare a normelor culturale. În acord cu Baudouin considerăm că ambele sunt ordonate tacit către aceeași finalitate: „evitarea formării unei autorități separate”, atribuirea

de „prerogative fictive unui șef care a fost, în mod paradoxal, mandatat să deçoace apariția unei puteri coercitive”. După cum observa și Leford o asemenea presuposiție ia în calcul faptul că societatea nu mai coincide cu ea însăși, confruntându-se cu o diviziune ale cărei efecte se străduiește să le anuleze, fiind deja „condamnată” la acea „muncă de reflexie asupra ei înseși”, ca marcă a politicului. Definindu-se și desfășurându-se în funcție de o anumită instanță simbolică, postmodernitatea nu se mai găsește propriu-zis, nici în interiorul spațiului cărui îi conferă identitate, nici în exterior, ci „își creează, simultan, un înlăuntrul și un în afară”.

Blondel² definea trei seturi de întrebări pentru o cercetare empirică a fenomenului *liderilor*. Cu mențiunea că într-o aparentă inventariere a *elitelor politice românești postdecembriste* back-ground-ul și personalitatea influențează rolul și comportamentul lor asupra procesului politic. Blondel viza, în analiză, distincția dintre *omul de stat obișnuit* vs. *eroii politici* și se referea la dihotomia *lideri transformatori* vs. *lideri tranzacționali*, propusă și de analizele unui Mc Gregor sau Burns. Mutațiile sociale impun noi reguli în raportul de dominare. Sensul *elitelor* se schimbă schimbând și sensul democrației reprezentative. De aceste mutații de factură socială profită *elitele emergente* pentru a câștiga mai mult din spațiul libertății și al puterii.

Cu mențiunea că politicul precede socialul. Politicul e, înainte de toate, întruchipare a coexistenței sociale. El se transformă în instituții, norme, reguli care au capacitatea de a administra „pluralitatea socială” și de a asigura coeziunea relativă a grupurilor. Dar politicul mai reprezintă și „punerea în scenă” a coexistenței sociale. O atare operație are rolul de a induce un „sistem de reprezentării apropiate de sensul teatral al termenului, prin care se face văzută pe aceeași scenă cu resortisanții săi”.

2. „Excepționalismul” postmodern al democrației românești

Subsumată “prezumției de suficiență”, democrația din România devine „complice cu sine” prin simpla condiție a votului egal³, a întregului set de condiții formale pentru determinațiile necesare democrației. Diagnosticată drept o *democrație minimală*⁴ angajată pe traseul consolidării ei, având atributele unei *democrații originale*⁵, de *confruntare*⁶, democrația românească se fundamentează pe un

² Blondel, *Political Leadership, Towards a General Analysis*, London, Sage, 1987.

³ România se afla la al cincilea rând de alegeri libere și pluraliste de după căderea comunismului: 1990, 1992, 1996, 2000. Respectarea ciclurilor electorale ar putea fi interpretată drept un semn de stabilitate și predictibilitate politică. Predictibilității ciclului electoral i s-ar putea adăuga testul alternanței la guvernare, trecut în 1996 și 2000, precum și existența unei economii de piață funcționale, certificată de Uniunea Europeană.

⁴ Vladimir Pasti, Mihaela Miroiu, Cornel Codiță, *România- starea de fapt, Volumul I. Societatea*, Editura Nemira, București, 1997.

⁵ Paul Wolfowitz, *The New Yorker*, 4 noiembrie 2004.

cadru instituțional oscilant care asigură, la nivel teoretic și cu foarte multe clauze speciale, funcționarea unui sistem democratic aparent stabil.

Angajate într-un astfel de *proiect elită*, *elitele politice românești* vor opta pentru finalizarea unei democrații marcată de disputarea întâietății în acumularea capitalului politic prin activarea și (re)activarea atributelor lor „tari” (politice, economice, sociale, culturale etc.).

Supusă unei presiuni constante, democrația românească va deveni teritoriul comun al luptei elitei pentru capital politic.

Diagosticate drept „duelul celor două roze”⁷, resorturile unei astfel de dispute se pot identifica în miza de control asupra puterii politice suprapusă controlului partidului. Confruntarea *vechea elită* (Ion Iliescu) - *noua elită reziduală* (Adrian Năstase) se organiza de pe poziții inegale și aparent ireconciliabile⁸: Ion Iliescu era fondatorul și părintele spiritual al PSD, Adrian Năstase, președintele în exercițiu. Dincolo de miza înstăpânirii capitalului politic, o atare dispută, oferea posibilitatea scinderii PSD între adepții lui Ion Iliescu- *elitele din vechea gardă*, și *elitele tinere, reformatoare* din jurul lui Adrian Năstase. Potrivit lui Alexandru Radu⁹, o atare dispută devine o regulă a politicii românești, consecință a faptului că mai toate conflictele politice interpersonale s-au soldat cu ruperea unității partidului în care s-au dezvoltat, contribuind la reșezarea raporturilor politice dintre/ între *elite* în cofrajele democrației. *Cu mențiunea că, asemenea migrațiilor politice, atari conflicte nu sunt decât marca formelor de reglare spontană a mecanismului politic.*

Eșecul (re)activării *vechii elite tradiționale* se înscrie într-un sindrom al tranziției, marcat de instabilitate și eșec. *Elita* PNȚCD, după dramaticul eșec electoral datorat în mare măsură deciziei eronate de a reanima muribunda CDR¹⁰ cu ajutorul unor partide minore, a avut nevoie de nouă luni pentru a realiza faptul că partidul a fost redus la statutul de *partid rezidual* al scenei politice. O atare stare de fapt a fost urmarea unei măcinări din interiorul partidului, în urma căreia au rezultat două partide: un prim PNȚCD revenit la vechiul proiect al anilor 1990, și un al doilea, încercând sub o nouă titulatură să resusciteze creștin-democrația în viața politică românească. *Vechea elită țărănistă* (Ioan Avram Mureșan, Remus Opriș, Constantin Dudu Ionescu sau Nicolae Noica) a părăsit

⁶ Jacques Coenen-Huther, *Sociologia elitelor*, Polirom, Iași, 2007.

⁷ Alexandru Radu, *Partidele politice românești, după 1999*, Editura Paideia, București, 2003.

⁸ Potrivit lui Radu Ciuceanu, un atare moment politic nu putea avea decât un final câștigător pentru primul, acesta având în partid o poziție avantajoasă. De o mare importanță istorico-politică, o reprezintă pentru Radu Ciuceanu, momentul în care președintele Ion Iliescu are de ales între Adrian Năstase și Teodor Meleșcanu. Atunci, consideră R. Ciuceanu, experiența sa, dar mai ales judecățile afective l-au orientat pe Ion Iliescu către primul, evenimentele care au urmat confirmându-i alegerile.

⁹ Alexandru Radu, *Partidele politice românești după 1999*, Editura Paideia, București, 2003, p.40-41.

¹⁰ Potrivit mărturisirii lui Radu Ciuceanu, retragerea din Convenție a PNL-ului s-a datorat faptului că acesta din urma nu a acceptat prezența UDMR-ului în alegeri și la guvernare.

partidul, acesta „câștigând” aparența unui club închis. La începutul anului 2003, victoria lui Victor Ciorbea nu făcea altceva decât să readucă în prim-plan un PNȚCD mai închistat, izolat pe scena politică internă și în pericol să își piardă finanțarea externă.

Confruntat cu organizarea Alianței Populare ca partid¹¹, Victor Ciorbea se declara suspicios cu privire la o atare *elită secundară*, deși a fost de acord în a-i „ierta” și reprimi în partid: „Ce este Acțiunea Populară, alcătuită din oameni exmatriculați sau frustrați și plecați din PNȚCD?”¹²

Propunând o imagine întregită a disensiunilor din zona dreptei politice românești, Alexandru Radu¹³ reamintea negocierile privind fuziunea dintre țărăniști și popularii lui Vasile Lupu, Partidul Popular Creștin, părăsit și de secretarul său general, Călin Cătălin Chiriță în favoarea PNȚCD, preferând o uniune cu AP. În același context politic, ufediștii continuau să fie divizați între fuziunea cu PNL și cea cu Acțiunea Populară. Totodată, alte câteva minuscule formațiuni politice (Uniunea pentru Reconstrucția României sau Mișcarea Populară) cu legături în cercul foștilor țărăniști, încercau să se impună drept *elită politică secundară*.

Interviul acordat Roxanei Badralexi de către Varujan Vosganian (în „România Liberă”, 4 septembrie 1995, cu titlul „A venit momentul Revoluției de catifea”) anunța formarea unui nucleu de alternativă: „Actualele partide de opoziție trebuie susținute. Dar ele însele nu mai au resurse interne pentru a-și spori audiența. Există, însă, aceste resurse în afara actualelor partide. De aceea cred că trebuie să apară un nou nucleu, nu i-aș spune pur și simplu de opoziție, ci de alternativă. Este, în fond, o mișcare civică ce se dezvoltă în prezent și în clipa în care vom ajunge în stadiul în care vor exista suficiente resurse pentru a declanșa o schimbare, această mișcare va produce un partid politic”.

Politic, o atare încercare a avut ca și consecință politică încercarea de reconversie a *elitei intelectuale*, la limită *politică*. Radu Vasile, Secretar general al PNȚCD, declara că „dacă USD sau PNL pot avea pretenții îndreptățite de reprezentare în Guvern nu ne dăm seama de unde izvorăsc pretențiile PAR-iștilor, chiar la un rang de ministru. După cât reprezintă în realitate, mai mult de un director de prefectură nu au ce obține”. Într-un interviu acordat cotidianului „Jurnalul Național” (6 august 1997) Varujan Vosganian declara că „PNȚCD și PNL tratează CDR ca pe o alianță electorală și nu una politică”. În cadrul negocierilor privind posturile de secretar de stat, Alternativa României obține un

¹¹ Emil Constantinescu a fost, cu această ocazie, confirmat ca președinte al AP, participanții la congres votându-i și pe adjuncții președintelui: Octavian Bot, Georghe Șerban, Decebal Traian Remeș, Vlad Roșca, Zoe Tere, Dănuț Cornea și Max Bădiu. (Re)activarea unor atari *elite politice secundare*, a avut în vedere un arsenal de politicieni trecuți prin două-trei partide de dreapta, membre ale fostei CDR.

¹² Vezi *Curentul*, 17 iulie 2003.

¹³ Alexandru Radu, *Partidele politice românești după 1999*, Editura Paideia, București, 2003.

post de secretar de stat la Ministerul de Interne. Nominalizat pentru acest post a fost colonelul Gheorghe Lupu, comandantul Brigazii de asigurare a ordinii și liniștii publice. Ulterior, Ministrul de Interne a refuzat numirea sa, evitându-se astfel încastrarea *elitei militare* în ecuația politică românească.

Așadar, ceea ce fusese proiectat drept un pol al formațiunilor creștin-democrate, menit a relansa competiția politică dintre stânga pesedistă și dreapta unită, se transformase în scurt timp într-o dispută dintre *vechile elite țărăniști* și cele noi, din Acțiunea Populară.

Vechea *elită liberală* a fost și ea supusă aceleiași presiuni. Dintre cele mai importante proiecte liberale, amintim fuziunea cu ApR, în fapt, o reluare a negocierilor PNL-ApR din 2000. Situate în opoziție, *vechile elite liberale* acuzau politica partidului de diluare a mesajului liberal și de alunecare spre stânga, prin înghițirea unui partid desprins în 1997 din PDSR. Un atare argument ideologic, deși în mare măsură invalid, servea drept platformă adversarilor lui Valeriu Stoica, reușind însă să „îmbogățească” partidul cu un număr important de *subelite* (aleși locali). O astfel de dispută a *elitelor* e confirmată și statistic: din cei cinci vicepreședinți ai PNL, numai trei erau membri cu vechime în partide (din rândul *vechilor elite*)- Paul Păcurariu, Mona Muscă și Călin Popescu Tăriceanu, ceilalți doi, având poziții mult mai puternice. Teodor Meleșcanu a devenit al doilea om în partid, iar Gheorghe Flutur, fost apropiat PD și membru al efemerei Inițiative Social-Liberale, reprezenta mâna dreaptă a lui Stolojan în problemele organizării de partid. Între cei nouă membri ai Biroului Executiv se vor interpune *elitele reziduale* (de proveniență ApR), Mircea Coșea și George Scutaru, confirmând o conducere ne-liberală a PNL. O dată cu alegerea lui Theodor Stolojan, *elitele liberale* s-au pronunțat în favoarea unui nou statut PNL, diferit tocmai prin reducerea *elitei birocratice* și întărirea puterii președintelui. Însă, PNL-ul a devenit un partid mai puțin legat de tradiția sa, mai pragmatic, cu o bază socială diferită, construit pe o nouă filosofie organizațională și având drept președinte, un politician atipic¹⁴.

În data de 17 iulie 2006, Theodor Stolojan, Valeriu Stoica și Mona Muscă organizaseră o conferință de presă comună făcând apel public la unitatea și relansarea PNL, considerând că Partidul Național Liberal se află într-o situație gravă, indicată și de scăderea sa în sondajele de opinie. În urma acestui apel, conducerea PNL aducea acuzații celor trei, stabilind că observațiile lor nu sunt pertinente, având ca unică finalitate dezbinarea partidului.

Atari luări de poziție vor culmina cu excluderile din PNL ale celor care optau pentru reforma și relansarea PNL – Mona Muscă, Raluca Țurcan, Cristian Boureanu, Theodor Stolojan, Valeriu Stoica, Radu F. Alexandru, măsuri ce declanșau transformarea platformei liberale în partid politic sub denumirea de Partidul Liberal Democrat.

¹⁴ Alexandru Radu, *Partidele politice românești după 1999*, Editura Paideia, București, 2003, p.122-123.

Remanierea Guvernului Ciorbea (decembrie 1997) a constituit o dezamăgire pentru Partidul Democrat, care aștepta o remaniere de fond, asumarea eșecurilor din 1997 și un program clar de acțiune pentru 1998. La 28 ianuarie 1998, Președintele României anunța demisia miniștrilor PD. În fața atitudinii categorice a conducerii CDR în a-l menține pe Victor Ciorbea în fruntea Guvernului, Biroul Permanent Național al PD primește la 27 martie 1998 mandatul CNC (pe atunci - CCN) de a acționa pentru o nouă coaliție de guvernare. La 29 martie 1998, PD inițiază o moțiune de cenzură care, mai înainte de a fi depusă, determina demisia lui Victor Ciorbea din funcția de prim-ministru.

Alegerile locale și generale din anul 2000 găsesc Partidul Democrat în cea mai mare pierdere de imagine. Uzura datorată guvernării era cu atât mai adâncă cu cât toți membrii Consiliului Politic au ocupat posturi de miniștri. Nu trebuie neglijat nici efectul demoralizator al înlăturării din fruntea partidului a unui număr semnificativ de vicepreședinți (Adrian Severin, Victor Babiuc, Stelian Dușu). Dacă partidul a reușit un 7% în alegerile parlamentare, Petre Roman abia aduna 3% din voturile exprimate pentru Președinție. Partidul Democrat trecea în opoziție. Petre Roman inițiază demersurile pentru Alternativa 2004, alianță electorală PD - PNL - ApR. Inițiativa lui Traian Băsescu de a candida pentru președinția PD a fost singura modalitate de a relansa partidul. Victoria în alegerile pentru Primăria Capitalei îl legitimează pe Traian Băsescu drept cel mai popular personaj al Partidului Democrat. La alegerile din noiembrie-decembrie 2004, liderul Partidului Democrat, Traian Băsescu a fost ales Președinte al României, în turul al doilea de scrutin, învingându-l pe președintele PSD, Adrian Năstase. Emil Boc, președintele executiv al PD a devenit președinte interimar al partidului iar președinte executiv, Adriean Videanu.

Marcate de schimbări majore organizaționale, *elitele* PD-ului au fost supuse constant unor noi organizări. Cu mențiunea că *vechea elită* s-a menținut, chiar dacă episodic, prin păstrarea în funcție a lui Vasile Blaga și Sorin Frunzăverde. Adjuncții lui Traian Băsescu su fost desemnați de Consiliul Național PD. *Nona elită politică* a PD-ului îi avea ca vicepreședinți pe Liviu Negoită, Vasile Blaga, Vasile Nistor, Adriean Videanu, Sorin Frunzăverde, Ioan Olteanu, Emil Boc, Ștefan Popescu Bejat, Ioan Onisei, Viorel Pană, Dan Vasiliu și Paula Ivănescu. Aceeași schimbare în cadrul *elitei de partid* se poate repera și la nivelul filialelor județene, chiar dacă aici s-au putut „refugia” unii dintre *vechile elite*, precum Radu Berceanu devenit președintele organizației județene Dolj.

Așadar, înlocuirea lui Petre Roman cu Traian Băsescu a presupus pe lângă modificarea imaginii partidului și relansarea sa prin insertul unor *noi elite politice active*. Tehnic, soluția găsită de Traian Băsescu pentru a-i reactiva pe membrii fostei echipe a lui Petre Roman a fost modificarea statutului partidului, prin reșezarea „baronilor politici” în structurile de putere (Petre Roman, Radu Berceanu, Bogdan Niclesu Duvăz și Alexandru Sassu). „Am fost numit fără

voia mea baron, acum nu doresc să fiu senator de drept”¹⁵, concluziona Radu Berceanu cu privire la schimbările și reactivările *elitei* PD-ului.

Să mai menționăm un caz atipic românesc în încercarea *elitei* de a consolida democrația românească: tentativa Alianței Naționale de a reactiva un segment naționalist, prin *elite rezidual-episodice*.

Născută din oficializarea fuziunii PUNR-PNR, Alianța Națională a fost condusă de tandemul Valeriu Tabără- Virgil Măgureanu. Surpriza congresului partidului a constituit-o nominalizarea drept candidat prezidențial a lui Marian Munteanu cunoscut din perioada fenomenului Piața Universității, ulterior lider al Mișcării pentru România, formațiune cu ușoare ecouri naționalist-legionare. Stârnind nemulțumirile *vechii elite* PUNR (Teodor Ardelean a părăsit alianța), mariajul AN-Marian Munteanu s-a desfășurat. PNR, după eșecul alianței cu PD, a reintrat în anonimat.

În concluzie, *elitele politice românești* angajate în consolidarea democrației au suprapus imperativele de partid, cerințele generale și personale (politice, economice, culturale, sociale etc.) unei ambiguități a puterii, diagnosticată *printr-o dependență reciprocă* și dezechilibrată a actorilor politici implicați în înstăpânirea ei.

Cu mențiunea că deținătorii *puterii politice substanțialiste* sunt membrii unei *elite instituite pe criterii formale*, iar *beneficiarii unei puteri relaționale* reprezintă *subelita*, sau *elita tânără* aflată în ascensiune. *Elita politică românească* devine o *elită a funcției și/sau a poziției ocupate*, dezbinată prin dezacordul în privința regulilor jocului și a valorilor instituțiilor. Marcată de *transferuri de prestigiu* și de *influență polimorfă* și *difuză*, democrația românească va deveni spațiul de întâlnire și dispută al *vechilor elitei* și al *subelitei* ca loc comun al mizelor împărțite. Mecanismele recrutării, canalele de acces, procedeele și criteriile de selecție ale *elitei tinere* devin marcă a ritmului lent de înnoire, asociat, în general, perioadelor unei aparente *pax democratica*.

Efectele acestor mutații politice devin liniile tari ale democrației românești, amprentată de jocul dinamic al *elitei* în a se re poziționa vis-a-vis de capitalul politic. Așadar, anul 2000 lansa o serie de invarianți politici¹⁶ și relansa cursul democrației românești așezând-o în cofraje politice ce vizau: revenirea la Cotroceni a lui Iliescu și restaurarea unui guvern minoritar, dublată de scăderea adversității politice. În acest context, concentrarea forțelor social-democrate și, respectiv, liberale a fost compensată de o divizare a creștin-democrației, iar dezechilibrul sistemului de partide a făcut imposibilă definirea unui centru politic.

3. Tinerele elite politice românești în context european

¹⁵ *Adevărul*, 31 august 2002.

¹⁶ Cristian Preda (coord.), *România politică în 2001*, Editura Nemira, București, 2002.

Procesul de reformă al României reperat în perioada de după 1990 a fost influențat într-o mare măsură de scenariul tehnic al negocierilor de aderare la Uniunea Europeană și de exigențele adoptării acquis-ului comunitar. Spre deosebire de momentul pașoptist, când imboldul pentru schimbare s-a conturat în interiorul granițelor țării, actualul proces de modernizare a României este rezultatul unui impuls venit din exterior. Filozofia exportării modelului european în procesul de consolidare al valorilor democrației printr-o întărire a capacității instituționale și o reformă a sistemului politic intern, este strâns legată de politica Uniunii Europene de acțiune subtilă, în varianta unor *soft power*.

Post-aderare, România parcurge o altă etapă marcată de eforturile depuse pentru consolidarea modernizării, pentru schimbarea mentalităților, dat fiind faptul că integrarea rămâne, în primul rând, o chestiune de politică internă.

Cu mențiunea că o abordare coerentă și pragmatică a problemei costurilor și beneficiilor integrării la nivel de politică internă poate influența și percepția românilor legată de avantajele și dezavantajele aderării, creându-se astfel premisele pentru o raportare mai puțin simplistă la problematica integrării și moderându-se anumite așteptări exagerate, alimentate de mitul „Uniunii Europene ca panaceu”. Discrepanța *elită politică* vs. „*masele de oameni ai muncii*” este încă suficient de mare pentru ca un dialog fertil și o diseminare biunivocă a „interesului național” să fie corect percepute.

În acord cu Bedros Horasangian¹⁷, un rol extrem de important va trebui asumat de *elitele românești*, acela de a transfera (prin intermediul unei clase mijlocii aflată în vizibilă creștere) restului poporului, o parte din forța și prestigiul *elitei / elitelor*, fie ele românești sau internaționale. Potrivit lui Horasangian, „regretăm tonul vag disprețuitor prin care Dl. Iliescu a pomenit cuvintele „elitism” și „elitiști” când s-a lansat într-o diatribă la adresă lui Vladimir Tismăneanu. Dacă grecii și turcii au fost ani buni „gastarbeiteri” prin Germania și Italia, după două generații de muncitori manuali și-au creat propriile elite intelectuale. Indiferența elitelor, mai puțin vizibilă, în mersul unei societăți, este la fel de periculoasă ca și revolta maselor”.

Înarmați cu biografii onorabile, neșantajabili cu dosarele fostei Securități, nefiind complici (sau autori) ai “tunurilor” infracționale din anii '90, *tinerile elite politice* se revendică de la un nou tip de înstăpânire a puterii politice: prin formare europeană. Acuzați că ar prelua și dezvolta viciile *vechii elite*, neamenințând privilegiile “baronilor” interlopi, *tinerile elite* sunt supuse unei presiuni de cotraselecție a partidelor.

Așa cum nota Pareto, aristocrațiile nu durează. Introducerea *noilor veniți* (a *elitei tinere*) în politică, îi plasează pe aceștia într-un proces convulsiv fie de consens, fie de luptă cu *vechea elită*. Elocventă în acest sens este poziția lui Victor Ponta, situată la limită consens-luptă, prin care președintele TSD declara că nu va candida pentru Parlament din solidaritate cu tinerii din PSD care au refuzat să

¹⁷ Bedros Horasangian, *Elite și Elitism*, in *Ziua*, 10 ianuarie 2007.

participe la alegerile preliminare pentru stabilirea listelor parlamentare deoarece nu aveau nici o șansă de reușită în condițiile jocurilor de culise din cadrul partidului. Victor Ponta a revenit rapid asupra poziției sale inițiale, conformându-se *vechii elite* PSD, însă îndepărtându-se și mai mult de colegii săi de generație, care au rămas, cei mai mulți, în afara listelor.

Alianța D.A. PNL-PD a dovedit că se bazează pe aportul tinerilor în viața politică. Comparativ cu cei trei sferturi dintre candidații aflați pe locuri eligibile care n-au mai fost niciodată parlamentari, aproape 30% sunt sub 40 de ani: Mirel Taloș, Cristian Boureanu, Cristian Bușoi, George Scutaru, Adrian Cioroianu, Ionuț Popescu. Potrivit lui Bănicioiu, tinerii din PDL vor să-și aleagă în mod democratic liderul și nu este normal ca liderul PDL, Emil Boc, sau viceprimarul general al Capitalei, Răzvan Murgeanu, să treacă la amenințări împotriva celor care ar urma să candideze împotriva Elenei Băsescu sau a Monicăi Iacob Ridzi. Căci, „asta este o modalitate feudală de a băga pumnul în gura tinerei generații. Boc trebuie să înțeleagă că nu e bine să se implice în alegerile din organizația de tineret”.

Preluând teoriile mai vechi despre *elite*, Jacques Coenen-Huther¹⁸, considera că aceste moduri de recrutare ale *noii elite* nu sunt numai niște mecanisme de triere a lor, ci și o structură de oportunități și de factori incitanți. Un atare proces comportă și un element de socializare anticipată: *tinerele elite* în ascensiune către posturile cele mai înalte tind să anticipeze preocupările și exigențele lor legate de nivelul superior.

Selectând din programul politic al Partidului Inițiativei Naționale, angajat pe astfel de coordonate, menționăm că PIN își propune să promoveze o *nouă generație* de politicieni și manageri, pe care intenționează să îi opună vechii clase politice epuizată moral și istoric. Mediile din care va fi recrutată *noua elită politică* sunt: *noua generație a oamenilor de drept* educați la școala dreptului pozitiv și a economiștilor care cunosc regulile valabile ale economiei de piață; *noua generație de administratori*, care promovează o concepție nouă despre instituții, ca mecanisme legate de comunități și care respectă drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor; *noua generație de manageri* care s-a remarcat prin succese în competiția de pe piața liberă. Un rol fundamental îl vor avea intelectualii, lideri tradiționali ai comunităților rurale și urbane, care au menirea să se implice în reconstrucția țării. PIN va promova acele personalități cu mentalitate diferită de cea a statului totalitar, indiferent de mediile din care provin.

Suprapunând motivațiile personale și private unor cauze publice raționalizate în termenii unui interese general, Cozmin Gușă propunea o nouă opțiune pentru *tânără elită*: “(...) lansez manifestul decreștelor, adică prezint public că pe listă la europarlamentare a PIN nu o să candideze decât membri cu vârsta între 30 și 40 de ani! Când eram secretar general al PSD, Năstase se

¹⁸ Jacques Coenen-Huther, *Sociologia elitelor*, Editura Polirom, Iași, 2007, p.181-187.

prefăcea că sprijină un asemenea proiect, el preferând de fapt doar „castrații „. La PD, proiectul a eșuat în momentul în care Băsescu a hotărât cooptarea în Guvern a „vechii gărzi”, adică Videanu, Blaga, Berceanu, Barbu”

Încadrate în tipologia *elitelor conflictualiste*, *tinerele elite* consideră că nu este posibil să fie favorizate anumite interese fără sacrificarea altora. Publicația *Cotidianul*¹⁹, așeza o astfel de *elită conflictualistă* sub semnul simbolic al „celor șapte refuzați” (au premise bune pentru a face parte din generația politică așteptată. Au avut însă un plus fatal și decisiv: erau cu doi-trei ani peste 35, și de aceea nu au intrat în lista celor 22”).

Deplasările individuale ale *elitei* de la un sector la altul sunt rezultatul unei omogenități a formației și al unui consens asupra valorilor.

Oferim spre exemplu implicarea activă a *elitei românești* în structura europeană, Partidul Democrat va trimite 13 persoane în Parlamentul European, PSD - 10, PNL - 6, PLD - 3 și UDMR - 2. Un loc a fost câștigat de candidatul independent Laszlo Tokes. Cei 35 de europarlamentari români vor lucra la instituțiile europene de la Bruxelles și Strasbourg până în 2009, când vor avea loc alegeri europene în toate țările membre ale Uniunii. Potrivit datelor anunțate de Biroul Electoral Central, cei mai mulți politicieni români care vor reprezenta România la Bruxelles vor fi din partea PD. Cel mai tânăr europarlamentar aflat pe lista eligibilă este Csibi Magor-Imre (PNL), în vârstă de 27 de ani.

Principiile europene propun o distincție generațională importantă între *vechea elită* (cea a puterii pe bază ideologică) și cea *nouă*, combinând trăsăturile unei *elite a puterii*, ale unei *elite de poziție* și ale unei *elite de funcție*.

Triată în funcție de *pragmatism*, *tehnocrație* și *grad de transformare*, *noua elită* este supusă analizei în funcție de anumite variabile discriminante (vezi studiul *Coalitiei pentru un Parlament Curat - Alegeri Europene*). Potrivit lui Pareto²⁰, mișcările de ascensiune socială care deschid *elita nou-veniților* trebuie puse în raport cu repartizarea *reziduurilor*, căci în cazul *vechii elite*, proporțiile de reziduri care au ajutat-o să „pună mâna pe putere și să o păstreze” se modifică. Această formă de circulație a *elitelor* se supune legii cererii și ofertei: împrejurările politice impun o creștere sau o reducere a efectivului *elitelor*.

Încercând o monitorizare atentă a *elitei politice românești*, *Coalitia pentru un Parlament Curat* a vizat un număr total de 100 de persoane, reprezentând candidații cu șanse de a fi aleși, conform sondajelor de opinie. Nu au fost monitorizați candidații de pe poziții inferioare, sau ale partidelor care nu au șanse să atingă pragul electoral, absența lor de pe această listă nereprezentând un certificat de integritate.

Așadar, *substituirea de elemente elitiste noi celor vechi confirmă diminuarea tendinței aristocratice, confirmând, în spațiul uneia sau a două generații, o tendință democratică ce combină reproducerea cu circulația elitelor!*

¹⁹ *Cotidianul*, 18 Octombrie 2005.

²⁰ Vezi Jacques Coenen-Huther, *Sociologia elitelor*, Editura Polirom, Iași, 2007, p.186-187.

„VOTUL UNINOMINAL”, ALEGEREA REPREZENTANȚILOR ROMÂNIEI ÎN PARLAMENTUL EUROPEAN ȘI DEZBATERILE REFERITOARE LA REFORMA ELECTORALĂ

Dr. Ovidiu GHERASIM-PROCA*

The Uninominal Vote, the Election of Romania's MP's in the European Parliament and the Debates regarding Electoral Reform

Resume: Même si le sujet de la réforme électorale a été vivement débattu pendant les dernières années, les premiers pas sur la voie des changements institutionnels consistants ont eu comme point de départ quelques développements récents. Les débats autour de l'organisation du premier scrutin parlementaire européen en Roumanie et le conflit constitutionnel qui a entraîné les institutions et les partis politiques les plus importants sont à l'origine d'une mise en cause abrupte et confuse du système électoral proportionnel sur lequel le régime postcommuniste a été fondé. Le but de cet article est de mettre en évidence la manière dont ces deux dimensions, la réforme électorale et la préparation du premier scrutin européen, peuvent être liées. En plus, les pages ci-dessous fournissent quelques réflexions sur les caractéristiques générales du débat public et les risques que comporte le processus de reconfiguration des normes électorales.

Keywords: uninominal vote, electoral reform, European Parliament

Recent, ideea reformării sistemului electoral românesc prin adoptarea „votului uninominal” a fost resuscitată sub influența relațiilor instituționale volatile și a adversității dintre Parlament și Președinte, într-un context favorabil pentru astfel de proiecte. Ca și revizuirea Constituției în 2003, se pare că adoptarea legii privind alegerea reprezentanților României în Parlamentul European a devenit o ocazie pentru ca nevoia de a se trece la o reformă electorală extinsă, care să contribuie la „reformarea clasei politice” autohtone, să fie invocată din nou. În această direcție, rivalitatea care a pus în opoziție cele două componente ale executivului bicefal ce caracterizează regimul constituțional românesc, s-a dovedit a fi până acum mult mai eficientă decât mai mulți ani de acțiune insistentă a societății civile în direcția reformei electorale. Din acest punct de vedere, merită să se observe că dezbaterile referitoare la „votul uninominal” și acțiunile în direcția reformei electorale s-au precipitat într-un interval de timp foarte scurt, pe fundalul primului scrutin european desfășurat în România. Cert este că, din punctul de vedere al percepției publice, pregătirea momentului mult așteptat al aderării și multe alte subiecte politice de interes imediat au pus în plan secund chestiunea alegerilor europene, deși există

* Lect. univ. dr., Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași.

o legătură evidentă între aceasta și dezbaterile referitoare la reformarea sistemului electoral național. Articolul de față încearcă să descrie această relație, mai ales din punctul de vedere al analizei instituționale, având în vedere că organizarea scrutinului pentru alegerea reprezentanților României în Parlamentul European și reconfigurarea sistemului electoral utilizat în alegerile naționale par acum indisociabile.

Interesant este, din această perspectivă, felul în care tema reformei electorale apare de fiecare dată când devine probabilă o reconfigurare majoră a sistemului instituțional, în mod recurent. Adoptarea legii electorale ce urma să servească alegerii reprezentanților României în Parlamentul European a fost privită ca o ocazie pentru a reedita dezbaterile referitoare la codul electoral și la „votul uninominal”, așa cum s-a întâmplat și în preajma revizuirii constituționale din 2003. Procesul de coagulare a noilor norme poate să evidențieze, ca și dezbaterea publică în sine, poziționarea actorilor implicați dar și rolul pe care îl joacă practicile instituționale autohtone și efectele conjuncturale în planul comunicării publice.

Conform clasificărilor larg acceptate, configurația particulară a regimului politic românesc rezultată din pactul constituțional ce urma să pună bazele politicii post-comuniste este fundamentată pe un sistem electoral de tip proporțional. Totuși, politica electorală românească este tributară nu numai normelor și strategiilor proprii alegerilor parlamentare ci și celor ce privesc alegerea președintelui. Se pare că regimul politic semi-prezidențial pe care l-a instituit Constituția din 1991 a răspuns unui curent electoral favorabil autorității prezidențiale, un curent alimentat de reflexele mentale și idiosincrasile pe care le-a indus regimul de dictatură personală anterior, dar și de mentalitatea politică de tip tradițional încă dominantă în masa electoratului, o mentalitate cu rădăcini istorice profunde¹.

Regimul politic românesc include un sistem electoral de tip proporțional pentru alegerea legislativului, în timp ce alegerea președintelui se face cu ajutorul unui scrutin majoritar cu două tururi. Chiar și această simplă alăturare a fost suficientă pentru a alimenta un curent de opinie favorabil principiului majoritarist. În momentul în care România a devenit stat membru al Uniunii Europene, prin forța lucrurilor, a devenit absolut necesară alegerea unui sistem electoral care să fie utilizat în organizarea primului scrutin european, ceea ce a dat ocazia unei noi dezbateri pe tema reformei electorale.

În acest context favorabil schimbării instituționale și dominat de impresia incertitudinii, practicile ce generează principalele reguli ale competiției electorale merită o atenție specială. Atât în cazul normelor dedicate scrutinului european, cât și în cazul normelor aplicabile la nivel național, este evidentă

¹ Această predispoziție electorală de tip tradițional-arhaic face din posesia puterii cel mai important indicator al „competenței politice” și transformă persoana șefului statului într-o întruhipare simbolică a consensului social. (Cf. Mattei Dogan, *Sociologie politică*, Editura Alternative, f.a., p.141-158)

relativa „permeabilitate” a legislației referitoare la alegeri, în sensul că, atunci când a existat intenția politică necesară, normele electorale au fost modificate cu mare ușurință. Legea nr. 68 din 1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului a fost modificată de mai multe ori prin ordonanțe de urgență în cursul anului electoral 2000, una dintre modificări vizând chiar pragul electoral². Legea nr. 33 din 2007 privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul European, publicată în M. Of. nr. 28 din 16 ian.2007, a fost modificată ulterior în mai multe rânduri. De fapt, prima ordonanță de urgență emisă de guvern în 2007 – Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 1 din 2007 privind unele măsuri pentru organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul European – avea în vedere tocmai modificarea legii abia adoptate.

Constituționalitatea modificării legislației electorale prin intermediul ordonanțelor guvernamentale sau, mai grav, prin ordonanțe de urgență, este discutabilă, dar în măsura în care există un consens politic în spatele acestor demersuri de legiferare, ele vor fi considerate expresia unui consens politic tacit. Delegarea legislativă extinsă s-a dovedit a fi o practică obișnuită și a fost folosită cu succes pentru modificări considerate necesare în afara procedurilor parlamentare uzuale. Desigur, din punctul de vedere al principiilor constituționale capitale, încredințarea funcției de legiferare în materie electorală guvernului, chiar și temporar, nu poate să constituie o soluție favorabilă echilibrului politic. Dacă normele impuse de consensul democratic nu se bazează pe un acord ferm asupra regulilor competiției politice, delegarea legislativă în privința transformării voinței electoratului în mandate poate genera abuzuri, sau cel puțin poate evoca un deficit de legitimitate, având în vedere că este evitată deliberarea parlamentară.

Potrivit Constituției din 1991, sistemul electoral se numără printre domeniile de reglementare rezervate legislației organice (art. 72, alin. 3, lit. a), prin urmare în afara domeniului de exercitare a delegării legislative, articolul 114 fiind destul de explicit în această privință: „Parlamentul poate adopta o lege specială de abilitare a Guvernului pentru a emite ordonanțe *în domeniul care nu face obiectul legilor organice (s.n.)*”.

În mod oarecum surprinzător, revizuirea constituțională din 2003 nu a făcut altceva decât să dea consacrare juridică implicită unei practici care contrazice atât litera Constituției din 1991 cât și spiritul constituționalismului democratic, introducând limite relative acolo unde ar fi trebuit să existe o interdicție lipsită de echivoc. Astfel, înțelegem din cuprinsul noului text constituțional că se poate legifera prin ordonanțe de urgență în domeniul legislației organice în anumite condiții, în pofida prevederii citate mai sus. Ordonanțele cuprinzând norme de natura legii organice trebuie să se aprobe cu o majoritate adecvată. Coroborată cu procedura aprobării „din oficiu” în cazul

² v. Cristian Preda, *România postcomunistă și România interbelică*, Editura Meridiane, București, 2002, p. 15

în care una dintre Camere nu decide în termen de 30 de zile, această nouă regulă face ca legislația electorală să poată fi modificată cel puțin la fel de facil ca și până la adoptarea noului text constituțional.

În cuprinsul textului constituțional în vigoare, articolul 73 stabilește că legislația privind sistemul electoral și organizarea Autorității Electorale Permanente ține de domeniul legilor organice, iar articolul 115 păstrează prevederea care permite delegarea legislativă doar în materii ce nu constituie obiectul legiferării organice. În schimb, referirile la ordonanțele de urgență par să contrazică această cerință aplicabilă ordonanțelor guvernamentale în genere. Potrivit alineatului 5 al articolului 115, ordonanțele de urgență ce conțin prevederi de natura legii organice trebuie să fie aprobate cu majoritatea membrilor fiecărei Camere. Dacă în termen de 30 de zile de la depunerea spre aprobare a ordonanței de urgență Camera sesizată nu se pronunță, ordonanța trece la cealaltă Cameră pentru a fi analizată în regim de urgență. Practic, în loc ca interdicția impusă de Constituția din 1991 să fie întărită și clarificată în raport cu încălcările ei repetate, ea a fost anulată printr-o derogare îndoielnică sub aspectul adecvării la principiile constituționale și incoerentă prin raportare la conținutul documentului din care face parte.

Practica legiferării curente prin delegare legislativă, un defect al tuturor legislaturilor de până acum, nu poate fi interpretată ca o lacună majoră din punctul de vedere al standardelor democratice atunci când efectele sale se răsfrâng asupra normelor electorale, așa cum pare la prima vedere. Este vorba mai ales de un mecanism funcțional, consensual, pus în mișcare cu asentimentul opoziției, mecanism menit să corecteze erorile sau lacunele legii, lucru dovedit de multe ori până acum prin absența unor reacții negative evidente și a sesizărilor de contencios constituțional în materie. Practica respectivă nu contravine regulii consensului cvasi-unanim în materie de legiferare electorală, dar relevă stângăcia cu care politica electorală este articulată instituțional în forurile de reprezentare și de decizie, fiind și un simptom al erodării profunde pe care o resimte din plin sistemul instituțional-normativ românesc.

Dincolo de inconsecvența și instabilitatea normelor, câteva efecte importante se originează în ambiguitățile discursului public. Sintagma „vot uninominal” a fost utilizată în contextul dezbaterilor referitoare la alegerile europene și la reforma electorală într-o manieră mult prea facilă, fapt ilustrat chiar de confruntările de idei apărute în grupul celor mai importanți reprezentanți ai societății civile în 2003. Sintagma trimite cu gândul la sistemele electorale uninominale (sisteme majoritare ce presupun constituirea unor circumscripții uninominale), în timp ce, invariabil, îi este atribuită o conotație mult mai simplă. Votul uninominal ar fi, în acest sens restrâns, un sistem electoral ce ar permite alegătorului să selecteze în mod direct candidați și nu doar liste de candidați întocmite de către partide, ceea ce se poate de altfel obține și cu ajutorul unor formule electorale proporționale. Această ambiguitate nu face nimic altceva decât să favorizeze confuzia în privința intențiilor declarate

ale participanților la dezbateri. Singurul motiv care poate să legitimeze utilizarea chiar de către actorii bine intenționați a unei expresii atât de vagi și atât de imprecise este încercarea de a simplifica coordonatele dezbaterii, pentru a o face mai ușor de îngurgitat de publicul nepregătit să-i deslușească complexitatea. Dar, după cum o dovedește experiența recentă, problemele publice importante nu pot fi reduse la simple campanii de relații publice fără a fi profund denaturate.

Desigur, confuzia teribilă la care s-a ajuns în final, prin inițierea de către Președinte a unui referendum în favoarea scrutinului uninominal cu două tururi, putea fi anticipată cu ușurință în aceste condiții. Surprinzător este faptul că escaladarea conflictului politic intern a dus-o până la ultimele consecințe. S-a declarat atunci că sistemul proporțional cu compensare agreeat de guvern nu ar fi decât o degradare a „votului uninominal”, sau că sistemul electoral majoritar cu două tururi ar fi un exemplu de „vot uninominal pur”, fără ca cineva să fi înțeles vreodată efectele potențiale ale sistemelor aflate în competiție.

Încă din 2001 fusese publicat în Monitorul Oficial al României un proiect de lege privind *Codul electoral* ca rezultat al unei inițiative legislative bazate pe proiectul de reformare a instituțiilor electorale propus de Asociația Pro Democrație³. Modificarea formulei electorale era doar una dintre măsurile propuse, dar cu siguranță cea mai vizibilă. Teritoriul țării ar fi urmat să fie împărțit în opt circumscripții regionale cu subdiviziuni uninominale pentru a fi utilizate în cadrul unui sistem proporțional de compensare (mixt sub aspectul tehnicii de înregistrare a preferințelor votanților dar proporțional prin finalitate). Evident, nu au întârziat să apară referiri la votul uninominal cu finalitate majoritară. PSD, partidul avantajat în cea mai mare măsură de un asemenea sistem, a adus în discuție utilizarea sistemului majoritar uninominal cu un singur tur pentru selectarea membrilor Camerei superioare. Programul de guvernare din 2000 menționa chiar și scrutinul uninominal cu două tururi. Un asemenea sistem ar fi dus în mod automat la suprareprezentarea partidului clasat pe primul loc și ar fi indus dificultăți suplimentare legate de efectele repartizării geografice a circumscripțiilor uninominale sau de echilibrul dintre cele două Camere ale Parlamentului.

Confuzia a devenit evidentă atunci când alte voci au răspuns în mod critic ambelor idei. În decembrie 2003, Societatea Academică Română dădea publicității un studiu care evidenția dezechilibrele la care ar fi dus proiectul partidului de guvernământ, dar supraestima prin asociere – obiecțiile priveau în acest caz mai mult riscurile unui decupaj nejudicios al circumscripțiilor decât formula propriu-zisă – efectele sistemului propus de Asociația Pro Democrație⁴. Acest *qui pro quo* general nu a făcut nimic altceva decât să amâne pentru un

³ Proiect de lege nr. 1131 din 19 octombrie 2001 la proiectul de lege privind Codul electoral, M. Of. nr. 733 din 19.11.2001

⁴ Societatea Academică din România, „Nu vă jucați cu sistemul de vot”, *Rapoarte asupra guvernării*, Ediție specială, Nr. 3, http://www.sar.org.ro/policy_memo3.pdf, 17.12.2003

termen necunoscut decizia politică cu privire la reformarea sistemului electoral, deși majoritatea politicianilor au rămas susținători fervenți ai „votului uninominal”, sau mai curând ai sistemelor diferite pe care le desemnau cu acest termen.

Pe scurt, problema se reduce la evaluarea efectelor negative pe care le poate produce modificarea sistemului electoral. Trecerea de la un sistem proporțional la un sistem majoritar sau mixt poate induce transformări majore care se traduc în avantaje sau dezavantaje nete pentru actorii politici aflați deja în competiție. În genere, actorii politici cu drept de veto opun rezistență oricărei schimbări ce ar putea să le afecteze poziția atunci când nu sunt siguri că ar avea ceva de câștigat altminteri. Consensul democratic este afectat și el de modificările rapide ale sistemului electoral. De aceea, în condiții de incertitudine și nesiguranță, preferabilă rămâne reprezentarea proporțională, într-o formă sau alta, fără alterarea circumscripțiilor electorale. Simpla modificare a structurii buletinului de vot poate produce efectele dorite, dacă avem în vedere doar interesul cetățenilor de a obține un control mai extins asupra candidaturilor.

Toate aceste tendințe contradictorii, confuzii și ambiguități, dar și dorința vizibilă a celor mai importante partide de a limita competiția prin intermediul regulilor electorale, s-au reflectat din plin în procesul de adoptare a legii pentru alegerea reprezentanților României în Parlamentul European, deși, prin natură, acesta este prea puțin legat de interesele politice manifeste la nivelul cadrului instituțional intern.

Patru proiecte legislative și trei formule electorale diferite au concurat pentru aprobarea parlamentară începând cu data de 27 octombrie 2005. Dintre acestea, doar unul, aparținând senatorului PSD Vasile Pușcaș, ar fi implicat utilizarea mai multor circumscripții electorale - de altfel singurul care a adus în discuție utilizarea unei formule complexe cu două niveluri de atribuire și liste închise neblocate. Unul dintre proiecte propunea aplicarea metodei resturilor celor mai mari, în concordanță cu proiectul produs de guvern în cadrul unui grup de lucru organizat pe lângă Ministerul Integrării Europene⁵, iar celelalte două (printre care și cel ce a fost aprobat și promulgat ca lege) se opreau la formula d'Hondt. Interesant este că, exceptând proiectul comisiei amintite mai sus, toate proiectele trădează, într-un fel sau altul, dorința partidelor dominante de a limita competiția în favoarea lor.

Chiar și proiectul ce stabilea un sistem de „vot preferențial opțional” pe liste ce ar fi dat posibilitatea alegătorului să marcheze un candidat preferat, impunea în contrapartidă o scădere a reprezentativității printr-o limitare discutabilă a dreptului de candidatură. În viziunea inițiatorului, doar partidele ce dețineau un grup parlamentar în cel puțin una dintre camerele parlamentului

⁵ Proiectul și expunerea de motive care îl însoțește sunt disponibile online pe situl Ministerului Integrării Europene la adresa: <http://www.mie.ro/index.php?p=140> (consultat la data de 20.02.2007). Informații detaliate despre procesul legislativ pot fi găsite pe situl Camerei Deputaților.

național ar fi fost îndreptățite să depună candidaturi. De asemenea, o tentație vizibilă pentru cea mai mare parte dintre proiecte a fost aceea de a reglementa pragul electoral în maniera legii electorale naționale, separat pentru partide și alianțe electorale, în așa fel încât acesta ar fi putut ajunge la un maxim de 10%, cu mult peste limitele impuse de norma europeană în materie. În genere, s-a acordat destul de puțină atenție preocupării pentru proporționalitatea și reprezentativitatea sistemului.

Legea însăși pare să fi fost concepută în așa fel încât să favorizeze competitorii marcanți. Formula d’Hondt, o metodă proporțională ce utilizează divizori și avantajează partidele mari, a fost preferată celei propuse de grupul interministerial coordonat de Ministerul Integrării Europene, aceasta din urmă fiind favorabilă reprezentării grupurilor politice cu susținere modestă⁶. În plus, pragul electoral pentru candidații independenți este precizat într-o manieră indirectă, inutilă din punct de vedere practic. S-a stabilit așadar ca obținerea de mandate de către candidații independenți să depindă de un „coeficient electoral național” calculat ca raport între numărul de voturi valabil exprimate la nivel național și numărul de mandate de atribuit. Deoarece coeficientul electoral este definit ca partea întregă a raportului dintre numărul de voturi valabil exprimate și numărul de mandate, pentru un număr de 35 de mandate această condiție echivalează cu impunerea unui prag de aproximativ 2,8%, dar peste puțin timp, în 2009, când numărul mandatelor României va fi redus la 33, dacă numărul de voturi valabil exprimate rămâne același, valoarea pragului va urca cu puțin peste 3%. Datorită faptului că mărimea pragului impus candidaților independenți este invers proporțională cu numărul de mandate, această prevedere poate fi interpretată ca un mijloc de a le oferi acestora un avantaj marginal în condițiile creșterii numărului de mandate ce revin României. Însă această „discriminare pozitivă potențială” este la fel de greu de justificat ca și efectul de creștere subreptice a pragului ce survine în urma descreșterii numărului de mandate ce revin României în Parlamentul European. Exprimarea procentuală a pragului ar fi avut avantajul independenței față de variația numărului de mandate și ar fi reprezentat un termen de comparație clar prin raportare la pragul impus partidelor. Este posibil, mai curând, ca prevederile respective să fi fost concepute în mod intenționat ca o piedică în calea candidaților independenți.

O asemenea atitudine era de așteptat și se conformează unui model tipic de luare a deciziilor în privința schimbării sistemului electoral. Este ușor de înțeles că sistemul electoral reflectă un larg consens politic al actorilor importanți și dorința lor de a-și maximiza numărul de mandate prin procedurile

⁶ Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, pp. 77-83. Formula d’Hondt este totuși cel mai frecvent utilizată de către statele membre.

instituționale pe care le aprobă⁷, numai că din punctul de vedere al percepției publice aceasta este o dovadă a lipsei de receptivitate.

În ceea ce privește prezența unei singure circumscripții, cele mai multe critici invocate de către reprezentanții societății civile sunt nefondate. În cadrul sistemelor proporționale, efectul de disproporționalitate scade cu cât crește magnitudinea circumscripțiilor, așadar creșterea numărului de circumscripții se traduce printr-o creștere a disproporționalității, ceea ce înseamnă în final un avantaj suplimentar pentru partidele mari. De altfel, în celelalte state membre, circumscripțiile multiple sunt excepția și nu regula, iar acolo unde sunt totuși folosite ele nu au adesea decât un rol administrativ, repartizarea mandatelor făcându-se la nivel național. Pe de altă parte, un sistem proporțional cu listă deschisă sau neblocată este într-un totuși compatibil cu votul într-o singură circumscripție națională. Probabil că în acest caz mulți au văzut în organizarea circumscripțiilor regionale pentru alegerile europene un mijloc de a face mai facilă acceptarea unui nou sistem electoral pentru alegerile naționale.

Potrivit unui model teoretic ușor de înțeles, modificarea sistemului electoral este o variabilă endogenă direct dependentă de echilibrele și schimbările decizionale negociate la nivelul elitei politice. Implicațiile acestui model sunt transparente. Conform acestei perspective, emergența și modificarea sistemelor electorale este condiționată de evaluarea șanselor ca numărul de mandate obținut să crească. Partidele vor căuta informații cu ajutorul cărora să realizeze o comparație între sistemele de alocare a mandatelor, iar schimbarea se va produce atunci când rezultatul acestui calcul este pozitiv pentru un partid sau un grup de partide ce deține o putere de decizie semnificativă (cărui nu i se poate opune vreun ipotețic *veto*)⁸.

Dar, așa cum o dovedește recenta experiență românească, nu numai acțiunea consensuală poate facilita progresele reformei electorale ci și conflictul politic exacerb. Abia după ce Președintele României a inițiat un proiect de lege electorală bazat pe scrutinul majoritar uninominal cu două tururi, vechiul proiect al codului electoral s-a materializat într-o inițiativă legislativă ce are șanse să fie finalizată sub forma unei noi legi electorale. Datorită suprapunerii scrutinului referendar peste scrutinul pentru alegerea reprezentanților României în Parlamentul European, întreaga campanie electorală a gravitat în jurul ideii „votului uninominal”, fără ca publicul să primească explicații concludente. Dimpotrivă, a devenit evident faptul că partizanii sistemului majoritar cu două tururi se folosesc în mod deliberat de ideea ambiguă a „votului uninominal” pentru a discredita sistemul agreat de către Guvern. Chiar și stilul campaniei pentru euro-parlamentare a fost influențat în mod vizibil, candidații afișând un

⁷ Kenneth Benoit, Jacqueline Hayden, „Models of Electoral System Change”, *Electoral Studies*, vol. 23, 2004

⁸ Kenneth Benoit, „Models of Electoral System Change”, in *Electoral Studies*, vol. 23, 2004; Kenneth Benoit, Jacqueline Hayden, “Institutional Change and Persistence. The Evolution of Poland’s Electoral System, 1998-2001”, in *The Journal of Politics*, Vol. 66, No. 2, 2004.

profil puternic individualizat, în concordanță cu tendința de opinie în favoarea personalizării votului, deși scrutinul a rămas unul proporțional cu liste închise.

Două concluzii importante decurg din considerațiile de mai sus. Mai întâi se poate constata că, în genere, dezbaterile referitoare la reforma electorală este caracterizată de o îngrijorătoare și persistentă confuzie, ceea ce poate duce la adoptarea unor decizii nesatisfăcătoare din punctul de vedere al interesului public, sau cel puțin nefavorabile echilibrului politic. La confuzia generală au contribuit în principal interesele disjuncte ale principalelor partide românești în ceea ce privește reformarea sistemului electoral național, dar și incapacitatea actorilor independenți de a clarifica sensul reformei. Scrutinul european a primit în cadrul acestei controverse un rol pur instrumental, ce poate fi considerat minor prin raportare la importanța simbolică a momentului.

În al doilea rând, efectele modificării sistemului electoral sunt adesea supraestimate. Ingineria electorală nu este o soluție pentru orice problemă politică sau socială, deși opinia contrară este una dintre cele mai răspândite. La fel de răspândită este și ideea potrivit căreia, dacă alegătorul are posibilitatea de a selecta unul sau mai mulți candidați în mod individual, aceasta îi oferă controlul asupra modului în care partidele își selectează candidații. Partidele politice dețin un monopol inexpugnabil în acest domeniu, iar un sistem electoral ce se folosește de circumscripții electorale uninominale nu garantează o creștere a calității candidaturilor, independent de orice alt factor, independent de circumstanțe și de cultura politică proprie unei societăți date. Nu puține sunt opiniile ce indică necesitatea unei reconstrucții radicale a întregului edificiu constituțional românesc, iar crizele de natură constituțională fără precedent și degradingolada administrativă – generată de acest context tulbure sau de incapacitatea elitei de a-și reprezenta propriul rol social – sunt argumente foarte convingătoare. Numai că precauțiile pe care le presupune încercarea de a reconfigura în profunzime sistemul politic românesc sunt cel mai adesea neglijate. Mai ales în cazul societăților semi-tradiționale cu statut periferic, societăți ce dau normelor un alt înțeles decât cel rațional-funcțional, efectele schimbării instituționale sunt greu de anticipat. Într-un asemenea context, efectele mecanice ale sistemului electoral și comportamentul elitei politice pot fi cu greu corelate, iar atunci când modificarea instituțiilor electorale se desfășoară într-un climat intens conflictual, riscul deturnării lor într-o direcție incertă nu poate fi ignorat.

SEPARAȚIE/ECHILIBRU DE PUTERI ÎN ACTUALA CONSTITUȚIE A ROMÂNIEI

Maria Cătălina MOISESCU*

Separation/Balance of Powers in the Present Romanian Constitution

Abstract: The concept related to the separation/balance of powers, although a *sine qua non condition*, is not yet fully met in the Romanian society. In order to understand this statement it is necessary to go back to ancient philosophies in an attempt to expand the concept of power in relation with theoretical explanations and complement it by offering empirical information. Transition and post-transition in Romania provided the micro-laboratory that enabled us to observe how constitutionalism has been reinterpreted. Nevertheless, in order to strengthen the democratic system it is essential to make the necessary constitutional changes whether it is the tension between the President and the Prime-Minister, the debates regarding the bicameral Parliament or the overlap between the functions of the two Chambers of the Parliament.

Keywords: Romania, constitution, separation/balance of powers.

Constituționalismul dezvoltat în România de la momentul Constituției de la 1866 până la actuala lege- Constituția României din 1991, modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003 și publicată în Monitorul Oficial al României Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003¹ – a cunoscut o serie de modificări atât a valorilor constituționale, cât și a regimurilor politice pe care le-a propus. În arhitectura instituțională pe care o fundamentează actuala Constituție se pot distinge principiul separării puterilor în stat și echilibrul puterilor, valori recunoscute încă din secolele XVII- XVIII. Puterea executivă, legislativă și judecătorească își asumă astfel statutul de puteri centrale în cadrul comunității politice moderne care aspiră la construirea unui regim democratic viabil. Guvernarea are nevoie de separarea puterilor pentru că, spunea Montesquieu în *L'esprit de lois*, « *le pouvoir arrête le pouvoir* ».²

Subiectul propus spre dezbatere este separația și echilibrul puterilor în stat în contextul Constituției României. Voi începe prin a afirma că principiul separației puterilor în stat și a echilibrului acestora, deși o temă îndelung discutată, se reclamă în societatea românească contemporană drept o condiție

* Masterand la Facultatea de Științe Politice (Universitatea din București, secția Relații Internaționale); Masterand la Universitatea Națională de Apărare “Carol I”, secția Securitate și Apărare.

¹ *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2007

² *Puterea oprește puterea* în MONTESQUIEU, *L'esprit de lois*, Librairie Larousse, Paris, 1934

necesară și care nu este încă pe deplin îndeplinită, în vederea consolidării regimului democratic românesc și a construirii « unui regim politic întemeiat pe libertate politică ».³ Este de preferat o separație totală a puterilor în vederea construirii unui regim democratic consolidat în România sau este preferabil mai degrabă echilibrul instituțional și cooperarea la nivelul instituțiilor ?

Care este cadrul teoretic în care conceptul *separației puterilor în stat* prinde contur și se definește ca principiu fondator al unui guvernământ în care cele trei puteri - executivă, legislativă și judecătorească- se controlează una pe cealaltă? Care este evoluția constituțională a României și cum conturează constituțiile *principiul separației puterilor în stat*? Cum s-a raportat revizuirea Constituției din 2003 la acest principiu ? Cum se prezintă puterea executivă, legislativă și judecătorească în contextul legii fundamentale actuale? Care este statutul separației/egalității puterilor în societatea contemporană?

Acestea sunt interogațiile la care se urmărește găsirea unor răspunsuri valabile decupate din cercetarea unor texte elaborate în perioade diferite. Am alăturat unui document oficial precum este cazul Constituției României din 1991 și revizuită în 2003, material cu o pondere deosebită- o paletă de studii care să susțină definirea principalelor concepte dar și conturarea constituționalismului românesc: studii ale lui Cristian Preda (*Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*) Ioan Stanomir (*În jurul Constituției, practică politică și arhitectură legală*), Daniei Barbu (*Republica absentă*) dar și reflecții internaționale precum cele ale Prof. Univ. Dr. Guy Carcassonne. Cu scopul de a construi o expunere actuală am coroborat aceste texte scrise de politologi și experți în drept constituțional cu participarea la conferințe pe teme constituționale precum și cu raportarea la dicuțiile pe această temă din presa românească.

Am pornit această cercetare de la ideea că în prima parte a studiului este necesară identificarea și explicarea conceptelor cheie ale cercetării: *separarea puterilor, constituție, puterea executivă, legislativă și judecătorească* iar pe un palier secund am încercat o trecere în revistă a legilor fundamentale ale României din 1866 până astăzi. În partea a doua am acordat o atenție particulară organizării și funcționării autorităților publice, a separației/echilibrului puterilor în actuala Constituție a României. Nu puteam încheia fără a face referire la două evenimente recente- în deplin acord cu tema propusă. Este vorba, în primul rând, de conferința internațională « Regimuri constituționale din Uniunea Europeană », care a avut loc la Palatul Parlamentului pe data de 13 octombrie 2008 iar în al doilea rând, mă voi raporta la un eveniment mult mai apropiat de data redactării acestui eseu și anume prezentarea *Raportului Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România- Pentru consolidarea statului de drept* (14 ianuarie 2008). Sintetizând, în această cercetare mi-am propus să ofer o

³ *Raport al Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România- Pentru consolidarea statului de drept*, p. 8, accesibil pe site-ul http://www.ziare.com/Stanomir_a_prezentat_Raportul_Comisiei_prezidentiale_de_analiza_a_Constitutiei-612955.html, consultat pe data de 17 ianuarie 2008

perspectivă asupra statutului puterii executive, legislative și judecătorești în contextul Constituției actuale a României.

Asupra problematicii separației puterilor în stat au fost formulate numeroase puncte de vedere.

Cum poate fi explicat conceptul *separației puterilor în stat*? Printre filozofii care au discutat acest subiect s-au numărat Locke și Montesquieu. Locke dedică capitolul al XII-lea din *Al doilea tratat despre cărmuire* prezentării celor trei puteri, respectiv: puterea legislativă, executivă și federativă. Puterea legislativă (care stabilește reguli ce trebuie respectate) îi reprezintă pe cei care compun societatea. Această putere poate acționa doar prin prisma legilor existente și doar pentru *binele public*. Puterea executivă- care garantează executarea legilor- și puterea federativă- căreia îi revine securitatea societății- sunt subordonate puterii legislative. În timp ce nu este necesar ca puterea legislativă să funcționeze neîntrerupt, puterea executivă este *constantă* iar scopul său este de a limita abuzurile celor care dețin puterea legislativă.. Puterea federativă este garantul securității societății în relațiile sale cu celelalte comunități. Acestei puteri îi aparține decizia de a declara război, de a încheia pacea sau de a semna tratate.⁴ În acest context, meritul lui Locke este de „a accepta simultan suveranitatea și dreptul la rezistență în vederea construirii unui guvernământ limitat.”⁵ Referindu-se tot la problematica separației puterilor în stat, Montesquieu raportându-se la *constituția* engleză, a formulat teza conform căreia puterea nu trebuie concentrată în mâinile unui singur individ pentru că „în momentul în care puterea legislativă se confundă cu puterea executivă nu se mai poate vorbi despre libertate.”⁶ Montesquieu susține că puterea legislativă trebuie să dețină funcția de a controla în ce măsură puterea executivă pune în aplicare legile adoptate. În ceea ce privește puterea executivă, aceasta trebuie să „ fie exercitată de un monarh deoarece această parte a guvernării este mai bine administrată de o singură persoană decât de mai mulți.”⁷ Puterea judecătorească funcționează doar atâta timp cât este nevoie iar judecătorii sunt persoane alese din rândurile poporului. Conceptul de *separație a puterilor în stat* este fundamental pentru construirea societăților moderne fie că prin el se înțelege *controlul concomitent al puterilor* fie că se înțelege *puterea care oprește puterea*.

Constituția este legea fundamentală a unui stat. Cuvântul „constituție” provine din latinescul *constituere* care înseamnă „a institui” sau „a fonda”. Acest sens însă „nu mai are de a face cu cel avut (...) în Antichitate când desemna

⁴ LOCKE, John, “Traité du Gouvernement civil”, Calixte Volland, Paris, [1802], pp.273-274

⁵ RAYNAUD, Philippe et RIALS, Stéphane, “ Dictionnaire de la philosophie politique”, Presses Universitaires de France, Paris, 1998, p. 355

⁶ MONTESQUIEU, “« L’esprit de lois », Librairie Larousse, Paris, 1934, livre XI, chapitre VI, p. 129

⁷ *Ibidem*, p. 133

deciziile promulgate de împărat”⁸ așa cum semnaleză Giovanni Sartori. În epoca modernă termenul definește „o structură a societății politice, organizată prin intermediul și pe baza legii pentru a limita exercitarea arbitrară a puterii și pentru a impune legea.”⁹ Pentru a obține o imagine clară a principiului separației și echilibrului puterilor în stat în constituționalismului românesc și cu precădere în Constituția din 1991, este necesară o scurtă incursiune în vederea identificării Constituțiilor adoptate în România începând cu 1866 și a modului în care se reflectă principiul separației și a echilibrului puterilor în stat în aceste legi fundamentale. Constituția este „un element esențial în ordinea desemnării unui contur al democrației liberale (...); dar și un ansamblu de reguli ce organizează jocul politic, articulând un sistem în care rolul principal îl au instituțiile și actorii politici.”¹⁰ În acest mod, rolul Constituției se reclamă ca unul deosebit de important în orice societate. Constituția este, în același timp și garantul unității și a patriotismului „purtătoarea unui potențial simbolic prin intermediul căruia se produce legătura, atât de delicată, pe care o putem recunoaște și defini ca patriotism.”¹¹ Explicând-o în acest mod, Constituția devine un element definitoriu al societății moderne.

Între 1866 și 2008 România a cunoscut șapte legi fundamentale. „Dintr-o perspectivă cronologică mai amplă, România ca și mare parte din țările din estul Europei, se distinge printr-o adoptare tardivă a principiului separării puterilor în stat (...) Din punct de vedere istoric, originea acestui principiu este legată de textul Regulamentelor Organice”¹² Constituția de la 1866 a fost fabricată după modelul celei belgiene din 1831, model atractiv pentru România din motive simbolice, juridice și constituționale având în vedere că Belgia din acele timpuri se bucura de prestigiu pe plan european. Textul consacra principiul bicameralismului inegalitar; puterea legislativă era reprezentată atât de Parlament cât și de rege (art. 32) iar cea executivă îi aparținea tot monarhului (art. 35). Interpretarea coroborată a acestor articole conduce la schițarea poziției speciale deținute de Domn/Rege în eșafodajul constituțional.¹³ „ Deși precizat de

⁸ PREDĂ, Cristian, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008, p. 18

⁹ SARTORI, Giovanni, *Elementi di politica*, Il Mulino, Bologna, 1995, pp.13-14, 23 în PREDĂ, Cristian, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008, p. 18

¹⁰ *Raport al Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România- Pentru consolidarea statului de drept*, p. 11, accesibil pe site-ul http://www.ziare.com/Stanomir_a_prezentat_Raportul_Comisiei_prezidentiale_de_analiza_a_Constitutiei-612955.html, consultat pe data de 17 ianuarie 2008

¹¹ STANOMIR, Ioan, *În jurul Constituției, practică politică și arhitectură legală*, colecția „Timpul Prezent”, Editura Universității din București, București, 2006

¹² PREDĂ, Cristian, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008, p.46

¹³ STANOMIR, Ioan, *Libertate, Lege și Drept. O istorie a constituționalismului românesc*, Polirom, Iași, 2005, p.69

articolele 35, 36 și 37, principiul separației puterilor în stat era anulat de preeminența puterii executive încarnate de rege.”¹⁴

Constituției de la 1866 i-a urmat constituția de la 1923 în care rolul monarhului în cadrul puterii executive rămâne deosebit de important. În schimb, Constituția carlistă de la 1938, prezintă o perturbare semnificativă a ceea ce însemna separarea puterilor în stat: „Grație inovației consacrate de articolul 30-regele devenea factorul decisiv al vieții constituționale (...) guvernarea efectivă fiind încredințată suveranului care înceta să se mai limiteze doar la exercitarea unor funcțiuni ceremoniale - întreg echilibrul puterilor statului este afectat prin introducerea unui factor constituțional perturbator, incompatibil cu separația vizată la 1866 și 1923.”¹⁵

Regatul României nu va avea o constituție între septembrie 1940 și 23 august 1944 ci va fi condus de un set de decrete regale. Decretul regal 3072 „oferă regimului o bază constituțională (...) anulând de jure și *de facto* separația puterilor în stat și instituind un nou organ, cel al Conducătorului de Stat”¹⁶ cu puteri depline. Odată cu adoptarea Constituției din 1948, care prevede schimbarea radicală de regim, principiul separării puterilor în stat nu-și mai găsește justificarea. Marea Adunarea Națională devine organul suprem al puterii în Republica Populară Română, iar guvernul este doar o *emanație* a acestei Adunări. Atât Constituția de la 1952 cât și cea de la 1965 vor legitima regimul comunist, un regim care se „întemeiază pe puterea poporului și care va face irelevantă referirea la separația puterilor în stat.”¹⁷

Redescoperirea constituționalismului în perioada post-comunistă este un proces complicat dar fundamental care „se construiește într-un ritm alert, după primele alegeri din 1990.”¹⁸ Constituția României va fi adoptată de către Adunarea Constituantă în noiembrie 1991 și va intra în vigoare în urma referendumului organizat pe data de 8 decembrie 1991. Conform noii Constituții, Parlamentul este bicameral. Este vorba de bicameralism egalitar, Camera Deputaților și Senat, fiind alese în același mod și având aceleași funcții și prerogative. Puterea executivă este reprezentată pe de o parte de Guvern, care este investit de Camerele reunite ale Parlamentului și responsabil în fața acestuia iar pe de altă parte de Președinte care este ales prin vot direct iar printre atribuțiile sale se numără cea de mediator între societate și stat și între autoritățile publice dar și cel de garant al independenței naționale și a unității și

¹⁴ PREDA, Cristian, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008, p.20

¹⁵ STANOMIR, Ioan, *Libertate, Lege și Drept. O istorie a constituționalismului românesc*, Polirom, Iași, 2005, pp. 125-126

¹⁶ *Idem*, p.162

¹⁷ STANOMIR, Ioan, *Libertate, Lege și Drept. O istorie a constituționalismului românesc*, Polirom, Iași, 2005, p.227

¹⁸ PREDA, Cristian, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008, p.26

de apărător al Constituției. „Regimul constituțional românesc poate fi caracterizat ca unul eclectic, atât prin prisma normelor constituționale care îl articulează cât și prin prisma practicii politice din perioada 1991-2008.”¹⁹

Revenind la problematica principiului separației puterilor în stat, acest principiu este menționat în Comunicatul către țară a Consiliului FSN dar, până la revizuirea din 2003, textul Constituției adoptate în 1991 nu „stipulează în mod expres separația puterilor. De altfel, Constituția de la 1991 nu folosea expresia *puteri ale statului* ci pe cea de *autorități publice*.”²⁰ Statul se organizează după revizuirea din 2003 – „potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească- în cadrul democrației constituționale.”²¹ Cum se prezintă puterea executivă, legislativă și judecătorească în contextul legii fundamentale actuale?

“Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului roman și unica autoritate legiuitoare a țării.”²² Parlamentul României este construit în jurul bicameralismului egalitar : Camera Deputaților și Senat. Cele două Camere sunt alese în același mod și în același timp prin sufragiu universal, egal și direct pe o perioadă de 4 ani. Această arhitectură bicamerală există încă din 1935, deși abandonată în 1945, aceasta este readoptată în 1990. Una dintre rațiunile susținute în favoarea bicameralismului este faptul că o a doua Cameră este în măsură să limiteze posibilul abuz al celeilalte Camere. Ceea ce diferențiază cele două Camere este numărul senatorilor și respectiv al deputaților, număr care se stabilește « prin legea electorală, în raport cu populația țării. »²³ Una dintre temele care planează în jurul ideii de *bicameralism* este faptul că « ultima operațiune de inginerie constituțională nu a reușit să prevină evitarea unui tip de paralelism ce decurge din calificarea alternativă a camerelor drept camere *de decizie și de reflecție*. »²⁴ Observăm astfel o suprapunere clară între atribuțiile celor două Camere, reglementată de artiolul 74 din Constituție. Chiar și procedura de mediere între cele două Camere respecta principiul acestui egalitarism.

Revizuirea din 2003 a modificat acest element : una dintre Camere este sesizată prima iar cealaltă decide. Una dintre temele de dezbatere care a revenit în prim plan este problematica unicameralism/bicameralism. Există numeroase voci care susțin că Senatul are nevoie de individualitate proprie pentru că în caz contrar, existența acestuia nu se mai explică. « Organizarea internă a celor două

¹⁹ *Raport al Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România- Pentru consolidarea statului de drept-*, p. 14, accesibil pe site-ul , consultat pe data de 17 ianuarie 2008

²⁰ PREDA, Cristian, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008, p.29

²¹ *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2007, TITLUL I, Art. 1, alin. 4

²² *Idem*, TITLUL III, Capitolul I, Secțiunea 1, Art. 61, alin. 1

²³ *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2007, TITLUL III, Capitolul I, Secțiunea 1, Art.62, alin.3

²⁴ STANOMIR, Ioan, *În jurul Constituției, practică politică și arhitectură legală*, colecția „ Timpul Prezent”, Editura Universității din București, București, 2006, p.86

Camere se stabilește printr-un regulament propriu. În ceea ce privește ședințele Camerelor acestea lucrează în ședințe separate dar își desfășoară lucrările în ședințe comune privind anumite aspecte printre care primirea mesajului Președintelui României ; aprobarea bugetului de stat și a bugetului asigurărilor sociale de stat ; declararea stării de război ; numirea Avocatului Poporului.²⁵ Camera Deputaților și Senatul se întâlnesc în două sesiuni ordinare pe an ²⁶ și « în sesiuni extraordinare la cerea Președintelui României, a biroului permanent al fiecărei Camere ori a cel puțin o treime din numărul deputaților sau al senatorilor. »²⁷ Ca reprezentant al puterii legislative, Parlamentul adoptă legi constituționale, legi organice și legi ordinare iar membrii săi sunt aleși în în serviciul poporului. Calitatea de deputat sau de senator este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții publice și nici un reprezentant nu poate fi senator și deputat în același timp. Actele juridice pot fi adoptate de cele 2 Camere – legi, hotărâri și moțiuni- doar dacă sunt prezenți majoritatea deputaților și a senatorilor. În ceea ce privește imunitatea parlamentară, deputații și senatorii « nu pot fi trași la răspundere juridică pentru voturile sau pentru opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului. »²⁸ Conform articolului 74 aliniatul 1 din Constituția României, « inițiativa legislativă aparține după caz Guvernului, deputaților, senatorilor sau unui număr de cel puțin 100.000 de cetățeni cu drept de vot. » Majoritatea legilor adoptate au ca sursă Guvernul, restul fiind propuse de către deputați și senatori. În ceea ce privește procedura de dizolvare a « corpurilor legiuioare, care poate fi activată doar în situații excepționale de profundă și repetată criză guvernamentală. »²⁹ În societatea românească Parlamentul suferă de un anumit deficit de imagine, preeminența executivului fiind recunoscută.

« Constituția actuală a României a consacrat o putere executivă duală, în interiorul căreia echilibrul este realizat prin interacțiunea dintre șeful de stat și șeful de guvern. »³⁰ Legitimitatea șefului de stat contrastează cu legitimitatea primului ministru pentru că în timp ce Președintele este ales direct de către cetățeni, primul ministru este investit de către Parlament. « Președintele României reprezintă statul român și este garantul independenței naționale, al unității și al integrității teritoriale a țării. »³¹ El este, de asemenea, gardianul Constituției și mediator între autoritățile publice și indivizi și între societate și

²⁵ *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2007, TITULUL III, Capitolul I, Secțiunea 1, Art.65

²⁶ *Idem*, Art.66, alin. 1

²⁷ *Idem*, alin.2

²⁸ *Idem*, Secțiunea a 2 a, Art. 72, alin. 1

²⁹ BARBU, Daniel, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, Nemira, București, 2004, p. 183

³⁰ STANOMIR, Ioan, *Constituționalism și postcomunism, un comentariu al Constituției române*, Editura Universității din București, București, 2005, p.114

³¹ *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2007, TITULUL III, Capitolul II, Art.80, alin.1

stat. Conform Constituției, Președintele este cel care desemnează primul ministru, devenind astfel și negociatorul majorității parlamentare. În cazul în care există o majoritate absolută după alegeri, va desemna candidatul pentru funcția de prim ministru, membrul partidului care câștigă alegerile; în caz contrar Președintele va numi candidatul după consultări cu partidele parlamentare. Toți prim-miniștrii din perioada 1992-2008 au fost investiți în funcție la recomandarea Președintelui.

Constituția României este la originea conflictului dintre Președinte și Prim-ministru din cauza ambiguității articolelor, problemă care nu a fost rezolvată nici după revizuirea din 2003. Textul Constituției nu spune nimic însă despre relația Președintelui cu membrii Guvernului. Odată cu revizuirea Constituției din 2003, mandatul Președintelui este pe o perioadă de 5 ani. Președintele are puteri limitate. Acesta nu are dreptul să dizolve Camerele sau să demită primul ministru. Dizolvarea Camerelor se poate face doar în situația în care “Parlamentul nu a acordat votul de încredere pentru formarea Guvernului în termen de 60 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură.”³² Perioada în care Președintele poate dizolva Parlamentul este foarte redusă: Camerele pot fi dizolvate o singură dată în cursul unui an ³³ și nu pot fi dizolvate în ultimele 6 luni ale mandatului și nici în timpul stării de mobilizare, de război, de asediu sau de urgență.³⁴ Președintele nu prezidează reuniunile Cabinetului, în schimb el poate participa la ședințe la invitația acestuia pe teme precise cum ar fi, de exemplu, securitatea țării. În relația cu Parlamentul, Președintele se bucură de o anumită libertate pentru că poate adresa acestuia mesaje: adresându-se astfel națiunii înșăși. Parlamentul poate, printr-o procedură complicată – pentru înaltă trădare, iresponsabilitate politică, să-l suspende pe Președintele, organizând un referendum prin care cetățenii să revină la votul pe care deja i-l acordaseră. Această funcție îi conferă Parlamentului posibilitatea de a se pronunța asupra activității Președintelui și de a propune demiterea acestuia. Constituția din 1991, revizuită în 2003, acordă Președintelui dreptul de a fi ales doar de două ori.

Cea de a doua parte a executivului este preprezentată de Guvern. « Guvernul, potrivit programului său de guvernare acceptat de Parlament, asigură realizarea politicii interne și externe a țării și exercită conducerea generală a administrației publice. » ³⁵ Ca și funcția de senator și de deputat, funcția de ministru este incompatibilă cu altă funcție publică, cu excepția celei de deputat sau de senator. Guvernul este instituția care adoptă hotărâri și ordonanțe și răspunde politic numai în fața Parlamentului pentru activitatea sa. Parlamentul controlează Guvernul care este responsabil în fața acestuia pentru activitatea sa,

³² *Idem*, Art. 89, alin.1

³³ *Idem*, alin. 2

³⁴ *Idem*, alin.3

³⁵ *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2007, TITULUL III, Capitolul III, Art. 102, alin. 1

evitându-se în acest fel orice depășire a atribuțiilor constituționale. Interpretările, moțiunile sau comisiile de anchetă sunt expresia existenței controlului exercitat de către o putere asupra altei puteri. « Guvernul este obligat să răspundă la interpelările inițiate de către deputați sau senatori în condițiile prevăzute de regulamentele celor două Camere ale Parlamentului. »³⁶

Prevederile constituționale referitoare la puterea judecătorească sunt dezvoltate în capitolul al VI-lea a actualei Constituții. Statutul puterii judecătorești este dezvoltat, la nivel constituțional, prin indicarea unor principii și stabilirea unor aspecte purtând asupra organizației concrete a administrării justiției.³⁷ În România, potrivit articolului 124 din Constituție, justiția se exercită în numele legii fiind o instanță unică, imparțială și egală pentru toți. Președintele este cel care numește judecătorii: “nominalizarea judecătorilor din Curtea Supremă de Justiție pe o perioadă de 6 ani de către Președinte a creat, cu precădere în anii nouăzeci, un organ identificat *ab origine* cu o emanație a partidului de la Cotroceni.”³⁸ Funcția de judecător este și ea, incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată cu excepția funcțiilor didactice din învățământ.³⁹ Justiția se realizează prin Înalta Curte de Casație și Justiție care asigură interpretarea și aplicarea unitară a legii de către celelate instanțe judecătorești dar și prin alte instanțe judecătorești stabilite prin lege.

“Odată cu regimul constituțional de la 1991, România se racorda unui curent inspirat, în dreptul comparat de către Hans Kelsen, imaginând, în vederea controlului general al aplicării Constituției, o jurisdicție specială, curtea constituțională.”⁴⁰ Curtea Constituțională este garantul supremației Constituției.⁴¹ Judecătorii Curții sunt în număr de nouă și sunt numiți pentru un mandat de 9 ani. Constituția prevede că judecătorii trebuie să fie independenți în exercitarea mandatului și inamovabili pe durata acestuia. Credibilitatea Curții Constituționale este fundamentală având în vedere că aceasta garantează la rândul său chiar credibilitatea legii fundamentale. Printre atribuțiile Curții se numără soluționarea conflictelor juridice de natură constituțională dintre autoritățile publice, hotărâște asupra excepțiilor de neconstituționalitate privind legile și ordonanțele sau se pronunță asupra constituționalității legilor. În această ordine constituțională ale cărei caracteristici tocmai le-am expus, «echilibrul

³⁶ *Idem*, Art.112, alin.1

³⁷ STANOMIR, Ioan, *Constituționalism și postcomunism, un comentariu al Constituției române*, Editura Universității din București, București, 2005, p. 163

³⁸ PREDA, Cristian, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008, p.48

³⁹ *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2007, TITULUL III, Capitolul VI, Secțiunea 1, Art.125, alin.3

⁴⁰ *Raport al Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România- Pentru consolidarea statului de drept-*, p. 20, accesibil pe site-ul , consultat pe data de 17 ianuarie 2008

⁴¹ *Constituția României*, Monitorul Oficial R.A., București, 2007, TITULUL V, Art.142, alin.1

puterilor este limitat: atât puterea legislativă cât și cea juridică gravitează în sfera de influență a executivului. Lipsa de forță a Parlamentului, dar și colonizarea justiției sunt accentuate de centralizarea politico-administrativă a statului.»⁴²

În această parte a studiului îmi propun să conturez răspunsul la întrebarea formulată la început. “Două pericole trebuie evitate: atotputernicia Parlamentului și atotputernicia puterii executive.”⁴³ Care este statutul separației/egalității puterilor în societatea contemporană? Este de preferat o separație totală a puterilor în vederea construirii unui regim democratic consolidat în România sau este preferabil echilibrul instituțional și cooperarea la nivelul instituțiilor? *Raportul Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România- Pentru consolidarea statului de drept* a ridicat această problemă și a încercat să ofere soluții viabile. *Raportul Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România- Pentru consolidarea statului de drept* propune o serie de soluții care să rezolve o parte din disfuncționalitățile regimului politic românesc actual iar separația puterilor în stat ocupă o poziție centrală în acest demers. Puterea executivă, legislativă și judecătorească conturează peisajul politic românesc dar nu îi oferă elementele necesare construirii unui regim moderat.

Tensiunea existentă în interiorul puterii executive este rezultatul contradicției între atribuțiile Președintelui și cele ale Primului ministru. În timp ce articolul 80 din Constituția României oferă Președintelui un statut foarte important în interiorul statului, următoarele articole îi stabilesc acestuia atribuții concrete. „Partajarea atribuțiilor conduce în mod natural la confruntarea între cele două legitimități: reprezentarea națiunii de către Parlament versus reprezentarea națiunii de către Președinte. În această ecuație, șeful de guvern va căuta (...) să invoce legitimitatea parlamentară ca sursă a sprijinului politic.”⁴⁴ Acest conflict intra-executiv pune un semn de întrebare asupra funcționării reale a separației puterilor în stat.

În circumstanțele actualei arhitecturi constituționale din România separarea puterilor devine o condiție necesară dar nu și suficientă. Una dintre soluțiile propuse în actualul *Raport* este o definiție clară a atribuțiilor fiecărei puteri fie ea legislativă sau executivă. Delimitarea transparentă a statutului fiecăreia poate contribui fundamental la crearea unui regim moderat. Dar se impune o explicație suplimentară: „dacă atribuțiile și sferile de competență ale puterilor în stst trebuie să fie precis definite, aceasta nu revine la a afirma că ele se cuvin să fie și complet separate. O separație rigidă și absolută a puterilor ar

⁴² PREDA, Cristian, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008, p.49

⁴³ *Idem*, p.6

⁴⁴ *Raport al Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România- Pentru consolidarea statului de drept-*, p. 15, accesibil pe site-ul , consultat pe data de 17 ianuarie 2008

conduce în final la paralizie politică și haos”⁴⁵ Astfel, devine clar răspunsul la întrebarea anterioară dacă ar fi de preferat o separare totală a puterilor în defavoarea unui echilibru instituțional și a cooperării la nivelul instituțiilor. Legile adoptate trebuie să permită puterilor să coopereze în vederea obținerii celui mai bun rezultat posibil. Competențele acestora trebuie valorificate pentru *binele comun* în timp ce supravegherea activității fiecăreia dintre ele rămâne una dintre principalele responsabilități.

Separarea și echilibrul puterilor devin fundamentale pentru consolidarea regimului democratic românesc: este necesar ca puterile să aibă atribuții concrete, să vegheze reciproc la activitatea desfășurată și în același timp să *coopereze pentru realizarea binelui comun*. „ Aceste *checks and balances* reprezintă condiția *sine qua non* a libertății și moderației politice, împiedicând atât omnipotența legislativului cât și pe cea a executivului.”⁴⁶

Îmi propun în încheire să deschid o nouă perspectivă în legătură cu acest subiect : separația/echilibrul puterilor în stat în societatea contemporană. În cadrul Conferinței internaționale „Regimuri constituționale în Uniunea Europeană”⁴⁷, profesorul în drept constituțional de la Universitatea Paris X Nanterre, profesorul Guy Carcassonne a conturat o nouă viziune pentru ceea ce se dorește a fi un sistem în care puterile se controlează una pe cealaltă pentru a preveni instaurarea tiraniei. Această teorie, oferă o alternativă la actualul înțeles al principiului separația puterilor în stat.. Profesorul Carcassonne optează pentru un alt fel de interpretare a principiului separației puterilor în stat și vorbește despre *separațiile puterilor*, deoarece spune el, ideea clasică a separației puterilor nu mai oferă garanțiile necesare în cadrul societății contemporane pentru că nu mai există instrumentul care să separe puterea executivă de cea legislativă și de cea judecătorească.

Chiar dacă, din punct de vedere juridic, legislativul și executivul sunt puteri separate, dreptul comun al democrațiilor europene susține că legislativul și executivul lucrează împreună în același sens astfel încât separația puterilor clasică nu mai reprezintă o garanție împotriva opresiunii. Aceste puteri trebuie să fie separate dar nu este cazul să ne facem prea multe iluzii în ceea ce privește nivelul de protecție pe care îl va aduce această separare. Astfel, este necesar să ne axăm pe alte tipuri de separare pentru că existența unei contraputeri rămâne o condiție *sine qua non* a oricărei democrații. În acest moment, raportarea la alt tip de separații/opoziții este varianta pertinentă: majoritate/opoziție, centru/periferie, politică/administrație și societate politică/societate civilă. Astfel, în momentul în care majoritatea, de exemplu, își depășește atribuțiile și

⁴⁵ *Ibidem*

⁴⁶ *Raport al Comisiei Prezidențiale de Analiză a Regimului Politic și Constituțional din România- Pentru consolidarea statului de drept-*, p. 8, accesibil pe site-ul , consultat pe data de 17 ianuarie 2008

⁴⁷ Conferința Internațională *Regimuri constituționale în Uniunea Europeană*, 13 octombrie, 2008, Palatul Parlamentului, sala Nicolae Iorga

reclamă mai multă putere, opoziția intră în scenă și temperează avântul majorității. În acest caz opoziția trebuie să se bucure, într-o oarecare măsură, de puteri, trebuie să dețină mijloace, să fie solidă și puternică. Se va obține astfel, la un moment dat, posibilitatea de a avea o privire de ansamblu asupra acestor atomizări a separației puterilor și de a face față exigențelor extrem de variate.

ANTREPRENORIATUL – VECTOR AL *NOII ECONOMII*

Dr. Bogdan ȘTEFANACHI*

The entrepreneurship – the vector of the *new economy*

Abstract: The entrepreneur, as the image of the contemporary economy, and the entrepreneurship theory, as modality of investigation and interpretation of economic environment, are, concepts which, at least in the European territory, must be rediscovered. The reform of European economy based on the *Lisbon Strategy's* guiding lines must lead to rethinking the European social model in order to reallocate the funds to the growing productivity and competitiveness' policies. In other words, these policies must create the incentives for the development of *competition* and *entrepreneurial innovation (discovery)*. This study intends to identify the epistemological and ontological basis of the new economy as entrepreneurial driven process.

Keywords: entrepreneur, economy, entrepreneurship, discovery.

Dincolo de entuziasmul sau de rezervele pe care le generează, *globalizarea* constituie procesul emblematic al lumii contemporane, chiar dacă există puncte de vedere care afirmă că manifestări *globale* sau *globalizatoare* pot fi identificate cu mult înaintea secolului XX. Însă certitudinea și caracterul „inexorabil” al globalizării par a fi contrabalansate de lipsa înțelegerii „ideologiei” care generează și susține un asemenea fenomen. Sfârșitul anilor 80, caracterizat de dispariția barierei ideologice est-vest, implică, pe de o parte fluxul reformelor liberale către un spațiu interzis până atunci (cel al statelor foste comuniste), iar pe de altă parte, reformarea sistemului capitalist în contextul unei economii real globale. Constanta acestui fenomen este reprezentată de necesitatea reformelor politice extensive pentru a diminua rolul statului în favoarea mecanismelor pieței.

Așadar, globalizarea, din punct de vedere al consecințelor implicate, poate fi analizată, cu maxim de rezultate, pornind de la evoluția spațiului economic, de la evoluția și modificările în structura economiei contemporane. Dar, putem imagina și o strategie alternativă care permite comprehensiunea procesului de globalizare prin evidențierea premiselor *ideologice* ale acestuia.

Fără a pretinde că există o sinonimie perfectă între globalizare și neo-liberalism, totuși în spațiul economiei globale, argumentele neo-liberale împotriva „intervenției proactive a statului”¹ pentru a gestiona funcționarea pieței, sunt cele care pot reflecta cel mai bine tendințele economico-politice ale sfârșitului de secol XX și începutului de secol XXI. Contractarea statului, diminuarea reglementărilor oficiale determină abolirea reală a restricțiilor

* Lect. univ. dr. Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași.

¹ Scholte, Jan Aart, *Globalization. A Critical Introduction*, Palgrave, 2000, p. 34

existente în calea libertății de mișcare a persoanelor, bunurilor, serviciilor și capitalurilor; altfel spus, „sectorul public trebuie să înceteze să mai coordoneze forțele pieței în context global”². Astfel, globalizarea și liberalismul (neo-liberalismul) sunt măcar interdependente, dacă nu în întregime congruente, sau după cum susținea Andrew Gamble, „una dintre cele mai semnificative tendințe ale ultimilor 30 de ani se constituie sub forma revitalizării liberalismului economic atât ca economie politică, cât și ca, ideologie politică”³.

Dar dacă liberalismul, din perspectiva principiilor fundamentale se prezintă ca o ideologie unitară, din perspectiva interpretării și operaționalizării acestor principii apar diferențe consistente între diversele abordări liberale. Jan Aarte Scholte consideră că intensificarea relațiilor transnaționale generează și susține modificări atât la nivelul epistemologiei, cât și al ontologiei. În acest context trebuie subliniat faptul că globalizarea implică interrelaționarea forțelor structurale ale cunoașterii raționale și ale producției de tip capitalist cu inițiativele actorilor implicați în susținerea procesului de globalizare, care se manifestă în forma inovației tehnologice și a măsurilor de dereglementare⁴.

Dacă din perspectivă epistemologică „relațiile globale, reproduc cunoașterea rațională, trebuie menționat că globalizarea reprezintă un accelerator al raționalismului reflexiv”. Din prisma ontologiei, trebuie să iterăm faptul că „globalizarea alterează noțiunea de spațiu și, de asemenea, modifică și redefiniște calitățile temporale”⁵. Prin urmare, globalizarea ipostaziată sub forma *noii economii*⁶ implică o filozofie specifică, o fundamentare principial-teoretică proprie: spațiul se contractă, iar timpul devine creator. Această nouă ontologie permite manifestarea *alertei antreprenoriale* înțeleasă ca „forță care susține piața, precum și ca forță care susține producția”⁷.

Antreprenoriatul, abordarea pieței din perspectiva *descoperirii antreprenoriale* este o caracteristică fundamentală a Școlii Austriece. Deși, în 1911, Joseph Schumpeter, în lucrarea *The Theory of Economic Development*, a fost primul exponent al Școlii mai sus menționate, care a utilizat cadrul economic pentru a defini rolul fundamental care revine antreprenorului, totuși, adevărata origine a acestei abordări trebuie identificată în concepțiile filosofico-economice ale lui Ludwig von Mises și Friedrich A. Hayek.⁸ Astfel, „de la Mises am învățat că piața este un proces

² Idem, p. 34

³ Gamble, Andrew, „Neo-liberalism”, in *Capital and Class*, Issue 75, Autumn 2001, p. 127

⁴ Scholte, Jan Aart, op. cit., p. 89

⁵ Idem, p. 202

⁶ Cercetătorii care s-au ocupat de analiza proceselor de transformare economică și socială care caracterizează economiile avansate (dezvoltate) au propus o multitudine de „etichete” (uneori: identice conceptual) pentru a defini aceste transformări: *economie a informației*, *knowledge – based economy*, *the learning economy*, *economie digitală*, *economie internet*, *economie virtuală*, *e-economie*, și bineînțeles *noua economie*.

⁷ Mises, Ludwig von, *Human Action*, Yale University, New Haven, 1963, pp. 325-326

⁸ În tradiția Școlii Austriece, Schumpeter este cel care introduce termenul „inovații”, drept caracteristică fundamentală a antreprenorului, a mediului economic.

antreprenorial (*the market as entrepreneurially driven process*). De la Hayek am învățat să apreciem rolul cunoașterii și al dezvoltării cunoașterii prin interacțiunea pieței (*market interaction*), pentru echilibrarea procesului.”⁹ Concepția lui Mises despre piață ca proces antreprenorial devine aspectul esențial pentru descrierea și înțelegerea interacțiunilor economice: „Forța care susține procesul economic nu este dată nici de consumatori, nici de proprietarii (deținătorii) de mijloace de producție – pământ, capital, muncă – ci de antreprenorii care acționează și speculează... Speculația care generează profit este forța care susține piața precum și forța care susține producția.”¹⁰ Pe de altă parte, Israel M. Kirzner, atunci când se referă la rolul pieței, face referire la Hayek, pentru a evidenția importanța acesteia în difuzia informației, și astfel explică funcția antreprenorială: „concepția de pionierat a lui Hayek asupra procesului pieței ca fiind unul de diseminare a informației și de descoperire ne oferă viziunea generală (linia directoare) pentru perspectiva antreprenorială asupra proceselor pieței.”¹¹

Mises, în termeni funcționali, definește antreprenoriatul ca fiind totalitatea, ansamblul acțiunilor umane desfășurate în cadrul economiei de piață, pentru că, tocmai aceste activități ale antreprenorului vor face posibilă starea *evenly rotating economy* în condițiile în care nu apar noi schimbări. Dar în același timp trebuie evidențiat faptul că „în construcția imaginară a *evenly rotating economy* nu mai este loc pentru activitatea antreprenorială.”¹² De aceea, pentru Mises important este procesul pieței, ca realitate contrastantă (și astfel interpretabilă, cuantificabilă) cu constructul imaginar al *evenly rotating economy*¹³. Rolul economiei nu poate fi identificat cu „descrierea matematică” a stărilor de echilibru, ci dimpotrivă, problema care trebuie soluționată este reprezentată de analiza procesului pieței.

Friedrich A. Hayek insistă asupra rolului cunoașterii, asupra modificării și dezvoltării cunoașterii în decursul participării la procesul pieții. Iar dacă „dorim să spunem că, în anumite condiții, indivizii tind către o stare de echilibru, trebuie să explicăm prin ce proces dobândesc cunoașterea necesară (pentru atingerea unei astfel de stări).”¹⁴ Pentru Hayek, procesul de echilibru al pieței

⁹ Kirzner, Israel M., *The Driving Force of the Market. Essays in Austrian Economics*, Routledge, London, 2000, p. 22

¹⁰ Mises, Ludwig von, op. cit., pp. 325-326

¹¹ Kirzner, Israel M., „Creativity and/or Alertness: A Reconsideration of the Schumpeterian Entrepreneur”, in *Review of Austrian Economics*, 11, 1999, pp. 5–17.

¹² Mises, Ludwig von, op. cit., p. 253

¹³ În viziunea lui Mises conceptul de echilibru devine posibil doar sub forma a ceea ce el numește *evenly rotating economy*, înțelegând prin aceasta, eliminarea schimbării și a incertitudinii prețurilor; Mises va preciza că o astfel de economie nu poate fi specifică lumii reale, ci folosind acest instrument, acest construct mental putem analiza implicațiile schimbării, din moment ce le putem confrunta cu o stare fictivă în care schimbarea e absentă – „această imagine este un instrument pentru rațiunea (gândirea) noastră.”

¹⁴ Hayek, Friedrich A., *Individualism and Economic Order*, Routledge and Kegan Paul, London, 1952, p. 46

este, prin urmare, procesul prin care participanții (la relațiile economice) ajung să dețină o cunoaștere mutuală cât mai adecvată despre planurile și acțiunile celorlalți.

Acțiunea umană, înțeleasă în termenii specifici ai acțiunilor speculative, imaginative ale antreprenorului care descoperă oportunitățile pentru a profita de condițiile dezechilibrului, la care se adaugă componenta epistemologică, din perspectiva căreia în urma interacțiunilor pe piață, cunoașterea este mereu îmbogățită și rearanjată determină înlocuirea conceptului neoclasic de *echilibru competitiv* cu cel dinamic, de *competiție*. *Competiția catalactică* trebuie înțeleasă în sensul în care „pe piață orice comodate intră în competiție cu toate celelalte comodatăți”¹⁵; competiția „se manifestă prin faptul că vânzătorul trebuie să fie superior celorlalți, operând bunuri și servicii mai bune și mai ieftine, iar cumpărătorul trebuie să fie superior celorlalți (cumpărători), oferind prețuri mai mari.”¹⁶ Așadar, noțiunea centrală care marchează trecerea de la *competitivitate* la *competiție* este cea de *rivalitate dinamică*. În critica pe care Hayek o aduce modelului competitiv, va spune că „în starea de *echilibru competitiv* se presupune că datele disponibile pentru diferiți indivizi sunt în întregime ajustabile, pe când problema care necesită explicații este legată de natura procesului prin care aceste date sunt astfel ajustate.”¹⁷ În aceste condiții competiția nu poate fi percepută și analizată decât ca un proces dinamic, „un proces esențial pentru formarea opiniei (opiniilor)[...] Competiția creează păreriile indivizilor despre ceea ce este cel mai bun și cel mai ieftin, și datorită ei, devin conștienți de posibilitățile și oportunitățile lor. Este un proces care implică o continuă schimbare în structura datelor, iar această semnificație va fi complet eludată de orice teorie care tratează datele ca fiind constante.”¹⁸

Așadar, definind piața din perspectiva competiției, atât Mises cât și Hayek, nu sunt interesați în primul rând de rezultatele și scopurile procesului pieței, ci de procesul în sine, de ceea ce reprezintă piața, competiția ca *procedură de descoperire* a cunoașterii inaccesibile indivizilor particulari. Descoperirea antreprenorială ca teorie a procesului pieței poate fi astfel reconstruită pe trei noțiuni interrelaționate: rolul antreprenorial (antreprenorului), rolul descoperirii și competiția (rivalrous competition).¹⁹

În ceea ce privește primul aspect, teoria standard neoclasică a echilibrului exclude noțiunea de antreprenor, din moment ce piața este în întregul ei echilibrată, iar profitul antreprenorial nu poate rezulta decât din perpetua ajustare a input-urilor și output-urilor pieței; însă în concepția dinamică asupra procesului pieței impusă de Școala Austriacă antreprenorul este agentul

¹⁵ Mises, Ludwig von, op. cit., p. 278

¹⁶ Idem, p. 274

¹⁷ Hayek, Friedrich A., op. cit., p. 94

¹⁸ Idem, p. 106

¹⁹ Kirzner, Israel M., *The Driving Force of the Market. Essays in Austrian Economics*, pp. 15-20

esențial.

Pentru Mises, termenul antreprenor este definiția dată individului care „acționează în conformitate cu modificările datelor pieței”²⁰; antreprenoriatul este acțiunea umană „înțeleasă din perspectiva incertitudinii inerente oricărei acțiuni.”²¹ Or, tocmai această înțelegere a acțiunii umane, propusă de Mises, implică existența „unui cadru *open-ended* în interiorul căruia toate deciziile sunt marcate în mod esențial de caracterul speculativ al noțiunii de antreprenorat” iar, eliberarea microeconomiei din teoria îngustă a echilibrului general, permite „recunoașterea elementului speculativ prezent în decizia individuală și încorporarea activității omului de afaceri din lumea reală în cadrul teoretic care oferă înțelegerea procesului pieței.”²² Antreprenorul este cel care încearcă să profite de dezechilibrele pieței (ex. alocarea inadecvată a resurselor) pentru a-și maximiza profitul. Într-o lume incertă și imposibil de previzionat (*lumea reală*) procesul antreprenorial nu poate garanta atingerea stării de echilibru, însă urmărirea profitului este singurul mod care tinde să orienteze piața către ceea ce poate fi numit – *direcție care echilibrează* (*equilibrative direction*). Această strategie devine posibilă doar în măsura în care există posibilitatea evitării erorilor antreprenoriale anterioare, doar în măsura în care este reală „tendința erorilor antreprenoriale de a fi înlocuite de corecții antreprenoriale aducătoare de profit.”²³

Rolul esențial pentru transmiterea cunoașterii tacite, care rezultă din experiențele anterioare de tipul *trial and error*, revine pieței (instituțiilor în general) ca procedură de descoperire și de transmitere a cunoașterii.

Friedrich A. Hayek este cel care interpretează procesul de echilibrare a pieței (*tendința spre echilibru* a acesteia) ca un proces de descoperire mutuală (tacită); procesul pieței devine un mijloc de transmitere a cunoașterii și astfel indivizii pot descoperi informații utile despre planurile celorlalți participanți (acesta este și modul în care este posibilă coordonarea spontană). Spre deosebire de concepția echilibrului clasic, conform căreia o acțiune este decisă matematic, deoarece modificarea ei nu poate fi decât exogenă și prin urmare păstrarea cadrului acțiunii înseamnă posibilitatea multiplicării infinite a acesteia, lumea reală (procesul pieței) permite modificarea endogenă a planurilor ca efect al descoperirii antreprenoriale. Cu alte cuvinte, această abordare „postulează că tendința spre oportunitățile profitului va fi descoperită în rezistența la rutină a participanților antreprenoriali la procesul pieței.”²⁴ Însă descoperirea pe care o favorizează piața nu se confundă cu căutarea sistematică a unei informații; altfel spus, descoperirea permite transmiterea cunoașterii tacite și nu a celei teoretice, științifice. „Când cineva devine conștient de ceea ce cineva a omis anterior, acela

²⁰ Mises, Ludwig von, op. cit., p. 255

²¹ Idem, p.254.

²² Kirzner, Israel M., *The Driving Force of the Market. Essays in Austrian Economics*, p. 15

²³ Idem, p. 17

²⁴ Idem, p. 17

nu produce cunoașterea în sens deliberat. Ceea ce putem spune este că cineva a descoperit ignoranța anterioară (în întregime necunoscută) a altcuiva. Ceea ce distinge descoperirea (relevantă pentru oportunitățile de a realiza profit încă necunoscute) de căutarea de succes (relevantă pentru producerea deliberată de informație pentru care cineva o deține iar altuia îi lipsește) este că prima (spre deosebire de cea din urmă) implică faptul că, surpriza care acompaniază realizarea a ceea ce cineva a omis este disponibilă imediat («Era chiar sub nasul meu!»). Această trăsătură a descoperirii caracterizează procesul antreprenorial al echilibrării pieței.»²⁵

Deci, rolul descoperirii, ca element constitutiv al procesului pieței, se rezumă la capacitatea participanților (antreprenorilor) de a detecta și elimina erorile anterioare.

Vectorul care impulsionează derularea procesului de piață este antreprenorul, îndrăzneala și imaginația antreprenorială – „ceea ce constituie acest proces este seria descoperirilor generate de îndrăzneala și alerta (*alertness*) antreprenorială.»²⁶ Dinamica pieței rezidă tocmai în „înfruntarea” antreprenorilor, înțelegându-se ca proces de rivalitate, fiecare antreprenor încercând să fie superior celorlalți prin bunurile pe care le oferă consumatorilor; competiția devine condiție necesară pentru realizarea scopurilor antreprenoriale (profit), dar în același timp este instanța care favorizează descoperirea. Piața, competiția ca *procedură de descoperire* (Friedrich A. Hayek) și *acțiunea umană* (Ludwig von Mises) sunt două denumiri echivalente ale unui proces binar: pe de o parte surprind potențialul de descoperire al competiției iar, pe de altă parte, caracterul antreprenorial al competiției. „Procesul competitiv este unul antreprenorial prin faptul că depinde în mod esențial de impulsurile (*incentives*) oferite de posibilitatea profitului antreprenorial pur. Din această perspectivă profitul apare, în primul rând, nu ca o dovadă a erorii antreprenoriale, ci ca impulsul de a diminua incidența erorii antreprenoriale.»²⁷

Descoperirea antreprenorială și lumea reală (subiectivismul) sunt aspecte esențiale care oferă cadrul teoretic pentru înțelegerea procesului pieței ca tendință sistematică spre echilibru; piața capătă forma conturată de succedarea episoadelor, secvențelor de descoperire și învățare mutuală.

Școala Austriacă oferă unul dintre cele mai coerente și sugestive constructe teoretice privitoare la concepția asupra antreprenoriatului; prin intermediul subiectivismului (radical), al individualismului metodologic și al scopului acțiunii umane ne sunt oferite instrumentele necesare înțelegerii funcției antreprenorului în procesul pieței.

²⁵ Idem, p. 18

²⁶ Idem, p. 19

²⁷ Idem, p. 21

A FI SAU A NU FI “GENOCID”? DRAMA FEMEILOR DIN DARFUR/SUDAN – PIEȘA UNUI GENOCID ASCUNS

Alis-Mihaela BIRTU-PÎRĂIANU (BĂLCĂ)*

To Be or not to Be „Genocide”? Darfur/Sudan Women’s Drama – a Piece of a Cover Genocide

Abstract: Darfur is a significant proof that genocide is still part of our society and a serious problem for that matter. Compared to Rwanda, where 800.000 people were killed in one hundred days of civil war, ethnic cleansing in Darfur has been taking place for about seven years, since 2003. One of the most disturbing aspects of the Darfur *alleged genocide* is the everyday drama of women in this region. Here parties to the conflict continue to use rape as a weapon of war in conditions of impunity, as victims who denounce the situation are likely to be prosecuted and while the Government of Sudan has denied repeatedly and publicly that sexual violence does not exist in Darfur. The everyday women drama in Darfur / Sudan is nothing more than a part of a complex, denied and hidden genocide. Whether or not we accept the genocide term, Darfur remains a symbol of pain, but also an opportunity for solidarity and a tough test for the entire world.

Keywords: genocide, Darfur, rape, violence, impunity.

Față de Rwanda, unde 800.000 de oameni au fost uciși în o sută de zile de război civil¹, purificarea etnică din Darfur durează de aproximativ șapte ani, “iar cei care mai îndrăznesc să spună că «nu se va mai întâmpla niciodată» dau dovadă fie de inconștiență, fie de o ipocrizie monstruoasă.”²

Darfur apare doar ca un coșmar, departe de percepția și imaginația societății de astăzi. Genocidul din Darfur apare ca o monstruoșitate inacceptabilă și ireală într-o lume evoluată.

Genocidul în sine pare legat de o lume dispărută, de lăcomia coloniștilor americani, de o Germanie inumană sau de o Turcie virulentă. Când vorbim despre genocid, ne apare în fața ochilor fără întârziere seria de monumente dedicate victimelor Holocaustului, inclusiv imaginea *Holocaust-Mahnmal* din Berlin.³ Inaugurat după lungi dezbateri și proteste în 2005, acesta reprezintă

* Studentă în cadrul Facultății de Istorie și Științe Politice, Specializare Relații Internaționale și Studii Europene, An III; text extras din lucrarea de licență “Conflictul din Darfur/Sudan – poveste fără de sfârșit”.

¹ BBC News, *Rwanda: How the genocide happened*, 18 decembrie 2008, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1288230.stm>, (accesat 19 martie 2010).

² Gérard Prunier, *Darfur, cronica unui genocid negociat*, “Le monde diplomatique”, ediția română, anul III, nr. 31, martie 2007.

³ Memorialul Holocaustului, BBC News, *Berlin opens Holocaust memorial*, 10 mai 2005, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4531669.stm>, (accesat 6 aprilie 2010).

prima dată când o națiune acceptă să amintească de una dintre cele mai mari crime ale sale, printr-un monument în plin centrul capitalei⁴.

Genocidul apare în societatea secolului XXI drept o piesă de muzeu, piesa unui trecut îndepărtat, departe de realitatea unei lumi care a învățat din lecțiile trecutului. Oare să fie adevărat? Momentele Rwanda, Bosnia și Sudan par să indice o altă realitate.

În paginile următoare voi trata astfel, un subiect tabu, ce continuă să nască dezbateri și din păcate victime – genocidul cu aplicație pe conflictul din Darfur/Sudan.

Pentru înțelegerea conceptului de genocid, am prezentat câteva elemente, momente și personalități cheie. Pentru această secțiune am apelat la o serie de documente publicate, absolut esențiale, este vorba, în primul rând, despre Rezoluțiile Adunării Generale ONU⁵. Dintre lucrările generale și speciale trebuie menționate câteva dicționare, cel aparținând lui Oleg Serebrian⁶ și cel al lui Samuel Totten⁷, precum și celebrul *Oxford Dictionary of Politics*.⁸

În partea a doua vom descoperi întrebări referitoare la genocidul din Darfur, dar și o încercare de răspunsuri. Pentru această secțiune, documentele publicate au avut un rol aparte, în special Comisia Internațională de Anchetă privind situația din Darfur / *International Commission of Inquiry on Darfur*. Documentele publicate mi-au fost de

⁴ Spre deosebire de Germania, Turcia și astăzi continuă să nege ceea ce este cunoscut sub apelativul de “genocidul armean”. În acest context, Turcia nu a ezitat să amenințe SUA asupra faptului că relațiile dintre cele două vor avea de suferit, în cazul în care Congresul american va vota un proiect de rezoluție care califică drept genocid masacrarea armenilor în timpul Imperiului Otoman. Comisia a votat pe 4 martie 2010 proiectul, Turcia rechemându-și ambasadorul la Washington. Genocidul armean este un câmp minat la nivel diplomatic. Administrația americană s-a abținut până acum să adopte acest termen, pentru a nu deteriora relațiile cu Turcia, membră NATO și aliat privilegiat în Orientul Mijlociu. Președintele SUA, Barack Obama, în ciuda promisiunii din timpul campaniei electorale de a recunoaște genocidul armean, a renunțat să mai utilizeze această formulă în condițiile în care SUA susțin eforturile pentru o normalizare a relațiilor dintre Armenia și Turcia. Turcia recunoaște că între 300.000 și 500.000 de armeni au murit, dar nu ca victime ale unei campanii de exterminare, ci în haosul ultimilor ani ai Imperiului Otoman. *Vezi și Turcia avertizează SUA în legătură cu o recunoaștere a genocidului armean*, “România Liberă”, 1 martie 2010; *Turkish anger at US Armenian genocide vote*, BBC, 5 martie 2010, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8550928.stm>, (accesat 3 aprilie 2010); *The Armenian “Genocide”?* Facts and Figures, Center for Strategic Research, Ankara, 2007, site-ul oficial Ministerul de Afaceri Extene al Republicii Turcia, secțiunea *Armenian Allegations Concerning the 1915 Events*, <http://www.mfa.gov.tr/sub.en.mfa?c4aa6758-dde9-477c-98c6-335c94c2fe18>, (accesat 6 aprilie 2010).

⁵ Adunarea Generală ONU, Rezoluție 96(I), 11 decembrie 1946 și Rezoluția 260(III), 9 decembrie 1948.

⁶ Oleg Serebrian, *Dicționar de geopolitică*, Iași, Editura Polirom, 2006.

⁷ Samuel Totten, Paul Robert Bartrop, Steven L. Jacobs, *Dictionary of Genocide: A-L*, vol. 1, Londra, Greenwood Press, 2007.

⁸ Iain McLean, Alistair McMillan, *The Concise Oxford Dictionary of Politics*, Editura Oxford University Press, 2003.

un real folos și pentru problemele carea au vizat reacția comunității internaționale.

Ultima parte este dedicată unui subiect deosebit de sensibil, și anume, situația femeilor din Darfur/Sudan. Nici o altă temă nu ar fi putut evidenția mai sincer, complexitatea și gravitatea evenimentelor petrecute de-a lungul războiului dintre Nordul și Sudul Sudanului (1962 – 1972; 1983 – 2005), precum și cele mai recente din regiunea vestică a Sudanului, Darfur (2003 și până astăzi). Deosebit de utile pentru acest subiect au fost informațiile puse la dispoziție de organizațiile nonguvernamentale, în special *Amnesty International* și *Human Rights Watch*, dar și organizația internațională medicală umanitară – *Médecins Sans Frontières* (MSF).

Faptul că rândurile ce urmează pot apărea doar ca având importanța unei picături de apă într-un ocean demonstrează lipsa de progres și dezinteresul manifestat față de un prezent fascinant de tulburător și în continuare dramatic. Ar fi fost deosebit de satisfăcător dacă temă abordată mai jos ar fi fost imaginea picăturii care a umplut paharul.

Genocid – trecut și prezent

Genocidul reprezintă acea politică de exterminare totală sau parțială a unui grup rasial, etnic sau confesional.⁹ Genocidul este considerat și tratat în dreptul internațional drept una dintre cele mai grave crime împotriva umanității pe care lumea civilizată o condamnă¹⁰. Genocidul este o negare a dreptului de existență a unor grupuri umane, așa cum omorul este negarea dreptului de a trăi ca ființe umane individuale; acest refuz al dreptului la existență a șocat și continuă să șocheze conștiința umană.¹¹ Cu toate acestea, istoria recentă ne oferă exemple cutremurătoare de genocid, “printre cele mai cunoscute fiind cazurile amerindienilor în America de Nord în secolele al XVII-lea și al XIX-lea, cel al armenilor în perioada primului război mondial și cel al evreilor și țiganilor în timpul celui de-al doilea război mondial.”¹² Angajamentele liderilor mondiali după aceste experiențe s-au dovedit a fi insuficiente, drept mărturie stând cazurile de genocid apărute în anii '90 în Rwanda, Bosnia și mai recent în Sudan.

"Niciodată!" a fost formula uzitată intens după Holocaust, formulă ce completa mobilizarea comunității internaționale pentru crearea unor instrumente de prevenire sau pedepsire a unor acte de genocid. Astfel pe 9 decembrie 1948 Adunarea Generală a Națiunilor Unite va adopta *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* ce a intrat în vigoare în ianuarie

⁹ Iain McLean, Alistair McMillan, *op.cit.*, p. 220.

¹⁰ Adunarea Generală ONU, Rezoluție 96(I), 11 decembrie 1946, pp. 188-189. Pentru rezoluțiile Adunării Generale ONU vezi <http://www.un.org/documents/resga.htm>, (accesat 21 martie 2010).

¹¹ *Ibidem*.

¹² Oleg Serebrian, *op.cit.*, p. 102.

1951.¹³ Părțile semnatare ale Convenției, confirmau că genocidul, comis atât în timp de pace cât și în timp de război, este o crimă de drept internațional, iar statele se angajau să-l prevină și să-l pedepsească.¹⁴ Conform Convenției genocidul se referă la omorârea membrilor unui grup; la atingerea gravă a integrității fizice sau mentale a membrilor unui grup; la supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care antrenează distrugerea fizică totală sau parțială; măsuri care vizează scăderea natalității; transferarea forțată a copiilor dintr-un grup într-altul.¹⁵ Definiția și prevederile acesteia au trecut testul timpului, rezistând solicitărilor de modificare.

Convenția a apărut în mare parte datorită eforturilor depuse de un singur om, Raphael Lemkin, avocatul evreu de origine poloneză. Lemkin este, de asemenea, creditat cu fundamentarea termenului de genocid. Lemkin a fost primul care a început să avertizeze lumea despre planurile lui Adolf Hitler de a ataca evreii în Europa încă din 1933. El a fost în mare măsură ignorat, iar în 1939, după ce naziștii au invadat Polonia, el a fost nevoit să se refugieze în Statele Unite. Când el a încercat să avertizeze oficialii guvernului Statelor Unite despre Holocaust el a fost din nou ignorat, oficiali susținând că opiniile sale privind ceea ce se întâmpla în Europa ocupată erau doar zvonuri.¹⁶ Apoi, Lemkin a fost inspirat de un discurs susținut de prim-ministrul britanic Winston Churchill, în care acesta descria acțiunea Germaniei în Europa, ca fiind "o crimă fără nume".¹⁷ În 1944, el a publicat un lung, academic raport cuprinzând tot ceea ce se cunoștea atunci despre Holocaust, inclusiv copii ale decretelor anti-evreiești ale lui Hitler. A fost numit *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*.¹⁸

În lucrare, Lemkin a introdus un nou cuvânt, genocid, care descria o crimă care mergea dincolo de omor, ajungându-se la anihilarea unui întreg popor. Mass-media a smuls termenul din recenziile lucrării lui Lemkin și a început să-l utilizeze în știri. Lemkin a început apoi un efort major de lobby la ONU pentru a crea o bază juridică care să scoată în afara legii noile tentative de "ștergerere" ale unor popoare.

Treptat pedepsirea crimelor de genocid devenea o problemă de interes internațional. Imediat după ce termenul de genocid a căpătat o accepțiune legiferată internațional prin Convenția Națiunilor Unite pentru Prevenirea și

¹³ Ervin Staub, *The roots of evil: the origins of genocide and other group violence*, Cambridge University Press, 1989, p. 8.

¹⁴ Adunarea Generală ONU, Rezoluție 260(III), 9 decembrie 1948, art. 1, p. 174.

¹⁵ *Ibidem*, art. 2, pp. 174-175.

¹⁶ Samuel Totten, Paul Robert Bartrop, Steven L. Jacobs, *op.cit.*, pp. 256-256.

¹⁷ Ervin Staub, *op.cit.*, p. 7.

¹⁸ Vezi și Samantha Power, *A Problem from Hell: America and the Age of Genocide*, New York, Basic Books, 2002, rezumat valabil online la PBS, *Book Excerpt: A Word is a Word is a Word*, 5 mai 2009, http://www.pbs.org/pov/discoveringdominga/special_excerpt.php, (accesat 19 martie 2010).

Pedepsirea Genocidului, din 1948, s-a dezvoltat intenția fondării unui tribunal internațional, dar planul a fost abandonat din cauza Războiului Rece. După căderea comunismului, s-a făcut pasul decisiv pentru crearea unui Tribunal Penal Internațional/TPI, prin Statutul de la Roma¹⁹.

Până în prezent, Convenția referitoare la genocid a avut un efect contrar a ceea ce Lemkin urmărise. Lacunele lăsate de definiție oarecum îngustă a genocidului în Convenția de la 1948 au fost ocupate mai mult sau mai puțin în mod satisfăcător de extindere dramatică a domeniului de aplicare a crimelor împotriva umanității în timpul anilor 1990. Cele mai frecvente obiecții formulate împotriva Convenției, includ: dovedirea intenției dincolo de orice îndoială este extrem de dificilă; statele membre ONU ezită de obicei să intervină, cum a fost cazul Rwandei; nu există un organism de drept internațional pentru a clarifica exact parametrii Convenției; dificultatea de a defini, stabili câte victime echivalează cu termenul de genocid.

Interpretarea judiciară a articolului al II – lea continuă să opună rezistență intențiilor de revizuire. Astfel, articolul a rămas limitat la distrugerea fizică intenționată a unui grup. S-a confirmat o abordare restrictivă în interpretarea definiției de genocid, rezistând extinderii acesteia la cazurile de "purificare etnică" și atacuri similare ale grupurilor care vizează deplasarea lor, mai degrabă decât exterminarea lor fizică. Critici reclamă faptul că modul de redactare al Convenției a fost folosit pentru a se evita implementarea acesteia. Statele Unite de exemplu au declarat că în Rwanda și Bosnia nu au existat informații suficiente pentru a confirma genocidul. Administrația Clinton, care la acel moment dat se temea de o posibilă intervenție, după prăbușirea misiunii americane din Somalia, a avut o politică deliberată de evitare a utilizării termenului de genocid privind Rwanda. Ulterior în 1998, președintele Clinton și-a prezentat scuzele populației rwandeze pentru absența unei acțiuni din partea comunității internaționale.²⁰

Convenția a fost mult criticat pentru domeniul său de aplicare foarte limitat. Critica a fost într-adevăr mai mult un caz de frustrare datorat răspunsului inadecvat al dreptului internațional în cazul unor atrocități în masă. Așa cum istoria a demonstrat, această dificultate nu va fi abordată prin completarea definiției de genocid prin modificarea Convenției, ci mai degrabă printr-o evoluție în conceptul strâns legat de "crime împotriva umanității". În consecință,

¹⁹ Statutul de la Roma este un tratat care a instituit Curtea Penală Internațională (CPI). Acesta a fost adoptat în cadrul unei conferințe diplomatice de la Roma la 17 iulie 1998 și a intrat în vigoare la 1 iulie 2002. 106 state sunt semnatare ale Statutului, între care și România (prin Legea nr. 111/2002). Alte state puternice precum SUA, China, Rusia sau India au refuzat să recunoască Tribunalul. Sudan nu a semnat Statutul. TPI tratează o serie de subiecte pe lângă genocid, crimele împotriva umanității și crimele de război. <http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Legal+Texts+and+Tools/Official+Journal/Rome+Statute.htm>, (accesat 18 martie 2010).

²⁰ Samuel Totten, Paul Robert Bartrop, Steven L. Jacobs, *op.cit.*, pp. 73-74.

crima genocidului, a fost lăsată în pace, ocupând un loc special ca fiind *the crime of crimes*.²¹

Termenul a pierdut treptat sensul său inițial și a devenit din ce în ce mai periculos de banal – *Those who should use the word genocide never let it slip their mouths. Those who unfortunately do use it, banalise it into a validation of every kind of victimhood*.²²

Genocidul ambiguu?²³

Pe măsură ce ecourile genocidului din Darfur și din estul Ciadului reverberează, este esențial să înțelegem în mod corect contextul și motivațiile. Criza a început în 2003, când grupările rebele au supus unui atac instituții ale puterii centrale sudaneze aflate în Darfur. Aceștia acuzau guvernul sudanez de la Khartoum²⁴ de neglijarea și discriminarea Darfur-ului, locuit în special de populația africană de culoare, majoritatea agricultori. Conflictul este completat de diferențele existente de mulți ani între comunitățile locale africane arabe și populația nomadă arabă. Ca răspuns la rebeliune, regiunea vestică a Sudanului a fost supusă în ultimii ani atacurilor sistematice din partea GoS și a aliaților săi de bază, milițiile Janjaweed, renumite pentru cruzimea lor. Ceea ce a început în 2003, continuă și astăzi, existând puține șanse de stabilizare, odată ce numărul de grupări rebele s-a dublat.

Deși dezastrul umanitar înregistrat nu poate fi contestat de nimeni, a existat o adevărată dezbatere privind încadrarea sau nu a acțiunilor din Darfur sub titlul de genocid.

Este ceea ce se întâmplă acum în Darfur și estul Ciadului o chestiune de anarhie, haos, război intertribal sau genocid? Sau toate patru în același timp?

Astăzi atacurile de genocid conduse de către milițiile sponsorizate de Khartoum par un lucru din trecut, iar agonie Darfur-ului se dovedește a fi acum născută din anarhie. Alex de Waal și Julie Flint într-un articol din ziarul Washington Post²⁵ susțin că genocidul din Darfur s-a încheiat, având loc o tranziție evidentă spre anarhie. În timp ce discursul militanților pentru drepturile omului și al altor activiști a rămas blocat în teoria genocidului, Darfur-ul se confruntă cu ceva ce poate fi la fel de mortal pe termen lung: anarhia. Episoade de brutalitate intensă și de deplasări în masă sunt urmate de perioade mai lungi de lupte sângeroase anarhice, abil exploatate de către GoS. Autorii descriu

²¹ Samuel Totten, William S. Parsons, *A century of genocide: critical essays and eyewitness accounts*, New York, Editura Routledge, 2009, p. 508.

²² Citat de Michael Ignatief, director Carr Centre for Human Rights Policy, Universitatea Harvard, în BBC News, *Analysis: Defining Genocide*, 3 februarie 2010, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3853157.stm>, (accesat 19 martie 2010).

²³ Parafrază după lucrarea lui Gérard Prunier, *The Ambiguous Genocide*, New York, Cornell University Press, 2007.

²⁴ GoS.

²⁵ Alex de Waal, Julie Flint, *In Darfur, From Genocide to Anarchy*, “Washington Post”, 28 august 2007, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/27/AR2007082701339.html>, (accesat 17 martie 2010).

melodramatic Darfur-ul ca o lume tulbure de triburi înarmate și *warlords*²⁶ care servesc cel mai mare ofertant. Această descriere este tocmai ceea ce arhitecții genocidului de la Khartoum au avut în vedere atunci când, începând cu mijlocul anului 2003, GoS planificase distrugerea și alungarea sprijinului civil de care se bucurau mișcările rebele din Darfur. Promovarea anarhiei și a luptei inter-tribale este parte integrantă a campaniei de genocid dirijată de Khartoum.

În Darfur, oficialii guvernului sunt aceeași care au aprins genocidul și au oferit combustibil haosului la care asistăm astăzi. În timp ce guvernul divizează și distruge politicile existente, luptele între și în rândul comunităților au crescut în intensitate, inclusiv în rândul grupurilor arabe care anterior au lucrat împreună pentru a distruge satele non-arabe. Dar aceasta nu face altceva decât să mascheze intenționat, strategia camuflată a regimului sudanez, în cadrul căreia, majoritatea celor care conduc lupta pe teren, nu sunt decât simpli pioni. Cu grade de intensitate diferite, GoS și sortimentul său de aliați format din miliție și rebeli continuă să folosească tactici multiple pentru a-și atinge obiectivele, de a distruge opoziția din Darfur, de a modifica permanent demografia din Darfur, precum și de a refuza celor din Darfur un rol semnificativ în politicile naționale²⁷, inclusiv: crime rezultate din atacurile directe împotriva civililor non-arabi de către forțele armate sudaneze și milițiile conexe; viol și alte forme de violență sexuală; strămutarea forțată a populației civile; distrugerii sistematice ale mijloacelor de existență; bombardamente aeriene; condiții anarhice ce împiedică persoanelor strămutate să se reîntoarcă acasă, reinstalare de civili arabi (inclusiv cetățeni din Ciad și Nigeria) pe terenurile aparținând persoanelor strămutate.²⁸ Condițiile de astăzi din Darfur și Ciadul de Est nu sunt dovezi ale încheierii genocidului sau ale declanșării unui război, complet nou și diferit - ele poartă amprenta genocidului și rămân ecoul genocidului.

Pe 9 septembrie 2004, secretarul de stat american Colin Powell a apărut în fața comisiei Senatului pentru Relații Externe pentru a depune mărturie privind uciderea și deplasările de persoane în regiunea Darfur²⁹, atrăgând atenția asupra luării de poziții din partea ONU.³⁰ Powell a declarat că o investigație

²⁶ Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu, *Manual de relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 288. Termenul de *warlords* este echivalent pentru “seniori locali ai războiului”.

²⁷ Samuel Totten, William S. Parsons, *op.cit.*, p. 465.

²⁸ International Commission of Inquiry on Darfur, *Report of the International Commission of Inquiry on Darfur (ICID) to the United Nations Secretary-General*, Geneva, 25 ianuarie 2005, pp. 61-107, http://www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf, (accesat 18 martie 2010).

²⁹ U.S. Secretary of State Colin L. Powell, *The Crisis in Darfur*, Testimony before the Senate Foreign Relations Committee, United States of America, 9 septembrie 2004, valabil la Bureau of International Information Programs, U.S. Department of State, <http://usinfo.state.gov>, (accesat la 18 martie 2010).

³⁰ Acțiunea sa este conformă cu art.VIII, al Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid. Este totodată și unicul moment în care acest articol a fost pus în practică. “Orice

condusă de oficiali americani a descoperit tiparul unor adevărate atrocități: asasinate, violuri, arderea de sate comise de milițiile Janjaweed și de forțele GoS împotriva sătenilor non-arabi. Era vorba despre un efort coordonat, nu doar de violență întâmplătoare. El a declarat, la acel moment, că dovezile acumulate conduc Statele Unite ale Americii la concluzia că genocidul a avut și încă mai are loc în Darfur.³¹ Powell a mers mai departe și a atras atenția că nu este momentul de discuții privind stabilirea și utilizarea termenului exact pentru ceea ce se întâmplă în Darfur. Fie că îi spunem război civil, purificare etnică, genocid, realitatea este aceeași. Există oameni în Darfur care au nevoie disperată de ajutorul comunității internaționale.³² De remarcat este faptul că Powell nu a ridicat posibilitatea unei intervenții din partea Statelor Unite având în vedere că o mare parte din armata SUA era și mai este și astăzi legată de Irak și de Afganistan, rezumându-se la a declara că s-a făcut tot ceea ce se putea face din partea SUA pentru a determina GoS să acționeze în mod responsabil.³³

În urma discursului lui Colin Powell, pe 18 septembrie 2004, Consiliului de Securitate ONU a adoptat Rezoluția 1564, care a solicitat o Comisia Internațională de Anchetă privind situația din Darfur / *International Commission of Inquiry on Darfur* pentru a evalua cauzele presupusului genocid și magnitudinea conflictului.³⁴

La 31 ianuarie 2005, rezultatul a venit sub forma unui raport de 176 de pagini adus în fața Consiliului de Securitate³⁵. Raportul bine documentat indica un număr 1. 65 milioane de persoane strămutate intern, ca urmare a violenței în curs de desfășurare și mai mult de 200. 000 de refugiați din Darfur în Ciadul vecin. Raportul a afirmat că forțele aliate, GoS și miliția, ar fi comis crime de război și crime împotriva umanității, inclusiv omoruri, tortură, viol în masă, execuții și detenție arbitrară.³⁶ Raportul confirma asasinările și răpirile comise de

parte contractantă poate sesiza organele competente ale Organizației Națiunilor Unite pentru ca acestea să ia, conform Cartei Națiunilor Unite, măsurile pe care le consideră adecvate pentru prevenirea și împiedicarea actelor de genocid sau a oricărui act enumerat la articolul III.”, Rezoluția 260(III), 9 decembrie 1948, art.VIII, p. 175.

³¹ Glenn Kessler, Colum Lynch, *U.S. calls killings in Sudan Genocide*, „Washington Post”, 10 septembrie 2004, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A8364-2004Sep9.html>, (accesat 17 martie 2010).

³² *Call it civil war, call it ethnic cleansing, call it genocide, call it 'none of the above.'* The reality is the same. There are people in Darfur who desperately need the help of the international community. U.S. Secretary of State Colin L. Powell, *op.cit.*

³³ CBC News, *The Genocide Convention*, 18 septembrie 2006, <http://www.cbc.ca/news/background/sudan/genocide-convention.html>, (accesat 12 decembrie 2009).

³⁴ Consiliul de Securitate ONU, Rezoluția 1564, S/RES/1564 (2004), 18 septembrie 2004, pp.3-4. Pentru rezoluțiile Consiliului de securitate vezi

<http://www.un.org/Docs/sc/unscre/resolutions.html>, (accesat 21 martie 2010).

³⁵ International Commission of Inquiry on Darfur, *op.cit.*

³⁶ *Ibidem*, p.3.

ambele părți, dar conchidea că în Sudan nu se poate vorbi de un "genocid"³⁷, lipsind "intenția anihilării unui anume grup etnic", ceea ce reprezenta defapt definiția genocidului, fiind vorba în Darfur, în schimb, de conflicte tribale.³⁸ Excluderea genocidului nu însemna că seria de violențe, crime și atrocități nu a fost condamnată ferm. Comisia chiar a insistat asupra faptului că, în unele cazuri, crimele împotriva umanității s-ar putea să fie la fel de grave precum genocidul.³⁹

Din acel moment ONU utilizează termenul de „purificare etnică” în Darfur. ONU admite doar existența unui dezastru umanitar și a unor crime împotriva umanității. Argumentele aduse pentru justificarea acestei rezerve, par mai degrabă mituri mai ales explicația conform căreia ar fi vorba despre „confruntări tribale” legate de înrăutățirea condițiilor climatice care i-ar determina pe păstorii nomazi arabi să se lupte cu agricultorii sedentari negri pentru controlul pășunilor. Ca în orice clișeu, există o parte de adevăr în aceste afirmații, dar ele nu rezistă în fața unei serii de fapte.⁴⁰ În primul rând, bombardamentele aeriene pot fi cu greu atribuite păstorilor nomazi tradiționali. În al doilea rând, milițiile Janjaweed primesc armament, suport logistic de la armata GoS, care li se alătură adeseori în luptă. În al treilea rând milițiile care atacă sistematic triburile negro-africane sunt departe de a fi simpla expresie armată a păstorilor nomazi arabi. Apoi apare întrebarea de ce doresc autoritățile de la Khartoum exterminarea sau cel puțin supunerea totală a populațiilor negro-africane din regiunea vestică a țării? Cauza nu poate fi doar confesională, de vreme ce în provincia Darfur atât criminalii cât și victimele sunt musulmani. Mai plauzibilă pare motivația conform căreia GoS urmărește de fapt evitarea cu orice preț formarea unei breșe prin care negrii din vest să se poată alia în viitor cu Sudul negru petrolier și independent. Prin urmare, supunerea regiunii revoltate Darfur este un imperativ strategic pentru realizarea căruia trebuie folosite orice mijloace.

Opinia ONU a fost preluată și de UE⁴¹ care a ajuns la aceeași concluzie, lăsând loc interpretărilor. UE își exprima totodată îngrijorarea față de continuarea violențelor din regiunea vizată.⁴²

³⁷ *The Commission concludes that the Government of Sudan has not pursued a policy of genocide.* International Commission of Inquiry on Darfur, *op.cit.*, p. 131.

³⁸ Vladimir Alexe, *Războiul pentru energie din Sudan*, "Ziarul Ziua", suplimentul săptămânal – *Dosare Ultrascrete*, 9 august 2008.

³⁹ International Commission of Inquiry on Darfur, *op.cit.*, p. 4.

⁴⁰ Gérard Prunier, *Darfur, cronica unui genocid...*

⁴¹ Consiliul Uniunii Europene, *Declaration by the Presidency on behalf of the European Union on the report by the International Commission of Inquiry on Darfur*, Brussels, 7 February 2005, 6072/2/05 REV 2 (Presse 19),

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/83609.pdf, (accesat 20 martie 2010).

⁴² *Ibidem*, p. 1.

În ceea ce privește România, aceasta a condamnat crimele din Darfur, urmând modelul ONU și UE. În acea perioadă Mircea Geoană era ministru de externe, iar România deținea președinția CS al ONU. În consecință, Mircea Geoană a realizat o vizită în Khartoum și în Darfur în iulie 2004.⁴³

Calificarea de genocid a rămas în mare parte singulară, țările africane, arabe nefiind de acord cu acest termen.⁴⁴ În același timp, guvernul de la Khartoum neagă atrocitățile în pofida a numeroase dovezi aduse de observatori și de organizațiile umanitare⁴⁵.

SUA după cum am observat a fost prima țară care a calificat crimele din Darfur prin termenul de genocid, *ibada*. Ea continuat să utilizeze aceste termen și după excluderea lui de către Comisia Internațională de Anchetă privind situația din Darfur. În ceea ce privește poziția actuală SUA, la data de 17 iunie 2009 la un *briefing* al Departamentul de Stat, General Scott Gration, trimisul special pentru Sudan al administrației Obama, a afirmat că el nu ar caracteriza situația actuală din Darfur drept genocid, dar ceea ce vedem nu este altceva decât rămășițele consecințelor, rezultatele unui genocid.⁴⁶

Multi activiști - în primul rând cei grupați în *Save Darfur Coalition*⁴⁷ sau în *Genocide Intervention Network*⁴⁸ - au respins concluziile comisiei ONU și au continuat să vorbească de "genocidul islamist din Darfur".

După o oarecare perioadă de liniște, agitația privind termenul de genocid a renăscut după ce procurorul șef al TPI, Luis Moreno-Ocampo, a cerut judecătorilor în iulie 2008 emiterea unui mandat de arestare pe numele președintelui sudanez Omar al-Bashir pentru genocidul comis în propria sa țară⁴⁹. Pe 4 martie 2009 a fost emis mandatul, însă nu pentru genocid, ci doar

⁴³ Ghițulescu Emil, *Toate drumurile duc la ...Darfur – însemnări diplomatice*, București, Editura Curtea Veche, 2008, p. 180.

⁴⁴ Glenn Kessler, Colum Lynch, *U.S. calls killings in Sudan...*

⁴⁵ *What has been reported to have happened in Darfur did not actually happen at all... What happened in Darfur was an insurgency. The state has the responsibility to fight the rebels... We have never fought against our citizens, we have not killed our citizens.* Omar al-Bashir, interviu televizat *BBC Hardtalk*, *Sudan leader denies Darfur crimes*, 12 mai 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8046516.stm>, (accesat 21 martie 2010).

⁴⁶ *US presidential envoy highlights constructive dialogue with Khartoum*, "Sudan Tribune", 17 iunie 2009, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article31543>, (accesat 18 martie 2010).

⁴⁷ *Save Darfur* a fost creată în 2005 ca o coaliție a două grupuri interesate de problema genocidului în Africa: *American Jewish World Service* și *US Holocaust Memorial Museum*. Jeffrey H. Bimbaum, *Saving Darfur, Multiple Steps at a Time*, "Washington Post", 1 iunie 2007, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/05/31/AR2007053102184.html>, (accesat 15 martie 2010).

⁴⁸ http://www.genocideintervention.net/areas_of_concern/darfur, (accesat 15 martie 2010).

⁴⁹ International Criminal Court, *Case Information Sheet*, 8 februarie 2010, <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/08B26814-F2B1-4195-8076-B4D4026099EC/281528/CISAI/BashirENG1.pdf>, (accesat 18 martie 2010).

pentru crime împotriva umanității și crime de război.⁵⁰ Trebuie amintit că încă din 2005, Consiliul de Securitate a oferit TPI drept jurisdicțional asupra situației din Darfur.⁵¹ Mandatul de arestare a fost emis, dar este destul de greu de stabilit cine îl va pune în aplicare.

Știrea ce viza acuzația de genocid a provocat iritarea Sudanului, îngrijorarea Națiunilor Unite, care nu au acceptat utilizarea termenului, dar și o reacția turbure din partea Statelor Unite, care deși nu recunosc TPI, ei au militat încă de la început pentru stoparea și condamnarea genocidului din Sudan. Au existat opinii extrem de împărțite privind hotărârea TPI. Gestul lui Ocampo poate părea ca fiind hazardat, deoarece ar pune în pericol eforturile diplomatice internaționale pentru restabilirea păcii în regiune, dar totodată, inițiativa procurorului poate apărea și ca un act moral, absolut necesar, deși tardiv, în slujba justiției menite să descopere și să oprească genocidul și crimele împotriva umanității.

Poziția GoS a fost destul de drastică, NCP⁵² reacționând prin eliminarea a treisprezece organizații non-guvernamentale internaționale, preocupate de furnizarea de produse alimentare vitale și de servicii de sănătate.⁵³ În primul său interviu după punerea sa sub acuzare pentru crime de război, președintele sudanez a respins discuțiile privind crimele presupuse drept propagandă.⁵⁴ Bashir a denunțat mandatul TPI ca parte a unui complot neo-colonial occidental de ocupare a Sudanului.

Pe 3 februarie 2010 Camera de Apel al TPI a luat sub dezbatere problema extinderii mandatului pentru acoperirea și termenului de genocid.⁵⁵ În cazul în care acuzațiile de genocid aduse împotriva lui Bashir sunt acceptate, acestea vor fi primele care urmează să fie emise de către TPI împotriva unui șef de stat. Rămîne să așteptăm rezultatul acestui mandat, să așteptăm în timp ce numărul victimelor și refugiaților continuă să crească.

⁵⁰ *Idem*, *Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, No.: ICC-02/05-01/09, 4 martie 2009, <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc639096.pdf>, (accesat 18 martie 2010).

⁵¹ Consiliul de Securitate ONU, Rezoluția 1593, S/RES/1593 (2005), 31 martie 2005.

⁵² National Congress Party.

⁵³ International Crisis Group (ICG), *Sudan: Justice, peace and the ICC*, Africa Report N°152, Nairobi/Brussels, 17 iulie 2009, p.3, http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/horn_of_africa/152_sudan_justice_p_eace_and_the_icc.pdf, (accesat 21 martie 2010).

⁵⁴ *Any talk about crimes committed inside Darfur is a hostile and organised media propaganda to tarnish the reputation of the government and is a part of the declared war against our government*, Omar al-Bashir, interviu televizat BBC Hardtalk, *op.cit.*

⁵⁵ International Criminal Court, *Al Bashir case: The Appeals Chamber directs Pre-Trial Chamber I to decide anew on the genocide charge*, 3 februarie 2010, <http://www.icc-cpi.int/menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/news%20and%20highlights/pr494?lan=en-GB>, (accesat 18 martie 2010).

Pentru a înțelege dimensiunea și implicațiile genocidului vom prezenta în cele ce urmează una dintre cele mai tulburătoare aspecte ale crizei din Darfur, dar și ale războiului între Sud și Nord, care nu fac altceva decât să confirme *ibada*. Este vorba despre drama de zi cu zi a femeilor din Darfur/Sudan.

*“Ne abuzează trupurile, ne iau sufletele, ne golesc pântecul, ne aruncă precum gunoiul, suntem mizeria pe care o lasă în urma lor. Suntem fânțele tăcute pe care le vezi pe marginea drumului... odată mame, surori, soții. Suntem nevăzute, nedorite. Suntem câmpul de luptă.”*⁵⁶

De unde încep până la urmă drepturilor universale ale omului? În locuri restrânse, aproape de casa... sunt locurile în care fiecare bărbat, femeie sau copil urmărește justiție egală, șanse egale, demnitate egală fără discriminare.⁵⁷ Se pare însă că aceste drepturi tind să nu mai apară într-o lume flămândă de violență.

Violența împotriva femeilor este o pandemie, una care transcede limitele geografice, de rasă, de cultură, de clasă și de religie. Ea atinge practic fiecare comunitate, în aproape fiecare colț al globului. Prea des prosperă pe scară largă datorită impunității autorilor în ceea ce rămâne o lume patriarhală, care este reticentă în a acorda femeilor drepturi egale și protecția împotriva violenței bazate pe gen. “Violența împotriva femeii este de dimensiuni globale, și are loc în toate societățile și culturile ... Ea afectează femeile, indiferent de rasă, etnie, origine socială, naștere sau orice alt statut ... Mai rămân multe de făcut pentru a crea și a susține un mediu eliberat de acest flagel în care femeile își pot continua viața.”⁵⁸

Violența sexuală pe timp de conflict a fost mult timp privită ca daună colaterală de luptă, practică și acceptată de către diferitele părți aflate în

⁵⁶ Integrated Regional Information Networks (IRIN), *Our Bodies...their battleground: Gender-based Violence during Conflict*, film documentar, 2004. IRIN este parte [UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs](http://www.un.org/News/Press/docs/2004/04/040611.htm), dar agenția ține să sublinieze că reportajele nu reflectă în mod necesar viziunile ONU sau a statelor membre ONU. A luat naștere în 1995, și cuprinde 82 de state, în 2008 susține că a avut peste 1000 de cititori, sediul se află în Nairobi, Kenya. <http://www.irinnews.org/>, (accesat 4 mai 2010). Documentale, statisticile IRIN sunt disponibile pe site-ul lor oficial www.irin.org, (accesat 8 mai 2010).

⁵⁷ Eleanor Roosevelt apud David Kenner *Nobel Peace Prize Also-Rans*, „Foreign Policy”, 7 octombrie 2009,

http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/10/07/nobel_peace_prize_also_rans, (accesat 21 aprilie 2010). Articolul lui David Kenner este dedicat acelor persoane care ar fi meritat să câștige Premiul Nobel, dar nu l-au obținut. Alături de Eleanor Roosevelt, găsim personalități ca Vaclav Havel și Gandhi.

⁵⁸ *Violence against women is global in reach, and takes place in all societies and cultures ... It affects women no matter what their race, ethnicity, social origin, birth or other status may be ... Much more remains to be done to create and sustain an environment where women can go about their lives free from this scourge.* Kofi Annan, <http://www.un-ngls.org/orf/documents/text/go.between/gb105.htm>, (accesat 18 aprilie 2010).

dezacord. Violența generalizată ajută la crearea unui mediu în care violența sexuală prosperă.

Violența sexuală are loc peste tot, oricine îi poate cădea victimă. În conflict, aceasta afectează atât civilii cât combatanții, populațiile strămutate sau refugiate⁵⁹, femei, bărbați și copii.

În acest context, violul poate fi folosit ca o armă⁶⁰, ceea ce înseamnă că se efectuează cu raționament și folosit în scopuri politice. Acesta poate fi utilizat pentru a recompensa soldați, sau pentru remunerarea lor, sau pentru a îi motiva. Acesta poate fi, de asemenea, utilizat ca un mijloc de tortură, uneori, pentru umilirea unor indivizi aparținând unei comunități anume. Violul sistematic poate fi folosit și pentru a forța o populație să se mute. Violul poate fi, de asemenea, folosit ca o armă biologică în mod deliberat, de a transmite virusul SIDA. În război, vom găsi, de asemenea fenomenul de exploatare sexuală, prostituția forțată sau chiar de sclavie sexuală. Violența sexuală, de asemenea, poate servi pentru a potoli rezistența prin insuflarea fricii în comunitățile locale sau în grupurile armate opuse. În astfel de cazuri, "trupurile femeilor sunt folosite ca un plic pentru a trimite mesaje spre inamic."⁶¹

Violul și alte forme de violență sexuală sunt recunoscute drept crime de război și crime împotriva umanității în Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale. "Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei" a fost adoptată de către ONU în 1979⁶² și este proiectată pentru a proteja drepturile femeilor și fetelor și a intrat în vigoare la 3 septembrie 1981⁶³. Sudanul nu a semnat Convenția Națiunilor Unite pentru femei.

În rândurile următoare vom vedea cum violul distruge vieți individuale, traumatizează populația și fracturează societatea.

Violul ca o formă de opresiune violentă împotriva civililor continuă să marcheze oamenii precum ciuma în Darfur. În Darfur, precum și în conflictele din întreaga lume, această formă de război împotriva civililor trebuie să fie oprită. Violul este una dintre cele mai insidioase forme de violență la care oamenii în Darfur au fost supuși. Părțile implicate în conflictul din Darfur continuă să folosească violul ca armă de război, în condiții de impunitate⁶⁴,

⁵⁹ Iain McLean, Alistair McMillan, *The Concise Oxford Dictionary of Politics*, Editura Oxford University Press, 2003, pp. 457-458.

⁶⁰ IRIN, *Our Bodies - Their Battle Ground: Gender-based Violence in Conflict Zones*, septembrie 2004, p. 3.

⁶¹ Jeanne Ward/IRIN, *Broken bodies - broken dreams: violence against women exposed*, Editura United Nations Office at Nairobi (UNON) Publishing Services Section, 2005, Cap.13, Sexual violence in times of war, p. 182.

⁶² Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei/ Convention on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm> (accesat 23 februarie 2010)

⁶³ Convenția a fost semnată de 185 de țări cu peste 90% din membri ONU. *Ibidem*.

⁶⁴ IRIN, *Our Bodies - Their Battle Ground...*, p. 11.

întrucât victimele care denunță situația riscă să fie urmărite în justiție. Mai mult decât atât, legislația sudaneză prevede ca proba violului să fie coroborată de patru martori bărbați, dovada violului fiind astfel destul de dificil de demonstrat.

Se vor împlini anul acesta șapte ani de la începutul conflictului, iar din păcate femeile au nevoie în continuare de protecție în fața violului și a atacurilor brutale comise de forțele guvernamentale și de grupurile armate în întreaga regiune a Darfurului. “Femeile și fetele din Darfur trăiesc încă sub amenințarea constantă de viol”⁶⁵ a afirmat Georgette Gagnon, director *Human Rights Watch* pentru Africa.

Violul împotriva femeilor, copiilor, a fost din păcate un factor constant în violența înregistrată într-o campanie de teroare de lungă durată. Mai tragic, ea continuă și astăzi, chiar și după ce majoritatea persoanelor au fugit din satele lor. Povestirile supraviețuitorilor violurilor oferă o imagine îngrozitoare a realității cotidiene a oamenilor din Darfur și în special a femeilor și a fetelor tinere, victime principale al acestei forme de violență.⁶⁶

“Comisia Internațională de Anchetă ONU”, în ianuarie 2005 a conchis că violul și violența sexuală au fost utilizate de către forțele guvernamentale și milițiile Janjaweed⁶⁷, ca o "strategie deliberată, cu scopul de a teroriza populația, de a asigura un control al populației IDP și perpetuarea deplasării acesteia.”⁶⁸

Milițiile Janjaweed, doresc să arate că ei sunt cei care dețin controlul și speră că toată lumea se va muta departe de terenul lor.⁶⁹ Violurile sunt un semn de provocare împotriva rebelilor bărbați Fur, Masalit și Zaghawa⁷⁰: "Dacă ești

⁶⁵ HRW, *Five Years On - No Justice for Sexual Violence in Darfur*, 6 Aprilie 2008.

Documentele HRW sunt valabile pe site-ul lor oficial <http://www.hrw.org>. *Human Rights Watch* este o organizație internațională independentă cu sediul în New York dedicată apărării drepturilor fundamentale ale oamenilor. A primit din partea celebrului for de analiză a societăților de caritate, *Charity Navigator* cea mai înaltă distincție *highest four star rating*. [Kenneth Roth](http://www.kennethroth.com) este director executiv. <http://www.hrw.org>, (accesat 3 mai 2010).

⁶⁶ Medici Fără Frontiere / *Médecins Sans Frontières* (MSF), *Report – The Crushing Burden of Hope: Sexual Violence in Darfur*, 8 martie 2005, <http://www.doctorswithoutborders.org/publications/reports/2005/sudan03.pdf>, (19 februarie 2010).

⁶⁷ Amnesty International, *Rape: ever present danger for Darfur's women*, 14 februarie 2008, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/47b96a0fc.html>, (accesat 26 februarie 2010).

Documentele Amnesty International sunt disponibile la <http://www.amnesty.org/>. *Amnesty International* este o organizație non-guvernamentală, care are țelul de a promova drepturile omului. A fost fondată în 1961 de avocatul britanic Peter Benenson și de Eric Baker.

Amnesty este finanțată aproape în totalitate de abonamente și donații de la membrii săi din toate colțurile lumii. <http://www.amnestyusa.org>, (accesat 4 mai 2010).

⁶⁸ United Nations, *Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary General*, Geneva, 25 ianuarie 2005, p.87. Pentru mai multe informații vezi și pp. 88-96.

⁶⁹ Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war - Sexual violence and its consequences*, iulie 2004, p. 4.

⁷⁰ HRW, *Five Years On...*, p. 1.

bărbat, nu-ți poți lăsa soția să cadă victima violurilor! Așa că vino și luptă împotriva noastră!". În aceste condiții, femeile se tem să le spună soților că au fost violate, deoarece nu vor ca ei să meargă și să lupte. Dar bărbații sunt pe deplin conștienți de faptul că soțiile lor sunt violate.

Guvernul sudanez a declarat "toleranță zero" pentru violență sexuală, dar a făcut aproape nimic pentru a proteja aceste victime. Guvernul din Sudan a negat în mod repetat și în mod public că violența sexuală nu are loc în Darfur: "Da, au fost sate arse, oameni au fost omorâți pentru că este război. Violul nu se află în cultura sudaneză sau în natua populației din Darfur. El nu există. Noi nu avem așa ceva."⁷¹ Guvernul a mărit numărul de polițiști și procurori și a stabilit comisiunile de combatere a violenței împotriva femeilor în fiecare dintre cele trei provincii din Darfur.⁷² Cu toate acestea, acești pași nu au redus atacurile și nu au dus la o creșterea a accesului la justiție. Guvernul nu a reușit țină frâu acest abuz, el fiind îndeplinit în mare parte chiar de către soldații lor și miliția aliată. Victimele acestor atacuri oribile au speranță redusă sau chiar deloc de a se redresa în climatul actual de impunitate⁷³ din Darfur. Prin faptul că nu a urmărit și nu urmărește în justiție vinovații, guvernul nu face altceva decât să le ofere acestora o licență pentru viol. În ciuda publicității și a sumelor imense de bani investite în regiunile afectate, rata violului nu a cunoscut o diminuare, mai degrabă o creștere.

Factorii internaționali au încercat să acționeze⁷⁴ pentru ameliorarea situației dezastruoase în care se află genul feminin. În ciuda prezenței forțelor internaționale de menținere a păcii în Darfur, acestea au fost până acum lipsite de resursele necesare și incapabile de a proteja femeile și fetele din calea violului și a altor forme de violență.

Pentru o perioadă, singura protecție reală a femeilor și fetelor din Darfur a fost furnizată de către Misiunea Uniunii Africane în Sudan (AMIS), dar resursele sale au fost sever limitate.⁷⁵

În timpul duratei sale de viață din 2004 până în anul 2007, Misiunea Uniunii Africane de menținere a păcii a cunoscut o varietate de obstacole în calea implementării și în exercitarea mandatului său. Cu toate acestea, misiunea a depus unele eforturi pentru a preveni apariția violenței sexuale în jurul taberelor IDP. În 2005, AMIS a început "patrulele pentru lemne de foc"⁷⁶ care trebuiau să însoțească femei și fete IDP, atunci când părăseau tabăra lor pentru a colecta

⁷¹ Președintele Al-Bashir din Sudan, 17 martie 2007 într-un interviu exclusiv televizat cu jurnalista Ann Curry NBC, *Sudan's al-Bashir denies role in Darfur violence*, NBC, 20 martie 2010, transcriere valabilă la <http://www.msnbc.msn.com/id/17691868/>, (accesat 9 martie 2010).

⁷² HRW, *Five Years On...*, p. 2.

⁷³ IRIN, *Our Bodies - Their Battle Ground...*, p. 14.

⁷⁴ Amnesty International, *Sudan: Surviving Rape in Darfur*, 8 august 2004, p. 2.

⁷⁵ HRW, *Five Years On...*, p. 8.

⁷⁶ *Firewood patrols*.

iarbă și lemne de foc. Aceste patrule au ajutat, uneori, la reducerea riscului de violență.

Forța hibridă de menținere a păcii a Uniunii Africane/Națiunilor Unite (UNAMID) a încercat și încearcă să combată violența sexuală și lipsa de acces la justiție în Darfur, prin: asigurarea implementării unui număr suficient de ofițeri de poliție de rang înalt și cu experiență de sex feminin; continuarea și creșterea preventivă a "patrulelor pentru lemn de foc" pentru a proteja femeile și fetele care se supun unui risc în afara taberelor IDP.⁷⁷

Nici forțele de securitate ale guvernului, nici forțele internaționale de menținere a păcii nu au reușit să ofere femeilor și fetelor o protecție suficientă, categorii ce rămân extrem de vulnerabile la viol și a altor abuzuri înregistrate în timpul atacurilor la scară largă și chiar și în perioade de relativ calm. Supraviețuitorii violențelor sexuale au de înfruntat numeroase obstacole pentru realizarea justiției. În cazul în care autorii sunt soldați sau miliții, șansele urmăririi penale sunt foarte slabe.

Violul și teama provocată de violul este o caracteristică importantă a crizei din Darfur. Activitățile medicale întreprinse în regiune au descoperit o incidență ridicată de violență sexuală. Dezvăluirea însă a violenței în contextul conflictului activ poate reprezenta un risc de securitate pentru toți cei implicați - așa cum rezultă din arestarea⁷⁸ din mai 2005 a șefului de misiune Médecins Sans Frontières (MSF⁷⁹), din Khartoum, care a fost acuzat de acțiuni împotriva statului de către guvernul sudanez, după publicarea unui raport privind femeile care solicită tratament medical în clinicile MSF din Darfur.

În Vestul Darfurul doar, între octombrie 2004 și 15 februarie 2005, clinici de sănătate au tratat 297 victime de viol. 99% din victime au fost femei. Vârstele victimelor variază între 12 și 45 de ani, cu o vârstă medie de 27. 22% din victime au venit în termen de trei zile de la viol.⁸⁰ Iar într-o anchetă desfășurată în tabără Murnei, din Darfurul de Vest, de exemplu, aproape 14% din 132 victime ale violenței tratate de către echipele medicale de la MSF în perioada aprilie-iunie 2004 au fost victime ale violenței sexuale.⁸¹

Oricât de tulburătoare ar fi statisticile, acestea mai degrabă ascund decât să dezvăluie măsura reală de violență sexuală împotriva femeilor și fetelor în

⁷⁷ HRW, *Five Years On...*, p. 3.

⁷⁸ Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*, p. 178.

⁷⁹ Medici Fără Frontiere / Médecins Sans Frontières (MSF) este o organizație internațională medicală umanitară create de către medici și jurnaliști în Franța în 1971. În 1999, MSF a primit Premiul Nobel pentru Pace. A cerut o reacție internațională la criza din Darfur, în 2004 și 2005, la Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite.

<http://www.doctorswithoutborders.org>, (18 februarie 2010).

⁸⁰ Medici Fără Frontiere / Médecins Sans Frontières (MSF), *Report – The Crushing Burden of Hope ...*, p. 2.

⁸¹ *Idem*, *Persecution, Intimidation and Failure of Assistance in Darfur*, 1 noiembrie 2004, <http://www.doctorswithoutborders.org/news/article.cfm?id=767%20&cat=field-news>, (19 februarie 2009).

timpul conflictelor armate. Din cauza sensibilității acestui subiect, numărul femeilor care raportează acțiuni de violență sexuală în clinicile aflate pe teritoriul Darfurului, inclusiv cele ale MSF este considerat a fi nereprezentativ în raport cu amploarea problemei reale.

În multe cazuri de viol înregistrate cu luni în urmă, femeile și fetele tinere nu au îndrăznit să viziteze mai devreme un centru de sănătate, pentru a căuta tratament și, fără îndoială, majoritatea femeilor vor continua să evite tratamentul și sprijinul.

În ciuda vizitelor de nivel înalt al liderilor lumii, oamenii se confruntă în continuare cu persecuție și intimidare în interiorul taberelor de refugiați. Violul, o caracteristică a atacurilor asupra satele lor, acum le-a urmat insidios în locurile lor de refugiu.⁸²

Famiile, pentru a-și asigura existența, trebuie să continue acțiunile de colectare de lemn,⁸³ apă precum și continuarea activităților lor obișnuite de muncă. În acest context, femeile sunt supuse unei alegeri teribile, și anume punerea lor sau a copiilor lor sub riscurile unui viol, bătaii sau a unui deces, de îndată ce acestea părăsesc taberele de refugiați sau satele natale. În Darfur, multe comunități au optat⁸⁴ pentru a trimite femei, mai degrabă decât bărbații în afara taberelor, zonelor de siguranță pentru a colecta lemne de foc. În timp ce acestea trăiesc cu riscul de a fi violate sau atacate de către milițiile care patrulează, bărbații lor ar fi cu siguranță uciși. Totodată activitățile femeilor le mențin în preajma satelor (vizate de miliții), în timp ce bărbații sunt forțați să se îndepărteze de case.⁸⁵ Aproape 90%, au confirmat faptul că violul a avut loc în afara satelor. Cea mai mare parte (82%)⁸⁶ a femeilor au fost violate în timp ce își desfășurau activitățile lor obișnuite de zi cu zi. Doar 4% dintre femei au raportat faptul că violul a avut loc în timpul conflictului activ, în timp ce acestea își părăseau satul lor de origine.

Femeile sunt de obicei agresate după cum arată statisticile în timp ce își desfășoară activitățile de zi cu zi, esențiale ca mijloacele de existență pentru gospodăriile lor. După cum s-a menționat mai sus, 82% din violuri au loc atunci când femeile sunt în afara satelor, taberelor de refugiați, în timp ce caută lemne de foc sau paie⁸⁷, în timp ce lucrează pe terenurile lor agricole, în timp ce aduc apă sau în timp ce călătoresc între sate pentru a se duce la piață sau pentru a

⁸² Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war...*, p. 15.

⁸³ Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*, p. 180.

⁸⁴ IRIN, *Our Bodies - Their Battle Ground...*, p. 7.

⁸⁵ Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war...*, p. 14.

⁸⁶ Medici Fără Frontiere / Médecins Sans Frontières (MSF), *Report – The Crushing Burden of Hope ...*, p. 3.

⁸⁷ IRIN, *Sexual Violence Spikes Around South Darfur Camp*, Nairobi, 24 august 2006, <http://www.irinnews.org/report.aspx?reportid=60452> (accesat 20 februarie 2010).

prelua bunurile familiilor lor dintr-un sat distrus.⁸⁸ Nesiguranță crescândă în afara zonelor populate, forțează oamenii să rămână în granițele satelor lor.⁸⁹ Chiar și deplasarea în grupuri nu oferă siguranță, 65% din femeile care au raportat un act de viol, se aflau într-un grup când au fost atacate. De exemplu avem mărturia unei femei de 30 de ani “Mă întorceam de la piață în acea zi. Mergeam pe jos cu un grup de nouă femei și doi bărbați. Ne-am întâlnit niște oameni înarmați de-a lungul drumului. Ne-au luat pe noi, femeile, și ne-au ținut sub un copac în tabăra lor. Ne-au eliberat după trei zile. În tot acest timp, am fost violată în fiecare noapte și în fiecare zi de cinci bărbați.”⁹⁰ Din cele nouă femei doar trei s-au prezentat la clinica medicală, printre care două fetițe de 13, și respectiv 14 ani. Foame și setea de violență nu au limite.

Aproape o treime (28%)⁹¹ dintre victime au raportat că au fost violate de mai multe ori, fie de atacatori singulari sau multipli. În mai mult de jumătate din cazuri, violența sexuală a fost urmată de violența fizică. În plus, unele dintre femei au fost violate, deși fiind vizibil gravide în momentul asaltului, uneori până la opt luni.⁹² În unele cazuri fiind provocate avorturi. În cele mai multe cazuri, atacatori sunt bărbați înarmați, uneori, purtând uniforme militare, alteori, în haine simple.

Folosirea armelor de foc elimină orice posibilitate de scăpare pentru victime. În plus, bastoane, bice și topoare (instrumente comune în Sudan pentru păstorii de vite și agricultorii) sunt deseori utilizate pentru a provoca leziuni fizice în timpul violului. Asalturile sunt deosebit de brutale, iar victimele nu se limitează doar la femeile tinere, dar și la membrii familiilor (soți, copii, mame, etc) sau prieteni, bătuți cu cruzime în timp ce erau martori sau încercau să intervină în timpul atacului, care de multe ori sunt neajutorați în prevenirea acestor atacuri.⁹³

Violurile și răpirile întreprinse de atacatori multipli sunt foarte frecvente. Femeile au declarat că în cele mai multe cazuri sunt violate de doi sau mai mulți atacatori.⁹⁴ O femeie a raportat că răpirea ei a durat 6 zile, iar ea a fost violată de către 10 de oameni.⁹⁵ În plus, aproape jumătate din supraviețuitoare au

⁸⁸ Amnesty International, *Darfur: "When will they protect us?" - civilians trapped by violence in Sudan*, 14 septembrie 2007, AFR 54/043/2007, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/46ee46ac2.html> (accesat 26 februarie 2010).

⁸⁹ Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*

⁹⁰ Medici Fără Frontiere / Médecins Sans Frontières (MSF), *Shattered Lives - Immediate medical care vital for sexual violence victims*, martie 2009, p.9, <http://www.doctorswithoutborders.org/publications/article.cfm?id=3422&cat=special-report>, (19 februarie 2010).

⁹¹ *Idem*, *Report – The Crushing Burden of Hope ...*, p. 3.

⁹² Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war...*, p. 12.

⁹³ Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*, p.187

⁹⁴ Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war...*, p. 11.

⁹⁵ Medici Fără Frontiere / Médecins Sans Frontières (MSF), *Report – The Crushing Burden of Hope ...*, p. 4.

menționat că au existat mai multe victime în atac. Acest lucru oferă o dovadă în plus a faptului că numărul de violuri nu exprimă realitatea amplitudinii și dimensiunii la care se desfășoară aceste acte inumane.

În afara oaselor rupte sau a arsurilor realizate în timpul, sau după asalt, victimele violurilor trebuie să suporte nu doar consecințe pe termen scurt⁹⁶, dar și consecințele pe termen lung⁹⁷, ele fiind infectate în majoritatea cazurilor cu boli cu transmitere sexuală HIV/SIDA, care le vor pune nu doar viața lor în pericol, dar și viața copiilor lor.⁹⁸ O femeie are mai multe șanse de a contracta HIV/SIDA de la viol decât în timpul relațiilor sexuale regulate. Riscul este chiar mai mare în rândul adolescentelor, astfel cum aparatul lor de reproducere nu este încă pe deplin dezvoltat, făcându-l mai predispus la rupere și deci la pătrunderea virusului.⁹⁹ Totodată consecințele psihice ale violului, de multe ori pot dura ani de zile, după incidentele reale. Imediat după un atac sexual, victimele intră de multe ori într-o stare de șoc. Este, de asemenea obișnuit ca ele să se simtă vinovate și să creadă că ar fi putut evita violul. Victimele simt că au pierdut controlul asupra vieții lor, că sunt în imposibilitatea de a îndeplini sarcinile de zi cu zi sau pot avea coșmaruri și *flashback*-uri îngrijorătoare. Victimele violurilor, de asemenea, se vor teme pentru siguranța lor. În cazul în care impunitatea este în floare, victimele pot veni în contact din nou cu atacatorii lor. Pe termen mai lung, multe femei vor dezvolta depresie, anxietate, și episoade psihotice, precum și stres post-traumatic.¹⁰⁰ Femeile, care au fost violate, pot încerca, de asemenea să se sinucidă.

Trăirile supraviețuitorilor sunt agravate de stigmatul social¹⁰¹ pe care multe victime îl vor îndura, stigmat, care de multe ori conduce la excluderea lor din cadrul comunității din care provin sau la separarea de propriile familii. Chiar și în cazuri de viol, codurilor de onoare de foarte multe ori dictează ca victima să fie pedepsită.¹⁰² Supraviețuitorii violurilor sunt adesea umiliți în comunitățile lor și de multe ori învinovați pentru incident.

Dincolo de trauma violului, femeile victime suferă sarcini nedorite¹⁰³ și sunt victime ale neîncrederii și acuzațiilor manifestate de poliție sau de comunitatea lor. Unele femei au mărturisit că au fost nevoite să-și construiască colibe de paie departe de propria familie. Mai mult decât atât exista concepția conform căreia în cazul în care o femeie rămânea însărcinată, în urma unui viol

⁹⁶ Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war...*, p. 18.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 20.

⁹⁸ Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*, Cap.11, Sexual assault and harassment, p. 158.

⁹⁹ Medici Fără Frontiere / Médecins Sans Frontières (MSF), *Shattered Lives...*

¹⁰⁰ Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*

¹⁰¹ Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war...*, p.16.

¹⁰² Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*, Cap.10, Crimes of honour, p. 135.

¹⁰³ Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war...*, p. 18.

insemna că ea și-a dorit actul sexual; în cazul în care ea nu și-ar fi dorit, sarcina nu ar fi avut loc.¹⁰⁴

Victimele spun că se tem să recunoască violența la care au fost supuse, mai mult în fața familiilor decât în fața autorităților.¹⁰⁵ Femeile se tem că, mai degrabă decât a primi ajutor și sprijin, acestea vor fi pedepsite pentru adulter¹⁰⁶ și pentru sarcinile ilegale (în afara căsătoriei, conform legii islamice Sharia¹⁰⁷). În mai multe rânduri, femei gravide au declarat că au fost arestate de poliție pentru a fi pedepsite pentru aceste sarcini din afara legii. Femeile, care sunt deja în opt luni gravide, au dezvăluit faptul că acestea au fost păzite în închisoare noaptea fiind forțate să facă pe timpul zilei acțiuni istovitoare (de exemplu, să aducă apă de mai multe ori pe zi), până când acestea își pot plăti amenda.¹⁰⁸ Au fost semnalate și cazuri în care tinere sub 18 ani au fost acuzate de adulter, în condițiile în care această lege se aplică doar adulților.¹⁰⁹ Cu toate acestea, guvernul a început să ia măsuri, bineînțeles sub presiune internațională. Astfel 491 de femei, multe însoțite de copiii lor mici, au fost eliberate din închisoare de la Khartoum.¹¹⁰

Mai degrabă decât de îngrijire, femeile și copiii care sunt supuși violenței sexuale au primit respingere. Practica îngrozitoare din Darfur, și anume detenția victimelor violului¹¹¹, mai degrabă decât oferirea de asistență medicală, contribuie la existentul model îngrozitor de neglijare și abuz. Poate prea frecvent, victime ale violului găsesc atenția insuficientă și îngrijire superficială chiar și atunci când acestea își fac drumul spre o clinică.¹¹²

Pentru victimele din zonele rurale, costurile sociale și financiare pentru realizarea justiției sunt reprezentate de distanța pe care acestea trebuie să o parcurgă, de multe ori pe teren dur, pentru a ajunge la autorități. În Sisi, din Darfurul de Vest, de exemplu, oamenii trebuie să călătorească 10 km pentru a raporta cazuri. În Fataborno, Darfurul de Nord, ele trebuie să călătorească 20 km pentru a ajunge la poliția din orașul Kutum.¹¹³

Cu toate că femeile și fetele sunt obiectivele primare ale violenței sexuale, bărbații și băieții pot fi, de asemenea, victime ale violului. Cu toate acestea, această minoritate este adesea nerecunoscută și primește puțină protecție și îngrijiri. O formă de violență comisă în mod special împotriva

¹⁰⁴ IRIN, *Our Bodies - Their Battle Ground...*, p. 26.

¹⁰⁵ HRW, *Five Years On...*, p. 18.

¹⁰⁶ Art. 149, Criminal Act 1991, Pedepsa pentru adulter presupune 100 biciuri, închisoare de până la 10 ani, sau pedeapsa cu moartea.

¹⁰⁷ Criminal Act 1991, act ce abrogă Codul Penal din 1983.

¹⁰⁸ Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*, Cap.13, Sexual violence in times of war, p. 193.

¹⁰⁹ HRW, *Five Years On...*, p. 18.

¹¹⁰ Consiliul de Securitate ONU, *Report of the Secretary-General on the Sudan*, 19 ianuarie 2010, S/2010/31, p. 13.

¹¹¹ Amnesty International, *Rape: ever present danger...*

¹¹² HRW, *Five Years On...*, p. 24.

¹¹³ *Ibidem*, p. 17.

bărbaților este forțarea lor în violarea membrilor familiei, o practică cunoscută ca incest forțat, unde atât violatorul cât și persoana agresată devin victime ale violenței. Violul este folosit pentru a stabili ierarhii de control și de respect. Trebuie subliniat faptul că este mai puțin probabil ca bărbații să raporteze un abuz sexual decât femeile.

După cum am văzut, consecințele violenței sexuale pentru bărbați și femei, sunt fizice, psihologice, sociale și economice. Acestea afectează nu numai victimele, dar și familiile lor și comunitățile, lăsând cicatrici pe viață.

Care ar fi măsurile necesare pentru o îmbunătățire a situației actuale?

Un răspuns cu adevărat cuprinzător la situația precară a supraviețuitorilor de violență sexuală poate fi furnizat numai prin implicare unei serii de actori diferiți. O abordare coordonată a organizațiilor axate pe acordarea de sprijin medical, juridic și social poate aduce cele mai bun ajutor celor care au avut ghinionul de a trăi trauma unui viol sau alte forme de violență sexuală.

Violența sexuală este rareori subiect de discuție, datorită naturii sale tulburătoare. Cu toate acestea, crearea unei fundații prin educație și prin gradul de informare este primul pas pentru o acțiune împotriva violenței împotriva femeilor de pretutindeni.

Autoritățile din Sudan/Darfur nu mai pot ignora realitatea, măsuri drastice fiind absolut necesare, și anume: emiterea unui decret prezidențial prin care violul și alte forme de violență sexuală vor fi prompt investigate și supuse urmării penale, și să se asigure că un astfel de decret este aplicat;¹¹⁴ consolidarea capacității sectorului judiciar de a răspunde la crimele de violență sexuală; pregătirea poliției și a procurorilor în abordarea unor anchete penale sensibile la manipulare și să se asigure dislocarea unor anchetatori de sex feminin instruiți corespunzător în stațiile de poliție din Darfur;¹¹⁵ revizuirea legislației penale privind violența sexuală, să existe prevederi pentru tentativa de viol, și pentru a asigura că victimelor violurilor nu sunt expuse urmării penale pentru adulter.¹¹⁶

Autoritățile locale trebuie să pună capăt toleranței manifestate față de această crimă și trebuie să pună capăt impunității violatorilor și a complicilor lor.¹¹⁷

Administrația locală și alți furnizori de asistență medicală trebuie să asigure un tratament complet și adecvat pentru victimele violenței sexuale.

Ar trebui să se pună stop stigmatului și respingerii cu care se confruntă victimele violurilor, care conduc la victimizări suplimentare.

Multe dintre victimele violurilor au nevoie mai mult decât îngrijiri medicale, sprijin psihologic, precum și de un certificat medico-legal.¹¹⁸ Atunci când victimele se confruntă cu respingerea de către comunitate sau sunt expuse

¹¹⁴ Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war...*, p. 30.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 31.

¹¹⁶ HRW, *Five Years On...*, p. 3.

¹¹⁷ Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*, p. 159.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 23.

riscului unor atacuri repetate, acestea pot avea nevoie de protecție și de un sprijin suplimentar. În cazul în care acestea nu mai sunt capabile să lucreze în urma unui viol, au nevoie de mijloace alternative de generare a veniturilor. În cazul în care doresc să ceară urmărirea penală, daune morale, acestea pot avea nevoie de asistență juridică. Este esențial totodată ca oamenii să fie informați asupra necesității de a solicita asistență imediată după un asalt.

Vorbind în mod deschis despre viol, implicând organizații¹¹⁹ și întreaga comunitate în abordarea violenței sexuale împiedică menținerea acesteia în umbră. Prin proiecte vizibile problema este adusă la suprafață. Oferind glas victimelor, vorbind despre acest subiect, vom trece prin și, ceea ce este cel mai important, peste acest tabu.

Datorită răsunetului pe care îl poartă armele, violul nu a reușit să facă apel la conștiința și la acțiunea noastră. Spre deosebire de victimele focurilor de armă și bătăi, această crimă și victimele sale trec adesea în umbră - prea speriate sau prea rușinate să ceară ajutor. În ciuda consecințelor sale tragice și devastatoare, violul nu a primit atenția corespunzătoare gravității și impactului pe care îl poartă. Acest lucru trebuie să se schimbe. “Femeile în Sudan, continuă să sufere de pe urma discriminării, practicilor tradiționale dăunătoare și a violenței bazate pe gen.”¹²⁰

Concluzii

Poți fi fericit în cochilia ta, în castelul tău de fildeș în timp ce totul se prăbușește în jurul tău? Răspunsul ar trebui să fie nu, căci pe termen lung, castelul de fildeș se poate transforma oricând într-un castel de cărți de joc dacă nu vrei să recunoști adevărul ce se petrece în exterior. Darfur este un astfel de adevăr.

Problemele de astăzi vin din partea unor culturi ce sunt puțin înțelese în Europa. Efortul cerut în a le înțelege și riscurile de a nu reuși acest lucru sunt uriașe. Darfur nu este o problemă care poate fi rezolvată peste noapte, este deosebit de complexă și deosebit de sensibilă, cu atâtea întrepătrunderi interne și ramificații externe. O țară subdezvoltată, cu o mulțime de probleme. Darfur ne-a arătat că trăim într-o lume nouă, în care există o dezordine mondială. Există o zonă de siguranță în Europa și una de pericole și haos în afara sa.

În contextul social din Darfur, violul este și va rămâne un tabu cultural larg răspândit, conștientizat de toate categoriile economice, politice, sociale, militare. Reprezentative pentru evidențierea gravității situației și necesității unui răspuns amplu, sunt cuvintele unei victime a unui viol în grup, bătută până la pierderea cunoștinței, trezită doar pentru a fi martoră și a asista la uciderea

¹¹⁹ Amnesty International, *Sudan, Darfur Rape as a weapon of war...*, pp. 30-35.

¹²⁰ Consiliul de Securitate ONU, *Report of the Secretary-General on the Sudan*, 19 ianuarie 2010, S/2010/31, p. 14.

oamenilor din jurul ei: "Regret că nu am murit în acea zi. Acești bărbați și femei care au murit sunt în pace în timp ce eu sunt încă aici pentru a suferi și mai mult. Sunt cu un handicap în adevăratul sens al cuvântului. Nu știu cum să explic. Regret că eu sunt în viață pentru că eu mi-am pierdut pofta de viață. Noi supraviețuitorii suntem cu inima zdrobită. Trăim într-o situație care ne copleșește. Rănile noastre devin mai adânci în fiecare zi. Suntem într-un doliu permanent..."¹²¹

Deși ne este greu să acceptăm realitatea, rândurile de mai sus nu sunt altceva decât oglinda unei violențe inimaginabile, care se desfășoară chiar în timp ce aceste cuvinte sunt așternute pe hârtie, dar și în timp ce dumneavoastră le citiți. Drama femeilor din Darfur/Sudan nu reprezintă altceva decât o parte a unui complex, negat și ascuns genocid.

Deși nu există la nivel internațional suficientă voință pentru a se pune capăt crizei din Darfur/Sudan, deși soluția nu pare a fi ușor de găsit, iar instrumentele disponibile de astăzi asupra cărora există acorduri internaționale (TPI spre exemplu) sunt limitate, nu trebuie să trecem cu vederea că în acest moment un genocid și un dezastru umanitar continuă să se desfășoare fără a întâmpina dificultăți. Dacă nici în al doisprezecelea ceas comunitatea internațională nu se va mobiliza, atunci putem conchide cu tristețe și dezamăgire că nu am învățat nimic din atrocitățile secolelor trecute.

Din păcate, situația din Darfur este un memento puternic al realității, al faptului că lumea nu este mai aproape de rezolvare, stoparea, să nu mai vorbim de prevenirea genocidului decât a fost în timpul genocidului armean sau în timpul Holocaustului comis de naziști.

Astăzi în ciuda eforturilor întreprinse, rezultatele efective în prevenirea și pedepsirea genocidului și a crimelor împotriva umanității sunt aproape invizibile. "Niciodată!" a rămas pentru moment doar un slogan fără acoperire.

Indiferent dacă acceptăm sau nu termenul de genocid, Darfur rămâne un simbol al durerii, dar și o posibilitate de solidaritate și un test dificil pentru întreaga lume. În primul rând pentru guvernul Sudanului, pentru populația Sudanului, dar și pentru capacitatea tuturor de a înțelege și a soluționa o gravă criză umanitară, creată din sărăcie, lipsă de resurse, în primul rând de pământ fertil și de apă, din lipsă de comunicare, dar și din răutate, din ambiții de putere și interese meschine interne și externe.

Este nevoie să încercăm să creăm o lume mai *umană*, avem această obligație de a acționa atât în memoria victimelor, dar și față de supraviețuitorii unor astfel de dezastre umanitare.¹²² Este absolut necesar să aruncăm o punte de

¹²¹ Jeanne Ward/IRIN, *op.cit.*, p. 193.

¹²² Vezi și filmul documentar *The Reckoning: The Battle for the International Criminal Court*, *I can't accept the word the way it is, it is too horrible so I have to try to change it. (...) I think we have an obligation to those who have died and to those who have survived to try, never to stop trying to make it a more humane world, and I ask others to do the best they can, and if we try hard enough and long enough I'm confident it will come about.*

prietenie către Darfur, un tărâm care deși îndepărtat este totuși atât de aproape de noi. Spre acest tărâm trebuie să se îndrepte toate drumurile înțelegerii și solidarității umane.

Primul pas... să acceptăm realitatea...realitatea genocidului din Darfur/Sudan.

POLITICA EUROPEANĂ DE SECURITATE ȘI APĂRARE ÎN AFRICA. CAZUL RD CONGO

Gabriel FLOREA*

European Security and Defense Policy (ESDP) in Africa. DR Congo case

Abstract: The essay deals presents the the activity of the European Security and Defense Policy (ESDP) in Africa. This continent represents a strategic area for the EU for both security and economic matters. As it was proved during the last decades, conflicts in Africa spread easily and their prevention has become a priority for for the European Defense Strategy. The high number of missions on the African continent prove that EU wants to stabilize this continent. The case of DR Congo is important because it's one of the biggest countries in Africa and it's geo-political situation, it's relation with neighbour countries and internal disorder makes DR Congo a high factor of instability on the entire continent. The high number of ESDP in DR Congo are relevant for highlighting the importance of DR Congo. EU doesn't need conflicts, failed states (a good source for terrorist organizations), political and social disorder in it's vicinity.

Keywords: instability, failed states, conflicts, DR Congo, UN, African Union, terrorism, security, vicinity, ESDP.

În prima parte a lucrării sunt expuse motivele pentru care Uniunea Europeană a decis să-și extindă politica de securitate și apărare în Africa. Lipsa de stabilitate a zonei din punct de vedere politic, economic, social, traficul cu arme și droguri, și posibilitatea ca pe continentul african să se formeze locuri de recrutare pentru teroriști au dus la răspândirea politicii de securitate a UE și în această parte a lumii. De asemenea, trebuie ținut cont de faptul că în Africa exista și interese economice cu privire la petrol și gaze naturale. Începând cu anul 2003, UE a întreprins o serie de opt misiuni, în colaborare cu ONU și Uniunea Africană, în țări precum Republica Democrată Congo, Sudan, Ciad și Guineea-Bissau. Patru dintre acestea au fost deja finalizate. Operațiunile sunt prezentate pe scurt, urmând ca în partea a doua a conținutului să fie descrise cele cinci misiuni efectuate în RD Congo. Acestea au intervenit cu scopul de a stabili o zonă care cunoaște frământări politice, economice și sociale de zeci de ani.

I. Introducere

* Masterand la Facultatea de Științe Politice (Universitatea din București, secția Relații Internaționale); Masterand la Universitatea Națională de Apărare “Carol I”, secția Securitate și Apărare

În contextul globalizării, al multiplicării elementelor care pun în pericol siguranța regională și internațională și ținând cont de faptul că securitatea este dependentă de factori variați (politic, militari, procesele sociale, evoluțiile demografice, probleme de natură ecologică, etc.)¹ putem afirma faptul că rolul Africii a devenit pe parcursul ultimilor ani tot mai important. Așa cum se arată și în Strategia Europeană de Securitate, prezentată la data de 12 decembrie 2003² la Bruxelles, menținerea păcii în spațiul european duce la necesitatea unor intervenții diplomatice și militare atât în imediata apropiere a continentului, cât și în zone îndepărtate. Prin faptul că Uniunea Europeană reprezintă unul dintre cei mai importanți actori internaționali (din punct de vedere al economiei, peste 50% din ajutorul umanitar mondial și cel pentru dezvoltare este oferit de UE³, dar și ca populație), există un grad ridicat de responsabilitate a acestei structuri în ceea ce privește securitatea la nivel global. Astfel, instabilitatea continentului african, cauzată de sărăcie, conflicte regionale, state esuate, poate reprezenta un pericol pentru securitatea europeană (Balcanii, Caucazul, Asia Centrală și Africa sunt considerate a fi zonele de unde se recrutează teroriști și unde traficul cu droguri și arme se află la un nivel avansat.⁴

Instabilitatea este menținută prin numărul mare de conflicte armate din regiune. Numai în perioada 1993-1994 în Africa au fost 17 conflicte etno-politice care au implicat 18 state, reprezentând 42,5% din totalul conflictelor din lume.⁵ Prin menținerea unor legături strânse și sprijinirea procesului de democratizare și stabilizare a continentului, pericolul venit dinspre Africa poate fi diminuat. Conform Strategiei Europene de Securitate, aceste tipuri de probleme specifice continentului african pot duce la extremism, crimă organizată și terorism.⁶ Unele studii prezintă faptul că numărul de incidente din Africa, ce pot fi clasificate ca fiind teroriste, a crescut în perioada 1997-2000.⁷

¹ Petre DUȚU, Mihai Ștefan DINU, *Politica europeană de securitate și apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională*, editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2007, p.5.

² European Security Strategy: *A secure Europe in a better world*, Brussels, 12 december, 2003, p.4

³ Petre DUȚU, Mihai Ștefan DINU, *op.cit.*, p.5.

⁴ Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Universității Naționale de Apărare, *Surse de instabilitate la nivelul global și regional. Implicații pentru România*, editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p.116

⁵ Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Universității Naționale de Apărare, *Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI*, editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, p.421

⁶ European Security Strategy: *A secure Europe in a better world*, Brussels, 12 december, 2003, p.4

⁷ Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Universității Naționale de Apărare, *Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI*, editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, p.421

Intervențiile ONU și UE de după anul 2000 au dus la o scădere a acestor evenimente.

Putem spune că Africa și Europa au relații strânse începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea și prima parte a secolului al XX-lea când statele africane au fost colonizate. Legăturile au ramas și după perioada decolonizării (anii 50' și 60') când state precum Franța au continuat să influențeze politica „continentului negru”. Un bun exemplu în acest sens poate fi *Opération Turquoise*, misiunea militară întreprinsă de francezi în timpul genocidului din Ruanda (1994).

Conexiunile dintre cele două continente nu pot fi rezumate la nivel politic. În același timp putem vorbi de puternice legături comerciale pe de-o parte, dar și de un sprijin considerabil cu privire la gestionarea conflictelor. Din aceasta cauza, putem conchide că securitatea europeană are o relație directă cu stabilitatea continentului african.

În prezent, putem afirma că Africa reprezintă o miza pentru Europa și din punct de vedere economic. Pe fondul creșterii nevoilor de petrol și gaze naturale în cadrul UE, la care se adaugă și monopolul rusesc asupra gazului, nordul Africii a devenit o potențială sursă de obținere a gazelor naturale. Astfel, așa cum am amintit mai devreme, interesele din zona Africii sunt și de natura economică (dat fiind faptul că este vorba despre resurse strategice pentru statele europene, importanța acestora se amplifică). În baza acestor chestiuni, Politica Europeană de Securitate și Aparare și-a extins interesul și a identificat continentul african ca o zona cu risc pentru securitatea europeană. În prezent, aproximativ 50% din nevoile de petrol și gaze naturale sunt importate, iar în următoarele decade se preconizează că importul va crește la 70%.⁸ În aceeași orienare de idei, Africa este al doilea exportator de petrol către China, după Orientul Apropiat, astfel devenind un actor principal pe una dintre piețele cele mai importante de pe glob.⁹ Este bine cunoscută ascensiunea Chinei din ultimii ani și imensa nevoie de resurse a acestui stat.

Tot la nivel economic trebuie amintit și faptul că Africa este un mediu propice pentru spălarea banilor. Printre cele mai importante centre ale acestei activități se numără și RD Congo.

În ceea ce privește modul de a acționa, UE își propune să sprijine statele eșuate, să se implice în rezolvarea crizelor umanitare și să prevină noile amenințări. Pentru a atinge acest scop, UE cooperează strâns cu organisme

⁸ Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Universității Naționale de Apărare, *Surse de instabilitate la nivelul global și regional. Implicatii pentru Romania*, editura Universitatii Nationale de Aparare, Bucuresti, 2004, p.116

⁹ Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Universității Naționale de Apărare – *Studii de securitate și apărare – vol. 1*”, editura Universității Naționale de Apărare, Bucuresti, 2005, p.131

precum Organizația Națiunilor Unite, NATO, dar și cu organizații continentale precum Uniunea Africană, ASEAN și MERCOSUR.¹⁰

II. Misiunile PESA în Africa

Începând cu anul 2003, UE a întreprins o serie de opt misiuni în Africa: ARTEMIS, EUFOR RD Congo, EUPOL Kinshasa, sprijin pentru AMIS, EUSEC RD Congo, EUPOL RD CONGO, EUFOR TCHAD, EU SSR Guinea-Bissau). Misiunile au vizat ajutor umanitar, supravegherea procesului electoral, sprijinirea procesului de tranziție, asistență pentru reforma și stabilizarea internă a țărilor. Toate aceste misiuni fac parte din Politica Europeană de Securitate și Apărare, reprezentând un important pas în expansiunea rolului UE ca putere mondială.

Prima misiune, ARTEMIS, a fost aprobată de Consiliul Uniunii Europene și de Consiliul de Securitate al ONU la mijlocul anului 2003 și avut rolul de a stabili regiunea Bunia (RD Congo) din punct de vedere al securității și umanitar. Operațiunea a fost limitată în spațiu, dar și în timp, aceasta încheindu-se după 4 luni, în septembrie 2003.¹¹

Următoarea misiune avea să se desfășoare tot în Congo. Numele acesteia este EUPOL KINSHASA, a avut o durată de 26 luni (aprilie 2005-iunie 2007), iar rolul ei a fost de a monitoriza, sprijini, sfătui, reforma și reorganiza Poliția Națională Congoleză. Datorită faptului că EUPOL KINSHASA a fost un succes, operațiunea a fost continuată începând cu luna iulie a anului 2007 sub denumirea EUPOL RD CONGO.¹²

La data de 8 iunie 2005 o nouă intervenție are loc în Congo, purtând denumirea EUSEC RD Congo. Aceasta este prima dintre misiunile precizate până acum și care încă se află în desfășurare. Obiectivul misiunii EUSEC RD Congo este de a sprijini autoritățile congoleze în promovarea politicilor care să fie în concordanță cu principiile statelor democratice (drepturile omului, probleme legate de egalitatea de gen, transparență sau domnia legii). Mandatul intervenției expiră la data de 30 iunie 2009.¹³

Prima misiune a UE din Africa, dar care se desfășoară pe teritoriul altui stat (decât RD Congo) este AMIS. Această operațiune s-a efectuat în regiunea

¹⁰ European Security Strategy: *A secure Europe in a better world*, Brussels, 12 december, 2003, p.4

¹¹ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=605&lang=fr> (site-ul misiunii Artemis)

¹² <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1303&lang=en> (site-ul EUPOL RD Congo)

¹³ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=909&lang=fr> (site-ul EUSEC RD Congo)

Darfur (Sudan), la cererea Uniunii Africane, iar durata sa a fost de 29 luni (iulie 2005-decembrie 2007). Sprijinul oferit de UE Uniunii Africane a privit domeniul politic, existând în același timp și eforturi militare și polițienești. Ajutorul oferit a constat în sprijin pentru antrenarea trupelor, asistență tehnică, oferirea unor echipamente necesare misiunii, dar și trimiterea unor observatori militari.¹⁴

Următoarea operațiune avea să se desfășoare tot în RD Congo, de data aceasta miza principală fiind supravegherea procesului electoral. Consiliul de Securitate al ONU a aprobat trimiterea misiunii EUFOR RD Congo, care avea scopul de a sprijini operațiunea care deja se afla pe teritoriul congolez, dar sub egida ONU (MONUC). Misiunea a fost finalizată la data de 30 noiembrie 2006.¹⁵

Am amintit deja faptul că EUPOL RD CONGO este operațiunea lansată pentru a continua EUPOL KINSHASA. Având ca punct de plecare luna iulie a anului 2007, EUPOL RD CONGO își propune ca mijlocul anului 2009 să sprijine reforma din cadrul sectorului de securitate din Congo.

În anul 2008 au fost prioritizate două noi zone de risc pentru politica de securitate europeană, Guineea-Bissau și Ciad. În primul dintre acesta cazuri, Uniunea Europeană a decis să intervină (la cererea autorităților locale), pentru a sprijini reforma din cadrul sectorului de securitate, restructurarea forțelor armate și reorganizarea poliției. Fondurile de care dispune misiunea se ridică la aproximativ 6 milioane de euro, iar durata misiunii este de 12 luni de la data operaționalizării.¹⁶

Cea mai recentă misiune a Uniunii Europene în Africa este cea din Ciad. Venind în sprijinul celei lansate de ONU (MINURCAT), această operațiune din Ciad devine cea cu anvergura superioară din cele trimise de UE în Africa. Astfel, aproximativ 3700 de trupe care provin din 14 state vor participa la această intervenție. De asemenea, un total de 22 state vor oferi sprijin la nivelul comandamentului (localizat la Mont Valerien în Franța). EUFOR Tchad are rolul de a proteja civilii și refugiații, să ajute la împărțirea ajutoarelor umanitare, protejarea bazelor și personalului ONU.¹⁷

III. Misiunile PESA în RD Congo

La baza acestei analize se află potențialul de risc care se găsește în Africa. Deși primate succint, conflictele din Africa pot apărea ca fiind izolate și ne semnificative, dar o deteriorare a situației din această zonă poate fi mult mai

¹⁴ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=956&lang=fr> (site-ul sprijin pentru AMIS)

¹⁵ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1091&lang=fr> (site-ul EUFOR RD Congo)

¹⁶ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1413&lang=fr> (site-ul EUSSR GB)

¹⁷ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1366&lang=fr> (site-ul EUFOR Tchad)

greu de stopat decât în cazul altor regiuni. Astfel, este necesar ca orice conflict să fie prevenit. Acest lucru a fost dovedit și în cazul Somaliei la începutul anilor 90°, când situația a scăpat de sub control, statul ajungând în haos fiind în prezent una dintre cele mai instabile zone de pe glob. Același lucru s-a petrecut și în anul 1994, când lipsa de reacție a ONU a dus la genocidul din Ruanda (în cadrul căruia au fost omorâți aproximativ 800.000 de oameni, iar milioane au fost nevoiți să fugă din calea ororii). Aceste valuri uriașe de refugiați au creat o criză fără precedent în zona Marilor Lacuri (Congo, Tanzania, Ruanda, Burundi, Uganda). De asemenea, același eveniment a dus și la amplificarea violențelor și în alte țări unde cele două etnii conlocuiau (exemplul Burundiului). Genocidul din Ruanda a condus și la două conflicte majore în care RD Congo a fost implicat (1996 și 1998), motiv pentru care întreaga zonă a fost destabilizată, iar milioane de oameni au murit. Negocieri în vedea realizării unui acord de pace au avut loc abia după anul 2000. Desigur, cel mai important rol l-a deținut ONU, dar trebuie remarcat ascensiunea rolului UE în stabilizarea continentului african.

În continuare voi analiza cele cinci misiuni care au fost trimise în RD Congo. Zona Africii Centrale este foarte importantă deoarece reprezintă regiunea cu cel mai mare risc de izbucnire a conflictelor. Ca să evidențiem gradul de pericolozitate, trebuie să menționăm faptul că în această spațiu au avut loc trei din totalul celor șase genocide petrecute pe continentul african începând cu secolul al XX-lea. Cele trei genocide din zona centrală s-au produs în Burundi, Ruanda și Sudan (Darfur). De asemenea, am precizat mai sus faptul că RD Congo este un stat propice pentru spălarea banilor.

ARTEMIS este prima misiune a UE pe continental african. Primii pași în vederea trimerii acestei operațiuni a fost extinderea mandatului reprezentantului UE în zona Marilor Lacuri (10 decembrie 2002), Aldo Ajello, aceasta având rolul de a stabili relații strânse cu statele din regiune: Congo, Ruanda, Burundi și să monitorizeze acordurile de pace aflate în vigoare (acordurile de la Lusaka, Arusha, Pretoria și Luanda). Poziția UE de sprijinire a implementării acordurilor de pace este reiterată și în timpul Consiliului din 8 mai 2003. De asemenea, se precizează faptul că UE va susține deciziile luate de ONU și Uniunea Africană în vederea definitivării stabilității. La acea dată, în RD Congo se afla misiunea MONUC, o misiune de menținere a păcii a ONU. În mai 2003 Consiliul de Securitate al ONU a decis prin rezoluția 1484 să autorizeze o misiune multinațională în regiunea Bunia (RD Congo), care în cooperare cu MONUC să îmbunătățească situația din punct de vedere umanitar, dar și pentru a stabili zona. Astfel, UE și-a putut trimite trupele care să acționeze cu acordul ONU o misiune de capitolul VII, conform Cartei Națiunilor Unite.¹⁸ După doar o săptămână, Consiliul UE s-a întrunit și a decis să trimită misiunea ARTEMIS. Cartierul General al operațiunii avea să fie la

¹⁸ Charta ONU. www.un.org – site-ul ONU.

Paris, iar comandantul misiunii avea să fie generalul Thornier, iar fondurile puse la dispoziție au fost de 7 milioane euro.¹⁹ La data de 12 iunie misiunea ARTEMIS a fost lansată oficial, urmând să dureze până la 1 septembrie 2003. Trebuie evidențiat faptul că în cadrul aceste misiuni Franța are un rol central. Conform declarației lui Javier Solana de la finalul misiunii, înaltul reprezentant al UE pentru PESC consideră că misiunea a fost un succes, ARTEMIS contribuind la procesul de pace și la sprijinirea MONUC.

A doua misiune pe care o voi prezenta este EUPOL KINSHASA. După cum am precizat deja, rolul acesteia era de a sprijini poliția congoleză cu privire la procesul de reformă. Propunerea acestei misiuni a venit din partea guvernului congolez. Operațiunea a vizat trimiterea a aproximativ 30 de delegați care să coordoneze procesul de reconstrucție a poliției naționale. De asemenea, aceștia trebuiau să instruiască Unitatea de Poliție Integrată (UPI), un detașament al poliției congoleze care avea rolul de a proteja instituțiile și personajele implicate în procesul de tranziție. Numărul acestora a fost de 1008 oameni.²⁰ Misiunea EUPOL KINSHASA avea să primească întăriri și din partea unor țări din Africa. Decizia de a lansa această operațiune este luată la data de 9 decembrie 2004 de către Consiliul UE, primind un buget de 4,370 milioane de euro pentru anul 2005. La finalul lunii aprilie a anului 2005 misiunea a fost lansată, fiind prima misiune civilă din Africa pentru PESA. La sfârșitul anului 2006, mandatul EURPOL KINSHASA a fost extins până în iunie 2007.

Tot în 2005 UE lansează o nouă misiune în Africa, cu scopul de a oferi asistență și de a sprijini procesul de democratizare și reformare. La data de 2 mai 2005 Consiliul UE a hotărât să lanseze în Congo operațiunea EUSEC RD Congo. La o lună distanță de la acest Consiliu, misiunea a intrat în vigoare, având un mandat ce are să se încheie la data de 30 iunie 2009, fiind misiunea UE cu cea mai lungă durată în Africa. Operațiunea este compusă din 46 de delegați și a obținut într-o primă fază un buget de 1.6 milioane euro, urmând ca apoi să crească la 9.7 milioane de euro.

Următoarea misiune (EUFOR RD Congo) a fost lansată în 2006 și a avut un scop diferit de cele de până acum, cel de a supraveghea bunul mers al alegerilor din RD Congo, alături de MONUC. Consiliul de Securitate al ONU a autorizat misiunea Uniunii Europene prin rezoluția 1671 din 25 aprilie 2006. Aceasta avea să acționeze conform capitolului VII din Carta Națiunilor Unite. Conform aceleiași rezoluții, operațiunea are acordul de a funcționa doar pe o perioadă de 4 luni de la primul tur de scrutin. Pe lângă sprijinul oferit MONUC, forțele urmau să participe la protejarea civililor, să securizeze zona aeroportului și să asigure libertatea de mișcare a personalului EUFOR RD Congo și

¹⁹ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=605&lang=fr> (site-ul misiunii Artemis)

²⁰ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1303&lang=en> (site-ul EUPOL RD Congo)

MONUC. Operațiunea are un comandament aflat la Potsdam, sub conducerea locotenentului general Karlheinz Viereck, iar comandantul trupelor în RD Congo avea să fie numit generalului Christian Damay. Bugetul acestei operațiuni a fost de 16,7 milioane euro. Un număr total de 22 de țări au participat la misiune (21 din UE : Austria, Belgia, Cipru, Cehia, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Ungaria, Irlanda, Italia, Lituania, Luxembourg, Olanda, Polonia, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Marea Britanie și o țară non-UE, Turcia). La data de 14 noiembrie 2006 Consiliul UE a adus la cunoștință concluziile la care a ajuns la finalul misiunii. Cele două tururi de scrutin s-au desfășurat în condiții bune, ele fiind de o importanță majoră în promovarea stabilității în regiunea Marilor Lacuri și a Africii centrale.²¹ De asemenea, Javier Solana a susținut într-o declarație de presă din ianuarie 2007 că efortul EUFOR a fost determinant în acest caz, misiunea fiind un succes.

Misiunea EUPOL RD Congo reprezintă extinderea operațiunii EUPOL KINSHASA și a fost desfășurată între iulie 2007 și iunie 2008, continuând să sprijine procesul de tranziție prin instruirea detașamentului UPI deja amintit. EUPOL RD Congo este compus din 39 de experți din mai multe state. Comandantul misiunii avea să fie numit Adilio Ruivo Custodio, iar bugetul oferit avea să se ridice la suma de 5,5 milioane euro. Aceasta este una dintre misiunile la care a participat și România, alături de Elveția, Angola și opt state ale UE.²²

IV. Concluzii

După ce am trecut în revistă aceste misiuni, putem lucra pe baza acestor informații și să tragem o serie de concluzii. În primul rând trebuie punctat faptul că misiunile din Africa tind să devină din ce în ce mai importante. Din punct de vedere al obiectivelor, acestea se modifică de la misiuni de reformă și asistență, la operațiuni de anvergură în care sunt implicate multe trupe (de exemplu misiunea din Ciad are un efectiv de 3700 de persoane). De asemenea, implicarea financiară cunoaște o ascensiune la nivelul Africii, dar în comparație cu misiuni din alte zone geografice, sumele alocate pentru misiunile din Africa sunt la un nivel scăzut (bugetul maxim pentru o misiune în Africa ajunge la maxim 20 milioane de euro, iar în cazul misiunii din Palestina bugetul este de peste 130 milioane euro, iar în Afganistan operațiunile beneficiază de 43 de milioane de euro, dar asta după ce în perioada 2002-2006 Afganistan a primit ajutoare din

²¹ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1091&lang=fr> (site-ul EUFOR RD Congo)

²² <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1303&lang=en> (site-ul EUPOL RD Congo)

partea UE de aproape 4 miliarde de euro).²³ Pe de altă parte, din punct de vedere numeric, putem conchide că numărul misiunilor din Africa este superior față de alte zone (8 misiuni în Africa, față de 6 misiuni în Balcani, 3 în Orientul Mijlociu, 2 în Asia și una în Caucaz), fiind zona cu un risc foarte ridicat. Numărul mare de misiuni indică atât pericolele din acea zonă geografică, dar în același timp și interesul sporit al europenilor pentru stabilizarea zonei africane.

După cum putem observa în toate aceste cazuri, pericolul dinspre Africa nu este privit ca fiind direct. PESA adoptă o atitudine precaută față de continentul african și urmează o strategie de a preveni amplificarea unor conflicte deja existente. Prin sprijinul său, UE dorește să elimine încă din fazele incipiente noi potențiale zone de conflict. După cum am precizat deja, regiunea Africii centrale reprezintă un pericol pentru stabilitatea mediului de securitate. Deși au avut loc nenumărate misiuni ale organizațiilor internaționale, Africa nu se află în situația de a fi considerată o zonă sigură, Ciadul și Sudanul fiind numai două exemple în acest sens.

Securitatea RD Congo este esențială pentru stabilizarea Africii. RD Congo este a treia țară ca mărime de pe continent, iar poziționarea sa, în centrul Africii o face să devină un element geopolitic și mai important. Faptul că misiunile civile vin în sprijinul celor militare este un lucru de remarcă și de apreciat la misiunile din Africa, fiind un pas înainte. Reformele și tranziția pot fi realizate doar prin intermediul unei cooperări strânse, care să permită și utilizarea resurselor civile. La toate aceste elemente se adaugă și interesul european de a menține stabil continentul care are să devină un important exportator de petrol și gaze naturale către Europa.

²³ <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=268&lang=en> (site-ul PESA)

NICOLAE IORGA'S OPINION ON EARLY MODERN SCOTLAND

Costel COROBAN*

Abstract: This short study aims to shed some light on Nicolae Iorga's opinions on early modern Scotland expressed in two of his works: *Evoluția ideii de libertate* [The Evolution of the Idea of Freedom] and *Oliver Cromwell. Conferință ținută la Societatea Anglo-Română* [Oliver Cromwell. Conference held at the Anglo-Romanian Society]. While he refers to Scotland in many of his universal history works (as expected, many times in *A History of Anglo-Romanian Relations*), in these two works he actually makes judgements on the importance of Scotland to modern Europe. After making a summary of these judgements I go on to detailing important facts about early modern Scotland, especially emphasizing its role in the 17th century Revolutionary events in Britain, while taking in consideration the approaches exposed in recent scholarly articles on the issue.

Keywords: Nicolae Iorga, Scotland, Presbyterianism, John Knox, James I

“And this Scotland lived, after the demise of Mary Stuart, especially in the northern clans, which were decisive for a time, a biblical life.”
*Nicolae Iorga***

Introduction

Although “The sheer weight of Iorga's writings [...] probably discouraged any Westerner from plowing through this incredible mass to secure an insight into this Romanian historian's contributions,”¹ his works were appreciated by Western scholars of his times and not only,² and furthermore had created the image that “Roumanian writers have facile pens.”³

* Postgraduate student in International Relations, Faculty of History and Political Sciences, “Ovidius” University of Constanta.

** Nicolae Iorga, *Evoluția ideii de libertate* [The Evolution of the Idea of Freedom], Editura Meridiane, București, 1987, p. 241.

¹ Sherman D. Spector, “Review of *The Historical and National Thought of Nicolae Iorga* by William O. Oldson, Columbia University Press, New York, 1973, pp. 135,” in *The American Historical Review*, vol. 80, no. 3, June 1975, p. 688.

² See G. R. C., “Review of *A History of Roumania: Land, People, Civilisation*. – N. Iorga, London: T. Fisher Unwin, Ltd. 1925. pp. xii + 284,” in *The Geographical Journal*, vol. 68, no. 1, July 1926, pp. 81-82; Halil Inalcik, “Review of *Nicolae Iorga: A Romanian Historian of the Ottoman Empire* by Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru. Bibliotheca Historica Romaniae Studies, no. 40, 1972, pp. 190,” in *The Journal of Modern History*, vol. 46, no. 1, March 1974, pp. 110-112; Sherman D. Spector, “Review of *The Historical and*

Included in this “incredible mass” is also his work on *The Evolution of the Idea of Freedom*, where he writes about early modern Britain, as a region where the modern idea of liberty was developed. Referring to the Elizabethan society, he observes how “it was a society in the meaning of the Renaissance, with the liberty of instincts – and that is why many speak about the Renaissance as the liberator of man, because it liberates human instincts, – but taking man out of certain Christian moral norms of the Middle Ages, this does not mean freedom in its most serious and noble meaning.”⁴

The above extract matches Nicolae Iorga’s well-known personality as a traditionalist, being maintained on a different occasion,⁵ and also when referring to English literature. According to Nicolae Iorga, William Shakespeare, who in his masterpieces “almost does not touch the Bible,”⁶ has perfectly described the image of the Elizabethan society in his works. The Romanian scholar links William Shakespeare to the Celtic heritage (quite strong in Scotland we might add) of the British, and “that Celtic blood represents: doubt, distrust, mystery, returning to a once found idea, it represents human compassion, pity, the poetry in «A Midsummer Night’s Dream» and in the tender magnificence of the fate of King Lear.”⁷ In contrast to him, Nicolae Iorga further shows that the later John Milton “lives in the Old Testament, he is a man of the Old Testament,”⁸ which marked the beginning of a different English literature, but not without a similar movement in the political area, in which the Scots were involved as well.

Summary of Nicolae Iorga’s thoughts on the Early Modern Scots

It is very interesting that the prominent Romanian historian further continues his discourse on early modern Britain by introducing the concept of a

Nationalistic Thought of Nicolae Iorga by William O. Oldson, Columbia University Press, New York, 135 pp.,” in *Slavic Review*, vol. 33, no. 4, December 1974, p. 812; Sherman D. Spector, “Review of Nicolae Iorga–Istoric al Bizanțului by Eugen Stănescu (ed.), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971, 250 pp.,” in *The American Historical Review*, vol. 80, no. 4, October 1975, p. 959. Sherman D. Spector, “Review of Nicolas Iorga: L’homme et l’oeuvre. A l’occasion du centieme anniversaire de sa naissance by D. M. Pippidi,” in *The American Historical Review*, vol. 79, no. 1, February 1974, pp. 189-190. Stephen Fischer-Galati, “Review of Nicolae Iorga by Bianca Valota Cavallotti, Guida Editori, Naples, 1977, pp. 312,” in *The American Historical Review*, vol. 85, no. 1, February 1980, p. 164.

³ W. Miller, “Review of Studii și documente cu privire la istoria Românilor. IV. Legaturile Prințepatelor Române cu Ardealul de la 1601 la 1699. De N. Iorga. (București: Socecui. 1902.),” in *The English Historical Review*, vol. 18, no. 71, July 1903, p. 578.

⁴ Nicolae Iorga, *Evoluția ideii de libertate*, p. 240.

⁵ Idem, *Oliver Cromwell. Conferință ținută la Societatea Anglo-Română* [Oliver Cromwell. Conference held at the Anglo-Romanian Society], București, 1936, p. 8.

⁶ Idem, *Evoluția ideii de libertate*, p. 240.

⁷ Idem, *Oliver Cromwell...*, pp. 10-11.

⁸ Idem, *Evoluția ideii de libertate*, p. 241.

“*Scottish reaction*, the influence of the North on the Southern England,”⁹ in order to explain the political changes that took place after the reign of Elizabeth I.

The “pedantic James I, son of Mary Stuart, a man bred in a narrow Calvinist environment, a limited and though spirit,”¹⁰ which “instead of thinking of a pleasant literature... thinks before all on how a king should be. The very Greek title of his book... shows that the king must above all be according to the Bible.”¹¹ Also he gives James I the credit that he “deduced this idea of royal autocracy from a system, while Charles understood to apply it according to his fastidious character.”¹²

In regards of Charles I of England, Nicolae Iorga depicts his failure in courting a Spanish princess, which “undoubtedly lays upon a man and upon an era an air of ridicule.”¹³ Then, the French princess he took was not considered a good influence by the “puritans, who would not get along with the Church of England, which was neither protestant, nor did it keep the Roman Catholic mysteries.”¹⁴ Needless to say, her “taste for parties, light and generous spirit, religious indifference, affinity for Catholic pomp, was not allowed in the harsh and northern Scottish England of her father-in-law.”¹⁵ The concept of a “harsh and northern Scottish England” fits the *motto* of the present article, and will receive further attention.

According to the same historian, the Scots needed “somebody frowned, who talks little, always pronouncing the sentence of acquittal or conviction, with God’s scales before, upon which the sins of the world are weighed.”¹⁶ By waging war against Parliament and losing, Charles I was sold by the Scots to the English, as they “proved to have exceptional commercial skills.”¹⁷ It is superfluous to remark that this phrase of Nicolae Iorga has a deeper meaning.

The distinguished Romanian scholar adds that the judgment of the Scots who sold Charles I and that of the English who executed him was the same: “«We do not judge His Grace as humans; but we judge him as good sons of God, as he breaks the rules of the revealed book, the Bible». And that is how this tragedy of Charles I must be understood. And those people did not have any moment of doubt, they did not feel sorry afterwards. They went home pleased, raising a prayer to God for they had voted their King’s death. [...] This is how the Bible introduces a notion of human liberty, protected by God, against human error and gives the image of a republic dominated by something

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Idem, Oliver Cromwell...*, p. 8.

¹¹ *Idem, Evoluția ideii de libertate*, p. 241.

¹² *Ibidem*, p. 242.

¹³ *Idem, Oliver Cromwell...*, p. 8.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Idem, Evoluția ideii de libertate*, p. 241.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Idem, Oliver Cromwell...*, p. 8.

else than human authority. And, of course, all this contributes to the formation of a free spirit in a society.”¹⁸

Some Considerations

As we know, at the beginning of the early modern times the Kingdom of Scotland found itself allied with its southern neighbor on a religious basis. The Scottish Protestantism was called Presbyterianism (as the leaders of this Church – the *Kirk* – were “men of high consideration and status, the elder of the community”¹⁹), and was preached by John Knox (1505-1572). Knox began preaching the Reformed religion in Scotland²⁰ in 1547 but next year he had to endure being captured and sent to France, to be released only a year later, at – also Reformed – England’s intervention. Having arrived in England he was a preacher at the Court, but with the coming of reign of Bloody Mary (1553-1558) he had to flee to the continent again. Arriving in Jean Calvin’s Geneva in 1554 he first preached for the Calvinist Englishmen in Frankfurt, where he also published a treaty against *The Monstrous Regiment of Women*, mainly directed against Mary Stuart, but also offensive for Elizabeth I of Caterina de Medici. Then, with English help, he returned to Edinburgh, where his fiery eloquence pleased the Scots barons and Elizabeth I. In 1560 the Parliament of Edinburgh abolished Papal authority in Scotland and adopted the Calvinist confession. Seven years later the Presbyterian Church was constituted.²¹

This *Kirk* was organized based on John Knox’s *Book of Discipline*, who was succeeded by Andrew Melville in 1572, and then followed a period of turmoil corresponding to conflicts between the authority of the Presbyters (faithful to the doctrine of Knox) and that of the Episcopal Church (which in turn accepted Bishops in its organization, claiming Divine legacy through the Holy Apostles). The greatest promoter of Episcopatism was James VI of Scotland (1566-1625) and I of England (1603-1625), who even restored this confession between 1584 and 1592. It seems that he was about to win the conflict with the *Kirk*, until a major riot started in Edinburgh following a preaching against him.²² Following the riot’s end he used this event as an excuse to solicit the prerogative of naming priests in the towns of Scotland. A compromise was reached with the *Kirk* organizing a committee to advice the

¹⁸ Idem, *Evoluția ideii de libertate*, pp. 242-243.

¹⁹ Camil Mureșan, *Revoluția burgheză din Anglia* [The Burgeoise Revolution in England], Editura Științifică, București, 1964, p. 35.

²⁰ See Jane E. A. Dawson, *Scotland Reformed 1488-1587*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007, passim. Elizabethanne Boran, Crawford Gribben, *Enforcing Reformation in Ireland and Scotland 1550-1700*, Burlington, Ashgate Publishing Company, 2006, passim.

²¹ Charles-Arnold Baker, *The Companion to British History*, Routledge, London, 2001, p. 768.

²² *Ibidem*, p. 1115.

King in this issue, but it was rather the King who influenced it. In the same year James VI Stuart persuaded the *Kirk* to allow the naming of three bishops in the Parliament, thus managing to conjoin the Church with the State.²³

To the south, in England, Presbyterianism was perceived through hostility and persecution,²⁴ as it differed from Anglicanism,²⁵ but the fact that it also opposed Roman-Catholicism provided moment of unity between the two Protestant religions.²⁶ Coincidentally, both these confession had been proclaimed in 1559, when the Parliament in London adopted the Act of Uniformity. This was one of the rare moments when Queen Elizabeth I of England sent a fleet to Edinburgh, while an English army joined Knox's followers at Leith against the Roman-Catholic Mary of Guise (the Queen of James V of Scotland and regent for Mary Stuart).²⁷ But *Gloriana* was also cautious, as she wanted to avoid a rebellion of the traditionalist and Roman-Catholic Northumberland under the guidance of Mary Stuart.²⁸

James VI played the same cards in his relations to Elizabeth I, maybe because he personally hated weapons and war (his motto was “*Beati Pacifici*”).²⁹ He did not take the 1586 alliance with England very seriously (it brought him 4,000£ annually), was not moved by the execution of his mother Mary Stuart Queen of Scots in 1587, and at the failed invasion of the *Spanish Armada* allowed some Scots Roman-Catholic barons to join the invading fleet.³⁰

In March 1603 he gladly received the news of the demise of Queen Elizabeth I, knowing that her throne³¹ was waiting for him now.³² According to

²³ Peter & Fiona Sommerset Fry, *The History of Scotland*, Routledge Press, London, 1982, p. 162.

²⁴ Anthony Fletcher (ed.), *Religion, Culture and Society in Early Modern Britain: Essays in honour of Patrick Collinson*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, p. 210 and the following.

²⁵ See Karl Gunther, “The Origins of English Puritanism,” in *History Compass* vol. 4, no. 2, 2006, pp. 235-240.

²⁶ Especially see Steve Murdoch, “Scotland, Europe and the English ‘Missing Link’,” in *History Compass* vol. 5, no. 3, 2007, pp. 890-913; John M. MacKenzie, “Irish, Scottish, Welsh and English Worlds? A Four-Nation Approach to the History of the British Empire,” in *History Compass* vol. 6, no. 5, 2008, pp. 1244-1263; and last year's study by Keith Robbins, “The ‘British Space’: World-Empire-Continent-Nation-Region-Locality: A Historiographical Problem,” in *History Compass* vol. 7, no. 1, 2009, pp. 66-94.

²⁷ G. M. Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei* [Illustrated History of England], Editura Științifică, București, 1975, p. 384.

²⁸ *Ibidem*, p. 385.

²⁹ Adrian Nicolescu, *Istoria civilizației britanice, Volumul II, Secolul al XVII-lea: 1603-1714* [The History of the British Civilization, Volume II, the XVIIth Century: 1603-1714], Editura Institutul European, Iași, 2001, p. 13.

³⁰ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 161.

³¹ There is also the question of the Scottish, English and British identities, which were confused in the early modern age. For example, during spring 1605 Lord Chancellor Ellesmere was advised in a letter from Sir Francis Bacon to support the publishing of a

G. M. Trevelyan, the only good thing he brought was the personal union with Scotland,³³ while parliamentary, legislative or religious union were still far off, as the Scots did not forget the humiliations they had to suffer on behalf of their southern neighbors,³⁴ who in turn considered them backward and even barbarian.³⁵

Scotland now loses the presence of its King, who becomes far richer and powerful than all the Scots nobles or the *Kirk*. In an arrogant matter, he is recorded to have told his English subject that he governs Scotland only by the stroke of his pen,³⁶ with the obvious allusion that they should follow example.

Regarding religion, James I pondered on changing the Scots Church according to the Anglican Church,³⁷ thus offering the *Kirk* a new reason of discontent.³⁸ In the same forgetfulness, he managed to return to Scotland only in 1617, which was also his last time there. His son Charles I would also visit Scotland only once, in 1633, for the event of his coronation at Holyrood Palace, on which occasion he offended the Presbyterians by allowing himself to be anointed with holy oil (considered a Catholic superstition).³⁹

Unlike his father, he did not know Scottish Gaelic or the way of life in Scotland: poverty, his people's reliance in their clan, kin and relatives in the Highlands as well as in the Lowlands, the smallness of towns, which were considered villages by the English, and the extensive decentralization because of the natural obstacles and poverty.⁴⁰

Although the Scots enjoy a popular image of clansmen warriors clad in tartan, this icon has little in common with the realities of the early merchants of the *Covenanters* in the Lowlands, with the famous philosophers of St. Andrews

history of Britain, concerning both peoples, but he himself understood that the letter was “touching the Story of England.” (Pauline Croft, “The Reign of James VI and I: the Birth of Britain,” in *History Compass* no. 1, 2003, p. 2). Concerning his accession, James I had to fend off rival claims to the throne, namely the claim of Lady Arbella Stuart (his cousin) and that of the Spanish Infanta, Isabella. Arbella was unmarried and Isabella did not have any children, so the English – namely by the Secretary of State Sir Robert Cecil – preferred James, who already had three children. Upon his crowning he styled his title “King of Great Britain, France and Ireland, Defender of Faith.” A crucial element he introduced was the United Kingdom flag (Union Jack), which was flown by the navy (*Ibidem*, pp. 2-3). Also see Arthur Williamson, “Scotland and the Rise of Civic Culture, 1550-1650,” in *History Compass* vol. 4, no. 1, 2006, pp. 91-123.

³² Rosalind Mitchinson, *A History of Scotland*, Routledge Publishing, London, 2002, p. 123.

³³ G.M.Trevelyan, *op. cit.*, p. 440.

³⁴ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 166.

³⁵ G.M.Trevelyan, *op. cit.*, p. 440 and the following.

³⁶ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 166.

³⁷ Stoica Lascu, *Introducere in Istoria Modernă Universală* [Introduction to Universal Modern History], Constanța, p. 8.

³⁸ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 167.

³⁹ *Ibidem*, pp. 169-170.

⁴⁰ Rosalind Mitchinson, *op. cit.*, p. 124-125.

University or in general with the whole Scottish urban culture.⁴¹ Regarding the Scots clans, Duncan Forbes of Culloden famously describes them as a group of people sharing the same name and kinship, and each clan also consisting of other subordinate branches, each of them with its own chief, but all of them owning loyalty to the supreme clan chief.⁴² So, in clan organization, the most important persons were not the relatives of the supreme chief, but the lesser chiefs. Also, in order to avoid confusion, clan members were not called after their family name. For example, in clan Grant, only the chief was called Chief Grant or Laird Grant, his vassals were also called Grant and then followed the name of their property. Thus, in official documents they appeared as John Grant of Sheuglie, although in everyday life Sheughlie alone would have been used. In some cases, in order to distinguish between father and son, their military rank was also included in the name.⁴³

Even though this great Scots nobility could access Charles I's court, and a few chiefs were indeed present there, the King did not seek to cultivate his relationship with them. Also he never attended trials in Edinburgh, and did not take part in Exchequer sessions, where he could have improved his administration of Scotland.⁴⁴

He did not try to understand his ancestral land, where the *Kirk* was rather the representative body of the nation, through its synods and covenants. In 1635 King Charles I issued a series of indications for the *Kirk* without bothering to call a general convent. More so, he went on with his father's (wisely) abandoned project of a new Scottish Liturgy. The ensuing Liturgy of 1637, as it would be known, was certainly not the English Book of Common Prayer, nor Archbishop Laud's Liturgy, the later at least being written after consulting the – few and unwanted – Scots Bishops.⁴⁵

Thus, this Liturgy of 1637 – which did not have the approval of a Presbyterian Covenant – was to be read in all the churches, imposing changes in religion upon all Scots, a hard to accept fact. In the St. Giles Cathedral the bishop had not even finished reading two pages that the riot began. Jenny Geddes, a Scots woman, is especially remembered for allegedly having projected her stool at the Bishop of St. Giles, after loudly complaining of his saying Mass.⁴⁶ The – luckier – Bishop Whitford of Brechin managed to finish the

⁴¹ Murray G.H. Pittock, *The Jacobite Cult*, in Edward J. Cowan (coord.), Richard J. Finlay (coord.), „Scottish History: The Power of the Past,” Edinburgh University Press, Edinburgh, 2002, pp. 191-192.

⁴² Stuart Reid, *Highland clansman 1689-1746*, Osprey Publishing, p. 3.

⁴³ *Ibidem*, p. 5.

⁴⁴ Rosalind Mitchinson, *op. cit.*, p. 124-125.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 146-147.

⁴⁶ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, p. 170.

lecture only with two loaded pistols by his side⁴⁷ (*sic!*). Scotland did not suffer so much distress since the days of William Wallace and Robert the Bruce.⁴⁸

In an apparent similarity with the events that would take place four years later at Westminster, the King was confronted by the General Assembly of the *Kirk* at Glasgow. Even though outlawed, the Assembly abolished the Scottish Bishopsrics and restored the Presbyterian order in the *Kirk* through a *Covenant*, which the people signed in an outcry against the policies of Charles I.⁴⁹

Their main leader was the Puritan Earl of Argyll, Chief of the Campbell's, the most widespread and influent clan of the Highlands.⁵⁰ He benefited the military experience of the Scots Diaspora, which had formed the bravest Protestant regiments on the continent under Gustav Adolphus and other renowned commanders. The Scots that returned home from Europe assembled under the military leadership of Alexander Leslie. Thus, in his ancestral Scotland, Charles I was opposed by a considerable force, which he could not check without the endowment of Westminster.

This conflict is remembered in historiography as the Bishops' Wars, with two phases: one in 1639 and the second in 1640. In 1639 James Graham Marquis of Montrose defeats the English⁵¹ and truce is made by the Treaty of Berwick, where Charles I temporarily yields to the *Kirk's* demands. The second phase of the Bishops' Wars begins in 1640 with Earl Strafford's (the King's favorite statesman) efforts for creating a new army. To this, Montrose responds by marching his Scots Cavalry to Northumberland and Durham, which he decides to keep as a guarantee until the King's acceptance of the *Covenant* and his paying of the sum decided by the Treaty of Ripon (1640).

To this threat, Charles I responds by calling the *Long Parliament*,⁵² thus opening the way for the *English Civil Wars*, which further weakened his position that he finally had to accept the Presbyterian confession of the *Kirk* and furthermore, award more liberty to the Parliament of Edinburgh (including the cause of government responsibility before it).⁵³

Epilogue

In a way, one could argue that the outburst of Jenny Geddes, a Scots woman “of the Bible” (as Nicolae Iorga would say) ultimately lead to the execution of Charles I on 30th January 1649. Of course, this assertion must be

⁴⁷ Rosalind Mitchinson, *op. cit.*, p. 147.

⁴⁸ G. M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 459.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Angela Anderson, *Războaiele civile 1640-1649* [The Civil Wars 1640-1649], Editura All Educational, București, 2002, p. 7.

⁵² G.M. Trevelyan, *op. cit.*, p. 460.

⁵³ Peter & Fiona Sommerset Fry, *op. cit.*, pp. 172-173.

understood in a metaphorical way, as referring to the entire Early Modern Scotland, as a land which did not give up its principles to a recognized, lawful King. But this must not be understood in the meaning that the unification of 1603 brought doom to England, as it was the very enduring legacy of James I that “allowed the rebuilding of the British tripartite monarchy after 1660,” even making the reign of James I “as arguably the most crucial in British history.”⁵⁴

⁵⁴ Apud Pauline Croft, *op. cit.*, p. 11.

